F. BĚHOUNEK

LA NORD DE ZAMBEZI

František Běhounek
Na sever od Zambezi
Praha 1958
Státní Nakladatelstvi Dětské Knihy

F. BĚHOUNEK

LA NORD DE ZAMBEZI

În romînește de D. MANU și E. EFTIMIU

EDITURA TINERETULUI

Coperta de TROFIM BRÎNZĂ

Redactor responsabil : SIŞMANIAN ECATERINA
Tehnoredactor : CHIRU GHEORGHE

Dat la cules 26.11.1962. Bun de tipar 24.01.1963. Apărut 1963. Comanda nr. 4736. Tiraj 30.140. Hîrtie tipar sul de 50 g/m^2, 540×840/16. Coli editoriale 13,2. Coli de tipar 15,5. A. 01107. C.Z. pentru bibliotecile mici 8A (R).

Tiparul executat sub comanda nr. 21.225 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

CUVÎNT ÎNAINTE

Telegramele agenţiilor de presă internaţionale transmit zilnic ştiri din ţările Africei. Sînt veşti despre lupta popoarelor încleştate încă în bătălia pentru cucerirea independenţei, şi care apropie momentul solemn cînd ultimul stat african va arbora pe palatul prezidenţial drapelul naţional. Sînt de asemenea, printre telegramele cotidiene, veşti despre eforturile făcute în acele ţări unde libertatea naţională este un lucru cîştigat pentru găsirea unei forme de stat potrivit aspiraţiilor dezvoltării istorice a poporului. Indiferent de formula ce va fi adoptată, există tendinţa generală a eliberării economice, a scuturării jugului pus de monopolurile apusene, există dorinţa clar exprimată de a cuceri o independenţă adevărată, reală. Africa arde, Africa clocoteşte, Africa trăieşte anii înflăcăraţi şi luminoşi ai eliberării sale depline. Aşa cum indică mersul istoriei, a cărei expresie este şi hotărîrea Adunării Generale a O.N.U. privind eliberarea popoarelor şi ţărilor coloniale, colonialismul îşi trăieşte ultimele clipe pe continentul negru, iar africanii îşi descoperă forţa pe care o reprezintă, valoarea bogăţiilor posedate şi dobîndesc conştiinţa clară că numai independenţa reală şi lupta împotriva colonialismului şi imperialismului le pot asigura o viaţă mai bună.

În acest context al actualității, cartea lui František Běhounek „La nord de Zambezi" oferă cititorului posibilitatea de a înțelege evenimentele prezentului, cunoscînd detalii ale vieții în Africa de sud cu aproape un veac în urmă. Este tocmai epoca de aur pentru colonialiști, cînd pătrunzînd în spatele expedițiilor științifice sau pseudoștiințifice se aventurează să pătrundă în interiorul Africei, împărțindu-l cînd după principiul primului ocupant, cînd după acel al colonialistului cel mai puternic. Este tocmai epoca descoperirii marilor bogății africane, a minelor de cărbune, diamante și metale prețioase, epoca începuturilor exterminării populației negre și subjugării lor, epoca în care se nasc primele conflicte și contradicții între diversele puteri colonialiste pentru stăpînirea unor teritorii cît mai vaste și mai rodnice.

„La nord de Zambezi" este prezentarea romanțată a vieții omului de știință ceh Emilian Karel Holub, cercetător neobosit al Africei, mai precis al regiunilor aflate între Capul Bunei Speranțe și sudul fostului Congo belgian. Scris pe baza jurnalelor de călătorie ale lui Holub, publicate în urma celor trei expediții ale sale, „La nord de Zambezi" urmărește în primul rînd rezultatele științifice obținute de temerarul călător ceh. Lipsit de prejudecăți rasiale, condus de înalte considerente umane, pasionat cercetător științific, Holub n-a fost numai un colecționar de plante, animale și roci din regiunile străbătute, ci și un atent observator al obiceiurilor triburilor la care a poposit și al relațiilor stabilite între colonialiști și sclavii lor.

Entuziasmat de călătoriile lui Livingstone, stimulat de expedițiile făcute de Stanley — acel gazetar aventurier care a pășit în Africa mai întîi în chip dezinteresat pentru găsirea lui Livingstone și apoi direct cointeresat pe seama colonialiștilor englezi și belgieni — Holub își propune ca scop al vieții sale străbaterea continentului african de la sud la nord, de la Capul Bunei Speranțe la Delta Nilului.

În fața oamenilor de știință se găseau la începutul celui de al optulea deceniu al secolului trecut multe întrebări și puține răspunsuri. Nu se cunoștea întregul curs al fluviului Congo, izvoarele Nilului nu fuseseră descoperite, asupra faunei și florei africane nu se plecase ochiul atent și avid al omului de știință. Mînat de dorința de a da răspuns măcar la unele întrebări, dorind să cunoască și să descrie populații noi la care nu ajunseseră încă oamenii de știință, Holub pleacă în Africa de sud cînd nu împlinise încă 25 de ani.

Fără bani, fără alte mijloace materiale decît cele dobîndite prin practica medicală în cîmpul de diamante Kimberley, Holub începe să pătrundă în interiorul Africei. Bucuria trezită de strîngerea primelor colecții este umbrită de descoperirea mijloacelor de „civilizare" folosite de albi. Abia făcuse primii kilometri spre Zambezi, cînd în apropierea cîmpurilor de diamante a văzut efectele dezastruoase ale alcoolului asupra tribului coranilor, distruși în cîțiva ani din pricina băuturii. Holub a făcut cunoștință pe parcurs și cu alte elemente „propagandistice" întrebuințate de colonialiști: biblia îmbinată cu corupția, comerțul prădalnic cu distrugerea așezărilor băștinașilor potrivnici albilor, care voiau să-i supună cu gîrbaciul. Acest lucru i-a repugnat lui Holub. Tînărul cercetător ceh îi considera pe negri oameni, căuta să se apropie de ei, să învingă fireasca lor suspiciune față de albi. Chiar și în împrejurări grele: cu prilejul ultimei expediții, cînd înșelat și atacat de clica regelui mașuculumb își vedea spulberate planurile sale științifice, Holub n-a recurs la forță, căutînd să rezolve diferendul pe cale pașnică. N-a folosit forța nici atunci cînd a fost evident că acolo, în vadul rîului Luenga, doctorul Holub, bolnav, părăsit de hamali și ghizi, își înmormînta visul tinereții și al vieții sale: străbaterea Africei de la sud la nord. Acolo, atunci eșua faza pregătitoare a acestei visate expediții, adică traversarea continen-

tului de la răsărit la apus, de la Oceanul Indian la Oceanul Atlantic.

Holub a înzestrat muzee din Praga și Viena cu mostre ale faunei și florei africane, cu roci și obiecte de artă, făcînd astfel cunoscut în țara sa și în Austria un continent și viața unor popoare.

Principalul merit al lui Holub este de ordin științific. Pasionat cercetător, el a dovedit că și reprezentantul unei țări mici poate aduce contribuții prețioase la cunoașterea continentului african dacă dăruie scopului propus întreaga sa energie. Holub a făcut cunoscut — prin descrierea plină de înțelegere — traiul unor triburi și popoare africane situate la sud de Zambezi și, pentru prima oară, el a comunicat știri despre populații aflate la nord de acest fluviu. Holub a fost bine primit în majoritatea cazurilor de către triburile, regatele și imperiile beciuanilor. Dacă uneori a trebuit să-și dovedească prin stăruință și răbdare buna-credință, dacă a avut de multe ori de dărîmat ziduri de neîncredere și suspiciune, aceasta se datora, bineînțeles, colonialiștilor englezi sau buri care jefuiau cirezile de vite ale negrilor, ardeau așezări întinse, ba chiar reședințele diverselor imperii și regate. Holub călătorea tocmai în momentul în care colonialiștii, aflați de secole pe litoral, porneau să cucerească bogățiile din interior, metru cu metru. Ei mergeau cu sabia într-o mînă, cu sticla de spirt în alta și cu mieroase cuvinte biblice pe buze. Cucerirea aceasta s-a dovedit deosebit de sîngeroasă. Multe popoare au fost distruse, iar albii au început să se bată și să se sugrume între ei pentru acapararea de avuții, așa cum s-a întîmplat chiar spre sfîrșitul veacului trecut între buri și englezi.

Holub a lăsat în cele trei lucrări ale sale, de fapt un singur jurnal de călătorie expus cronologic, descrieri interesante ale călătoriilor sale, portrete vii ale unor căpetenii beciuane. Cititorul îi cunoaște astfel pe blînzii și înțelepții frați Montsua și Molema, conducători ai baralongilor, trib harnic *şi curajos. Holub dedică o bună parte din jurnalele sale descripţiei făcute unor imperii negre mai întinse, cele conduse de Seşele, Sechomo şi Sepopo, raporturilor dintre ele. Holub găseşte, pentru a-i caracteriza pe regii negri, corespondenţi în istoria europeană. Seşele este „Tartuffe negru", Sechomo un „Napoleon negru", iar Sepopo un Nero. Deşi membre ale marii familii africane, cele trei regate nu se află în relaţii prea bune.*

Sepopo este un rege viteaz, strateg deosebit, însă crud. El a aruncat familii şi ţara într-o măcinantă luptă pentru tron. De asta profita vecinul Seşele, intrigant, diplomat perfid, care trăgea foloase de pe urma unuia sau altuia dintre pretendenţi.

Un loc important în jurnalul lăsat de Holub îl ocupă Sepopo, „regele Zambeziei", monarh crud şi capricios. Pentru a-şi mări bogăţiile, înscena procese demnitarilor mai avuţi, îi ucidea şi le confisca averile. Cum e şi firesc, un astfel de conducător nu putea încheia domnia decît violent. Pentru cititorul care a parcurs în timpul studiilor cartea de istorie, lucrurile acestea îi sînt cunoscute din viaţa unor popoare europene. Intriga, cruzimea, ticăloşia sînt atribute ale regilor şi împăraţilor, ale celor ce domneau în chip absolut. Existenţa lor în Africa nu apare nefirească. Vîrfurile claselor dominante au aceleaşi apucături, indiferent de paralela pe care se află.

Emanuel Holub, aşa cum îl înfăţişează František Běhounek, a fost fără îndoială un om de ştiinţă dezinteresat, deosebit de ceilalţi albi care străbăteau Africa în goană după cîştiguri uşoare pe seama negrilor. Asta nu înseamnă că nu erau printre albi şi oameni cumsecade, ca de pildă negustorul de fildeş Westbeech, a cărui prietenie a fost deosebit de preţioasă pentru medicul ceh.

„La nord de Zambezi" este o carte de călătorii, atractivă ca toate lucrările de acest gen, scrisă cursiv. Peripeţiile lui Holub pasionează pe lector, îi ţin atenţia încordată. Volumul de faţă, cu toate

că înfățișează oameni și evenimente aflate la aproape un veac distanță, îmbogățesc cunoștințele noastre despre Africa, dezvăluie începuturile rezistenței negre împotriva colonialiștilor — de la rezerva față de albi la lupta pentru independență, de la reacția instinctivă la conștiința luptei a fost o cale lungă de parcurs — și ne ajută să înțelegem mai limpede eforturile depuse de popoarele Africei pentru cucerirea unei independențe reale.

AL. GÎRNEAȚĂ

PARTEA I

PE URMELE LUI LIVINGSTONE

VISURILE TINEREŢII

La Štiahlavy, lîngă Pilzen, întîlneşti şi astăzi descendenţi ai familiei Holub, tîmplari din tată-n fiu, oameni care îşi îndrăgesc meseria înfiinţată acolo de un strămoş al lor, Štepan Holub, în preajma anului 1714. Această familie era odată bogat ramificată, de fapt ca toate familiile cehe, dar mai tîrziu ramurile ei au început să dispară. Štepan, meşterul tîmplar, a avut zece strănepoţi. Cel mai în vîrstă dintre ei, Frantişek, părăsind meseria străbunilor săi, a studiat medicina şi, după cum aflăm din registrul de naşteri al parohiei din Holice, era la un moment dat „medic şi magistru obstretic". După ce şi-a terminat studiile la Praga, acest Frantişek Holub s-a căsătorit cu Ána Ebertova, fiica unui burghez din Praga. Dar n-a rămas multă vreme în capitală. Mai tîrziu a căpătat postul de medic primar al oraşului Holice, de lîngă Pardubice, locuind chiar la primărie. Aici i-a născut soţia un băiat — destul de tîrziu, căci Holub avea atunci patruzeci de ani. Era în ziua de 7 octombrie, în acel frămîntat an 1847, înainte de revoluţia care se pregătea în toată Europa. Unicului fiu — căci alţi copii n-au mai avut — i-au dat numele de Emilian Karel Jan. În cei dintîi ani tremurau mereu de teamă să nu rămîie singuri, căci copilul se arăta plăpînd şi bolnăvicios, iar ştiinţa medicală din acea vreme era încă înapoiată și neputincioasă. Dar Emil — așa îi spuneau copiii în loc de „Emilian“, cum era înscris în acte — a învins toate bolile care-l încercaseră și, tot crescînd, a ajuns cu vremea un băiat sănătos și voinic.

Școala cehă cu trei clase din Holice nu l-a pus la prea grea încercare. Deși era unul dintre cei mai buni elevi, îi rămînea totuși destul timp pentru jocurile nebunești cu camarazii, ca și pentru lectură. Cititor prea înflăcărat n-a fost, dar cînd îi cădea în mînă vreun jurnal de călătorie, uita și de joacă și de masă. Cărțile cehe pe atunci erau puține, iar jurnale de călătorii cehe încă și mai puține, de aceea nu este de mirare că Emil și-a copiat caligrafic „Călătorie în Africa“ sau „Sacrificiul părintesc“, cărți pe care i le împrumutase cineva și care l-au impresionat nespus de mult. Întunecata Africă, cercetată numai la marginile ei, era pe atunci un pămînt al făgăduinței pentru toți călătorii. Tainicul continent, cu încă și mai tainicele împărății ale regilor negri, aprindea imaginația băiatului, care cu trecerea anilor nu s-a stins, ba dimpotrivă, s-a întărit și a crescut mai mult.

Emil nu avea nici zece ani cînd s-au mutat la Pátek, lîngă Louny, unde tatăl său căpătase un loc de medic la un nobil. Dar nici aici n-a rămas Emil multă vreme.

Imediat după vacanță a plecat la Praga, la gimnaziul real, unde a stat numai un an. Rezultatul a fost slab — nu știa bine nemțește — de aceea a preferat să repete clasa la Zatec. Aici a terminat tot gimnaziul, niciodată însă n-a fost premiant, iar pe lista promovaților îl găsim mai curînd în a doua jumătate a listei decît printre cei mai buni elevi din clasă.

Ca mai toți elevii, și Holub avea mania „colecțiilor“, numai că la el această manie n-a fost o distracție trecătoare ; intrîndu-i tot mai mult în sînge, ea s-a transformat cu timpul într-o adevărată pasiune. Tatăl său, care la început îl încuraja și-l ajuta să-și îmbogățească colecțiile, mai tîrziu s-a arătat tare contrariat și neliniștit. Holub, elev în clasa a VIII-a de liceu, avea o colecție cu adevărat respectabilă, compusă din 100 minereuri, 2500 fosile și 3000 insecte ! Și mama lui era amărîtă din cauza asta ; treaba din casă nu se mai termina, nu putea să mai deretice, căci peste tot dădea de gîndacii și de pietrele lui Emil. Ce să facă ? Unde să le mai pună ?

— Ar trebui să-l dojenești ! îl îndemna pe soțul ei.

Tatăl îi dădea dreptate, mai cu seamă că nici lui nu-i mai era pe plac această patimă. Se temea să nu-l abată pe fiul său de pe drumul pe care voia el să-l conducă. Ținea să-l vadă medic ; dar nu un medic de casă, la cheremul cine știe cărui nobil, o simplă slugă la stăpîn, ci un medic cunoscut, cu practică bogată, stabilit într-un oraș mare. Poate chiar profesor universitar, un semizeu, cum îl și vedea tatăl Holub din adîncul sufletului său de medic seniorial. Cine știe ? Orice părinte își are visurile lui.

În sfîrșit, se decise să puie întrebarea care-i stătea de mult pe limbă.

— Ce ai de gînd să studiezi după bacalaureat ?

Fiul se uită la el, după ce îndreptă cu îndemînare aripioara unui fluturaș.

— Ce să studiez ? Bineînțeles științele naturale, mineralogia, geologia, geografia și limbile !

Tatăl se întunecă la față.

— Și ce nevoie ai de toate astea ?

— Vreau să cercetez Africa ! Am să continui acolo opera lui Livingstone !

Tatăl rămase consternat. Buzele începură să-i tremure și rosti sever :

— N-ai să faci asta ! Vei studia medicina ca și mine, și basta !... Dar se opri la timp. Nu e bine să silești băiatul să facă ceva care apoi să-i fie o corvoadă, un jug pe care la primul prilej va căuta să-l scuture.

— ... Mda. Și asta-i frumos — spuse grav. Dar ai citit oare cîte a avut de înfruntat Livingstone ?

N-au fost de loc așternute cu roze călătoriile lui! Ba, după cîte știu eu, regii negri i-au făcut adeseori multe greutăți cînd le-a cerut voie să umble prin împărățiile lor.

— Pînă la urmă a reușit totuși! exclamă victorios Holub cel tînăr.

— A reușit — fu de acord și tatăl. Dar de ce? Fiindcă era misionar. Ori ai de gînd cumva să le predici și tu biblia?

Emil recunoscu sincer că nu simte nici un fel de înclinație pentru treaba asta.

— Ascultă — începu taică-său șiret și cu o anume intenție. Te-ai gîndit vreodată că un medic european ar putea să trezească uimirea tuturor acelor bieți sălbatici? Să spunem de pildă că vindecă vreun rege negru, căruia un vraci autohton nu mai are ce să-i facă. Nu s-ar uita oamenii la el ca la o minune? Lui Livingstone i-au fost de ajutor și cunoștințele de medic. N-ai citit asta?

Tînărul Holub căzu pe gînduri. Iar tatăl nu mai insistă. Părerea lui era că fiecare lucru cere un anumit timp pînă să se coacă.

— Unde te duci? întrebă parcă nepăsător, cînd băiatul, după cîteva clipe, închise fluturele în sertarul mesei, și se pregăti să plece.

— Să împușc ciori!

— Ce ți-au făcut? se miră tatăl.

— De fapt nimic — recunoscu oarecum șovăind Emil. Dar trebuie să învăț să trag, dacă vreau să plec în Africa!

Tatăl îi dădu pace, iar Emil plecă la exercițiile lui de tir. În ziua aceea, însă, nu împușcă mai nimic. Cuvintele tatălui îl urmăreau. Cînd era vorba să ia o hotărîre, nu ședea prea mult în cumpănă, de aceea tatăl nu fu surprins cînd a doua zi feciorul veni să-i spună că s-a decis să studieze medicina.

După vacanța cea mare, Emil plecă la Praga, la universitate. Cursurile la medicină îi luau mult timp, iar lucrările practice coincideau din păcate cu cele de științe naturale, pe care de asemenea le studia. O sacrifica pentru ele și pe frumoasa Bertička Nováková.

Cît de ciudat își pot petrece timpul doi îndrăgostiți! La aceste întîlniri Emil își clasa colecțiile, își scria jurnalul de științe naturale și de geografie, schița — destul de abil — figuri de animale ori hărți, ba chiar se apuca, fără prea mare succes, să învețe gramatica engleză și franceză. Toate acestea le făcea cu ajutorul tinerei și răbdătoarei Bertička. N-o plictisea nici lectura notelor de călătorie precise dar fade ale lui Livingstone, pentru care astăzi cu greu s-ar găsi cititori.

Iar pînă la urmă, în discuțiile lor, tinerii tot la Africa ajungeau. Începuse să se vorbească în vremea aceea despre terenurile diamantifere din Kimberley. Bineînțeles că Emil, la urma-urmelor, ar fi cumpărat și un astfel de teren, dar nu în asta vedea el scopul vieții. Voia să pornească pe urmele lui Livingstone. Să-l găsească! Livingstone dispăruse și de mult nu mai sosiseră știri despre el. Ce scop măreț ar fi acesta! I se oprea răsuflarea cînd vorbea despre el. Livingstone îl captivase într-un fel cu totul neobișnuit, îl fermecase, îi insufla respect. Acest scoțian sărac venise în anul 1840 între beciuanii din sudul Africei. Era un om binevoitor și amabil, cu o concepție nobilă despre toate creaturile umane. Și negrul era pentru el om. Livingstone a traversat temutul pustiu Calahari din sudul Africei. De atunci l-a cuprins irezistibila pasiune a călătoriilor. Plecînd intenționat din Loanda portugheză, de la țărmurile Oceanului Indian, spre apus, a efectuat vestitul marș de-a curmezișul Africei. Primul alb care a izbutit aceasta! A trecut fluviul Zambezi și a descoperit uriașele cascade Victoria, iar în drum spre țărmurile Atlanticului a întîlnit triburi ciudate de negri care nu văzuseră pînă atunci o față albă.

— El, cel dintîi, a traversat Africa de la răsărit la apus! Așa termina Emil întotdeauna, cu admirație, discuțiile despre Livingstone.

— Dar Africa acolo nu-i chiar atît de largă — i se obiecta.

Într-adevăr, nu este. Şi prin mintea tînărului bărbat fulgeră ideea că ar fi o admirabilă realizare să poată traversa întreaga Africă de la nord la sud, de la delta Nilului pînă la furtunosul Cap al Bunei Speranţe. N-a mărturisit nimănui acest plan, la care pînă la urmă a şi renunţat, dar pe vremea aceea acest gînd, tăinuit într-un colţişor ascuns al minţii, mereu îi da tîrcoale.

Africa misterioasă, cu harta plină de pete albe, indicînd locurile necercetate încă, locuri unde n-a păşit încă picior de alb! Cîte probleme se cereau rezolvate! De unde vine nestăvilitul Congo? Au fost oare identificate gurile Nigerului? Şi unde sînt de fapt izvoarele sacrului Nil, pe ale cărui maluri, cu mii de ani înaintea erei noastre, s-a dezvoltat o cultură remarcabilă?

James Bruce[1] presupunea că le-a găsit, dar nu-i adevărat.

Necho al II-lea, faraon din dinastia douăzeci şi şase, care a domnit cu şase sute de ani înainte de era noastră, este cel dintîi om care, cu 2500 de ani înainte de Lesseps[2], a susţinut că s-ar putea naviga în jurul întregii Africi, dacă s-ar uni printr-un canal Marea Roşie cu Mediterana. Tot el a trimis o expediţie spre izvoarele Nilului. Această expediţie însă s-a întors fără succes din ţinutul plin de bălţi şi de molime ucigătoare. Şapte sute de ani mai tîrziu, acelaşi lucru l-a încercat şi împăratul roman Neron, cruntul nebun cu rare clipe de înţelepciune luminoasă. Mai degrabă legenda decît istoria povesteşte despre cei doi centurioni ai săi care au pătruns cu convoiul pînă la rîul Ghazal, în bălţile sudice, infectate de friguri. După un drum de o mie de kilometri, pînă dincolo de ecuator, s-au întors fără să fi găsit izvoarele rîului sfînt. Poate că unii oameni din convoiul lor au fost mai îndrăzneți și au pornit mai departe spre sud. Cine știe? O mie opt sute de ani după expediția centurionilor, Holub a întîlnit, departe sub ecuator, negri al căror obraz avea trăsăturile clasice ale senatorilor romani. N-or fi fost cumva urmași ai membrilor expediției lui Neron?

---

[1] Călător scoţian (1730—1794) a străbătut Etiopia în lung şi-n lat, timp de doi ani. (n.a.)

[2] Lesseps Ferdinand (1805—1894), diplomat francez şi inginer. A construit Canalul de Suez şi, mai tîrziu, Canalul Panama. (n. t.)

Să caute izvoarele Nilului! Ce înaltă misiune! Desperatele și infructuoasele încercări din antichitate dăduseră naștere unui aforism: „Caput Nili quaerere!" Ca și cum ai căuta izvoarele Nilului! — așa se spunea despre o întreprindere cu neputință de realizat. După amintiții centurioni au mai încercat și alții să pătrundă tainele continentului negru. Anii treceau, se îngrămădeau în secole și în milenii, dar omul înainta numai cu metrul. Secolul al XIX-lea a trecut numai cu 500 kilometri mai departe decît expediția lui Neron[1].

Din visuri își torcea tînărul siguranța și încrederea în sine. Precis că va ajunge în Africa. Tinerețea avîntată nu cunoaște înfrîngeri. Alții pot naufragia, lui însă nu i se poate întîmpla nimic. Atîtea expediții au eșuat în Africa, chiar unele cărora li s-a asigurat din timp cel mai mare ajutor material și uman. Nici Spake[2] nu și-a atins scopul, nici Grant[3], deși fiecare din ei a pornit cu un numeros convoi. N-a ajuns unul, n-au ajuns zece... dar ce importanță are? Poate tocmai el o să izbutească. De ce nu? Bolile, inundațiile, mlaștinile pestilențiale și întinsele păduri ecuatoriale nu sînt piedici de neînvins. Holub le trecea în revistă, încrezător în propriile lui forţe, neclintit în hotărîrea sa. Îşi depăna planurile ascultînd muzică, la operă, unde se poate medita atît de bine. La capătul tuturor visurilor, Africa i se contura în minte.

---

[1] Holub murise de doi ani, cînd geografii au soluționat problema izvoarelor Nilului. Au ajuns pînă la urmă la concluzia că își are obîrșia în micul rîu Kagera, afluent al marelui lac Uchereve (Victoria), ale cărui țărmuri sînt o clocitoare uriașă de muște țe-țe, care propagă boala somnului. (n. a.)

[2] Spake John Henning (1827—1864) — călător englez. A pornit și el să caute izvoarele Nilului. (n.a.)

[3] Grant James Augustus (1827—1892) — alt călător englez. (n. a.)

Holub nu era un oaspete prea frecvent al teatrului; vizita mai adesea muzeul, templul colecţionarilor. Vechea lui pasiune îl împingea mereu într-acolo. În acea vreme, muzeul naţional ceh era foarte sărac în colecţii naturale. „L-aş completa cu achiziţii africane — îşi spunea Holub. Multe ar încăpea în camerele acestea pe jumătate goale." Era totuşi modest. De unde să bănuiască el că întreaga clădire a muzeului nu va putea cuprinde toate comorile pe care le va aduce din continentul negru? Că vor fi atît de multe obiecte, încît nimeni nu se va încumeta să-i accepte propunerea de a le aranja laolaltă, într-un tot unitar?

La muzeu l-a cunoscut pe custodele colecţiilor, cunoscutul arheolog ceh, František Iosef Beneş. Cercetătorul, om la cincizeci de ani — după concepţiile de atunci, „un om bătrîn" — l-a îndrăgit pe tînărul medic şi i-a dedicat mult din timpul său liber, trezindu-i interesul pentru arheologie şi etnografie. I-a cîştigat simpatia în aşa măsură, încît mai tîrziu Holub, drept recunoştinţă, l-a pomenit pe el mai întîi în prefaţa jurnalului său. A şi scris despre cercetările arheologice din Středohoři, în Cehia, cărora le-a consacrat timpul liber din vacanţă. Orizontul spiritual al tînărului s-a lărgit mai cu seamă după ce l-a cunoscut pe entuziastul patriot Vojta Náprstek, căruia i-a păstrat o prietenie nezdruncinată pînă la sfîrşitul vieţii lui. „Ce uneşte inima — nici marea nu desparte", declara acest bărbat uimitor. Nu l-au despărţit de Holub nici intrigile ţesute în jurul călătorului nostru african cînd, neputînd găsi ajutor în patria sa, l-a cerut la Viena. Holub a găsit întotdeauna sprijin la Vojta Náprstek. Bogat distilator de alcooluri, proprietarul casei „U Halánku" şi fondatorul muzeului care-i poartă numele, Náprstek l-a ajutat pe Holub, cum a ajutat mai tîrziu și pe alți călători cehi, al căror nume formează o listă bogată.

Bani ! Blestemat mijloc, cu care începe și se termină orice întreprindere ! Holub însă nu vedea nici în asta o piedică de neînvins. În casa lui Náprstek a studiat temeinic, citind chiar de mai multe ori aproape tot ce a găsit acolo, în bibliotecă, despre Africa. Recunoștea că o asemenea expediție costă scump, dar la urma-urmei bani poți cîștiga, mai ales dacă ești medic.

Era tocmai în anul trei la medicină, cînd lumea începuse să fie neliniștită de soarta lui Livingstone. La „Grand Hôtel" din Paris, în ziua de 17 octombrie 1869, se purta o discuție interesantă între James Gordon Benett, directorul revistei americane „New York Herald" (al cărei proprietar era chiar tatăl lui James Gordon) și Henry Stanley, unul dintre reporterii revistei. Cu instinctul lui de gazetar, James Gordon simțise ce reportaj senzațional ar putea ieși din căutarea lui Livingstone. Un reportaj senzațional care ar mări considerabil tirajul revistei ! Stanley era cel mai indicat să plece în expediție, căci domeniul său de activitate îl constituiau tocmai aceste evenimente extraordinare, pentru abordarea cărora îți trebuie mult curaj. Abia se întorsese din Spania, unde se terminase războiul civil și la apelul șefului său de a se duce să-l găsească pe Livingstone în cel mai întunecos și necunoscut colț al Africei, îl primi ca pe un lucru de la sine înțeles. Discuția dintre cei doi bărbați fu scurtă, discuție plină de învățăminte pentru călătorii de toate vîrstele și de toate țelurile, fie că se îndreaptă spre Africa fierbinte, fie că se îndreaptă la Polul Nord.

— Îl voi găsi pe Livingstone — afirmă tînărul aventurier cu o mare încredere în sine — și într-adevăr mai tîrziu l-a găsit chiar în inima Africei, lîngă lacul Tanganica — dar va costa scump, sir !

— Ei, şi ? obiectă şeful. Ai să primeşti o mie de lire sterline chiar acum, la început, apoi altă mie tot aşa, cît ai să vrei, numai să mi-l găseşti pe Livingstone !

Stanley a ţinut seama de acest sfat. Expediţia sa pornită în căutarea lui Livingstone a costat vreo 10 000 lire sterline, ceea ce făcea pe-atunci exact 102 150 galbeni.

Holub nu ştia aceasta, dar chiar dacă ar fi ştiut, scopul vieţii sale ar fi rămas acelaşi. Toate examenele le trecu cu mult succes, şi la vîrsta de douăzeci şi patru de ani căpătă diploma de medic. Acum putea să plece. Îi trebuia însă bani. Toată nădejdea îi era în împrumuturile pe care le va putea face. Slujba seniorială a tatălui său aducea atît de puţin, că abia îl putuseră ţine pe Emil la studii, la Praga. Esenţialul împrumut, de 300 de galbeni, îl luă de la Casa de Economii din Holice, locul său de naştere. Oricine pe-atunci împrumuta bucuros unui medic, dar numai cu condiţia ca acesta să se instaleze cu socoteală undeva în ţinutul de baştină, ceea ce constituia o garanţie că îi va merge bine şi că îşi va plăti în scurt timp datoria. De aceea e de mirare că Consiliul orăşenesc din Holice a aprobat împrumutul cerut de tînărul medic care voia să pornească într-o aventuroasă călătorie în necunoscuta Africă. Gestul e demn de respect şi merită să amintim de el.

Într-o frumoasă zi de 1 mai, tînărul doctor a condus-o pe Bertičká în biserica Sf. Niculae din Malá Strana (Praga) ; acolo s-au logodit în taină — pe atunci era încă obiceiul să faci şi logodna la biserică — iar parohul Razák, binecuvîntîndu-i, le-a dorit cît mai curînd să-şi unească pe veci mîinile sub patrafir.

— Mă voi întoarce cu siguranţă peste doi ani, aşteaptă-mă — i-a şoptit Emil logodnicei sale, la gară, în ziua de 18 mai 1872.

— Voi aştepta, numai să nu mă uiţi ! i-a răspuns ea cu lacrimi în ochi.

Cum ar putea s-o uite? Oare nu i-a făgăduit și într-una din multele poezii pe care le-a scris pentru ea?

Pînă la moarte, cu credință
Ți-oi dărui a mea iubire —
Și-n clipele de fericire,
Și-n ceasul greu de suferință...

Și așa a așteptat tînăra Solveig[1] din Holice. Anii au trecut, dar Emil nu s-a mai întors.

---

[1] Eroina dramei „Peer Gynt" a lui Ibsen — eterna logodnică. (n. a.)

TERENURILE DIAMANTIFERE

După ce şi-a cumpărat instrumentele chirurgicale, armele de care avea nevoie şi ceva îmbrăcăminte, după ce şi-a plătit biletul de vapor, clasa a II-a, de la Southampton la Port Elisabeth, cel mai sudic port al Africei, lui Holub i-au mai rămas doar cîteva lire sterline din banii englezeşti în care îşi schimbase galbenii, dar pe drum şi această sumă mică s-a micşorat simţitor. A fost tare greu drumul pe mare de pe o emisferă pe alta şi Holub credea că n-o să supravieţuiască. Din cele treizeci şi şase de zile cît a durat călătoria, treizeci i-a zgîlţîit furtuna şi în tot acest timp tînărul călător a zăcut în cabina sa. Era grav bolnav de dizenterie — boală care l-a urmărit cu încăpăţînare tot timpul — iar în bagajele sale nu avea nici un fel de leac împotriva ei. Nici medicul vaporului nu-l putea ajuta, aşa încît şi-a căutat vindecarea în alcool şi a făcut-o cu atîta succes, încît a fost cuprins de delirium tremens, nebunia alcoolicilor.

Tinereţea este cel mai bun leac din lume, şi în sfîrşit veni şi ziua cînd Holub putu să iasă din cabină. Din pricina bolii slăbise cumplit, şi abia se ţinea pe picioare pe puntea „Briton"-ului, agitat de valuri. Dar beţia aerului proaspăt era prea atrăgătoare. În cele din urmă, păşind nesigur ca un copil mic şi făcînd uz de toate forţele, ajunse pînă la primul steven[1], apucă balustrada cu mîinile-i slabe și respiră adînc, pînă în fundul plămînilor. Îi fu dat însă, tocmai atunci cînd era atît de slăbit, să-și trăiască prima lui aventură, care numai printr-o minune n-a pus capăt scurtei sale vieți. Un val enorm îl mătură peste bord, și cum căzu pe lîngă peretele vasului în adînc, se prinse cu desperare de brațul ancorei, ce-i deveni cu adevărat o ancoră de salvare. Lipsit de puteri, din cauza bolii, nu ar fi putut rezista prea mult, dar din fericire marinarul de cart observă nenorocirea și dădu semnalul de alarmă. L-au scos în ultima clipă, cînd se desprinsese de ancoră. Pentru restul drumului, Holub a preferat cabina strîmtă și neaerisită.

La 7 iulie 1872, cînd atinse primul obiectiv al marii călătorii, Port Elisabeth, din sudul Africei, avea 24 de ani și 8 luni; în fața lui se întindea continentul sud-african — misteriosul continent al visurilor sale — iar în buzunar, după ce plăti vama pentru armele de vînătoare luate cu sine, îi mai rămăseseră numai zece șilingi. Asta însemna ceva mai mult decît o „carboavă" austriacă, adică atîta cît să-i ajungă unui om modest să trăiască o săptămînă într-o țară nu prea scumpă.

Colonia sud-africană era atunci în stadiul primei și rapidei sale dezvoltări. Cel de-al doilea oraș mai mare al ei, Port Elisabeth, avea numai o cincime din populația de astăzi. Terenurile diamantifere de la Kimberley, descoperite de curînd, înghițeau forțele de muncă întocmai ca Moloch[2], jertfele. Consulul austriac îl ajută cu bunăvoință pe Holub să învingă primele greutăți financiare și după două săptămîni tînărul își făcuse atîtea cunoștințe în oraș, încît i se oferi un post de medic, cu salariul de 600 lire sterline și bineînțeles cu dreptul de a-și exercita practica profesională în particular. Asta însemna că în zece, cincisprezece ani ar fi putut cîştiga atîţia bani cît să-i ajungă pînă la sfîrşitul vieţii.

---

[1] Carenă, la vapor. (n .a.)

[2] Zeu semit al fenicienilor, sirienilor și babilonienilor — zeul focului și al căldurii soarelui. (n. a.)

Dar cu totul altceva urmărea Holub. Doar n-a venit în Africa să adune bani. Voia să cîştige numai atîta cît îi trebuia pentru expediţia sa. De altfel, ce-ar fi putut face el în Port Elisabeth — „Portul Elisabetei" — cum îi spune în scrisorile sale — în acest oraş civilizat de pe cel mai sudic ţărm al Africei ? Trebuia să plece mai departe, spre nord, în interior, să cunoască Africa oamenilor negri cu obiceiuri ciudate, să pătrundă în ţinuturi necercetate încă, a căror hartă abia dacă e schiţată de vreun vînător nedibaci sau un negustor alb pe un petic de hîrtie, acolo în savanele întinse şi în pădurile virgine, unde natura îşi cheltuieşte forţa creatoare zămislind cele mai ciudate forme de plante şi vieţuitoare. De aceea Holub primi împrumutul pe care i-l oferi amabilul negustor Hermann Michaelis şi porni spre nord.

În vremea aceea nici pomeneală nu putea fi de vreo reţea de cale ferată în sudul Africei. Singura linie, care pornea din oraşul Capetown (lungă de numai o sută de mile) abia era în construcţie. Se călătorea cu diligenţa, dar ce fel de diligenţă ! Pe două roţi, o scîndură lată de jumătate de metru şi lungă de un metru, pe care abia puteau şedea vizitiul şi doi călători ; şosele nu existau — numai un drum bătătorit de roţi indica direcţia — iar ploaia de gheaţă uda pînă la piele pe călătorii din căruţa fără acoperiş : Holub porni la drum în iulie, şi luna iulie este acolo în emisfera de sud ca decembrie la noi. Uneori poşta nu mai ajungea la destinaţie — dispărea, luată de torentele revărsate, cu cai, cu căruţă şi cu călători cu tot.

Holub străbătu cîteva sute de kilometri prin Colonia Capului, de-a curmezişul unui ţinut cu faună bogată. Diligenţa trecea pe lîngă turme de elefanţi, turme în care puteai număra pînă la treizeci de exemplare. Guvernul din Colonia Capului ocrotea aceste pachiderme uriaşe, uneori chiar în paguba oamenilor, aşa cum s-a convins Holub cînd a văzut trupul unui indigen strivit de animalele sălbatice. Urmele de pe pămînt arătau clar că nu omul a nimerit în calea lor ; adulmecîndu-l, elefanţii au cotit din drum şi l-au atacat. În schimb, la o mie de kilometri mai la nord, unde elefanţii nu erau ocrotiţi, vînarea şi urmărirea făcuse din ei una din creaturile cele mai fricoase : era de ajuns să-l sperii cu o împuşcătură şi elefantul alerga cincizeci de kilometri pînă să se oprească.

Oricît de dificil se dovedea a fi drumul, Holub era totuşi mulţumit ; pasiunea-i pentru ştiinţele naturii găsea aici un larg cîmp de activitate.

La fiecare haltă studia ţinutul, aduna insecte şi plante, împuşca păsări şi le jupuia pieile, pe care le păstra pentru împăiat. Uneori îi ieşea în drum şi cîte un şarpe sau amfibiu interesant care va călători după aceea în valiza lui lîngă celelalte trofee. Cu o astfel de activitate pe drum nici nu simţi cînd ai parcurs distanţele şi iată că, mai repede decît spera Holub, diligenţa trecu graniţa statului liber Orange. Nu mai întîlni turme de elefanţi, în schimb apărură bivoli sălbatici, maimuţe, antilope, iar ici şi colo leopardul, obişnuit cu arma de foc şi devenit de aceea mai aprig şi mai îndrăzneţ. Antilope iuţi de picior, izolate sau în turme mici, abia apăreau la orizont şi dispăreau înainte de a apuca drumeţul să le observe mai bine. Dar nu întotdeauna această „sfiiciune" le îngăduie să se salveze. Burii, coloniştii olandezi, le urmăresc pe cai, şi, vînători neîntrecuţi cum sînt, le împuşcă din fugă, chiar de la distanţe de necrezut ; Holub însuşi a fost mai tîrziu martorul unei astfel de performanţe : vînatul a căzut mortal de la 800 de paşi !

Guvernul statului Orange nu face cheltuieli „inutile" pentru construirea de edificii publice. Oraşul districtual Filipopolis are o singură clădire guvernamentală : o baracă de lemn lungă de 14 metri şi lată de 6 metri, despărţită printr-un perete subţire — un birou şi o locuinţă. Încăperea-birou o ocupă şeful poştei, şeful poliţiei şi şeriful, iar din cînd în cînd tot aici se adună judecătorul și electorii regiunii.

Țăranilor buri le era de ajuns — cu cît mai puține splendide construcții publice, cu atît mai puține impozite.

Chiar și cea mai proastă diligență duce în cele din urmă pe om la destinație. Așa a ajuns și Holub la Fauresmith, oraș în statul liber Orange, unde voia, dar numai în treacăt, să se instaleze medic. Cu cele optzeci de căsuțe ale sale, „orașul" Fauresmith era mai curînd germenele unui sat, dar aceasta nu-l supăra pe Holub, căci putea conta și pe pacienții din împrejurimi, pînă departe.

Cu mult mai rău era faptul că Fauresmith își avea medicul său, un bărbat foarte energic, care s-a declarat fățiș împotriva nedoritului concurent. Dar calmul era o trăsătură remarcabilă a caracterului lui Holub, întotdeauna trata cu indiferență pe oamenii care încercau să-i umilească ori îl atacau într-un fel sau altul și numai cînd era absolut necesar se apăra.

Astfel s-a manifestat mai tîrziu față de concetățeanul din Turnov, Čenek Paclt[1], astfel s-a manifestat și acum, la Fauresmith. Ce rost mai avea să se plîngă împotriva negustorului din localitate care l-a atras spre terenurile diamantifere cu cele mai frumoase promisiuni și l-a lăsat aici, fără ajutor și fără mijloace ?

„Dezamăgirea îți este de atîtea ori tovarăș de drum în viață ! Și-i așa de puțin plăcută — spune el — căci te silește să-ți aduni toate forțele și facultățile, ca să nu te prăbușești. Acest oaspete nepoftit, dezamăgirea, mi-a călcat atît de des pragul, că astăzi nu mă mai poate surprinde."

Prin acest suspin își înmormîntă toate nădejdile cu care venise la Fauresmith și porni mai departe spre nord, cu buzunarul gol, dar cu speranțe mari și cu un neclintit curaj.

---

[1] Paclt Čenek (1815—1887) — călător ceh. A călătorit în toate continentele. A muncit și pe terenurile diamantifere. (n.a.)

Regiunea diamantiferă, al cărui centru Kimberley tocmai atunci se înjghebase, își trăia pe vremea aceea începutul gloriei. Povestea descoperirii primelor terenuri diamantifere pare de domeniul basmului, deși este adevărul adevărat. Un colonist bur, van Nikerk, avea o slugă indigenă, pe crovacul Daniel Jakobs. Din simplă distracție, Daniel Jakobs aduna pietricele sclipitoare pe care le găsea pe malurile largului rîu Orange și le păstra într-o sticlă goală. O dată, la ferma colonistului bur a poposit un renumit vînător de struți, irlandezul O'Reily. Aceasta s-a întîmplat prin anul 1867, cinci ani înainte de sosirea lui Holub în sudul Africei. După cină, gazda i-a arătat pietricelele lucioase ale slugii sale. O'Reily, om cinstit, i-a mărturisit că sînt diamante. Pe atunci virtutea era într-adevăr răsplătită, mai ales că se întîmpla foarte rar să o întîlnești. Burul i-a dăruit vînătorului, ca amintire, cea mai mare dintre pietre, un diamant care cîntărea 21 carate. După aceea a început să caute singur diamante și vecinii săi îl imitau, dar au avut ghinion, căci timp de doi ani nu au găsit nimic mai de doamne-ajută. Căutarea lor i-a molipsit și pe hotentoți, care s-au gîndit că pietricelele acelea trebuie să fie de mare preț din moment ce *baasi*-i le căuta cu atîta înfrigurare. Unul dintre ei a găsit o astfel de pietricică pe malurile Vaalului, un afluent al fluviului Orange, și a fost convins că a făcut o afacere bună cînd Mynheer van Nikerk i-a dat pentru ea 4 800 de galbeni. Istoria, din păcate, nu ne spune ce și-a cumpărat fericitul hotentot cu această sumă regească, pentru că istoria s-a interesat numai de van Nikerk și de diamantul său. Burul, bineînțeles, nu și-a oprit piatra și cu primul prilej a vîndut-o mai departe cu 120 000 de galbeni, deci cu un cîștig aproape creștinesc. Diamantul este astăzi cunoscut în toată lumea sub numele de „Steaua Africei de sud", deși după șlefuirea lui s-a micșorat de 46 1/2 carate — așa că nu mai face parte dintre cele mai mari diamante din lume — iar proprietarul ei este contele englez Dudley.

Această descoperire a atras în sudul Africei mii de aventurieri, așa cum altădată erau atrași de descoperirea aurului în California și Alaska. S-au făcut prospectări în stil mare și curînd s-a constatat că cele mai bogate cîmpuri diamantifere se găsesc între Vaal și Moddera, sau de-a lungul rîului Bahnita, ținut pentru care se certau cei trei regi independenți ai triburilor de gricvi și batlapini. Regii negri n-au izbutit să se înțeleagă și, spre mirarea tuturor, au ajuns la concluzia albilor: „Dacă nu-i al meu, nici al tău să nu fie!“ Astfel doi dintre ei au oferit ținutul lor burilor din statul liber Orange, iar al treilea, care de fapt stăpînea cel mai mult — englezilor. Englezii, cum erau obișnuiți, și-au rotunjit pînă la urmă lotul cu ceea ce fusese dăruit burilor. Burii s-au supărat, dar cum în fața unui vecin atît de puternic n-aveau ce face, s-au mulțumit în cele din urmă cu osciorul aruncat. Au căpătat 90 000 lire sterline, o dată pentru totdeauna — adică prețul a opt diamante asemeni celei numite „Steaua Africei de sud“ — și cu promisiunea că guvernul din Colonia Capului îi va mai ajuta cu 15 000 lire sterline pentru construirea de căi ferate.

Toate acestea s-au întîmplat cu doi ani înainte de sosirea lui Holub în Africa. Pe un diametru de treizeci de mile englezești, pămîntul era scormonit ca de o cîrtiță uriașă cu mii de gheare și pretutindeni mișuna un furnicar omenesc din cele mai diferite popoare albe și negre. Indigenii, din toate triburile negre cunoscute și necunoscute din Africa, erau mult mai numeroși decît albii: uneori munceau pe terenurile diamantifere pînă la 20 000 de negri. Aceștia se schimbau mereu, pentru că un singur scop aveau cu toții. Primeau între 6 și 10 șilingi pe săptămînă; cea mai mare parte din această sumă o mîncau și o beau, iar restul puneau deoparte. După o jumătate de an, făcîndu-și suma, părăseau lucrul și plecau acasă, dar înainte de a părăsi terenurile diamantifere se aprovizionau cu vreo pălărie veche sau o cămașă europeană, o pușcă — vreo carabină din vremea războaielor napoleoniene, care costa 3 şilingi, sau o obişnuită puşcă grea americană, de douăzeci şi cinci de ori mai scumpă — cu gloanţe, cartuşe şi cuverturi. Din restul de bani îşi cumpărau acasă nevastă, ceea ce însă nu însemna că negrul ar fi cheltuitor sau risipitor, căci cumpărarea femeii în Africa este o investiţie folositoare.

Cu cinci şilingi în buzunar a sosit Holub în regiunea terenurilor diamantifere. În afară de această mică sumă, pe care în curînd a isprăvit-o, mai avea arme, instrumente chirurgicale, ceva medicamente şi o ladă mare, plină cu insecte, cărăbuşi şi viermi pe care îi adunase în lungul drum de 500 kilometri de la Port Elisabeth pînă aici. Numai că pentru ladă şi cuprinsul ei nu i-ar fi dat nimeni nici un ban. Ispita era mare. Dar a stat Holub în cumpănă ? Să ne gîndim puţin la situaţia lui. A venit pe terenurile diamantifere în timpul cînd acolo se făceau încă descoperiri senzaţionale, şi cînd claimul de diamant — gura de mină — nu costa mai mult de şase galbeni. Pentru munca primitivă era de ajuns o instalaţie simplă, un hîrdău, macaraua de ridicat greutăţi, un jgheab şi sita pentru cernutul pămîntului. De o parte fantoma strălucitoare a „Stelei Africei de sud", iar pe de altă parte perspectiva întunecată şi dificilă a practicii medicale, la început cu mîinile goale. Cîţi oameni au căzut în febra diamantului (tot atît de puternică ca şi febra aurului) şi s-au năpustit să scormonească lutul siniliu şi cîţi din ei au rămas hotărîţi ca Holub ?

Dutoitspan se numea aşezarea de corturi şi barăci de lemn cu acoperişul din tablă ondulată unde poposise deocamdată Holub. În afară de cei cinci şilingi ai săi, am uitat s-o spunem, Holub mai avea în buzunar şi o scrisoare de recomandaţie a unui cetăţean din Fauresmith către un colonist din localitate. În această scrisoare protectorul cerea un împrumut de cinci lire sterline (!) pentru protejatul său. Cetăţeanul din Dutoitspan era din fericire acasă, aşa că Holub putu vorbi cu el. Dar norocul a fost că acesta tocmai se îmbolnăvise şi voia să plece în Europa ca să se caute. Holub l-a convins să-i fie pacient și, într-adevăr, într-o săptămînă l-a pus pe picioare, așa că omul, econom și practic, a renunțat la lunga și costisitoarea călătorie în Europa și s-a lăsat îngrijit de noul doctor. Pentru reușita vindecării colonistul și-a manifestat toată recunoștința de care era capabil : i-a împrumutat cele cinci lire și l-a lăsat să se folosească în voie de casa lui. Dar ce fel de casă era ! Un cort de 3 m jumătate pe 3 m — trei pereți de pînză întinsă „pe sfoară" și închisă de o ușă din aceeași pînză.

Ca să ieși din această casă, trebuia să sari din ușă peste șanțul din marginea drumului spre Kimberley. Nu era prea comod, dar era practic — *diggerii* se disting prin agilitate și nu sînt pretențioși, iar șanțul, oricum, asigura o oarecare securitate, căci ușa cortului n-aveai cum s-o încui. Noaptea Holub rezema de pînza ușii un drug de fier, ca să se trezească prin căderea acestuia, dacă întîmplător ar fi încercat cineva să pătrundă înăuntru. Din păcate, vînturile și ploile sud-africane roseseră pereții vechi, așa că de vreo apărare împotriva vremii urîte nu putea fi vorba. Totuși Holub a regretat sincer locuința, cînd după cîteva luni i-a măturat-o vijelia. S-a mutat într-una și mai rea, ba a trebuit să mai și plătească la început 3 1/2 lire sterline lunar, iar mai tîrziu cinci lire !

Noua locuință a lui Holub era de fapt tot un cort, în care pătrundea apa chiar cînd ploua mai ușor. Pacienților însă nu le păsa de asta și țineau binevoitori umbrela deasupra lor, în timp ce Holub îi examina. Mult mai neplăcute erau gîngăniile, viermii și tîrîtoarele care mișunau pe podeaua de pămînt. Doctorul era un neobișnuit de bun prieten al animalelor, dar nu ajungea cu dragostea lui pînă acolo încît să se poarte politicos cu o broască rîioasă care se oploșise în culcușul său, sau să se bucure cînd șarpele cu ochelari pe care-l găsise — oaspete nepoftit — pe podea, a început să-și întindă înfuriat gîtul în fața lui Holub pentru că fusese deranjat. Dar un oaspete și mai neplăcut era o gînganie care nu avea nimic specific african. Nu o dată i s-a întîmplat ca, în timp ce asculta inima unui pacient, acesta să-i atragă politicos atenția: „Scuzați, doctore, dar aveți o ploșniță pe gît!" De obicei, însă, vizitatorul atent nu-l mai deranja pe doctor, ci-l scăpa chiar el de incomoda insectă. Cu toate aceste dificultăți, munca lui Holub mergea bine, și nici de sănătate n-avea a se plînge, deși toate și le făcea singur: spăla, gătea, iar seara mergea după cumpărături — toate acestea bineînțeles pe ascuns, ca nu cumva să observe vecinii că n-are slugă, și să-și piardă astfel prestigiul abia cîștigat. Medicul trebuie să fie un om respectabil chiar printre aventurierii de pe terenurile diamantifere, deoarece pacientul este, din păcate, o creatură capricioasă și nu are încredere într-un medic sărac.

În cinci săptămîni Holub a economisit atîta, încît și-a putut plăti toate datoriile, nu numai cele făcute în Africa, dar și acasă, în Cehia. Apoi a început să strîngă bani pentru prima călătorie. Această călătorie, care urma să dureze numai cîteva săptămîni, trebuia să fie un fel de pregătire pentru următoarele călătorii din ce în ce mai mari. Voia să cunoască mai întîi clima africană și posibilitățile de transport într-un ținut în care drumurile sînt necunoscute. Holub își păstra banii într-o casetă pe care o ascundea într-un loc tainic în pămînt. Trăind solitar și destul de modest, în mediul său nu era considerat un om puternic, iar bogat — cu atît mai puțin. Cu toate acestea, primea vizite neanunțate... Un tîlhar a pătruns odată cam prea zgomotos în cort și l-a trezit pe doctor încă de la prima încercare de dibuire a locului. Holub dormea cu revolverul lîngă pat, așa că n-a avut nici o dificultate cu tîlharul... L-a muștruluit puțin și după aceea l-a dat pe brînci afară, iar acesta, fericit că a scăpat de ștreang, s-a mistuit în întuneric.

— De ce nu l-ați împușcat? i-au reproșat dimineața pacienții. Omenia lui Holub îi irita pur și simplu.

PRIMA CĂLĂTORIE

După cinci luni, economiile lui Holub crescuseră într-atîta, încît putu să-şi închidă cabinetul şi să se pregătească de drum. Pe pacienţi avea să-i piardă, asta o ştia prea bine, şi nici nu putea să-şi caute un locţiitor, ca să-şi „păstreze vadul". Dar banii pentru el erau numai un mijloc, fără de care nu i-ar fi fost cu putinţă să cerceteze Africa. Îşi şi procurase un car mare şi greu, una din acele „corăbii ale pustiului" în care călătoreau odată primii colonişti, prin vestul sălbatic al Americii. Mai trebuia să facă rost de atelaj. Boii ar fi fost cei mai buni, dar aceste animale costau scump şi Holub n-avea atîţia bani ; îşi va lua deci cai. Dacă şi-ar fi putut cumpăra cai dintr-aceia care rezistă congestiei pulmonare — boală atît de răspîndită în sudul Africei — ar fi scăpat de griji, dar astfel de cai sînt de trei ori mai scumpi decît cei obişnuiţi şi i-ar fi secătuit resursele. În cele din urmă, cumpără cinci cai (nu prea robuşti), hrană, praf de puşcă, tutun şi ceva mărunţişuri pentru schimb. Era gata de drum. Numai că punga i se uşurase într-atîta, încît n-ar fi fost mare pagubă dacă ar fi pierdut-o. Din fericire, unul din însoţitorii săi avea ceva bani puşi deoparte şi în momentele critice îl împrumuta.

Trei inşi s-au oferit să-l însoţească pe Holub în călătorie. Unul dintre ei, Eberwald, îi fusese odată pacient. Holub l-a vindecat de o boală grea şi pacientul, neavînd cu ce să plătească onorariul medicului, s-a oferit să-l însoţească fără plată — numai pe hrană — în prima lui călătorie „de experienţă". Holub a primit bucuros propunerea — Eberwald era un bărbat încercat şi umblat prin lume, traversase America şi Africa de nord. Tocmai de un astfel de tovarăş avea Holub nevoie. Între ei se legă o prietenie trainică. Eberwald s-a purtat foarte frumos în toţi cei şapte ani pe care i-au petrecut amîndoi în sudul Africei. Pe ceilalţi doi însoţitori Holub îi notează în jurnalul lui numai cu iniţialele. Unul dintre ei, un tînăr de vreo optsprezece ani, uşuratic şi neserios, care nu era bun de nimic, i-a dat mult de furcă ; iar mai tîrziu s-a arătat nerecunoscător. Toate acestea însă abia cu timpul au ieşit la iveală. La început nimic nu a tulburat buna dispoziţie a celor patru tineri care în februarie 1873 au părăsit Dutoitspan într-un car greu, tras de cinci cai mărunţi, buri ; cinci cîini completau „expediţia".

Nu era o vreme prielnică în sudul Africei, februarie este o lună ploioasă, cum e octombrie la noi, dar Holub dinadins a ales-o, ca să se deprindă cu călătoria în cele mai rele condiţii. Tocmai de aceea drumul care n-ar fi trebuit să dureze prea mult s-a prelungit pînă la două luni, în care timp au avut de înfruntat multe neajunsuri. Atelajul era slab, carul greu, iar pămîntul îmbibat de ploaie era atît de desfundat, încît adeseori nu se mai puteau urni din loc pînă nu trecea cineva pe acolo cu boi puternici să-i despotmolească — bineînţeles contra recompensă. Niciodată „ospitalierii buri" — cum ne-am fi aşteptat de la ei — nu ar fi tras numai pentru un cuvînt carul lui Holub din mocirlă. Toate aceste greutăţi epuizau economiile exploratorului, care nu se prea trecea cu firea. Pe orice vreme, chiar pe ploaie sau furtună, Holub aduna insecte şi plante, împuşca păsări şi le jupuia, pentru ca mai tîrziu să le împăieze. A încercat să vîneze și animale mai mari, dar nici el, nici tovarășii săi nu erau chiar atît de buni ochitori, încît să nimerească vînatul de la distanță, așa că în majoritatea cazurilor Holub fu nevoit să procure blana mamiferelor prin schimburi de mărfuri. De multe ori avea ocazie să invidieze la beciuani — de altfel și ei proști pușcași — îndemînarea cu care aruncau chiri — un fel de măciucă de os cu care nimereau pasărea în zbor. Chiri era arma lor preferată, ca și asagaiul, o suliță cu vîrful lung de oțel, cu care se luptau de aproape, dar o și aruncau.

Negrii cu care Holub se întîlnea la începutul primului său drum păreau foarte slabi luptători. Erau corani, poate cel mai înapoiat trib negru din întreaga Africă de sud. Alcoolul, propagandist preferat al civilizației albe, mult mai eficace decît cuvîntul divin, și cu efecte rapide, își îndeplinea opera măcinînd sănătatea indigenilor. În cîteva zeci de ani au pierit jumătate din ei, iar cei rămași își tîrau zilele într-o mizerie și o murdărie de nedescris, în colibe de iarbă și crengi, cele mai neîngrijite pe care le-a întîlnit Holub între Capul Bunei Speranțe și fluviul Zambezi în cei unsprezece ani petrecuți în sudul Africei. Trăiau de pe urma cîtorva vite ținute pe lîngă colibe și rareori se întîmpla ca vreun coran să-și lucreze pămîntul.

Crovacii i-au plăcut mai mult lui Holub, deși numele acestui trib era folosit ca o poreclă insultătoare dată negrilor în general. Acești străvechi locuitori ai Africei aveau colibe frumos împodobite. Pe drum întîlneai adeseori dovezi ale talentului lor de desenatori — chipuri de oameni și de animale săpate în stîncă. A adunat cîteva sute și le-a adus în Europa, dar această colecție remarcabilă nu i-a adus nici o răsplată materială sau morală, cum nu i-a adus de altfel nici celelalte colecții. Un alt cercetător, care n-a pus niciodată piciorul în Africa, a prelucrat aceste schițe săpate în stîncă într-o cuprinzătoare operă ştiinţifică, care a apărut într-o limbă străină.

Nu numai coranii îi cereau rachiu lui Holub; mai erau şi alţii dispuşi să-şi vîndă şi sufletul pentru alcool, însă niciodată nu găseau la Holub înţelegerea cuvenită. Foarte serios şi sobru, tînărul călător îşi dădea prea bine seama ce calamitate este alcoolul pentru populaţia indigenă şi nu pierdea prilejul să ia atitudine exprimîndu-şi părerea prin grai şi în scris. Cerea pur şi simplu interzicerea băuturilor spirtoase la indigeni, şi o supraveghere sanitară asupra triburilor care trăiesc în dependenţa colonizatorilor albi. Dar a întîlnit puţină înţelegere. *Diggerii* veneau bucuroşi la el, dar rîdeau de îndîrjirea lui antialcoolică. Ce-i interesa pe ei starea sănătăţii negrilor? Abia dacă îl socoteau pe negru ceva mai mult decît o vită — mînă de lucru ieftină şi destul de proastă. Unii administratori de districte, avertizaţi de Holub, luau oarecari măsuri ca pe teritoriul lor să nu se vîndă rachiu negrilor, aceştia erau însă puţini şi în afară de asta o făceau din proprie iniţiativă. O interdicţie generală a vînzării alcoolului populaţiei indigene nu au dat nici burii în republicile lor, nici englezii în Colonia Capului. O astfel de măsură s-a luat cu mult mai tîrziu, după moartea lui Holub, cînd Africa de sud începuse a fi ameninţată cu depopularizarea. Atunci stăpînii albi au început să se teamă că, pe nesimţite, îi va ajunge şi pe ei soarta colonizatorilor Australiei, şi că vor pierde definitiv această ieftină forţă de muncă.

Holub se înţelegea cu negrii în limba engleză sau olandeză. În jumătate de an cît a stat în sudul Africei, ajunsese să vorbească binişor aceste limbi. Dar ca să se poată înţelege deplin cu ei, s-a silit să înveţe şi limba negrilor, ale căror dialecte, vorbite de diferite triburi beciuane, nu se deosebea atît de mult una de alta. Ca fiecărui alb, şi lui Holub limba negrilor i se părea destul de grea. Substantivele erau lungi, greu de memorat şi aparent destul de nelogice. Curînd însă începu să descompună cuvintele în elementele lor de bază, scurte și simple. După aceea s-a convins că numele acelea lungi sînt în realitate concise și necesită propoziții întregi ca să fie traduse în orice limbă a albilor. Așa de pildă batlapini, numele unui trib pe care l-a vizitat imediat după corani, înseamnă „oameni consacrați peștelui", banoga — „oameni ce cinstesc șarpele", macosi — „oamenii unui singur șef". Prefixul *ba* sau *ma* este în general denumirea poporului, a națiunii din care face parte tribul și se pune înaintea cuvîntului propriu-zis, care exprimă particularitatea, specificul unui trib, devenit cu vremea numele său. La fel stau lucrurile și cu numirile geografice. În Africa ecuatorială, prefixul „*u*" însoțește numele fiecărei regiuni sau țări. Celelalte nume de locuri sînt și ele în realitate concise. Lekatlong „orașul reședință" al batlapinilor din sud — primul obiectiv al călătoriei lui Holub — își datorește numele confluenței a două rîuri, dar nu se poate traduce mai concis. Clamaclena, numele sud-african al locului de care va fi legată eșuarea celei mai mari expediții a lui Holub, întreprinsă după unsprezece ani, însemnează cuvînt cu cuvînt „locul unde sînt patru bălți una după alta". Cum se vede, negrii reușesc să fie foarte conciși și preciși cînd este vorba să numească ceva.

Deși nu se depărtase prea mult de reședința civilizației albe, geograful nostru și-a cheltuit banii în cursul primei călătorii. În Africa, hărți fie că nu existau de loc, fie că nu erau precise sau — chiar dacă redau exact poziția rîurilor, a pîraielor și a dealurilor — acestea nu purtau nici un nume. După ce părăsi Lekatlong-ul, un oraș al negrilor cu două sute de colibe, situat la confluența rîului Hartov cu Vaal, Holub putu începe completarea toponimică a hărții. Făcea aceasta cu ardoarea obișnuită a unui tînăr și pasionat călător, aflat la începutul călătoriei. Primul nume pe care l-a înscris mîndru pe harta sa, în amintirea orașului natal, a fost Holice ; l-a dat unei văi adînci dar neînsemnată pe hartă, vale pe care a întîlnit-o chiar în apropierea confluenței rîului Hartov cu Vaal. Mai tîrziu, lîngă acest nume s-au adăugat și altele. Produce o impresie neobișnuită cînd pe harta lui Holub, alături de numeroase denumiri în limbi străine, negre, olandeze sau engleze, citești și un nume care sună plăcut la urechea cehului. Veți găsi aici vîrful Palcat, șaua lui Žižka, muntele lui Hus, vîrful Kaliciul, precum și numeroase alte numiri. Numele date de Holub n-au apărut pe hărțile oficiale pentru că modestul ceh nu și-a reclamat prioritatea.

Chiar în acea albie Holice și-a trăit Holub prima sa aventură în Africa: întîlnirea cu șerpii. Mai întîi a făcut cunoștință cu cel mai veninos șarpe din acest continent, cobra, căruia indigenii îi spun „mamba". Veninul lui ucide într-un sfert de ceas, și pe atunci nu exista încă leac împotriva lui. Doctorul și-a dat seama de aceasta cînd, pe o potecă îngustă, s-a întîlnit pe neașteptate cu un șarpe mic, verde-gălbior, care începu să șuiere mînios în fața lui. S-a oprit în loc și a rămas neclintit, convins că dacă nu-l va ațîța, șarpele îi va da pace, cum de fapt ar face orice viperă cumsecade de la noi. Presupunerea lui s-a împlinit, dar mai tîrziu, cînd a cunoscut mai bine obiceiurile acestor șerpi mici, și-a dat seama că a fost o pură excepție. Mamba este un șarpe rău și înfricoșător, care atacă omul și-l ucide din simplă plăcere. Holub a văzut o dată cu ochii lui cum o mamba a pus pe goană doi copii cafri, un băiat și o fetiță. Copiii au fugit înspăimîntați din fața lui, căci negrul se teme de șerpi cum se teme de duhuri rele. Părea că au scăpat de urmărirea șarpelui și Holub, care se uita de departe, a încetat să se mai preocupe de ei. I-a atras însă atenția strigătul desperat al fetiței negre. Cînd a ajuns acolo în grabă, l-a găsit pe frățiorul ei tăvălindu-se de durere pe pămînt. N-avea cum să-l ajute, și îndurerat privea cum luptă cu moartea. Cînd a izbutit s-o liniștească pe fetița care hohotea de plîns, a aflat de la ea că n-au mai văzut mamba în urma lor. Dar șarpele a continuat să-i urmărească, tîrîndu-se furiş prin iarbă, şi într-un loc potrivit s-a repezit şi l-a muşcat pe băieţel.

Nici aceste experienţe grele nu l-au făcut pe Holub să duşmănească şerpii. Asta nu l-a împiedicat însă ca în scurtă vreme să adune vreo două sute din ei şi să-i puie la păstrare în spirt. Cind i-a arătat odată regelui faralongilor negri, acesta, pe cît era de îngrozit la vederea lor, pe atît s-a arătat de scandalizat :

— Cum poţi strica o băutură atît de bună pe aceste jivine respingătoare pe care dacă le-ai ucis, bine ai făcut ? ! i-a reproşat regele negru.

Pe drum Holub şi-a dat seama că nu-i de ajuns un atelaj de cai la carul lui greu. De aceea la Lakatlong şi-a procurat boi prin schimb de mărfuri. Boii erau mai ieftini aici decît în regiunea diamantiferă ; au costat totuşi destul de scump, aşa că şi-a uşurat sensibil carul de încărcătură. Carul, tras acum de boi, s-a îndepărtat spre nord-estul republicii Transvaal, pe un drum lung de 400 kilometri. Ţinta : Wonderfontein sau „Fîntîna miraculoasă", o numire curentă a limbii olandeze poetice. Nu era însă vorba de un loc cu ape tămăduitoare, cum s-ar crede, ci de un rîu subteran cu peşteri din calcar. Holub voia să vadă Wonderfontein-ul din pur interes de naturalist.

Spera că va găsi în peşteri oase de animale antediluviene, ori alte urme despre evoluţia geologică a Africei de sud, pe care ştiinţa desigur că le-ar fi apreciat mult. A găsit însă numai o peşteră cu stalactite rupte, la intrarea căreia burii întreprinzători cereau o taxă de numai zece galbeni de persoană — sumă care înainte de cel de-al doilea război mondial valora nici mai mult nici mai puţin decît 250 de coroane ! Pentru atîţia bani, Holub voia cel puţin să cerceteze coridoarele pînă acum necunoscute, dar ghizii buri nu i-au îngăduit aceasta, şi aşa a pornit, cu o liră sterlină mai sărac, pe drumul întoarcerii, spre Dutoitspan.

Ţinutul de peste rîul Vaal, pe unde trecea carul lui Holub, era pe atunci rar colonizat. Mergeai adesea ore întregi pînă să întîlnești o fermă bură, de obicei o locuință simplă de lemn, cu ogradă pentru vite. Se spune că în ținuturile unde nu-s hoteluri și hanuri oamenii sînt ospitalieri. Aceasta este în oarecare măsură adevărat și poate că nici burii nu fac excepție de la regulă, dar Holub n-a avut noroc să dea peste un fermier ospitalier. Ba chiar a avut ghinionul să dea totdeauna peste oameni care nu numai că nu cunoșteau regulile vechii ospitalități omenești, dar mai introduseseră și un sistem cu totul modern de taxe și amenzi, ca în cele mai civilizate orașe.

La înapoiere, Holub și însoțitorii săi și-au așezat tabăra pe malul rîului Vaal. Tocmai se pregăteau să aprindă focul, cînd iată-l venind pe fermierul a cărui locuință se afla cam la un kilometru mai sus de apă.

— Vine desigur să ne invite la masă ! își exprimă Holub speranța față de Eberwald. Sînt totuși oameni cumsecade burii ăștia !

Fermierul înclină numai capul la salutul lor bucuros și, încruntat, le întinse mîna, dar cu palma în sus.

— V-ați abătut din drum ! Sînteți pe moșia mea, plătiți amenda !

Holub n-a stat mult pe gînduri.

— Înjugăm ! rosti concis, întorcînd spatele colonistului antipatic. Plecară, iar burul se uită posomorît după ei. Nu-i putea opri să plece, dar nici să le stoarcă amenda pentru iarba călcată nu îndrăznea. Era singur în fața a trei inși, fără a mai vorbi de cîini. Abia se urni carul din loc, cînd burul îl zări și pe-al patrulea „vagabond“, cum le spunea în sufletul său înșelat călătorilor răi platnici. O clipă se gîndi să-l oprească măcar pe acesta, dar era prea sprinten flăcăul de optsprezece ani ca să poată pune mîna pe el. Ajungînd carul și tovarășii săi, tînărul scoase bucuros de sub haină un somn de toată frumusețea și-l ridică victorios în sus.

— Ascunde-l repede, că dacă îl vede țăranul îți cere o amendă de-ar trebui să vindem și carul ca să-l plătim ! spuse Holub, privind neliniștit în urmă.

— Ei, ce ziceți ? Are pe puțin cinci livre ! Cu lăcuste l-am prins ! se lăudă fericitul braconier.

Holub se cutremură. Nu-i plăceau lăcustele. Le gustase la batlapini, cînd făcuseră popas lîngă lacul sărat din Hallwater. Călătorul african n-ar trebui să se sperie de nimic, dar stomacul este stăpînul despotic al omului. Și așa, Holub s-a codit multă vreme pînă a luat hotărîrea să guste cu ochii închiși din această hrană ciudată. Unii batlapini frigeau lăcustele ca pe orice friptură și așa le mîncau. Alții „le gustau" altfel, jumulindu-le picioarele și aripile. Iar „gurmanzii" negri, pricepuți în prepararea acestei „specialități", înainte de a le frige, le scoteau cu băgare de seamă măruntaiele. Astfel preparate, i-au plăcut oarecum lui Holub. S-a convins că nu sînt chiar atît de rele — au gustul sardelelor macerate. Totuși, prefera să prindă pește.

Din fericire, pe drumul de întoarcere, de-a lungul rîului Vaal, n-au fost nevoiți să se hrănească numai cu lăcuste și pește. În tot ținutul, pe atunci încă puțin populat, mișunau turme de antilope și de „paconi", un fel de ierbivore mari, o uimitoare încrucișare între cal și bour, cu o cocoașă aidoma celei de bizon american.

Vînatul era atît de abundent, încît și călătorii noștri, deși nu erau vînători prea iscusiți, aveau totuși întotdeauna carne friptă la masă. Holub, de fapt, nici n-ar fi îngăduit să se împuște mai mult decît era nevoie — nu era un vînător chiar într-atît de pasionat, încît să împuște tot ce se mișca, numai din plăcerea de a vîna.

„Nu voiam să fac ravagii printre sălbăticiunile sud-africane, ci numai să le observ — spune în jurnalul său. De aceea m-am decis să rămînem aici cîteva zile..." Dar n-avea liniște. Într-o seară a plecat călare, după asfințitul soarelui, și s-a așezat la pîndă pe marginea unui drum, într-un loc pe unde, după cum arătau urmele, treceau sălbăticiunile spre rîu, să se adape. Cărarea era de fapt albia uscată a unui mic pîrîiaş, afluent al Vaalului şi locul acela cu pereţi abrupţi oferea un bun ascunziş vînătorului. Spre dreapta, la o oarecare distanţă, zări o mică turmă de paconi care, păscînd nestingheriţi, se apropiau încet de vînătorul singuratic. Cînd să tragă însă, apăru din partea cealaltă o turmă de antilope zvelte. Ce să aleagă acum? În sfîrşit, Holub se decise să aştepte pînă se vor mai apropia antilopele, care făceau parte dintr-o specie pe care nu o avea încă în colecţia sa de piei. Antilopele îl simţiră însă, cînd se aflau cam la două sute de paşi depărtare, şi o luară la goană. Un bur ar fi doborît fără îndoială oricare din ele dacă ar fi tras chiar şi de la această distanţă, dar Holub nu era un ochitor prea bun. Glonţul trimis răni uşor la picior pe cea care gonea în urma turmei, şi animalul, şchiopătînd, dispăru după celelalte.

Afurisit ghinion. Dar cînd se întoarse să se uite spre turma de paconi, încremeni : speriaţi de împuşcătură, ei intraseră în panică şi tropăind puternic veneau în goană chiar pe albia pîrîiaşului. Pămîntul se cutremura sub copitele fioroaselor cornute care se apropiau cu repeziciunea unui tren în viteză. Doar cîteva clipe încă şi turma îl va călca în picioare! În asemenea împrejurări totul depinde de prezenţa de spirit. Nici în dreapta, nici în stînga nu putea fugi, pereţii albiei fiind prea abrupţi ca să se poată căţăra, iar să fugă la vale, unde albia se lărgea, nu mai avea timp ; oricît ar fi alergat de repede, paconii l-ar fi ajuns. Ce să facă? Holub răspunse la această întrebare foarte prompt. Îşi cabră calul în faţa turmei care venea în galop spre el şi începu să strige din toate puterile, ca să-i sperie. Taurul conducător se opri şi cu el întreaga turmă. Holub folosi această unică ocazie şi trase. Fiara puternică mugi, se răsuci de două ori în loc cu o repeziciune nebună şi o rupse de fugă înapoi, trăgînd toată turma după el.

Paconii fugeau, Holub era salvat, dar nu se mai gîndea la primejdia prin care trecuse. Îi părea rău că n-a putut doborî taurul. Burii cer pentru o blană de pacon patru galbeni, ceea ce pentru buzunarul lui gol era prea mult. Să scape un asemenea exemplar ! Porni în galop după turma care, stîrnind nori de praf în goana-i, se afla la cîteva sute de pași — și avu noroc. Taurul conducător se opri și execută din nou dansul său ciudat pe loc. Depărtarea nu era prea mare — fiara, cu coarnele în pămînt, nu-l observase pe vînător — trebuia deci să tragă. Holub duse arma liniștit la ochi și apăsă pe trăgaci. Auzi clar cum glonțul atinse osul, desigur omoplatul ; poate chiar inima i-a fost atinsă. Dar ce se întîmplă ? Lui Holub nu-i venea să-și creadă ochilor, iar obrazul i se lungi de dezamăgire : tarul continuă să fugă, ceva mai încet decît ceilalți, e adevărat, (rămăsese în urma lor) dar putere avea destulă, mai multă decît vînătorul obosit, care se ținuse după el vreo patru mile. Așa că renunță. Cine știe cît ar trebui să mai alerge după el !

— Parcă avea pe dracul în el ! Să nu-l dobor deși l-am nimerit ! își termină Holub, la focul din tabără, povestirea despre întîmplarea cu taurul.

Dimineața porni cu oamenii săi pe urmele paconilor. Străbătură cele patru mile, apoi încă două, și iată animalul ! Într-adevăr, zăcea mort (era un exemplar minunat !), dar în acest scurt răstimp fusese într-atîta devorat de șacali și hiene, încît n-aveau altceva mai bun de făcut decît să lase restul de hoit pradă vulturilor.

Carul lui Holub se tîra încet mai departe pe malul de nord al rîului Vaal. Privind cu nerăbdare celălalt mal, unde trebuiau cu orice preț să ajungă dacă voiau să se întoarcă la Dutoitspan, proprietarul carului socotea îngrijorat, mereu și mereu, puținul ce-i mai rămăsese. Se gîndea, pe bună dreptate, că e poate cel mai sărac dintre albii din Africa de sud. Și cei doi albi întîlniți pe drum au desigur mai mulți bani decît el. Erau doi *diggeri* care, plictisindu-se în minele de diamant, călătoreau acum spre nord-est, dornici să ajungă cît mai repede cu putință la Leydenburg, în republica Transvaal, unde nu de mult se găsise aur. Unul din ei ducea cuverturile, altul rucsacul cu pîinea și celelalte provizii, un vas pentru gătit și un ceainic. Aventurieri în adevăratul sens al cuvîntului, unii din acei pionieri au pregătit drumul coloniștilor comozi. Străbătuseră pînă acum un drum lung de o mie de kilometri și unde nu găseau un adăpost peste noapte, dormeau sub cerul liber. Holub, care avea un cort solid și pe lîngă aceasta și carul acoperit cu o prelată atît de tare încît numai o ploaie torențială de lungă durată o putea străbate, îi întrebă mirat:

— Dar cînd plouă ce faceți?

— Ne culcăm, ce să facem — răspunse unul dintre vagabonzi. Din cer doar cade numai apă curată!

Atîta nepăsare față de primejdii și lipsuri și o concepție atît de practică despre bunurile lumești sînt în măsură să influențeze întotdeauna în bine. Fără să ezite, în orășelul cel mai apropiat — pe care burii temători de dumnezeu l-au botezat Hebron — Holub cumpără cu ultimii bani toate cele de trebuință — fie ce-o fi! — apoi numai cu șaisprezece șilingi în buzunar porni cu curaj spre debarcader. Stăpînul podului plutitor era beat, dar și dacă ar fi fost treaz tot i-ar fi cerut cu mult mai mult decît îi putea da Holub.

— Trecem prin vad și gata! zise Holub hotărît și calm.

— Și cu carul ce facem? întrebă îngrijorat Eberwald.

— Doar n-o să-l lăsăm aici! rîse Holub și-l trimise să caute vadul. Vadul nu era departe, iar carul coborî încet spre el. Prima pereche de boi, mînată de biciul cărăușului coran, intră șovăind în rîu, după el a doua și în sfîrșit carul care scîrțîia hurducînd pe fundul neregulat, plin de hîrtoape în care la tot momentul se poticneau boii și cădeau dispărînd pînă la bot în apă. De nu s-ar îneca întreaga încărcătură! se gîndeau toți cu spaimă. Înaintau totuși, cărăușul pocnind din bici, Holub și însoțitorii săi urlînd la boi și împingînd ori săltînd roțile la nevoie, goi pînă la mijloc și cufundați pînă la umeri în apă. Jumătate din drum îl făcuseră și celălalt mal începu să se apropie, cînd se produse catastrofa : carul se prăvăli cu roțile dinainte într-o groapă. În zadar trăgeau boii de pocneau jugurile, în zadar împingeau oamenii, punînd în joc toate forțele lor slăbite — carul nu se urnea din loc. Pe lîngă toate astea, un curent puternic izbea picioarele oamenilor și ale animalelor, gata să-i răstoarne. Prima pereche de boi îngenunche și dispăru sub valuri.

— Să dejugăm, repede să dejugăm! strigă Holub.

Dar cum legăturile se aflau sub apa tulbure care curgea repede și nu mai era timp să fie dezlegate pe bîjbîite, curelele fură tăiate și animalele eliberate înotau acum spre celălalt mal. Coranul porni după ele și le mînă la un loc pe pămîntul uscat, în timp ce albii cărau cu grijă la mal lăzile cu colecțiile adunate de Holub. Îndată după aceea instalară tabăra pe mal, adunară surcele și oamenii se uscară la focul pe care murmura ceainicul. Carul rămase cufundat toată noaptea în apă, ca rămășițele unei corăbii naufragiate, mereu în primejdia de a fi luat de curent, pînă dimineața cînd, în sfîrșit, îl salvă stăpînul unui car ce trecea pe acolo. Acesta înjugă cei opt boi ai săi lîngă cei șase boi ai lui Holub — care nu se întorceau prea bucuroși la oiștea carului — și prin unirea sforțărilor a paisprezece boi voinici izbutiră să-l despotmolească și, învingînd fundul neregulat al rîului, să-l scoată afară. Totul se sfîrșise cu bine, dar burul nu muncește pe gratis și după o lungă tocmeală se mulțumi cu zece șilingi. Lui Holub îi mai rămîneau șase șilingi. Dar deși el socotea cifra șase drept o cifră fatală, nu se întristă și cu toată încrederea porni să traverseze cele șaisprezece mile de ținut nisipos, unde carul se cufunda și trebuia mereu reparat. Era ultima parte a drumului, la capătul căreia se afla reședința lui africană, Dutoitspan, unul din cele patru orașe „ale diamantelor“.

PĂMÎNTUL ÎNSETAT

Cînd inventarie colecțiile pe care le adunase din prima călătorie, care durase două luni, Holub se simți bogat recompensat și pentru toate suferințele prin care trecuse pe drum, și pentru relativ remarcabila sumă de 4 000 de galbeni cît îl costase expediția, și din care o parte o mai datora încă unuia dintre însoțitorii lui. A adus douăzeci de lăzi cu trofee, fără să mai pună la socoteală și una în care pătrunsese apa și-i stricase o frumoasă blană de pakon destul de scump plătită. Printre comorile lui erau două lăzi cu tot felul de păsări ce așteptau să fie împăiate, una cu blănuri de mamifere, altele cu vreo 200 de șerpi, 3 000 insecte, 1 500 de plante presate și 300 minereuri. Toate acestea în cîte două sau chiar mai multe exemplare, Holub le trimise la Praga „ca să fie dăruit muzeelor și școlilor din patrie", cum spune singur. Prietenul său Vojta Náprstek, un adevărat Mecena, organiză din colecția primită o expoziție la primăria din Orașul vechi (Praga), iar beneficiul net de 2 000 galbeni îi trimise lui Holub, fără să-și păstreze măcar un heler pentru el. Mii de oameni treceau prin sălile scunde ale primăriei, priveau gîndacii expuși, păsările și craniile de antilope cu coarne foarte ciudate și rosteau cu respect numele lui Holub. „Este unul de-ai noștri, un ceh" — spuneau unii mulțumiți.

Dar altora le venea mai la îndemînă să cîrtească.

— Le-a cumpărat de la cineva, sigur n-a fost el chiar pînă acolo unde trăiesc aceste animale — spuneau aceştia, din obişnuita invidie omenească. Glasurile lor n-au ajuns peste ocean şi chiar dacă ar fi avut această însuşire miraculoasă, lui Holub tot nu i-ar fi păsat de ele. Astfel de observaţii răutăcioase a auzit mai tîrziu de multe ori, dar nimic nu i-a schimbat intenţiile, nimic nu l-a urnit de pe drumul pe care pornise.

Se pregătea pentru o nouă călătorie în interiorul Africei, iarăşi numai cu titlul „de experienţă", numai că de astă dată voia să pornească mai departe, spre nord. Baza de finanţare a acestei a doua expediţii o constituia suma pe care i-o trimisese Náprstek. Restul de bani necesari expediţiei, ca şi cei cu care să-şi plătească datoria îi va procura, ca la început, din practica medicală.

A durat cîtva timp pînă ce şi-a recîştigat clientela pierdută, mai cu seamă că multe familii olandeze se mutaseră între timp din Dutoitspan în statul liber Orange. Poate că ar fi trebuit să rămînă mai mult timp la Dutoitspan, dacă n-ar fi fost o operaţie miraculoasă care, reuşindu-i pe deplin, i-a adus faimă de mare medic.

Într-o bună zi, dis-de-dimineaţă, un om veni cu sufletul la gură să-l cheme la un bolnav. Cum a aflat mai tîrziu, rudele bolnavului trimiseseră la un alt medic şi omul numai din greşeală „bătuse" la cortul jerpelit al lui Holub.

— Ce s-a întîmplat — întrebă Holub, după ce-şi alungă de pe ochi ultimele urme ale somnului.

— Stăpînul şi-a tăiat beregata! lămuri sluga îngrozită şi din nou îi ceru să se grăbească. Holub îşi adusese de acasă o garnitură completă de instrumente chirurgicale, dar pînă acum le folosise la altceva, nu în scopul pentru care fuseseră confecţionate. Bineînţeles că nu le folosise la jupuitul animalelor ori la pregătirea pieilor pentru împăiat... dar... Ce să facă? N-avea nici o clipă de pierdut, în acest timp pacientul pierdea sînge. Fără să stea pe gînduri, Holub își adună instrumentele pe care nici să le fiarbă nu mai avea cînd — de altfel în vremea aceea nu se prea punea mare bază pe sterilizarea lor — și îl urmă grăbit pe omul care venise să-l cheme. Priveliștea ce i se oferi cînd intră în casa rănitului nu era de loc încurajatoare. Pe pat zăcea un bărbat mai în vîrstă, cu o rană teribilă la gît, pe care — după cum a aflat ulterior Holub — singur și-o provocase cu briciul într-un acces de demență alcoolică. Arterele se căscau descoperite, iar laringele era în așa fel tăiat, încît tînărului doctor i se muiară mîinile în fața acestui spectacol. Se apucă totuși să lege și să coasă ce se putea coase. Din fericire, vinele erau neatinse. În schimb, arterele erau deschise, iar laringele binișor tăiat. Holub era mulțumit. Operația decursese satisfăcător. După trei zile încă, pacientul — într-un nou acces de furie — smulse pansamentul și scotoci în rană, așa că aerul circula printr-o deschizătură largă. Răbdător, Holub cusu din nou, cît putu, gaura larg deschisă în laringe, și prescrise cîteva medicamente, printre care și chinina, cu care atunci și încă mulți ani după aceea se combătea temperatura.

Deși pacientul era neobișnuit de îndărătnic, după opt săptămîni se restabili complet — doar că se vedea pe gîtlej cicatricea și vorbea ceva mai încet ca înainte.

Știrea despre vindecarea lui miraculoasă se răspîndi în toată regiunea diamantiferă și chiar mai departe, așa că la Holub începură să curgă pacienți din toate părțile. Clientela lui, ca să zicem așa, era internațională. O treime din pacienți o formau olandezii, o treime nemții, un sfert englezii — a căror limbă o studia acum Holub cu asiduitate — iar restul băștinași : corani, fingi, bașuți și zuluși. Pe mulți dintre ei Holub îi vindeca numai pentru un singur cuvînt de mulțumire, din omenie. Pe atunci neexistînd asigurări sociale nici chiar în „lumea civilizată", și alți mulți medici cumsecade procedau la fel. Cu toate acestea, Holub n-avea de ce se plînge — cîştiga peste o mie de galbeni lunar. O mare parte din cîştig îl înghiţea viaţa scumpă din Dutoitspan, dar îi mai şi rămîneau bani destui pe care Holub îi economisea pentru o nouă expediţie. După jumătate de an nu numai că-şi plătise toate datoriile, dar avea destul pus deoparte, încît să-şi poată lua rămas bun pentru mai multă vreme de la Dutoitspan.

A doua expediţie Holub voia s-o prelungească spre nord pînă la Soşong, capitala imperiului negru al regelui independent Schoma, vestitul despot din pricina căruia izbucnise în ţara lui un îndelung şi nimicitor război civil. În linie dreaptă acest drum măsura 1 500 km, dar cu cotiturile pe care le va face, cu sau fără voie, va avea de făcut cel puţin încă o dată pe atîta. Holub trebui să se pregătească temeinic şi nu regreta cheltuielile ce se ridicau la 9 000 de galbeni, deşi mai avea carul din prima călătorie. Din fericire, cîştigurile din ultimele luni îi îngăduiră să cumpere tot ce-i era necesar — Holub era gata să sacrifice orice, nu numai bani, pentru realizarea visurilor ce-şi făurise ca băiat, iar mai tîrziu ca medic, în Praga.

Scrise despre aceasta acasă, unuia dintre prietenii săi: „Sînt în stare să fac orice, numai să închei cu bine călătoria mea în inima Africei; ah, de-aş reuşi să mă afirm, să capăt faima lui Livingstone!"...

Gîndul la vestitul călător nu-l părăseşte nici o clipă şi ţinta vieţii lui este să-i urmeze exemplul, chiar dacă Dutoitspan îi aduce tot mai mulţi bani. Pentru el banii au fost întotdeauna un mijloc, supremul ţel rămînînd numai necunoscuta Africă. Din gloria descoperitorului el îşi făcuse un ideal.

Holub îşi puse carul la punct. Îi dură un acoperiş mai solid, pentru că drumul duce prin dese păduri africane, cu copaci ce-şi tîrăsc crengile pînă la pămînt, iar în mijlocul acoperişului, Holub ceru să i se construiască un mic turnuleţ de observaţie, căci va trebui să treacă şi prin pustiu, unde nu va găsi la zeci de mile împrejur vreun copac sau loc mai ridicat, de unde să poată scruta depărtarea. Unul din pacienţii recunoscători îi făcu rost la un preţ prietenesc de opt boi puternici: dîndu-i şi un cărăuş negru gricvas, căruia albii îi spuneau „Pit". Holub îşi cumpără un cal de călărie şi de îndată ce-şi birui malaria — boală foarte răspîndită pe atunci, chiar şi în relativ sănătoasa „Africa de sud" — începu cu sîrguinţă să facă exerciţii de călărie.

De data aceasta carul trebuia să ducă o încărcătură mult mai mare de marfă pentru schimb, căci drumul prin interiorul Africei de sud va trece prin locuri unde banii îşi pierd valoarea recunoscută de albi. De 1 200 de galbeni Holub cumpără muniţii, cuverturi pestriţe de bumbac, pînză, perle de sticlă şi fire de alamă. Preţurile, chiar aşa, în natură, pe care a trebuit să le plătească mai tîrziu, nu erau de loc mici. Astfel pentru zece kilograme de secară a dat — după localitate — de la un metru jumătate pînă la patru metri de pînză sau de la o optime pînă la un sfert de kilogram de perle de sticlă. Fasolea era şi mai scumpă, Holub s-a convins că negrii din sudul Africei pot fi şi negustori pricepuţi şi cumpărători pretenţioşi. Firele de alamă aveau pretutindeni aceeaşi căutare, dar cu perlele avea mult de furcă: în unele locuri îi cereau perle negre şi numai negre, altele nu voiau, în alte locuri primeau la schimb numai perle albe, sau roşii, sau albastre.

Iată de ce organizarea unei călătorii în ţinuturi unde nu se poate plăti cu bani este extrem de dificilă, mai cu seamă cînd e vorba de o caravană numeroasă. Astfel de greutăţi apar totdeauna fiindcă drumurile sînt grele, iar prin anumite locuri nu poţi trece cu carul fără o călăuză bună. Nu-ţi rămîne decît să angajezi un hamal localnic, pe care trebuie să-l plăteşti, şi prin asta cheltuielile cresc şi mai mult, adică ai nevoie de mai mari cantităţi de marfă pentru schimb.

În cele din urmă, totul a fost pregătit, malaria pentru un timp îndepărtată, şi Holub putea în sfîrşit să pornească încotro i-ar fi plăcut. Mai avea de rezolvat doar problema însoțitorilor. Credinciosul Eberwald, care între timp muncise fără folos la minele de aur din Leydenburg, se întorsese la Dutoitspan și-i declarase lui Holub că „n-ar avea nimic împotrivă să mai cunoască un colț de lume". Holub, bucuros, îi încredință paza carului, lucru pe care nu l-a regretat niciodată. Al doilea era tînărul ușuratic care îl însoțise și în prima călătorie — Holub îl pomenește numai cu inițiala numelui său — „F". În jumătate de an acesta schimbase o duzină de stăpîni la Dutoitspan, ca pînă la urmă să se întoarcă la vechii tovarăși de călătorie. Holub ezită să-l primească, dar, ca urmare a insistențelor lui Eberwald, o făcu totuși. Apoi se prezentă spre angajare un bărbat care își spunea Boly și afirma că este originar din Hanovra. A fost primit și mai tîrziu s-a purtat bine. Expediția era completă și la 3 noiembrie 1873 părăsi Dutoitspanul.

Înainte mergea Holub călare, după el carul înainta încet, tras de boi, iar în jurul lui alerga veselă o haită de nouă cîini, dintre care, după cîteva săptămîni, va rămîne numai Niger, tovarășul credincios al lui Holub din prima călătorie. Dintre ceilalți, unii s-au rătăcit și nu s-au mai întors înapoi, unul a pierit chiar sub roata carului și a încăput desigur în colții hienelor, care nu sînt fiare lașe cum afirmă oamenii despre ele, pentru că nicăieri nu pot fi văzute. În realitate, hienele se adună în haite, ca lupii, și atacă noaptea vitele coloniștilor olandezi.

Drumul începu bine, iar vizitiul negru avu chiar norocul să găsească într-o vale părăsită un diamant de patru carate. Ar fi căutat ahtiat toată ziua dar, la ordinul sever al lui Holub, se întoarse — fără plăcere — la carul său. Drumul la început fu comod. În această jumătate de an cît a locuit Holub la Dutoitspan, colonia făcuse un progres remarcabil. În locul unde la întoarcerea din prima călătorie i se împotmolise carul și i se rupsese o roată, acum era un drum frumos, croit în stîncă de deținuți. Guvernul Coloniei Capului avea în general principii „practice" în ceea ce privește deținuții și îi scotea să muncească la aer curat în loc să-i pună la lipit saci, în închisoare. De mînă de lucru se ducea oricînd lipsă, așa că puteai întîlni deținuți construind, pe orice vreme, diguri în porturi, montînd linii ferate în pustiul sud-african, tăind drumuri, tuneluri și canaluri.

Vara africană era în toi și rîul Vaal, în care convoiul lui Holub fusese cît pe ce să se înece în săptămîna paștilor, acum se înfățișa ca un rîuleț modest, larg de șase metri și adînc abia de jumătate de metru. Trecură ușor prin vad, iar cînd ajunseră la celălalt mal, își dădură seama că sînt încă în sfera „civilizației" albe. Reprezentantul acestei civilizații, șeriful, veni în grabă însoțit de un polițist și-i aplică pe loc o amendă de zece șilingi pentru iarba distrusă. Vrînd-nevrînd, Holub plăti, dar tînărul F, revoltat, porni după polițist să-i stoarcă măcar ceva înapoi. Se întoarse tîrziu de tot din cale-afară de amărît.

— Știți ce au făcut cu banii ? strigă el de departe. I-au băut la cîrciumă.

Nu încetă să vorbească despre asta nici în zilele următoare, cînd treceau printr-un ținut sălbatic, unde sună tare ciudat să auzi vorbindu-se de băutură. E un pustiu stîncos, unde numai prin unele locuri anemica mimoză își tremură lujerele spinoase. Nici un rîu nu curge pe-aici, nici un izvor nu iese în calea drumețului însetat ; pînă și bălțile rămase după ploile de vară, de mult le-a secat soarele. Încă din prima zi fu consumată toată provizia de apă ; boii mugeau de sete, iar oamenii opriseră pentru ei numai cîțiva litri din acest lichid, al cărui preț creștea o dată cu lipsa. Carul se tîra încet pe panta stîncoasă. Pînă la primul loc de popas mai erau numai 35 mile, drum de cîteva zile într-un astfel de tempo. Dar iată că se ridică la orizont un dușman mult mai aprig și hain decît setea ! Norul întunecos care de multă vreme se tîra înaintea lor deasupra pămîntului nu era un nor de lăcuste, cum crezuseră, ci fum. Pînă departe, stepa era o mare de flăcări, iar focul alimentat de iască și de iarba uscată trecînd din tufă în tufă se apropia de ei cu o repeziciune înfiorătoare. Holub se sfătui în grabă cu tovarășii săi. Ce să facă ?! Să ardă iarba din jur și să taie astfel drumul incendiului — vechiul mijloc folosit în preriile americane, pe care-l cunoscuse Eberwald — aici era cu neputință de aplicat. N-aveau timp, și-apoi pînza și lemnul carului sînt uscate ca iasca, iar în car sînt cîteva mii de cartușe, în afară de cele 300 livre de praf de pușcă. Vîntul sufla puternic și o singură scînteie ar fi fost de ajuns ca să aprindă un infernal foc de artificii !

Holub, călare, privea desperat în toate părțile. În partea stîngă observa un deal stîncos ce se înălța ca o insulă deasupra cîmpiei care ardea. Numai în acel loc ar putea găsi salvarea, dar cine va ajunge mai curînd ? Focul se întindea și într-acolo, dar ceva mai încet, căci vîntul sufla încoace, spre caravană. Mai sînt pînă la deal o mie de pași și focul e de trei ori mai aproape, dar altă soluție nu există.

Lupta pentru viață a început. Toți strigă la boi cît îi țin gîtlejurile prăfuite, loviturile de bici cad ca grindina pe pielea groasă a vitelor, slăbite și epuizate de sete, deși n-ar mai fi fost nevoie, căci ele simt singure primejdia și, adulmecînd cu nările deschise fumul și dogoarea flăcărilor, aleargă din răsputeri, înspăimîntate. Carul trosnește din toate încheieturile, scîrțîie, geme, saltă și se clatină — gata să se răstoarne — peste numeroasele pietre pe care n-ai timp să le ocolești. Trec în goană peste cîmp fără nici un drum. Holub se roagă lui dumnezeu să nu se sfarme ori să nu zboare vreo roată, să nu se răstoarne carul. Calul se sperie sub el, așa că trebuie să-l strunească din toate puterile, vîntul le suflă în obraz toată văpaia flăcărilor ; focul se află numai la treizeci de pași de panta stîncoasă pe unde vor trebui să treacă. Timpul se scurge nesfîrșit de încet, dar în cele din urmă, plini de zgîrieturi și răni pe față și pe mîini, cu fălcile atît de încleştate încît nu-şi mai pot trage răsuflarea, ajung pe loc stîncos. Trebuie să se oprească o clipă, orice-ar fi ! Dar nu sînt încă salvaţi. Ca să ajungă sus, pe deal, trebuie să treacă de-a lungul peretelui de foc pe o lungime de o sută de paşi, şi flăcările şerpuiesc ameninţătoare la numai treizeci de paşi ! Ar fi de ajuns ca o creangă aprinsă, purtată de vînt, să cadă pe pînza cortului, ca totul să zboare în aer !

Încă o singură sforţare, jugurile trosnesc pe grumajii boilor, animalele obosite gîfîie, spuma le zboară din boturi, căldura este insuportabilă, fumul orbeşte oameni şi vite... Deodată carul se înclină primejdios într-o parte şi toţi îşi unesc forţele ca să-l ţină pe toate cele patru roţi. A fost clipa celei mai mari spaime, şi apoi salvarea. Au ajuns sus, pe deal, şi sînt acum în siguranţă, apăraţi de un perete înalt de stîncă ce se ridică în calea incendiului. Frînţi de oboseală, cad jos ca nişte saci şi gîfîie de le trosnesc coastele. Cărăuşul negru, care a condus atelajul pe drumul greu mînînd perechea de boi înaintaşi, are îmbrăcămintea sfîşiată de mărăcini, iar din pielea lui zdrelită sîngele curge şiroaie. Toţi sînt răniţi şi acum se odihnesc ori îşi pansează rănile ; şi neavînd nici o picătură de apă, îşi udă buzele cu oţet.

Merg mai departe prin ţinutul pîrjolit de foc, fără pic de apă, cu gîturile uscate, plini pînă în esofag de praf şi fum. Vîntul s-a oprit, lipsindu-i şi de mîngîierea lui răcoritoare. Oamenii sînt însetaţi, animalele la fel — însetat este şi pămîntul din jurul lor, adînc crăpat de secetă şi dogorît de soarele care i-a supt şi ultima picătură de vlagă ; iarba, unde n-a ars-o focul, este uscată şi vlăguită ca şi botul păros al boilor ce se înclină spre ea chinuitor de însetat. Trece ziua şi vine noaptea, a cincea noapte fără apă, cînd în depărtare se aude lătrat de cîini. Unde sînt cîini sînt şi oameni, unde sînt oameni trebuie să fie şi apă ! Acesta este singurul gînd care pune stăpînire pe toţi. Ascultă încordat, ca să stabilească precis direcţia, şi iată că aud cîtecul monoton al unei fete negre, însoțit de clinchetul brățărilor ei.

„Cîntec ceresc pentru sufletul nostru abătut!" scrie Holub mai tîrziu despre această întîmplare.

Lăsară carul pe loc și porniră grăbiți prin noapte, călăuziți de cîntec. Zăriră în sfîrșit focul indigenilor și alergară spre ei cu strigăte sfîșietoare, smulse crud din gîtlejurile lor uscate.

— *Meci! Meci!* Apă! Apă!

Iată ceva de care și indigenii duc mare lipsă. Negrii le aduc în coarne de bou un lichid respingător și urît mirositor. Ceva mai tîrziu le aduc și ulcele cu minunat lapte proaspăt. Setea este înlăturată. Pit se întoarce cu Eberwald după car, iar Holub cu F aprind un foc de tabără. Gătesc cina, se odihnesc lîngă carul afumat și încins și privesc cerul spre sud, împurpurat de lumina flăcărilor. Discuția cu băștinașii se învîrtește în jurul incendiului. De unde a pornit? Nici ei nu știu, dar focul în stepa sud-africană nu-i de loc un oaspete rar. Încercatul Eberwald își aduce aminte că uneori îl aprind intenționat vînătorii de struți, ca să gonească păsările sălbatice spre locul unde stau ei la pîndă. Uneori fac asta chiar fermierii care știu că pe pămîntul îngrășat cu cenușă crește iarbă mai deasă și mai bogată decît înainte.

„Oricum ar fi — spuse Holub, pregătindu-se de culcare — să mulțumim cerului că am scăpat teferi de acolo!"

Cu aceste cuvinte adormi și se cufundă într-un somn atît de greu, încît nu-l mai putu trezi pînă dimineața nici lătratul furios al cîinilor, nici rîsul plîngător al hienei ce dădea tîrcoale cortului.

MEDICUL REGILOR NEGRI

Influența engleză în Africa centrală se întindea atunci spre nord abia pînă la paralela douăzeci și șapte. Suprafețe imense de pămînt între această linie imaginară și fluviul Zambezi aparțineau numeroaselor regate negre independente, între care pe vremea aceea — afară de unele excepții — domnea pacea. Triburile învecinate cu albii își însușeau de la aceștia mai ales părțile întunecate ale civilizației și decădeau văzînd cu ochii. În afară de coranii despre care am mai pomenit, se aflau în această situație și batlapinii, împărțiți în cîteva regate mai mici și care trăiau parțial sub influența engleză.

„Apa de foc“ își îndeplinea opera de nimicire a negrilor sud-africani cum făcuse și cu indienii din America de Nord. Holub personal a fost adeseori martor al unor manifestări de necrezut. Într-un craal, un sat negru din Mańcuruani, al regelui batlapinilor, toată populația se înghesui în jurul carului său cerșind rachiu. Bărbați pe jumătate goi, înfășurați pe șolduri cu piei rupte sau cu fîșii din hainele albilor și femei cu șorțuri murdare de piele însoțiți de copii goi se năpustiră puhoi asupra lui Holub cu strigătele : *„Baas, verkup brandwen!* Domnule, vinde-ne rachiu !“

Ofereau în schimb cele mai variate lucruri : piei de antilope și de șacali, hamuri pentru boi, bice, juguri, linguri de lemn, iar un bătrîn aduse singura sa avere, un cazan mic în care își prepara mîncarea. Cu un an înaintea sa, acești oameni ajunseseră pur și simplu să moară de foame pentru că vindeau hrăpăreților negustori albi, pentru rachiu, tot ce avea vreun preț.

„N-am rachiu !" răspunse ferm Holub, respingînd toate rugămințile lor și își continuă drumul, deși negrii — din dorința nebună de rachiu — se agățară de coarnele boilor lui ca să-i oprească, ceea ce pînă la urmă nu reușiră.

„Am fost pur și simplu asediați — scrie Holub despre asta în jurnalul său de călătorie. Dar toate aceste strigăte, gesticulări și încercări de a ne opri în loc au fost în zadar. Nu le-am dat nici o picătură de apă de foc, așa că pînă la urmă n-au avut ce face și ne-au lăsat să plecăm mai departe. Unii au mai fugit după noi la mal, crezînd că am să mă las înduplecat acum cînd ceilalți nu se mai vedeau. Mi-au oferit cinci șilingi pentru o sticlă, dar nu le-am dat !

Am răsuflat ușurați cînd i-am lăsat în urma noastră pe acești oameni decăzuți, de a căror mizerie negustorii albi nu s-au sfiit să profite, prădîndu-i cu nerușinare."

Natura i-a despăgubit din plin pentru toate aceste întîmplări neplăcute. După ce au trecut rîul Conan, au străbătut un ținut pe care orice vînător l-ar fi socotit raiul pe pămînt : pe o cîmpie bogată în ierburi, lungă de douăzeci de mile și lată de șapte, formînd panta lină a unei înălțimi ce cobora spre rîu și închisă în partea cealaltă de tufe de mimoză, pășteau numeroase turme de ierbivore sălbatice. Antilope de diferite specii și un soi de zebre cu dungi, cărora negrul le spune *cvagga*, după sunetul pe care îl scot, în turme numărînd pînă la o sută cincizeci de capete, paconi cu coarne teșite pe capul enorm de mare și numeroase alte animale mărunte, iar dintre păsări, cocori, dropii, ibis, rațe și multe alte specii. Toate acestea pășteau aici liniștit, ori își făceau cuibul, fără să le pese de prezența oamenilor. Era evident un fel de parc național, iar Holub își instală aici tabăra pentru cîteva zile, vrînd să observe animalele.

Micul lac sărat de la capătul cîmpiei îl numiră lacul lui Jungmann, în cinstea învățatului ceh, și Holub își însemnă cu oarecare aproximație poziția lui pe hartă. Bucuros ar fi fixat-o exact, dar pentru asta nu avea mijloacele necesare. La Dutoitspan își procurase cu bani grei un sextant și învățase cum să se orienteze cu el, dar, cu toate eforturile făcute, nu fusese în stare să-și procure un almanah de navigație sau de astronomie care să semnaleze precis situația soarelui la diferite latitudini și în diferite momente ale zilei și anului, așa că instrumentului nu-i putea da nici o întrebuințare. De altfel și dacă ar fi fost folosit, sextantul ar fi determinat numai latitudinea geografică, căci pentru determinarea meridianului îi lipsea un cronometru de mare precizie. Schița deci hărțile numai după compas și după aprecierea distanței parcurse în decursul zilei de la un loc la altul, ceea ce era totuși destul de neprecis ; dar mulți dintre înaintașii lui n-au avut nici această posibilitate, mai ales în pădurile ecuatoriale.

Holub n-a fost niciodată un vînător pasionat, iar îndemînatic nici atîta. Și de astă dată, în parcul natural de peste rîul Conan, deși a stat la pîndă, n-a împușcat nimic. Adevărul este însă că nici n-a prea vrut să împuște. Era mai bucuros să observe pe viu, în mișcare, viața sub stelele africane. Iar pentru colecții putea procura piese preparate gata. În colibele părăsite ale baralongilor a găsit atîtea cranii de bivoli, antilope și zebre, încît ar fi putut aproviziona cu ele toate muzeele lumii.

Înainte de a părăsi acest colț al lumii, avu loc o întîlnire care i-ar fi putut aduce lui Holub mulți bani dacă ar fi fost un bărbat cu concepții mai puțin severe. Nu departe de carul său își instală tabăra un bogat negustor batlapin ce călătorea cu un car solid, tras de opt boi puternici. Pit, negrul griva, îl cunoştea pe bogatul negustor.

— O, acela om mare, baas puternic! — spuse Pit întorcînd albul ochilor în sus şi-i explică lui Holub într-o olandeză stricată că acest batlapin are acasă turme mari, două care şi numeroşi boi de jug, şi că transportă mărfuri din colonia neagră Molapo spre terenurile diamantifere, cîştigînd mult cu asta. Izvorul bogăţiei negustorului îl aflã curînd Holub cînd batlapinul îi ceru o convorbire particulară şi îi arătă o cutiuţă cu douăzeci de diamante. Cel mai mare dintre ele avea cam trei carate şi negustorul nu tăinuia că diamantele i le adusese sluga sa de pe terenurile diamantifere de la Kimberley. Oferi toată această bogăţie lui Holub pentru o singură liră sterlină. Tînărul ceh le-ar fi putut cumpăra fără teamă, era doar departe de graniţa influenţei engleze cu legile ei riguroase (I. D.B. [1]) iar de originea mărfii nu-i păsa de loc. Ştia însă că acestea sînt pietre furate şi asta îi era de ajuns ca să refuze hotărît oferta batlapinului.

Dezolantele craaluri batlapine şi corane ale negrilor rămăseseră de mult în urma lor, şi decembrie desfăşura peste stepă splendorile colorate ale verei sud-africane, cînd carul lui Holub intră în curăţica reşedinţă a lui Montsua, regele baralongilor. „Acest stăpîn absolut asupra vieţii a 35 000 de suflete negre era un bărbat capabil, care îşi trăgea concepţia asupra rachiului probabil din proprie experienţă, după cum mi-a fost dat să mă conving, şi de aceea îl interzisese supuşilor săi prin cele mai aspre pedepse. Dar nu numai atît; nimeni nu îndrăznea să taie un copac fără consimţămîntul lui expres, ceea ce constituia o orînduială neobişnuit de înţeleaptă în ţara unde lemnul este atît de preţios, încît îl aduc tocmai din Norvegia, de la celălalt capăt al lumii. Țara lui ajunsese grînarul Africei de sud. Se poate trage de aici concluzia că negrul, cu cît are mai puțin sub ochi exemplele rele ale albilor, cu atît mai bucuros adoptă părțile bune ale civilizației lor."

---

[1] Prescurtare din „Illicit diamond buying", „negoţ ilegal de diamante". În sfera activităţii sale, guvernul englez pedepsea neobişnuit de sever acest negoţ, care-i ştirbea din bogăţii. (n a.)

Molem, fratele regelui, îi oferi lui Holub postul de medic al curții.

— Ultimul *naca* (medic) înaintea ta a fost aici un om alb, pe care îl chema Livingstone — îi spuse el.

Bineînțeles, Holub respinse oferta. Cum n-a vrut să prindă rădăcini nicăieri, printre albi, n-ar fi făcut aceasta nici aici, deși ar fi fost pentru el o admirabilă experiență. Omul ale cărui jurnale de călătorie le citise cu aviditate, ca orice tînăr visător ce nutrește astfel de planuri, omul care n-a încetat a-i fi model nici după ce a trecut pragul maturității, a trecut pe-aici prin aceste locuri, înaintea sa ! Să fie oare o realitate că el, Holub, s-a oprit pentru cîtva timp într-un loc unde a poposit și Livingstone și că acest negru astmatic și vesel care-i strînge mîna a stat de vorbă cu celebrul său predecesor, așa cum vorbește cu el ?

Cu aceste gînduri amesteca Holub în farmacia volantă prafurile pentru vicerege, în timp ce negrii adunați cerc în jurul lui priveau la el cu o teamă sacră. *Naca* cel alb pregătea „marele farmec" pentru șeful lor și îl turna în mici bucățele de hîrtie albă.

— Cine vrea să ducă acest leac lui Molem ? întrebă Holub după terminarea operației.

Fu literalmente asurzit de strigătele negrilor ce se ofereau care mai de care să facă acest demn serviciu. Alese pe cel mai în vîrstă dintre ei, un bătrîn adus de spate, pe care-l măguli nespus de mult alegerea, dar cînd trebui să pună mîna pe leacul pregătit de *naca,* manifestă deodată o teamă nemărginită. Pentru nimic în lume n-ar fi atins bucățelele de hîrtie cu „farmece". Holub rezolvă repede problema : legă pachețelul cu prafuri la capătul biciului unui băiețel, și acesta, însoțit de bătrîn, îl duse victorios viceregelui. Un strigăt de admirație izbucni din pieptul negrilor : „*Monati, monati !* — Frumos, frumos !" ceea ce dovedea că negrilor le plăcuse mult soluția găsită.

Cinstit cu o oaie grasă pentru leacurile sale și pentru îngrijirea dată, Holub părăsi după o săptămînă craalul „bathu ba lehuchi".

În scurta sa ședere în craalul lui Molem, el avu totuși prilejul să cunoască obiceiurile locului. Își mai dădu seama că misionarul negru Molem, pacientul său, manifesta anumite resentimente față de concurentul său alb, misionarul englez Webb, dar n-avu timp să se documenteze pînă unde cei doi colegi erau totuși de acord întru explicarea cuvîntului divin.

Cu regele Montsua se întîlni ceva mai tîrziu pe drum. „Cupeul" atotputernicului stăpînitor negru era o brișcă simplă de lemn, fără perne, tras de doi cai. Cînd brișca se opri lîngă carul lui Holub, din ea se revărsă întreaga-i încărcătură princiară, regele Montsua, prietenul său Chatsitsive, regele bancachetsilor și președintele Consiliului de Miniștri al acestui monarh. Cel din urmă coborî un „indigen mondern", tălmaciul negru care cunoștea engleza. Acesta îl întrebă pe Holub cine este și fără nici o formalitate îl prezentă regilor negri și președintelui Consiliului de Miniștri. Pit aduse niște butoiașe pe care majestățile lor negre se așezară și începură să discute cu Holub prietenește, de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea. Sufletul lor năpădit de superstiții se manifestă de îndată ce Holub le arătă șerpii, broaștele, salamandrele, scorpiile și numeroșii viermi puși la păstrare în spirt.

„Toți au sărit ca arși și au început să strige" — scria seara în jurnalul său despre această întîmplare — iar Montsua a întins spre sticlă bastonul său regesc, *chiri,* și n-a vrut să se apropie. S-a uitat la mine, apoi din nou la sticlă și s-a liniștit abia atunci cînd l-am asigurat că șerpii dorm în *buciula* și *macao,* berea albilor, și nu pot ieși afară.

Poate tocmai vederea „berei albilor" i-a alungat regelui Montsua falsa pudoare. După aceea, prin tîlmaci, Montsua îl înștiință că ar vrea să-i dea „o delicată misiune diplomatică". Trimise mai întîi din preajmă cele două slugi negre, apoi îi făcu un anumit semn lui Holub, care se miră că majestatea sa îi dă de înțeles că n-ar refuza o înghițitură mică de „brandy", deși era cel mai înflăcărat propagandist al abstinenței.

Holub desigur era un mare dușman al alcoolului și, după cum am văzut, n-ar fi vîndut pentru nimic în lume negrilor nici o picătură, dar oaspeții, mai cu seamă cînd sînt regi, se cuvine să fie serviți cu ceva bun. Se repezi de aduse de sub pînza carului său o sticlă pătrată, scoțiană, purtînd o etichetă frumoasă, colorată, și, spre mirarea și confuzia tovarășilor lui, o destupă și îi trată pe toți trei oaspeții negri. Montsua se uită ca un îndrăgostit la sticlă, deși nu bău mult: „Beau numai o dată sau de două ori pe an, și atunci numai jumătate păhărel", spuse el. Voia să-i arate prin aceasta neîncrezătorului Holub că nu l-a mințit. Sorbi numai o dată din „brandy" și imediat ceru apă. Tot așa de neexperimentat băutor se arătă și regele Chatsitsive. Dădu peste cap băutura tare, dar tuși violent și luă o mină atît de nenorocită, încît prietenul său regal izbucni în rîs. În schimb, președintele Consiliului de Miniștri bău și al doilea păhărel, pînă la fund, frecîndu-și degetele cu satisfacție.

Morena (regele) Montsua era de cîtăva vreme oaspetele regelui Chatsitsive și locuia în reședința acestuia la Moșaneng, care se afla în drumul lui Holub. Nimic deci nu-l putea opri pe Holub să primească invitația regelui, și să se ocupe puțin de sănătatea celor două majestăți și a celor trei femei ale lui Montsua, care se mutase la prietenul său cu toată curtea sa numeroasă.

— Mă mir, *morena,* că locuiești atît de departe de granița imperiului tău — îi spuse Holub.

Prin mijlocirea tîlmaciului, regele îi explică de ce se află aici: pentru că burii i-au incendiat reședința.

— Dar am să mă întorc şi am să construiesc un oraş nou, undeva departe de graniţă — termină suveranul păgubit, lăsîndu-l pe doctor să se gîndească dacă nu-i mai bun un astfel de rege negru decît un rege al albilor. Dacă nu-i place vecinul, se mută pur și simplu mai departe și cît ai bate din palme construiește o nouă capitală.

La Moșaneng, Holub rămase ceva mai mult și-i lecui cu mare succes pe pacienţii săi regali. Aveau boli foarte obişnuite, cu totul „albe" — sciatică, reumatism sau congestie pulmonară. Aceasta dovedește că omul care trăiește în natură nu este, în ceea ce privește sănătatea, cu mult mai bine dotat decît un locuitor corupt al orașelor civilizate. Altfel cum s-ar dezvolta casta medicilor-vrăjitori care nu lipsesc din nici un craal negru ? Vrăjitorii din Moșaneng nu priveau cu ochi buni succesele concurentului alb. Ba dimpotrivă. Dar nu se ridicară împotriva lui, cu toate că majoritatea populaţiei era păgînă, prin urmare de partea lor, deoarece știau ei că *naca* alb va pleca în curînd și că după aceea vor fi din nou stăpîni la Moșaneng ; și-apoi n-ar fi vrut să se pună rău cu Montsua care e încă puternic și desigur va domni din nou. Holub își dădu seama că influenţa vrăjitorilor asupra populației e foarte mare, deși Montsua era creștin. Învățăturile misionarilor albi nu prind rădăcini mai adînci în sufletul negrului pentru simplul motiv că acestuia îi lipsesc premizele religioase. Despre negrii se poate spune că nu au nici o religie. Divinizează din cînd în cînd fetișul — dar fără mare ardoare. Are oarecum o imagine neclară a unei forțe nevăzute care stăpînește totul și căreia îi spune *moremo*. Restul credinței lui stă sub semnul fricii duhurilor celor morți, de așa-numiții *barimo*, pe care îi îmbunează dînd provizii grase vrăjitorului local.

Și meseria acestor vrăjitori negri, numiţi *linaca* sau *naca*, a avut Holub prilejul s-o studieze puțin la Moșaneng. Erau niște bărbați demni și impozanți, care apăreau în public numai într-o mantie din piele de maimuță și care „își primeau pacienții“ în coliba lor, pe piei dungate de hienă. Meseria de *naca* se moștenea, dar vrăjitorul era oricînd gata s-o transmită unui alt adept, pentru un onorariu nu prea mare: o vacă sau bani — patru pînă la șapte galbeni și, evident, promisiunea solemnă că după ce va învăța meseria se va stabili în altă parte și nu va face concurență maestrului. Însușirea învățăturii medicale la beciuani este deci relativ ieftină și nu durează prea mult. Obiectul ei principal îl constituie culesul plantelor tămăduitoare, care, bineînțeles, sînt administrate bolnavului o dată cu recitarea unor formule vrăjitorești. Cum a observat Holub, vrăjitorii de la Moșaneng socoteau transpirația drept cel mai eficace mijloc de vindecare, deoarece o dată cu ea iese din trup și „duhul rău", pricinuitorul bolii. Cuvertura sau pielea în care a fost înfășurat pacientul se cuvine apoi vraciului, ca o parte din onorar. Lui nu-i păsa că în ea s-a cuibărit duhul rău, pentru că „se are bine“ cu el și n-are deci de ce să se teamă.

Dar venituri și mai mari decît lecuirea le aduce acestor vraci negri vînzarea amuletelor. Acestea au cele mai variate „proprietăți“: înmulțesc turma și recolta proprietarului, îl apără de boli și de fiare sălbatice, îi dă forța leului și șiretenia maimuței, îl apără de boli și în același timp întunecă mintea dușmanilor și le ia puterea. Multe amulete apără satul, în întregime.

Ritualurile lor erau oficiate cu mare ceremonial. Triburile din Zambezi sacrificau chiar și oameni; triburile dinspre sud se mulțumeau să sacrifice boi, care ajungeau pînă la urmă în stomacul indigenilor, după ce partea cea mai bună o lua bineînțeles vrăjitorul.

Activitatea acestor *naca* era foarte productivă, dar mult mai mult cîștigau frații lor de sînge, așanumiții *moloi*. *Moloii* erau vrăjitorii răi, care îi terorizau pe oameni, și influența lor era atît de puternică, încît nici regii nu îndrăzneau să li se împotrivească. Cînd un negru voia să scape de cineva care îl stingherea, se ducea la *moloi* cu un dar convenabil, și acesta aranja totul. Pe omul care trebuia să fie îndepărtat ori îl sfîșia o fiară sălbatică, ori îl mușca vreun șarpe veninos, dacă nu mînca „din greșeală" niscai fructe otrăvitoare; în orice caz, moartea îl păștea cu siguranță. *Moloii* erau considerați niște năzdrăvani oricînd în stare să treacă rîul fără să se ude, ori să urce ca muștele pe un perete stîncos, oricît de abrupt; ei erau buni prieteni cu toți leii, leoparzii, șerpii și crocodilii din împrejurimi. A fi *moloi* însemna mai mult decît a fi rege și „bunii vrăjitori" — *linaco* — se sileau vrînd-nevrînd să trăiască în bune raporturi cu acești „colegi", care puteau oricînd să le strice vrăjile și să-i lase în mizerie.

Moloii aveau curajul să tulbure chiar ritualurile foarte importante, sortite binelui întregului craal sau chiar al întregului trib, cum ar fi invocarea ploii. În sudul Africei unde seceta este un fenomen destul de des, această ceremonie are loc pe tot cuprinsul țării. Vrăjitorii — *linaco* — aleg mai întîi un anumit loc sfințit, de regulă o bucată de pămînt roditor pe care femeile îl ară, iar vrăjitorii îl seamănă cu semințe de asemenea sfințite, oficiind un dans ritual și rostind diferite forme vrăjitorești. De asemeni, pînă la seceriș este strict interzis să tai ramurile unor anumiți copaci, iar înainte de seceriș — tot cu ritual — vrăjitorul *linaco* retează crăci dintr-un anumit soi de salcîm, cu care sînt reparate țarcurile de vite, întîi cele ale regelui, iar după aceea ale celorlalți locuitori ai craalului. Călătorul care necunoscînd aceste obiceiuri ar încerca să rupă crengile copacului înaintea acestei ceremonii, cu greu ar scăpa cu pielea nevătămată.

După ce aceste ceremonii sînt oficiate cu tot dichisul, ploaia uneori vine, alteori nu vine. În conștiința triburilor negre atît meritul reușitei cît și vina nereușitei sînt atribuite mai adesea vrăjitorului rău, *moloiului*. Dacă acestuia i se pare că plata pe care a primit-o ca să nu strice vraja *naca*-ilor este mică, atunci devastează cîmpiile sfinte, după care duhurile supărate trimit ploaia în altă parte. Cînd se supără, *moloii* au la îndemînă destule mijloace cu care să compromită opera binefăcătoare a vrăjitorilor *naca*. Aprind de pildă crengile verzi ale unui anumit arbust, pronunțînd în același timp blesteme misterioase și înfricoșătoare. Dacă aceste blesteme dau greș, încep să împuște norii cu carabinele, ceea ce amintește ciudat o veche practică a străbunilor noștri albi care trăgeau cu bombardele în nori, cînd nu doreau să le plouă pe recoltă.

Fără să-i pese de *moloi* și de vracii *linaca*, regele Montsua încercă să-l convingă pe Holub să rămînă mai multă vreme la ei ca medic.

— O să-ți plătim cu colți de elefant și cu pene de struț și o să cîștigi mari bogății ! — îl ademeneau ei. Dar Holub refuză. Netinînd seamă de stăruințele regelui, Holub porunci să se înjuge boii la car. Înainte de a pleca, slugile regelui îi aduseseră onorariul într-adevăr regesc : pene frumoase de struț, care atunci aveau un preț remarcabil, și lire sterline în numerar.

— Aceste pene sînt pentru cea mai dragă femeie a dumitale — spuse cu grație regele Montsua, privind pregătirile de plecare. Se miră mult cînd Holub îi mărturisi că încă nu are nevastă și-l sfătui stăruitor să-și procure fără întîrziere una.

Carul lui Holub părăsi Moșanengul, îndreptîndu-se spre nord, cu un atelaj mai numeros și mai puternic decît cel cu care venise. O pereche de boi mai slabi Holub îi vînduse, în schimb căpătase de la rege, pentru o pușcă Schneider, patru boi frumoși. Alți patru boi îi cumpărase de la un negustor englez stabilit la Moșaneng. Așa că paisprezece boi puternici trăgeau acum carul cel greu prin stepa sud-africană.

PIERDUT ÎN PĂDURE

Un îngust podiş stîncos cu piramide de granit şi stîlpi enormi, înălţaţi parcă de mîna omului, despărţea la nord imperiul lui Chatsetsive de imperiul lui Seşele, locuit de bacveni. În amintirea prietenului şi sprijinitorului său, Holub dădu podişului numele lui Náprstek şi-i schiţă pe harta sa direcţia şi întinderea aproximativă. În a doua jumătate a lunii decembrie, în plină vară sud-africană, carul lui Holub coborî spre nord pe pantele abrupte ale acestui podiş spre imperiul independent al lui Seşele, locuit de 40 000 bacveni. Rezidenţa regală, Molopopole, se afla cam la 50 km de graniţa sudică a imperiului, într-un defileu pitoresc, a cărui frumuseţe surprinsese pe Holub. Sosirea carului său fu un eveniment, şi regele nu evită să-l invite la el „la ceai".

Diplomatul şi intrigantul rege negru Seşele, un om care nu-şi alegea mijloacele atunci cînd era vorba ca însemnata lui avere, şi aşa considerabilă, să se mărească mai mult, era pe atunci în culmea puterii. Aceasta se datora în primul rînd ruperii relaţiilor cu imperiul vecin bamangvat, unde intervenea, sprijinind alternativ în lupta pentru domnie cînd un pretendent, cînd altul, după cum i se plătea mai mult. Nu era modest, iar taxele pe care le cerea pentru protecţia sa — în boi, fildeşi şi pene de struţ pe care putea să le schimbe pe loc în banii oamenilor albi — se urcau cam la cîteva mii de lire sterline. Căci reşedinţa sa nu era numai un post de misionar, ci şi un centru economic, construit de englezi. Aceluia care nu putea să-i plătească îndeajuns îi întorcea imediat spatele. Ba unul din pretendenţii la tronul bamangvat care se refugiase a dat ordin cu sînge rece să fie ucis sub protecţia lui, şi asta numai pentru că nu avea cu ce să-i plătească. În tinereţe, Seşele învăţase de la Livingstone să lucreze mai bine pămînturile şi supuşii lui scoteau recolte bune, dar cu tot simţul lui dezvoltat pentru negoţ, nu s-a mărginit niciodată numai la cîştigul modest dar sigur pe care ţi-l poate da vînzarea grînelor. Nu mai ştia cum şi de unde să stoarcă bani mulţi. De pildă, îngăduia vînătorilor olandezi, pentru taxe mari, să vîneze în anumite regiuni din ţară. În acelaşi timp însă, sub pedeapsa cu moartea, interzisese supuşilor săi să arate vînătorilor izvoarele de apă. În felul acesta vînătorii se întorceau cu mîinile goale, căci altfel riscau să moară de sete.

Seşele în tinereţe se creştinase — din curiozitate, ca să afle ce-i va aduce aceasta — dar curînd şi-a dat seama că a făcut o afacere proastă.

Cei mai mulţi dintre supuşii săi au rămas la păgînismul părinţilor şi din cauza faptei necugetate a regelui lor au început să încline spre fratele acestuia. Ceva mai tîrziu i-ar fi luat şi tronul dacă l-ar fi ajutat şi împrejurările. După trecerea lui Seşele la creştinism, fratele lui era socotit căpetenia tuturor vrăjitorilor şi în această calitate încasa singur ofrande din ritualurile publice. Pe Seşele l-a întristat foarte mult greşeala făcută, dar cu spiritul său ingenios a găsit repede remediul. Seşele o să-i aprindă lumînări şi lui dumnezeu şi diavolului. Continua să se ducă la liturghie şi îşi boteza copiii, ca mai înainte, dar tot atît de sîrguincios participa şi la toate riturile păgîne ale supuşilor săi, îndeosebi la implorarea ploii, luînd pentru aceasta taxe remarcabile.

Ca circumstanţă atenuantă a lipsei de morală a lui Seşele trebuie arătat că vecinii săi albi, burii, cu care se învecina la răsărit, nu-i puteau fi un exemplu prea strălucit de cinste. Cînd bacvenii s-au mai chivernisit datorită îmbunătăţirii agriculturii, burii au năvălit în ţara lor înfloritoare, le-au devastat craalele şi i-au capturat pe bacveni cu turme cu tot, aruncînd bărbaţii în robie. Pentru expediţia de pedepsire au avut desigur un argument: bacvenii nu erau nici ei „uşă de biserică" ; ici şi colo furau din ogrăzile burilor destul de multe capete de vite Totuşi pedeapsa era disproporţionată şi nedemnă.

Că negrii s-au refăcut şi s-au întărit din nou, aceasta o dovedea nu numai noul oraş, reşedinţa lui Seşele, pe care burii îl şterseseră de pe faţa pămîntului, incendiind pînă la ultima, nu numai colibele vechi durate pe stînci inaccesibile în pitoreasca regiune, dar şi palatul regal. Englezii au reclădit palatul lui Seşele după model european — tot din lemn însă — şi au adăugat tot mobilierul interior ; totul a costat cam 3 000 de lire sterline, pe care regele i-a plătit cu uşurinţă în boi şi în pene de struţ.

Faima lui Seşele trecuse de mult graniţele imperiului său, iar Holub, cînd se duse să ia ceaiul la reşedinţa lui, era pe drept cuvînt curios să-l cunoască pe acest vestit rege. „Tartuffe cu piele neagră", îşi spuse cînd zări un bărbat gras, cam de cincizeci de ani, îmbrăcat europeneşte, de pe a cărui faţă grasă şi rotundă nu dispărea mai niciodată un surîs plin de falsitate.

Ceremonialul la curtea regală nu era încă bine stabilit. Astfel se întîmplă că Holub, însoţit de rege şi de miniştrii săi, o găsiră pe majestatea sa regina trîndăvind în curtea palatului, pe o piele de bou. Seşele se încruntă şi îi spuse cîteva cuvinte aspre în limba bacvenă, pe care Holub n-o înţelegea, după care regina se sculă şi dispăru în camerele ei atît de repede cît îi îngăduia corpolenţa-i disproporţionată. Faţa regelui nu rămase însă multă vreme posomorîtă. Se aşternu repede pe ea acel zîmbet fals, sub care se putu citi şi mîndria gazdei cînd Holub îşi manifestă sincer uimirea, la intrarea în camera de oaspeţi. Avea toate motivele pentru asta. Din mijlocul colibelor de paie şi a negrilor pe jumătate goi, cu şorţ de piele ca singură îmbrăcăminte, se pomeni deodată într-o cameră orînduită europeneşte, cu foarte mult gust. Se aşeză fără formalităţi pe fotoliul acoperit cu catifea roşie, în timp ce regele îşi puse pe fotoliul său mai întîi batista, înainte de a se aşeza, aşa cum odinioară făceau la noi ţăranii timizi veniţi în vizită la oraş.

Majestatea sa regina Masebela, care purta numele celui mai tînăr fiu al ei, veni şi ea curînd după aceea, în îmbrăcăminte „de curte" din bumbac fin, cu o mantie de lînă şi o basma pestriţă pe cap. Discuţia continuă cu tot căscatul des al reginei — care necunoscînd prea bine engleza şi nepricepînd despre ce se vorbeşte, se plictisea de moarte. Iar soţul ei, care nu putea suporta încălcarea bunelor maniere, mereu tuşea prevenitor ori îi făcea semn cu piciorul pe sub masă. La urmă apăru cel mai tînăr dintre prinţi, Sebele, care anunţă că ceaiul este pregătit. Băură ceaiul în sufragerie ; pe masă era aşternută o faţă albă şi în afară de cana regelui, mare de un litru, restul tot era desăvîrşit ; cănile din porţelan frumos, zaharniţa şi cleştele pentru zahăr din argint greu şi fin, prăjitura pregătită europeneşte.

Tînărul ceh simţi că mesenii aşteaptă de la el un discurs. De aceea se sculă şi vorbi într-o engleză care nu era cu nimic mai prejos decît engleza regelui, deci putea fi uşor înţeleasă de băştinaşi : „Preaslăvite rege ! Cînd eram copil de treisprezece ani şi am citit pentru întîia oară cărţile marelui medic Livingstone şi în ele am întîlnit numele tău, nu-mi putea trece prin minte că într-o zi am să te văd, că am să vorbesc cu tine şi că pînă la urmă voi bea ceai şi o să mănînc prăjitură în casa ta."

Regele, care era la curent și cu blestemele vrăjitorești, și cu citatele din biblie, răspunse ceremonios :

„Minunate sînt căile tale, doamne!"

Pronunțînd această maximă, clipi amabil din ochiul stîng la Holub, în timp ce dreptul îl fixă mînios asupra reginei. Observase că majestatea sa moțăie și, supărat, își trezi soția cu o lovitură atît de expresivă în ceafă — fără a înceta în tot acest timp să zîmbească amabil — încît sărmana femeie se lovi cu fruntea de ceașca ei de ceai.

După ceai, Holub, însoțit de cei doi misionari, care fuseseră de asemeni oaspeții lui Seșele, făcură o plimbare pe stîncile din apropiere. Priveliștea ce li se desfășura înaintea ochilor era pitorească. Una dintre stînci, din marginea căreia se prăvălea un perete înalt și neted, purta ciudatul nume de : *mora-achomo,* adică „tatăl boilor", după porecla negustorului de vite care a locuit odinioară aici. Cel mai vîrstnic dintre misionari îi destăinui lui Holub că pînă nu de mult această stîncă avusese o altă destinație, cu totul lugubră : de pe ea erau aruncați noaptea bătrînii și bolnavii tribului, și treaba asta o făceau chiar membrii familiei cu ajutorul rudelor : o manieră simplă de a scăpa de invalizii care erau o povară pentru familie și pentru comună. Scăpau astfel și de grijile înmormîntării : de obicei se îngrijeau de ea chiar în aceeași noapte șacalii și hienele. În urma insistenței misionarilor, fusese suprimat acest groaznic obicei. Acum bătrînii și infirmii nu mai erau aruncați de pe stînca înaltă și uciși repede : în schimb, rudele lor îi tîrau în taină în pădure, ori în pustiu, departe de casă, unde piereau cu încetul de foame și de sete, sau sfîșiați de fiarele sălbatice.

Luna decembrie se apropia de sfîrșit cînd Holub părăsi reședința regelui Seșele. În aceste ultime zile ale anului 1873 începu să-l pască ghinionul care avea să-l însoțească și la începutul anului următor. Abia se îndepărtase carul greu al lui Holub cu cincisprezece mile englezești de Molopopole, cînd două călăuze, tocmite în timpul călătoriei, fugiră luînd cu ei doi din cei mai robuști boi — pentru fiecare cîte unul, ca să nu se certe la împărțeală. În Molopopole bineînțeles că nu s-au întors. Însoțit de Pit și Boly, Holub porni pe urmele fugarilor, care duceau departe în stepă. După cinci ore de umblat fără răgaz trebui să renunțe la urmărire, pentru că încălțămintea grea îi rosese picioarele pînă la sînge. Se întoarse înapoi la car, lăsîndu-i pe ceilalți doi să continue urmărirea pe o potecă abia vizibilă.

Drumul înapoi fu pentru Holub un nesfîrșit chin. Trebuia să meargă desculț, căci nu mai putea suporta ghetele în picioare, și vîntul care sufla de-a lungul văii aducea nenumărate semințe de plante cu spini, pe care burii le numeau „pietricelele diavolului". Era aproape miezul nopții cînd ajunse la cort cu picioarele numai răni. Curînd sosiră și Pit cu Boly. Pierzînd cu desăvîrșire urmele hoților pe un teren stîncos, aceștia fuseseră nevoiți să renunțe și ei la urmărire.

Mai departe drumul era prost și roțile intrau adînc în nisip ; de aceea carul, lipsit de cele două vite mai puternice, înainta cu mare greutate. Pe lîngă toate acestea, drumul spre nord era un necontenit urcuș. Distanța de numai 128 mile în linie dreaptă de la Molopopole la Șoșong, țelul călătoriei, putea fi parcursă dacă nu survenea nimic, în cel mult o săptămînă. În timpul verii africane însă, cînd soarele usucă repede toate bălțile, nu poate fi ales acest drum. Lipsa apei te silește să faci numeroase ocoluri. Asta i s-a întîmplat și lui Holub, așa că Anul nou îl apucă într-o pădure rară, întretăiată de dune de nisip cu numeroase urme de lei și leoparzi. Instalară tabăra lîngă o baltă puțin adîncă — unde nu de mult poposise grupul de vînători condus de unul dintre fiii lui Seșele, pe care îl întîlnise pe drum — și se pregătiră să sărbătorească acolo revelionul anului 1874. Se delectară mai întîi înfulecînd din pulpele fripte ale antilopei pe care Boly o împușcase puțin mai înainte ;

apoi gustară dintr-un fel de colac copt în spuză de către veselul neamț din Hanovra, și ca încheiere a ospățului băură cîteva sticle din vinul luat de Holub cu sine.

Toastară, stînd ceremonios în picioare și privind înaintea lor — spre marea mirare a negrului masarv, singura călăuză rămasă după fuga celorlalți doi ; negrul îl întrebă după aceea pe Pit dacă bărbații albi au vorbit cu *barimo* al lor și ce i-au spus.

Rănile de la picior începuseră să se vindece spre seara ultimei zile a anului ; Holub se simți atît de bine, încît făcu vreo cîteva sute de pași fără toiag, și fără ajutorul tovarășilor săi. A doua zi, sătul de culcușul din car și reconfortat de ospățul de revelion, „ieși" înainte de amiază cu pușca de vînătoare și cu o duzină de cartușe să-și încerce norocul. La numai 700 pași de tabără zări o turmă de paconi — gnu — cum le spunea negrul — și luîndu-se după ei, a întîlnit urme de girafe. Aceste animale cu gîtul lung îl atrăgeau cu mult mai mult decît paconii pe care îi văzuse de mai multe ori. Începu urmărirea pe un soare dogoritor, de care nu-l apărau aproape de loc crengile spinoase de mimoză, și în ardoarea-i vînătorească nu luă seama pe unde merge și încotro o ia. De vînat nu reuși să vîneze nimic și cînd se opri în sfîrșit, frînt de oboseală, își dădu seama că s-a rătăcit. Iar busola n-o luase cu sine, căci n-avea de gînd să se depărteze de car. Din pricina insolației nici să mai reacționeze nu putea. Altfel nu i-ar fi fost prea greu, după poziția soarelui, să stabilească măcar direcția spre drumul care unea cele două orașe negre Molopopole și Șoșong.

„Îmi huruia capul ca o moară și niște junghiuri groaznice îmi treceau prin tîmplă" — scrie Holub amintindu-și de acea clipă grea și se miră el însuși cum de nu s-a gîndit să se uite la soare înainte de a scăpăta, cînd după atîtea ore de umblet prin arșiță și-a dat seama că nu poate merge mai departe.

Fără să-i pese că-şi sfîşie hainele şi pielea în spinii crengilor, se urcă într-un copac şi începu să tragă focuri de armă — doar l-o auzi careva din ai lui, sau vreunul din negrii porniţi la vînătoare. Apoi, cocoţat pe un cuib de termite părăsit, începu să strige cît îi îngăduia gîtul uscat. Cele două cartuşe cîte îi mai rămăseseră le păstra pentru cazul că l-ar ataca vreo fiară. La strigătul lui răguşit răspundea doar ecoul, apoi pădurea răsuna de obişnuitul ciripit al păsărilor şi de ţipătul maimuţelor.

Epuizat trupeşte şi sufleteşte, Holub se lăsă în jos pe peretele neted al muşuroiului uriaş şi începu să rîdă de sforţările lui inutile de a chema ajutor într-un ţinut unde pe zeci de mile distanţă nu întîlneşti o locuinţă omenească. Rîse nebuneşte, convulsiv, pînă îl cuprinse tusea, care îi limpezi puţin gîndurile. Se uită în jur şi, după îndelungă chibzuială, alese direcţia care credea că-l poate duce la tabără. Porni la drum legănîndu-se prin desişul pădurii, încet, tîrîndu-şi anevoie picioarele grele ca plumbul. Arma îi atîrna greu, insuportabil, de umăr şi la un moment dat voi s-o arunce, dar îşi dădu îndată seama că n-ar avea cu ce să se apere de fiare sălbatice. Merse aşa pînă se întunecă, apoi se opri. N-avea nici un rost să umble noaptea, orbecăind de colo-colo. Mai bine ar strînge vreascuri şi lemne uscate, ca să poată întreţine focul toată noaptea şi să alunge astfel fiarele. Cu chiu, cu vai adună o grămadă mică şi vîrî mîna în buzunar după chibrituri. Nu le găsi nici la haină, unde le punea de obicei, nici în celelalte buzunare. Cu încăpăţînarea desperării căută multă vreme, sperînd că a uitat vreun buzunar, dar pînă la urmă renunţă. Era o lovitură grea, dar Holub nu-şi pierdu încă speranţa. Dacă ar încerca să aprindă vreascurile prin împuşcătură ? Rupse cîteva crăcuţe în bucăţele mici şi sacrifică un cartuş, penultimul. Focul ţîşni din ţeavă, dar lemnul tare nu se aprinse...

„Atunci m-a cuprins cu adevărat desperarea — recunoaşte el. Gînduri nebune se învălmăşeau în creierul meu ca într-o sarabandă şi înjuram de mama focului ca să mă mai uşurez. Simţeam că mă lasă puterile şi mi-aduc aminte cum am căzut în genunchi şi am întins amîndouă mîinile, ca într-o implorare. În clipa aceea o făptură neagră s-a apropiat şi-a pus mîna pe mine. Eram salvat. Salvat de acest masarv care se îndrepta spre colonia întîlnită ieri în drumul nostru, de acest masarv care, venind dinspre apus, a parcurs multe leghe de la locul de vînătoare unde dis-de-dimineaţă a ucis antilope."

Holub avea o singură dorinţă: să bea! Sfîrşit, îi făcu semne şi samariteanul negru, scotocind în traista de piele aruncată peste umăr, scoase un pumn de fragi proaspeţi. Holub goni astfel cea mai cumplită sete şi începu să se dumerească, încetul cu încetul, cam încotro ar trebui să se afle carul său.

Masarvul zîmbi amabil şi arătă înaintea sa spre întunericul ce se îndesea.

— *Paat, paat* — rosti masarvul şi Holub înţelese că acest cuvînt olandez pocit pronunţat nu poate însemna altceva decît o invitaţie la drum. Într-adevăr, masarvul îi luă arma şi aruncîndu-şi-o pe umăr, unde mai avea traista cu merinde şi trei *asagaie,* îl cuprinse de subsuori şi sprijinindu-l păşiră amîndoi prin întuneric. Negrul cunoştea drumul perfect de bine şi ieşiră curînd în marginea unui lăculeţ din care se adăpau paconii. Din fericire, lăsaseră acolo şi pentru oameni puţină apă tulbure, amestecată cu lut. Răcorit, Holub putu merge mai repede. Deşi era întuneric beznă, negrul călca atît de sigur, de parcă înaintea lui s-ar fi aflat un drum luminat. Furtuna gonea spre ei rostogolind nori grei şi porni să şfichiuie cu picături mari trupul istovit al albului, fără să-i aducă vreo uşurare. Era o ploaie caldă şi lui Holub, care sorbea cu lăcomie umezeala din palmele împreunate, i se părea că are gust de fosfor. Timpul se scurgea înfricoşător de încet şi fiecare minut îl apropia de capătul puterilor pe omul alb, istovit de moarte.

Pășea aproape mecanic, lăsîndu-se din ce în ce mai greu pe umerii sărmanului masarv, care se încovoia sub greutatea neobișnuită. Multă vreme nu-și putu aduna gîndurile; din cînd în cînd adormea în mers. Credea că totul este o născocire a creierului său epuizat și cînd auzi lătrat de cîine, avu tăria să-și stăpînească bucuria desigur nejustificată. Dar nu, nu era o nălucire. Credinciosul său Niger, adulmecîndu-și stăpînul, alergă de departe în întîmpinarea lui, urmat de Eberwald și de Boly care cuprinși de cele mai negre presimțiri, își luaseră nădejdea să-l mai vadă pe conducătorul lor.

LA RĂZBOINICII BAMANGVAŢI

Porniră mai departe spre Soşong, capitala regatului *bamangvat*. Dar trebuiră să facă un nou ocol, căci drumul obişnuit era în asemenea măsură desfundat de ploi, încît devenise cu totul impracticabil. Îşi tăiau drum prin desişuri, trecînd pe lîngă resturi de gazele devorate de hiene. Curînd după aceea, Holub făcu una din cele mai stranii descoperiri pe pămîntul Africei : pompa ruginită a unei fîntîni moderne americane, una din fîntînile pe care întreprinzătorul rege Seşele le instalase ca să poată vinde călătorilor albi pe bani grei o înghiţitură de apă. Numai că supuşii săi negri care nu se pricepeau de loc la mecanică stricară repede pompa, aşa că regele *bacvenilor* îşi investise foarte prost banii în această afacere.

Două zile după bobotează, carul lui Holub atinse punctul cel mai de nord al călătoriei sale, localitatea Soşong, capitala regatului bamangvat, aflată la nord de tropicul Capricornului. Odinioară Soşong fusese cel mai mare oraş al *beciuanilor* independenţi, dar în urma neîncetatelor lupte interne pentru susţinerea unuia sau altuia dintre pretendenţii la tron, din cei treizeci şi cinci de mii de locuitori abia mai rămăsese o cincime. Acum în Soşong domnea Sechomo, un adevărat duh rău al ţării, tocmai cel a cărui ambiţie nesăţioasă aprinsese cumplitul și îndelungul război civil. Cînd a sosit Holub, luptele interne cereau încă mii de jertfe omenești.

În șiruri nesfîrșite se întindeau colibele de paie din Soșong și, ca o pată ciudată, cinci construcții din cărămidă arsă și cu acoperiș de olane distonau în această priveliște... Erau clădirile sediului misionar și birourile comerciale. Aflat la întretăierea a trei importante drumuri spre care duceau interiorul Africei de sud, Soșong era locul unde slujitori ai lui dumnezeu și ai lui Mamora își disputau întîietatea. Sechomo, sîngerosul călău, a dat măcar o dată dovadă de o ciudată înțelepciune de parcă ar fi știut că albilor dacă le dai un deget îți smulg toată mîna, a refuzat cu încăpățînare să le vîndă pămînt, oricît de puțin. După îndelungi insistențe le-a cedat totuși albilor — fără plată — un loc unde să-și ridice reședința, păstrîndu-și însă dreptul de a cere restituirea locului oricînd va socoti de cuviință.

Pe vremea aceea se duceau sîngeroase lupte între diferiții pretendenți la tronul bamangvat. În timpul primei sosiri a lui Holub la Soșong — în ianurie 1874 — aceste lupte fratricide nu se terminaseră încă.

Negrul „Napoleon", Sechomo, a început de timpuriu să învețe arta războiului — era doar cel mai mare dintre fiii regelui Chari. Dar după ciudatele legi de succesiune ale negrilor nu avea dreptul la tron. Soția regelui căzut în luptă fusese recunoscută regină, iar moștenitori de drept ai tronului erau fiii ei, născuți la cîțiva ani după moartea regelui Chari, ca rezultat al căsătoriei cu unul dintre șefi. Sechomo însă nici gînd n-avea să se supuie obiceiurilor impuse de lege. Se acoperi de glorie în lupta cu o bandă de macololi care, porniți în exod de la rîul Orange în sus spre Zambezi, pe drum au încercat să pustiască țara bamangvată. Sechomo sili avangarda lor să se retragă într-un defileu din care nu era ieșire și-i nimici. Această victorie i-a dus un asemenea renume încît șefii bamangvați l-au purtat în triumf pe scuturile lor — întocmai ca pe vremea pretorienilor[1] romani — și l-au proclamat rege.

Dar, în cazul acesta, cum rămîne cu moștenitorii legitimi ai tronului? Faptul că erau frați vitregi ai lui Sechomo nu-l opri să ordone moartea lor. Cel mai mare dintre acești doi prinți fu într-adevăr ucis, dar cel mai tînăr, Maceng — după moartea fratelui său, moștenitor legitim al tronului bamangvat — izbuti să fugă cu mama lui și să se refugieze sub aripile ocrotitoare ale „negrului Tartuffe", regele Seșele. Avu însă ghinionul să cadă în mîinile matabelilor, care tocmai porniseră o expediție împotriva imperiului bacven. Fu dus de ei în robie și educat într-o disciplină severă, ca un simplu soldat. Matabelii locuiau la răsărit de bamangvați și erau unul dintre triburile zuluse, vestite atît prin desăvîrșita lor educație militară și prin marea lor bravură, cît și prin cruzimea lor. Mai tîrziu acești zuluși au dat mult de lucru și englezilor cu tot armamentul lor modern, iar în timpul unei expediții împotriva lor a căzut și Ludovic, unicul fiu al lui Napoleon al III-lea, care servea ca voluntar în armata colonială engleză.

Toate roadele muncii vecinilor, matabelii le considerau prada lor legitimă, și întreprindeau în toate părțile expediții, întotdeauna reușite. Cu Sechomo însă li se înfundă. Acesta le ținu piept în munții bamangvați și care nu numai că respinse atacul lor, dar le luă și toate turmele pe care le prădaseră. În urma acestei victorii, gloria lui militară crescu și mai mult. Toți zulușii nemulțumiți trecură acum sub ocrotirea lui. Îi primi cu îngăduință și făcu din acești luptători oțeliți și obișnuiți cu disciplina războiului nucleul armatei sale.

Toate ar fi mers bine și Sechomo ar fi putut domni liniștit în imperiul bamangvat pînă la o vîrstă înaintată, dacă n-ar fi fost intrigantul Seșele. Vecin cu bamangvații la sud și domnind de fapt asupra unui popor înrudit, avea el însuși pretenții asupra tronului bamangvat, dar era destul de înțelept să-și dea seama că două tronuri deodată se țin mai greu decît doi pepeni într-o mînă. Ca să tragă totuși foloase, s-a prefăcut că renunță la pretențiile asupra tronului bamangvat, putînd astfel să mînuiască din culise, cu dibăcie, sforile diplomației. Prin intermediul misionarilor albi a obținut în primul rînd de la matabeli ca Macengo, singurul pretendent legitim al tronului bamangvat, să fie eliberat din captivitate. După eliberare, l-a primit în reședința sa cu mare pompă, ceea ce a produs o puternică impresie nu numai asupra lui Macengo, ci și asupra bamangvaților care se săturaseră cu timpul de energicul Sechomo. Foarte influentul șef bamangvat Ciucurú s-a pronunțat în mod public pentru Macengo și, dînd o lovitură de stat, l-a urcat pe tron.

---

[1] Straja personală a împăraților romani. (n. t.)

Acum din nou Sechomo fugi la Seșele, și fu primit cu brațele deschise tocmai cînd solii lui Macengo îi aduceau în dar din partea noului rege pene de struț și fildeși pentru ajutorul pe care Seșele i-l oferise la dobîndirea tronului.

Dar gloria noului rege păli după puțin timp. Macengo introduse în țară ordinea despotică a zulușilor matabeli, și în curînd oamenii se dezgustară de asuprirea lui. Ciucurú îl părăsi cel dintîi și împreună cu Chama și Chamen, fiii lui Sechomo, ridicară poporul împotriva lui, fiind din nou generos sprijinit de Seșele. Macengo fu izgonit, Sechomo reocupă tronul, iar exilatul se refugie din nou la Seșele, care îl primi foarte amabil, bucurîndu-se de noua sa afacere. De fapt, Seșele, între timp, a încercat din nou să atace Soșongul, dar a fost învins și, ca bun diplomat, ca să iasă cu fața curată, a pretins că nereușita expediție fusese îndreptată asupra lui Macengo.

Liniștea în imperiul bamangvat, sub sceptrul lui Sechomo, nu a durat mult și se transformă într-un război mai sîngeros decît toate cele precedente. Era un război al tatălui împotriva fiilor, al păgînului Sechomo împotriva lui Chama și Chamen, care se botezaseră. Creştină era şi soţia moştenitorului tronului, Chama, fiica influentului Ciucurú. Bănuind — pe drept sau nu, e greu de spus — că fiul său Chama, împreună cu ceilalţi creştini, organizează un complot împotriva lui, Sechomo căută prin toate mijloacele să-l nimicească pe primul său născut. Nu şovăi să se folosească în acest scop nici de vrăjitorii cei răi, de *moloi,* şi cînd Chama îşi bătu joc de vrăjile lor, Sechomo l-a chemat în ajutor pe fratele său vitreg Macengo, cu care încheie o alianţă împotriva propriului său fiu. Asediindu-l pe Chama în munţii stîncoşi din sud, îl alungară, nimicindu-i oastea, dar Sechomo plăti scump această alianţă.

Profitînd de vechiul adevăr că atunci cînd doi se ceartă al treilea cîştigă, Macengo folosi certurile dintre tată şi fiu ca să pună el mîna pe tron. Dar împotriva lui se ridică în curînd alungatul Chama, care învăţase arta militară a tatălui şi a unchiului său. Adunîndu-şi adepţii, cîţi scăpaseră cu viaţă din luptă, şi întărindu-şi mica oaste cu oamenii lui Sechomo, printre care se aflau buni puşcaşi, trimişi de Seşele, bineînţeles la un preţ corespunzător, porni neînfricat împotriva cavaleriei matabele, chemată în ajutor de Macengo. Chama îşi împărţi ingenios oamenii în cete şi alese poziţii atît de bune, într-un teren puţin accesibil, de unde îi puteau împuşca pe călăreţii matabeli fără pierderi proprii, cum tragi în dovleci pe cîmpul de exerciţii, încît înfrîngerea matabelilor fu cumplită. Macengo fugi şi viteazul Chama îl urcă pe puţin binevoitorul său tată pe tron. Dar curînd a avut parte de o proastă răsplată. Tatăl său, care nu încetase să-l bănuiască, îl izgoni pe el şi pe toţi oamenii lui de încredere în ţinuturile mlăştinoase din apusul imperiului bamangvat, unde pînă şi negrii mureau ca muştele. Dar n-a fost destul această lovitură ; ca să-i facă pe plac lui Sechomo, a cărui domnie o considera acum durabilă, Seşele porunci să fie ucis Ciucurú, socrul lui Chama, care îi ceruse ocrotirea. Chama pierduse astfel pe cel mai puternic susţinător al său. Cînd sosi Holub pentru întîia oară la Soşong, Chama se afla tocmai în exil, şi nu s-a văzut atunci cu el.

Primit cu bunăvoinţă de Sechomo, Holub rămase în Soşong patruzeci de zile în cap, şi ar mai fi stat bucuros, dar rezervele lui de plată se împuţinaseră simţitor, şi risca să nu-i mai rămînă suficiente resurse pentru lungul drum de înapoiere. De aceea era grăbit să cunoască obiceiurile locale, căutînd totodată să-şi îmbogăţească simţitor colecţia de ştiinţe naturale şi etnografie. Prin schimb, căpătă de la băştinaşi arme şi unelte de-ale lor. Sechomo îi dărui şi tobele de război, convins că n-o să le mai folosească niciodată — amulete şi multe alte lucruri cu care umplu o duzină de lăzi. Prin obiceiurile lor, bamangvaţii nu se deosebeau mult de triburile din sud, pe care Holub le cunoscuse bine, totuşi găsi aici cîteva particularităţi. Femeile, de pildă, n-ar îndrăzni pentru nimic în lume să se atingă de o vită, aşa că bravul luptător bamangvat mulge singur vacile. Acelaşi luptător, care înfruntă fără teamă puştile şi suliţele în luptă, păleşte de groază cînd o bufniţă se aşază pe coliba lui. „Vai, să nu lovească vaca tocmai acum pămîntul cu coada, apărîndu-se de muşte !" Dar asta nu o face o vacă întreagă la minte, ci doar o „tiba" stăpînită de spiritele rele, care aduce tristeţe, boală şi moarte în locuinţa stăpînului. Cel bogat o ucide şi o îngroapă, cel sărac încearcă să scape de ea, vînzînd-o vreunui alb sau măcar vreunui semen dintr-un trib învecinat. Dar de obicei nu izbuteşte s-o vîndă unui alt negru, pentru că orice beciuan ştie că o vacă de lapte nevrăjită n-ai pentru ce s-o vinzi. Şi bamangvaţii aveau un animal sacru după care nu aruncau niciodată suliţa şi nici nu-l împuşcau — o speţă simpatică de gazelă, oricum cu mult mai simpatică decît crocodilul, de pildă, de care iarăşi nici un bacvean nu s-ar atinge, chiar de i-ar fi viaţa în joc.

La bamangvaţi Holub a văzut un obicei ingenios de a-i prinde pe hoţi, care aminteşte de gluma abatelui Dobrovsky, cu cocoşul mînjit cu funingine, de care hoţul nu voia să se atingă pe întuneric, de teamă să nu cînte. Vrăjitorul negru cere să se aducă un cazan cu fiertură de mei. Apoi, vrăjind mîncarea, spune că deşi e cu totul nevătămătoare pentru un negru cinstit, ea va pricinui moartea hoţului care a înghiţit-o.

Cei bănuiţi de hoţie se aşază roată în jurul cazanului şi după o predică adevărată, fiecare capătă de la vrăjitor cîte o lingură de fiertură vrăjită. Apoi *naca*, grav, ia iarăşi cu lingura de fildeş din cazan şi după o clipă de gîndire porunceşte celor prezenţi să deschidă gura, ca să le mai dea. Vinovatul încă mai ţine în gură mîncarea neînghiţită, în timp ce ceilalţi se ling cu lăcomie pe buze şi se întind spre cazan să mai capete. Acest truc nevinovat îi reuşeşte mereu, atît de mare e credinţa negrilor în capacitatea vrăjitorului lor. Pedeapsa pentru hoţie nu e prea severă la început, constînd în compensaţia dublă sau chiar împătrită pentru lucrurile furate. La repetarea hoţiei, însă, hoţul pierde — în afară de despăgubirea materială a obiectului — un deget de la mînă, la a treia hoţie toată mîna, iar la a patra viaţa. După cum a observat Holub mai tîrziu, în cea de a treia călătorie a sa, căile justiţiei regale erau adesea foarte întortocheate.

A plouat şase săptămîni în şir, aproape tot timpul cît a stat Holub la Soşong; totuşi timpul trecea prea repede. Mereu avea oaspeţi, pînă în ultima clipă negrii asediau gălăgios carul său. Lui Sechomo îi păru rău că pleacă. La despărţire îi trimise o legătură de pene de struţ şi alte daruri, revanşîndu-se astfel pentru costumul de lînă albastră croit europeneşte dar nu după ultima modă, pe care Holub îl dăruise uneia dintre cele şapte femei ale acestuia, imediat după sosirea la Soşong.

Cu puţin înainte de plecare, Holub avu prilejul să participe la „bogvera", o ceremonie numai în parte rituală, cu prilejul căreia copiii îşi căleau trupul şi voinţa. „Bogvera" la bamangvaţi începea cu o circumcizie făcută la nouă ani, şi continua cu diferite exerciţii şi probe asemănătoare acelora prin care trebuie să treacă băieţii indieni ca să ajungă adevăraţi luptători şi să-şi cîştige un nume războinic. Asistînd la o astfel de ceremonie, Holub a găsit-o foarte originală. Proba la care urmau să fie supuşi în ziua aceea era flagelarea. Băieţii de zece ani erau mînaţi într-o ogradă, pentru a fi biciuiţi de cei maturi cu nuiele puternice şi flexibile. La început pe Holub îl cuprinse o neţărmurită milă pentru băieţi, dar curînd îşi dădu seama că nu prea are de ce să se neliniştească. Şi băieţii aveau dreptul să-i lovească pe cei maturi cu sandalele lor de lemn, pe care le ţineau în mînă, şi pentru că erau foarte sprinteni, bărbaţii cu nuielele numai arareori izbuteau să-i atingă.

Mulţumit de tot ce a văzut şi a dobîndit în acest scurt timp, la 16 februarie 1874 Holub părăsi „orăşelul" Soşong şi porni spre a doua sa patrie, Dutoitspan. Dar nu o luă direct spre sud, ci coti spre răsărit pînă la rîul cu crocodili, Limpopo, hotarul republicii Transvaal. Căutînd şi pe acolo piese pentru colecţiile sale, pe care le sporea cu pasiune de avar ce adună comori, se îndreptă spre Dutoitspan, oprindu-se mereu să studieze vreo plantă ori vreun animal rar, nemaiîntîlnit în altă parte. Un acces de malarie, al cărui microb îl adusese din ţinuturile mlăştinoase ale imperiului bacven, îl ţintui pentru cîteva zile locului. Pe la sfîrşitul lui februarie, un nou acces îl scutură atît de puternic, de-au crezut toţi că se pierde. Adunîndu-şi toată puterea care-i mai rămăsese, îşi tăie singur o vînă. Congestia cerebrală care-l dusese în pragul morţii se potoli, iar îngrijirea atentă a tovarăşilor săi completă restul operei de vindecare. Văzînd că şeful lor este din nou sănătos, tovarăşii lui Holub nu mai aveau astîmpăr. Ajunseseră la Potchefstroom, un orăşel din republica Transvaal, de unde pînă la terenurile diamantifere mai aveau încă 400 km, pe cînd cîmpurile de aur din Leydenburg erau aici, la doi paşi. Atraşi de mirajul aurului, cei trei albi îl părăsiră, așa că Holub rămase singur cu călăuza lui credincioasă, negrul Pit.

Şi pentru că doctorul rămăsese din nou fără bani, se văzu silit să vîndă doi boi ca să poată termina drumul. A cincizecea zi după plecarea din Soșong zări înaintea sa Dutoitspanul pe care îl părăsise cu cinci luni și patru zile în urmă.

Întoarcerea acasă nu-l bucura prea mult pe Holub ; știa doar că acolo îl așteaptă numai datorii. Înainte de plecare luase de la un negustor marfă pe credit — cam de o sută șaptesprezece lire sterline. Astfel de griji îl năpădiseră cînd se apropia de orașul minier, dar încerca să se convingă că situația nu este chiar atît de gravă. Dacă practica medicală îi va merge în plin cum îi mersese și pînă acum, într-o lună își va plăti toate datoriile. Mai greu va fi cu locuința. Cortul său cel vechi se prăbușise încă înainte de plecare, așa că va fi nevoit să-și caute un alt adăpost. Trase deocamdată la un han, dar abia apucă să se spele de praful drumului și iată că notarul bătu la ușă și îi aduse o poliță de gir, ajunsă la scadență, prin care Holub garantase pentru un oarecare domn M. Cum se numea acest datornic, nu putem ști. Generosul Holub o tăinuiește cu tact, deși era vorba de un aventurier care, abuzînd de încrederea lui, i-a luat banii și apoi a fugit, fără să-l mai însoțească pe Holub în marea lui expediție, așa cum făgăduise.

Această datorie nu suporta nici o amînare, așa că Holub, cu inima grea, trebui să vîndă carul și boii, deși ar fi vrut să-i păstreze pentru călătoria la Zambezi. Dar neprimind îndeajuns, trebui să se despartă și de toate darurile regale, de minunatele pene de struț și de blănuri. După ce plăti totul, îi rămase mult mai puțin decît a avut vreodată, mai puțin chiar decît a avut atunci cînd a venit pentru întîia oară la Dutoitspan. Dar nu-și făcu prea mari griji din pricina asta și, cu încrederea neclintită într-un viitor mai bun, se apucă din nou să-și vindece pacienții.

PENTRU A TREIA OARĂ SPRE NORD

De data aceasta, la Dutoitspan Holub locuia în condiții mult mai bune, într-o căsuță adevărată; o căsuță numai din pămînt și cu acoperiș de tablă ondulată, dar în care nici nu ploua, nici nu bătea vîntul vraiște. În două luni clientela lui crescuse în așa măsură, încît își putu cumpăra din nou un cal de călărie, iar două luni mai tîrziu își luă o șaretă trasă de doi căluți poney, cu care se deplasa la bolnavi acasă. Acest mijloc de circulație era absolut necesar pentru el, căci tocmai atunci izbucnise la Dutoitspan o epidemie de pojar care bîntuia printre cei mici, dar și printre adolescenți, în așa fel că de multe ori nu știa unde să se ducă mai întîi. Au fost zile cînd a făcut pînă la cincizeci și două de vizite.

Totuși, Holub, fără să-și neglijeze activitatea medicală, știa să-și facă timp liber și pentru alte treburi. Scria articole pentru gazeta „Svetozor" care apărea la Praga, sau pentru revistele din sudul Africei — căci cunoștea acum engleza aproape la perfecție — ori își punea în ordine colecțiile care din fericire creșteau mereu.

Douăzeci de lăzi pline cu plante, păsări, animale sau diferite piese de etnografie, adunate în a doua lui călătorie, le trimise la Praga. Și pe lîngă toate acestea, nu înceta să se pregătească asiduu pentru a treia călătorie, de astă dată cea adevărată, care trebuia să-l ducă în interiorul necunoscutei Africe, acolo unde nimeni pînă atunci, nici Livingstone şi nici un alt călător alb, nu pătrunsese. Holub nu se îndoia de reuşita ei şi scria plin de încredere în jurnalul său:

„Am cunoscut tot felul de capcane şi am trecut prin destule primejdii în natura africană, am trăit nenumărate întîmplări tulburătoare. Înarmat cu atîtea cunoştinţe noi şi folosind experienţa căpătată, m-am pregătit cît am putut mai bine pentru această a treia călătorie, care trebuie să fie o adevărată expediţie de cercetare".

Ca tovarăş în această expediţie îndrăzneaţă îl luă pe olandezul Theunissen; al doilea însoţitor era călăuza sa credincioasă, Pit Dreyer. Cu ei porni din Dutoitspan la 2 martie 1875, spre un ţel mai îndepărtat, spre marele fluviu Zambezi, cu intenţia de a urca spre izvoarele fluviului şi a-şi continua apoi drumul mai departe pînă la ţărmurile Atlanticului, prin meleaguri nestrăbătute de nimeni. Că va fi un drum lung şi greu, Holub îşi dădea seama, dar n-ar fi crezut că abia după douăzeci şi una de luni va vedea din nou Dutoitspanul, fără să-şi fi atins pe de-a-ntregul ţinta. Se pregătise temeinic de drum, praf de puşcă şi muniţii avea destule, să-i tot ajungă pentru doi ani şi jumătate. Mai greu i-a fost cu alimentele. A luat cu sine hrană numai pentru zece luni, dar pentru că avea să străbată un ţinut bogat în animale, şi o mare parte din călătorie urma s-o facă prin ţinuturi populate, unde va putea căpăta alimente prin schimb de la negri, nici în privinţa asta nu trebuie să-şi facă griji. Perle de sticlă, fire de alamă, pînzeturi şi alte obiecte — preferatele mijloace de plată în inima Africei — luă destule cu el.

Pe drumul cunoscut înainta încet cu carul său spre nord. Trecu prin regatul pustiu al coranilor, pe lîngă Mamusa, considerat cîndva ca cel mai populat oraş beciuan, acum pustiu de tot, cu colibele ruinate, năpădite de iarba abundentă ce îngropa sub verdeaţa ei orice urmă de viaţă. Prin valea rîulețului Lothlactana ajunse la 28 martie la reședința lui Montsua, unde îl găsi ca și rîndul trecut numai pe fratele acestuia, Molem, cel care întrunea în persoana sa funcția oficială de misionar creștin cu funcția încă și mai oficială de vicerege al baralongilor. Jovialul negru era de astă dată împovărat de griji.

— Ce te frămîntă, nobile vicerege ? îl întrebă Holub plin de interes.

— O judecată ! răspunse dezolat viceregele.

— O judecată ! se miră doctorul. Și cu cine ?

— Cu un dreptcredincios, care mă slujește de cincizeci de ani.

— Și ce a făcut ?

Molem se uită cu grijă în jur, ca să nu-l audă cineva.

— Oameni răi afirmă că și-a otrăvit fiica vitregă.

— Atunci judecă după dreptate și adevăr ! îl sfătui Holub.

Fața lui Molem exprima îngrijorare.

— Nu-l pot condamna pentru că numai fratele meu Montsua, regele baralongilor, are drept de viață și de moarte — îl lămuri el.

Dar după cum se convinse Holub, nu l-ar fi condamnat nici dacă ar fi avut dreptul s-o facă. Acest caz i se păru doctorului atît de interesant, încît nu se mulțumi să aștepte dezbaterea procesului ce urma să se țină îndată după sosirea lui Montsua, ci căută să afle amănuntele crimei de la martori. Aceștia îi descriseseră foarte plastic cum s-a întîmplat totul — negrii sînt cunoscuți ca buni oratori. Criminalul era un bătrînel în vîrstă de șaptezeci de ani, a cărui inimă însă, cu toată vîrsta înaintată, nu voise să îmbătrînească o dată cu corpul. Ardea de o dragoste năvalnică pentru fiica lui vitregă — o dragoste bineînțeles neîmpărtășită. După spusele martorilor, avusese loc între el și fiica vitregă, cuvînt cu cuvînt, următoarea discuție :

„Tatăl — Știu că inima ta nu mă vrea !

Fiica — *E-he !* (Chiar așa !)

Tatăl (înfigînd de ciudă în pămînt bastonul de care își sprijini trupul îmbătrînit) — Bine ! O știu ! Dar să-mi făgăduiești chiar acum că pe nimeni altcineva n-ai să iei de bărbat !

Era un bărbat încercat, care știa că timpul face minuni, și cum dragostea și speranța nu se stinseseră în inima lui nici după refuzul categoric al fetei, voia să-și păstreze șanse pentru viitor.

Fata (rîzînd zgomotos) — *Na-ja !* (nici nu mă gîndesc !)

Tatăl (la plecare, cu fața plină de mînie) — Nu-mi făgăduiești ? Bine, atunci am să te otrăvesc !"

O duzină de femei indigene, care munceau la cîmp, au auzit această discuție și au făcut mare haz după plecarea bătrînului, numai că incidentul s-a încheiat tragic. Fata, foarte ascultătoare altfel, s-a sculat și a plecat, lăsîndu-și mîncarea neatinsă. A mîncat cînd s-a întors seara, dar imediat după asta au apucat-o niște crampe teribile și pe la miezul nopții a murit în dureri groaznice. A mai avut însă atîta putere ca înainte de a muri să-l învinuiască pe tatăl ei că a otrăvit-o și martorii n-au întîrziat să se arate — nu numai cei care au auzit discuția de dimineață, pe cîmp, ci și alți cîțiva care l-au văzut pe bătrîn lîngă rîu cum căuta niște buruieni și apoi alții care au observat că din ele, pe la amiază, a fiert ceva.

„Complexul de judecată" era format din căpeteniile de primul rang al baralongilor, sub președinția regelui Montsua. În fața judecătorilor, bătrînul s-a apărat cum a putut, dar vinovăția lui prea era limpede. Totuși nu-și pierduse speranța, căci cunoștea bine inima stăpînului său Molem. Și într-adevăr nu s-a înșelat.

„După sosirea regelui în oraș — scrie Holub — au fost convocați pentru două zile cei mai vestiți șefi ai baralongilor liberi din nord. De două ori pe zi, după fiecare ședință, Molem oferea ciulama *bochobi*-lor — asesorii curții de judecată. Criminalul, de a cărui vină nu se mai îndoia nimeni, ajunse pînă la urmă — după cum se aștepta — să fie acuzat de Molem, ales reprezentant suprem al judecătorilor. Ca să provoace rezistența regelui Molem, stabili vina slugii sale. Izbuti totuşi să prezinte atîtea circumstanțe atenuante, încît regele, constatînd că de partea lui Molem trecuseră toți şefii din oraş şi din împrejurimi, consimți ca vinovatul să nu fie pedepsit cu moartea prin ştreang.

Apoi Montsua, pe care judecata de două zile îl obosise, şi înțelegînd dorința fratelui său, îi trecu lui puterea de a hotărî pedeapsa. Molem porunci atunci acuzatului să se îndepărteze, pentru ca regele să uite cît mai repede de judecată. Iar cînd, după aceea, Montsua ieşi în oraş, la plimbare, Molem porunci să fie adus vinovatul şi pronunță sentința.

Nu s-ar fi putut da o pedeapsă mai uşoară pentru un asemenea delict : celor mai apropiate rude ale fetei ucise — care în acest caz erau însuşi bătrînul cu soția lui — vinovatul trebuia drept împăcare să le dea un bou."

După terminarea acestei judecăți solomoniene, Holub părăsi reşedința lui Molem la 2 aprilie, dar înainte de plecare avu o întrevedere cu regele Montsua, care în timp ce-i strîngea zîmbind mîna dreaptă, îi strecură cinci şilingi în cea stîngă cu rugămintea de a-i pregăti iarăşi leacurile acelea atît de bune, pe care i le dăduse şi anul trecut.

Holub plecă tulburat, pradă unor sentimente neclare, gîndindu-se la căile ciudate ale justiției regale. Dar mai tîrziu, în preajma fluviului Zambezi, la regele tiran Sepopo, îi fu dat să fie martorul unei scene şi mai sumbre.

Într-o seară, unul dintre şefi, profitînd de buna dispoziție a regelui înflăcărat de medovină, spuse :

— În satul meu e un bătrîn atît de neputincios, încît nu poate goni nici măcar un *polochdo* (un cîine). Iar zeului Namba încă de mult i-a plăcut să-i ia soțiile pe lumea cealaltă, aşa că nu are acum pe nimeni care să-l hrănească cu *mabel* (secară).

Regele milostiv răspunse :

— *Autile intante!* (Am înţeles!) Şi-i făcu un semn călăului.

Şeful, prevăzător, îl adusese pe bătrîn cu sine. A doua zi, Maşuca îl duse pe bătrîn la marele fluviu Zambezi şi acolo îl ţinu sub apă pînă nu mai ieşiră băşici de aer la suprafaţă. După aceea, tîrî trupul neînsufleţit în păpuriş, unde se încălzeau la soare crocodilii majestăţii sale — groparii rîului Zambezi.

Asta îi aminti lui Holub de stînca de la Soşong, de unde bamangvaţii zvîrleau oamenii bătrîni sau infirmi.

VADUL LEILOR

Din orașul lui Molem, carul lui Holub se îndreptă spre răsărit, lăsă în urmă ultimul craal al baralongilor și trecu granița republicii Transvaal. Regiunea era aici roditoare, iar fermele burilor se găseau una lîngă alta. Holub n-a stat nicăieri mai mult decît i-a fost necesar și abia la Linocana, stațiunea misionară a reverendului Jensen, se opri mai mult. Aici îl găsi și „poșta" localnică — un negru care circula pe jos cu traista pe umăr. Raita poștașului negru dura cîteva săptămîni, iar știrile pe care le aducea nu erau prea proaspete, dar coloniștii albi erau recunoscători și pentru atît. Poștașul avea ceva și pentru Holub. O scrisoare amicală de la geograful A. Petermann.

Vremea era mereu ploioasă, drumurile impracticabile, iar stațiunea misionarului — foarte comodă și ospitalieră. De aceea Holub nu se grăbea de plecare. O mare parte din timp și-l petrecea discutînd cu gazda sa.

Discuțiile dintre cei doi bărbați se roteau mereu în jurul condițiilor de viață ale localnicilor și preotul dădea tînărului călător multe informații interesante despre oameni și despre sălbăticiunile care mișunau pe acolo. Într-o seară, de pildă, vorbiră numai despre lei și leoparzi, sau despre crocodilii care părăsesc apele fluviului Limpopo și, străbătînd neînchipuit de mari distanțe prin ținuturi nisipoase, se oploşesc în bălţile rămase în urma ploilor.

Mai ales despre regele pustiului voia să afle Holub cît mai multe, ca orice european care străbătea pentru întîia oară aceste regiuni ale Africei. Pe-atunci leul nu era o apariţie rară nici în cîmpia Vaalului, unde astăzi nu mai găseşti nici urmă, iar mai spre nord, ce să mai vorbim ! Pe fluviul Zambezi leul era ceva banal, ca şi pisica sălbatică, iar cei care nu înnoptau în craalele negrilor trebuiau să-şi construiască pentru noapte un adăpost înalt şi des din ramuri spinoase, dacă voiau ca leul să nu le sfîşie pînă dimineaţa vitele de tracţiune. Pentru un leu nu-i greu de loc să atace şi să răpească un bou oricît de voinic. Şi în prima şi în a doua călătorie prin ţara bamangvaţilor, Holub văzuse adesea urme de lei, dar nu se întîlnise încă niciodată cu regele fiarelor.

— Leul în fond este un animal fricos şi nocturn — îi explică reverendul zîmbind, cînd tînărul călător îşi manifestă mirarea că acest animal puternic se fereşte să dea ochi cu omul. Adică, la drept vorbind, nu-i fricos, ci mai degrabă înţelept şi calculat — continuă misionarul. Intuieşte foarte bine situaţia şi ştie precis cînd trebuie să atace şi cînd e mai bine să-şi ia tălpăşiţa. Un leu rănit, cînd îşi dă seama că nu mai poate rezista duşmanului, fuge cu coada între picioare ca orice potaie încolţită. Povestea despre leoaica venită să răzbune moartea soţului ei este fantezia unui romancier care n-a călcat niciodată pe pămîntul Africei. Şi-i mai spuse reverendul că negrii nu au faţă de leu respectul pe care îl au vînătorii albi ; sînt oricînd gata să-l înfrunte numai cu un lemn aprins în mînă. În schimb, de perfidul leopard se tem cu adevărat.

Avea dreptate reverendul. Holub îşi aminti de o întîmplare aflată în călătoria lui trecută. Leii i-au devorat unui baralong sărac singura vacă. Mînat de o cumplită sete de răzbunare, a pornit pe urmele lor înarmat cu o puşcă veche şi toată noaptea şi-a petrecut-o într-un copac, la pîndă. A văzut într-adevăr o haită întreagă de lei (vreo opt, după cum povestea fratele acestuia, de la care aflase Holub toată povestea) și pe unul din ei l-a ucis. Pielea a adus-o victorios în sat, și fratele său a venit să i-o ofere lui Holub pentru trei lire sterline. Pielea era frumoasă și aproape neatinsă de împușcătură, așa că Holub ar fi luat-o bucuros, dar trei lire era prea mult pentru buzunarul său ușurat. A încercat deci să se tocmească.

— Domnule, fratele meu a primit odată trei lire pentru pielea unui leu care nu-i mîncase nici o vacă ! i-a spus baralogul amărît. După ce a cumpărat pielea, Holub i-a mai pus negrului o întrebare :

— Dacă fratele tău a văzut opt lei, pentru ce n-a împușcat mai mulți ?

— Pentru ce să facă asta, domnule ? s-a uitat negrul mirat la el. Doar fiul său i-a spus : „*Ra* (tată), un leu a sfîșiat vaca noastră !“ A luat deci un singur glonț cu el !

— Pare să fie o poveste vînătorească — rîse reverendul cînd Holub îi istorisi această interesantă convorbire, dar poate să fie și adevărat. Negrii nu prea se sinchisesc de lei, cum îți spuneam, și i-am văzut adesea atacîndu-i numai cu *asagaiul*, deși uneori asemenea întîlniri le sînt fatale. Dacă nu ghicesc exact clipa favorabilă de atac, plătesc cu viața. Leul este totuși o fiară tare de temut. Judecă întocmai ca acea înțeleaptă făptură bipedă care se consideră stăpînul tuturor celorlalte animale.

Că reverendul avea dreptate, Holub s-a convins mai tîrziu, cînd și-a instalat tabăra lîngă izvoarele noroioase ale rîului Clamacleni. S-a întîlnit acolo cu un bur și cu un englez care i-au povestit o ciudată întîmplare cu leii. Porniseră călare la o vînătoare de girafe și se întorceau fără succes, cînd englezul zări deodată înaintea lui, pitulată în iarba înaltă, o leoaică ce se pregătea să-l atace. Aruncă o privire rapidă înapoi spre însoțitor și în clipa aceea zări în iarbă, la spatele său, încă o pereche, un leu și o leoaică. Trebuia să treacă nepăsător pe lîngă ei, făcîndu-se că nu-i observă, ori să fugă. Cu un leu s-ar fi putut măsura, acum însă avea de-a face cu trei deodată. Și asta era cam mult. Izbuti să întoarcă pe jumătate calul care, adulmecînd fiara, cabră și porni în galop. Dar după ce parcurse cîteva sute de iarzi, se gîndi că-i păcat să piardă o asemenea ocazie și se opri. Ținti leoaica, dar n-o lovi mortal. Glonțul se oprise probabil în omoplat. Între timp, burul sosi și el în galop și se grăbi să tragă. Dar amîndouă gloanțele trimise din cele două țevi nimeriră în gol. Englezul trase a doua oară și de data aceasta răni unul din lei. Se așteptau ca fiarele îndîrjite să-i atace. Încărcîndu-și înfrigurat puștile golite, vînătorii erau cu ochii în toate părțile. Dar se vede treaba că leii, măsurîndu-și forțele, și-au dat seama că nu-s în stare să atace doi bărbați călare. Atunci renunțînd la luptă s-au tupilat în iarba înaltă, unde bineînțeles vînătorii n-au mai îndrăznit să înainteze.

O săptămînă după ce părăsi stațiunea misionară, Holub poposi pe malurile Marei Marița. Aici torentul se prăvălea peste un prag stîncos la mijlocul căruia se înălța o mică insuliță ce înlesnea drumul de la un mal la celălalt, fără primejdia de a fi înhățat de vreunul din nenumărații crocodili care mișunau în apele învolburate. Malul din față era plin de sălbăticiuni și Holub se hotărî să stea seara la pîndă.

— N-aș face asta, stăpîne. Mai cu seamă seara — clătină din cap Pit.

— Ziua degeaba merg, înțeleptule — rîse Holub cercetîndu-și arma. Trebuie să mă duc seara, cînd vin fiarele să se adape.

— Uite-aici, stăpîne — arată negrul urme de gheare adînc înfipte în pămîntul mocirlos. Uite ce multe! Urme de lei! Oamenii spun acestui loc „vadul leilor", stăpîne! Așa a spus și acel *barvà* pe care l-am întîlnit azi-dimineață!

— Ce urme! dădu din mînă Holub. Am mai văzut noi de astea. Mai răi sînt crocodilii!

La drept vorbind, şi de teama acestor solzoşi „paznici ai vadului" ţinea să stea la pîndă pînă în zori, ca să se poată înapoia tot pe lumină. Trecu greu torentul puternic, umflat de ploile toamnei, sărind din stîncă în stîncă, pe colţuri lunecoase şi nesigure.

Amurgul se aşternu repede şi prin vălurile lui tot mai dese doctorul zări prin tufişuri umbre ruginii care se strecurau repede şi fără zgomot, ca nişte fantome. În acele momente, însă, nici nu se gîndea la lei. Apoi întunericul se făcu atît de adînc, încît nu se vedea nici la zece paşi. Norii atîrnau zdrenţuiţi, prevestind pe curînd ploaie. Asta era supărător, dar... poate o să se însenineze. Oricum, tot va trebui să rămînă pînă în zori. Nu putea trece pragul înapoi pe întuneric, din pricina crocodililor. Încetă să mai scruteze întunericul — tot nu mai vedea nimic — şi pe nesimţite gîndurile îl purtară spre patrie. Îşi aduse aminte de mamă-sa. Ce-o fi făcînd ? Oare în acea clipă nu se gîndeşte la el ? Şi deodată îl cuprinse o teamă ciudată.

„Degeaba mai stau aici — îşi spuse. Nu se vede nimic." Şi se hotărî să se întoarcă la car. Cînd îşi aduse însă aminte de crocodili, ezită, ştiind că aceştia ies noaptea la mal ca să adulmece prada. Strînse convulsiv în pumn cuţitul de vînătoare, singura armă pe care se putea bizui acum. Pe o asemenea întunecime, puşca nu-i putea folosi la nimic. Noaptea era de nepătruns. Deodată începură să-i joace în faţa ochilor luminiţe albastre şi din beznă se desprinse foarte viu chipul mamei.

Era tulburat. Ceva îi spunea că îl ameninţă o primejdie şi, nemaiputînd sta locului, porni grăbit spre vad. Avea doar o sută de paşi de făcut pînă acolo, dar i se păru că aceşti o sută de paşi durează o veşnicie. Puşca — acum doar povară — o lepădă, şi se furişă cît putu de repede ; se lovi însă de un copac pe care nu-l văzuse pe întuneric şi din cînd în cînd sub picioare îi pocneau crengile rupte... Auzi aproape de tot un fel de zgîriat şi de greblat, apoi un animal mormăi încet. Deodată îşi aminti de trupurile ruginii pe care le zărise în amurg. Lei să fi fost ?

Broboane de sudoare rece îi acoperiră fruntea ; o rupse de fugă, orbește. Nici el nu știe cum a găsit vadul. Porni să-l treacă, împiedicîndu-se și căzînd. Uitase de crocodili. Gîndul că-i dezarmat și că oricînd putea să cadă pradă fiarelor care văd noaptea mult mai bine decît el nu-l slăbea o clipă. Cînd în sfîrșit ajunse pe celălalt mal, era atît de istovit, încît bucuros s-ar fi așezat jos, undeva. Dar își aminti iarăși de crocodili. Să plece mai departe, cît mai departe de rîu ! Dar ce-i asta ? Se apucase de crengi să iasă din albia torentului, cînd auzi un zgomot tot mai aproape. Își opri răsuflarea și, neclintit, ascultă ; răsuflă ușurat — cunoștea acele zgomote : era o turmă de gazele zvelte, care coborau spre rîu să se adape. Curînd ajunse în luminișul unde se afla carul. Lătratul cîinelui său îl salută prietenește. Dimineața se duse cu Pit să vadă locul unde a stat la pîndă.

Nenumărate urme proaspete de leu arătau cum îi dăduse fiara tîrcoale, iar parapetul scund pe care și-l construise din crengi spinoase, ca să nu fie văzut de animale, era călcat de labe puternice. Scăpase ca prin minune de pericolul care-l pășcuse în noaptea aceea, dar de lei tot n-ajunsese să-i fie frică.

Noaptea leii sînt tare neplăcuți, căci nu pot fi urmărite mișcările lor, și omul se poate oricînd trezi cu ei la spate — deși se spune că leul atacă numai din față, cavalerește. Ziua însă este altceva ; și pînă la urmă omul se obișnuiește chiar și cu leul. Ceva mai tîrziu, cînd carul lui Holub trecea printr-un pustiu salin, a fost urmărit de doi lei o oră întreagă. Holub ar fi fost bucuros să scape de ei, pentru că răgeau într-una foarte neplăcut și speriau animalele, dar nu i se ivi prilejul să tragă în ei. Drumul era mărginit de tufe dese care nu-i îngăduiau să atace fiara. Așa că-i lăsă în pace să meargă după car ca niște animale nevinovate, pînă s-or sătura să urmărească prada inaccesibilă și-o să se lase păgubași.

PIONIERII

La 1 mai Holub părăsi „vadul leilor" și porni mai departe spre nord, urmînd mereu cursul Marei Marița. Găsi aici din belșug noi plante, insecte, păsări și mamifere mici, cu care își îmbogăți colecția. Încercă, de astă dată fără prea mare succes, să pescuiască în apele rîului. Prinse un pește de șase livre, dar abia apucă să-l zărească și peștele, desprinzîndu-se cu abilitate din undița puțin potrivită pentru pescuit pești atît de mari, dispăru fără întoarcere în apele repezi. Nereușită fu și încercarea — făcută împreună cu Pit — de a prinde o hienă vie prin afumarea vizuinei ei largi, subpămîntene. Pit, sprinten, intră în galeria întunecată cu o torță aprinsă în mînă, dar hiena nu mai era acolo, fugise pesemne în locuri mai sănătoase.

La întoarcerea din această expediție întîlni un alb, vînător de elefanți. Se ducea la guvernatorul englez al ținutului gricvilor, adică la Kimberley, cu un mesaj din partea vestitului rege al matabelilor, Lo-Bengulo, care dădea de știre că la granița de răsărit a întinsului imperiu matabel a fost găsit mort un cercetător alb. După părerea lui Lo-Bengulo, crima o făptuiseră mașonii. Holub n-avea nici un motiv să nu creadă aceasta, întrucît mașonii, care erau în război cu matabelii zuluși, făceau incursiuni pe pămînturile acestora și ucideau pe oricine întîlneau în cale; dar Lo-Bengulo putea fi tot așa de bine socotit răspunzător de cele întîmplate, căci de fapt și mașonii erau supușii lui. Dar nu se prea sinchisea el de asta și dacă trimesese mesajul o făcuse doar așa, din politețe. Pe vremea aceea, Lo-Bengulo era un stăpînitor independent și-au trebuit să treacă mulți ani pînă au izbutit englezii să-l alunge și să-i supună țara.

Pe Holub îl afectă această veste. Un călător alb a fost ucis de mașonii care trăiau la sud de Zambezi. Cine era acesta? Încotro se îndrepta el? Venise fără îndoială cu aceleași planuri ca și el. Poate că se îndrepta spre răsărit, spre Oceanul Indian — pămînturile mașonilor sînt mai aproape de țărmul răsăritean decît de cel apusean al Africei. Desigur că a fost și el un bărbat îndrăzneț, din moment ce a cutezat să se aventureze numai cu un mic grup de însoțitori negri spre Africa necunoscută. Acum oasele lui albesc pe stepa mașonă. Holub nu are drum prin ținuturile mașonilor, dar aceasta nu era atît de important.

Acești negri pînă de curînd independenți abia veniseră ici și colo în contact cu vreun negustor alb, sau cu misionarii, așa că ei și pe albi, ca și pe orice străini, îi socoteau dușmani primejdioși. Holub ar fi putut socoti moartea albului necunoscut ca un avertisment, dacă n-ar fi avut atîta încredere în sine. Nu, lui nu-i este frică de moarte! Poate nu va reuși în planurile lui, dar asta nu înseamnă nimic. Orice nereușită se poate îndrepta. Cînd ajunse la car, nici că se mai gîndea la cercetătorul necunoscut.

Pînă la Soșong, capitala imperiului bamangvat, nu se mai întîmplă nimic demn de luat în seamă, dar acolo găsi cu totul alte condiții decît cu șaisprezece luni înainte. În locul sîngerosului tiran Sechomo domnea acum fiul său, înțeleptul Chama, cel care în timpul primei vizite a lui Holub la Soșong era exilat. Dar n-a rămas multă vreme în mlaştini. Nu voia să se lase pradă malariei nici pe el, nici pe credincioşii lui prieteni care l-au urmat în exil, și cu ramura păcii se duse din nou la Soşong. Tatăl său îl aştepta însă înarmat pînă în dinţi. Chama şi oamenii lui aveau de ales între moartea de friguri şi moartea prin luptă. Au ales-o pe cea din urmă și, neavînd ce să piardă, s-au luptat cu desperare. Au luat cu asalt Soşongul, i-au dat foc, și vîrînd spaima în luptătorii lui Sechomo, i-au risipit în așa fel încît nimeni n-a mai fost în stare să-i adune la un loc. Văzîndu-se învins, Sechomo a fugit la Seșele, dar de data asta n-a mai apucat să pună iarăși mîna pe tron.

Pretutindeni Holub găsi urmele recentei lupte pentru tronul bamangvat. De pe înalta capră a carului care se apropia încet, văzu de departe oraşul pe alte povîrnișuri decît îl văzuse cu șaisprezece luni înainte. Din vechile așezări, incendiate în timpul luptei, rămăsese numai cenuşă şi Chama a poruncit să se ridice un alt oraş ceva mai departe. Treabă de altfel destul de uşoară şi de scurtă durată, pentru că material de construcţie — trestie, crengi și frunze de palmier — se afla pretutindeni la îndemînă. Între ruinele vechiului oraş Holub găsi albind multe cranii de bamangvaţi, schelete ale luptătorilor căzuţi în luptă şi de a căror îngropare nu se îngrijise nimeni. Aceste cranii luară drumul colecţiilor lui antropologice și împodobesc astăzi diferite muzee în Cehoslovacia și în străinătate, departe de locurile unde au trăit „proprietarii" lor.

Despre lupta ce a avut loc stau mărturie nu numai oasele morţilor, ci și mulţi negri care își lecuiau încă rănile. Căpitanului iubit al lui Chama un glonţ de-un calibru neobișnuit de mare îi sfărîmase osul de la picior şi lui Holub i se oferi prilejul să facă o operaţie cu totul neobişnuită. Cum căpitanul negru pentru nimic în lume nu i-ar fi îngăduit lui *naca* cel alb să folosească cuţitul sau ferăstrăul, Holub arse mai întîi rana purulentă cu piatra iadului (azotat de argint) apoi tăie cu o foarfecă obișnuită de tablă locul cangrenat și cu cleștele de dinți scoase cu răbdare din rană așchiile de os putrezite — cu totul douăzeci și cinci, din care una lungă de doisprezece centimetri. Bineînțeles făcu intervenția pe viu, fără narcoză, și cu instrumente prea puțin sterilizate, dar negrul are nervii tari și vitalitatea lui este extraordinară. Partea cangrenată a tibiei Holub o ciopli cu o daltă obișnuită, cea cu care deschidea lăzile. Cu toate aceste condiții imposibile de operație, osul începu să se vindece văzînd cu ochii, iar un an mai tîrziu, la întoarcerea sa din călătoria pe Zambezi, Holub îl întîlni pe pacientul lui negru mergînd cu destulă ușurință, fără să se sprijine de baston!

Holub a stat la Soșong paisprezece zile, apoi a pornit spre nord, mai departe. Ca o favoare pentru reușita operației, regele Chama i-a dat un însoțitor, lucru foarte important, deoarece Holub mai avea încă de mers cîteva săptămîni prin întinsul regat al regelui. Era epoca iernii africane — sfîrșitul lui mai, luna florilor în patrie — și bălțile bogate în apă, din care beau oamenii și animalele, erau dimineața mereu acoperite cu o pojghiță de gheață. Ziua însă soarele ardea atît de tare pe cerul fără nori, încît Holub își lepăda haina și își suflеca mînecile cămășii.

Stepa netedă alterna cu păduri, unde trebuia să fii foarte atent la cursele pe care vînătorul negru le pune în calea fiarelor mari.

Merge omul pe o cărăruie nevinovată, acoperită cu iarbă destul de deasă, și cînd desface crengile desișului, o liană invizibilă face să scape zbîrnîind din arc un *asagai* cu vîrful muiat în otravă plămădită din buruieni. Apă e din ce în ce mai puțină și în curînd expediția pătrunde în vestitul pustiu Calahari, cu uriașele lui lacuri sărate — vreo sută, astăzi precis schițate pe hartă. Atunci însă așezarea și răspîndirea lor era numai aproximativ cunoscută.

Holub pierdu mult timp ca să le înregistreze pe harta lui. De fapt, acest pustiu este fundul uscat al unei foste mări, cu straturi groase de sare pe care apa de ploaie o topește, formînd lacuri largi dar prea puțin adînci — abia de jumătate de metru. Pe malurile acestor lacuri crește o iarbă ciudată, nemlădioasă, îmbibată cu sare, și tufe dese de rodion. Sălbăticiuni neobișnuite cu omul — și care tocmai de aceea se tem prea puțin de el — mișună pe aici, pentru că găsesc belșug de sare, pe care o ling cu plăcere : tot felul de antilope, de la sprintenele și elegantele gazele, pînă la antilopa voinică și paconul cu trup de bizon, pe care negrul îl vînează hăituindu-l pînă obosește.

Tropicul Capricornului a fost trecut încă înainte de a ajunge la Soșong, iar acum, o dată cu lacurile sărate, expediția pătrundea în Africa tropicală, cu copaci uriași străjuind întinderile ; acel solitar baobab rămuros și impunător, înalt doar de optzece metri, dar cu trunchiul atît de gros, încît nici opt bărbați ținîndu-se de mînă nu ajung să-l înconjoare. Și peste tot turme de antilope, de struți, de girafe, de zebre, paconi și bivoli, în urma cărora se tîrăște leul și leopardul, hiena și șacalul. Pragul Africei necunoscute este trecut. Aci e raiul pentru vînători, numai că Holub pe de o parte nu este un vînător pasionat, iar pe de alta trebuie să-și economisească munițiile, care aici sînt de negăsit și prețuiesc cît greutatea lor în aur. Împușcă numai dacă este sigur de împușcătură ; de cele mai multe ori însă momește vînatul cu carne otrăvită cu stricnină. Dimineața mereu găsește vreun șacal mort sau vreo hienă, și pielea lor îi îmbogățește colecția. Dar cînd mor prea multe dintre fiarele care dădeau tîrcoale taberei, nici nu le mai adună ; le lasă acolo pe loc. Alte fiare nocturne devoră trupurile celor otrăvite și la rîndul lor pier. Noaptea ridică mereu zid de apărare din crengi spinoase de mimoză, și patru ruguri ard neîncetat pînă dimineața, apărînd tabăra adormită printr-un zid de flăcări și lumini.

„Lei, şacali, hiene şi multe alte animale preţioase urlă prin preajmă şi cînd în sfîrşit adorm, visez numai piei frumoase de lei şi hiene care, împăiate, dansează vesel prin faţa mea — scrie Holub în jurnalul său de călătorie.

Acest concert de animale începe cu scheunatul şacalilor, apoi, modulat pe două tonuri, răgetul leilor constituie partea dramatică a reprezentaţiei care se termina abia spre dimineaţă, cu urletul hidos al hienelor."

Curînd nu mai avea unde păstra pieile şi celelalte trofee de vînător şi colecţionar. Atunci Holub începu să confecţioneze cu mîinile lui lăzi noi, din piei de antilopă, întinse pe rame de lemn, dar toate aceste lăzi aproape că umpleau carul. Cînd întîlni pe drum un negustor de fildeş, un oarecare domn Z., care cobora spre sud, îşi spuse păsul şi — după cum socoti atunci, spre norocul lui — acesta se angajă să-i transporte două lăzi pînă la Soşong. Misionarul Makenzie, cu care Holub se împrietenise încă din prima lui călătorie la Soşong, îi promisese că toate coletele primite de la el le va trimite imediat mai departe, spre terenurile diamantifere, unde le va găsi la înapoiere. Dar cele două lăzi Holub nu le mai văzu, pentru că domnul Z. a avut mult mai puţină grijă de ele decît de propriile sale provizii de alcool.

„N-am găsit nici urmă din ele — scrie Holub resemnat. Cred că mi-a aruncat lăzile din car într-un moment de ebrietate. Era un mare beţiv. O dată l-am văzut cînd trata cu un negustor şi vînător bur — unul Kurtin, care avea cîteva lăzi cu băuturi de vînzare. N-a stat o clipă pe gînduri şi a cumpărat pe loc cîteva duzini de sticle, deşi plătea şapte zloţi pentru fiecare sticlă de jumătate litru."

În tot drumul de la Soşong pînă la Zambezi, Holub întîlni abia o duzină de albi, aproape toţi negustori de fildeş şi vînători. Lîngă Zambezi întîlni trei vînători buri care locuiau acolo cu familiile lor. Unul din ei, Smitt, venise în acest ţinut sălbatic de bună voie, ceilalţi doi însă, fraţii Lottriet, erau exemple triste ale condiţiilor de viaţă din vremea aceea. Un oarecare negustor de fildeş, lipsit de conştiinţă, i-a atras cu familiile lor aici, pe malurile fluviului Zambezi, ca să vîneze elefanţi pentru el şi după ce şi-a făcut suma, i-a lăsat în voia soartei, bolnavi de friguri şi lipsiţi cu totul de mijloace. Holub îi găsi în cea mai mizerabilă stare şi, impresionat, împărţi cu ei chinina, singurul leac împotriva frigurilor. Chinina se plătea pe acolo scump, cu fildeş, dar Holub nu vru să primească nimic de la aceşti nenorociţi. Deşi erau zgîlţîiţi de friguri şi abia ţineau puşca în mînă, fraţii Lottriet ieşeau în fiecare zi la vînătoare.

„Nu ne putem lăsa familiile să moară de foame!" răspundeau ei la reproşurile lui Holub, care încerca să-i convingă cît de necesar e să nu se scoale din pat. A treia familie, a lui Smitt, îi ajuta cît putea, dar nici ei nu prea aveau de unde. Cei doi fraţi Lottriet trebuiau să hrănească douăsprezece guri flămînde! Într-un articol apărut mai tîrziu în revista sud-africană „Diamond News", Holub i-a atacat foarte aspru pe negustorii fără scrupule care atrăgeau vînătorii buri în expediţii prin ţinuturi primejdioase, iar în clipele grele îi părăseau. Articolul său intitulat „Dark Deeds" (realităţi întunecate) a trezit un interes deosebit, dar i-a atras şi duşmănia negustorilor de fildeş. Cel care o momit familia Lottriet pe malurile fluviului Zambezi a suferit o soartă dreaptă: a murit el însuşi de friguri chiar în timpul cînd Holub se afla pe acolo.

Şi Smitt şi soţia lui mai fuseseră căsătoriţi. Soţul ei murise de friguri, soţia lui de asemenea. Cînd s-a îmbolnăvit primul bărbat al doamnei Smitt, vînător de elefanţi în ţara maşonilor, curajoasa femeie l-a culcat în car şi, conducînd singură boii, a pornit la drum lung, de cîteva sute de leghe, pînă la cea mai apropiată staţie misionară, unde abia a putut căpăta chinină. Era o adevărată femeie-pionier şi fiul ei din prima căsătorie moştenise de la părinţi toate aceste calităţi.

Tatăl lui l-a silit de mic să treacă prin şcoala grea a vieţii de vînător. N-avea încă nici doisprezece ani, cînd l-a luat pentru întîia oară cu sine la vînătoare de elefanţi. Pe micul Pit — aşa îl chema — îl însoţea întotdeauna un băiat negru de aceeaşi vîrstă cu el. Mergînd pe urmele unei turme mari, au întîlnit un mascul uriaş. Se pare că era bolnav şi de aceea tot rămînea în urma turmei, să se odihnească. Smitt i-a trimis pe băieţi să-i iasă elefantului în faţă şi să-l împuşte. Totul a mers cum a mers pînă au ajuns băieţii lîngă elefant, cam la treizeci de paşi. Dar cînd animalul enorm a păşit spre ei, poate fără să-i fi văzut, de spaimă au uitat să tragă şi au luat-o la goană cît îi ţineau picioarele. N-au apucat însă să tragă prea departe. Tatăl, care era călare, i-a ajuns din urmă şi biciuindu-i i-a mînat din nou împotriva elefantului.

De astă dată băieţii şi-au păstrat cumpătul şi cînd elefantul a ajuns la treizeci de paşi de ei — au tras. Pe atunci nu existau încă gloanţe explozive care să omoare orice animal chiar de la distanţă. Elefanţii erau vînaţi de aproape, cu puşti de mare calibru, ale căror gloanţe cîntăreau optzeci de grame ! Loviturile micilor puşcaşi, oricît de bine ochite, nu puteau fi mortale. Din fericire, elefantul, furios, nu s-a repezit asupra lor, ci asupra lui Smitt, care cu dibăcie s-a dat la o parte şi l-a făcut să ajungă din nou în bătaia armelor micilor puşcaşi.

Enormul animal, şchiopătînd înaintea lor, a trezit în sufletul băieţilor o mai mare groază decît atunci cînd l-au văzut întîia oară, dar ei încă mai simţeau usturimea loviturilor de bici, aşa încît spaima de o nouă biciuire se arătă mai puternică decît groaza de elefant. Smitt mînase namila chiar în ţeava puştilor, iar băieţii trimiseră gloanţele în urechi, atît de precis, încît elefantul căzu jos şi în două minute muri. Astfel micul Smitt a primit botezul focului şi de atunci nici că i-a mai fost frică de elefanţii pe care acum îi vînează singur. Dar nu numai de elefanţi; de nici un animal nu se mai temea.

Curînd după întîmplarea de mai sus, o leoaică a ieşit dintr-un tufiş nu departe de ei şi se pregătea să-i atace.

— Trag eu, tată, sau tragi tu? l-a întrebat calm micul Pit.

— Trage — îi îngădui Smitt şi băieţelul descărcă neînfricat puşca sa cu două ţevi, aproape tot atît de mare ca şi el. Gloanţele intrară unul după altul în craniu, după urechea stîngă, şi animalul muri fulgerător. Căluţul încercat al băiatului nu se clintea de lîngă micul său stăpîn.

Printre tinerii buri, micul Pit nu era nicidecum o apariţie excepţională. În prima călătorie, Holub s-a întîlnit cu un alt băiat bur, cam de aceeaşi vîrstă cu Pit, fiul vitreg al lui Smitt. Băiatul se întorcea singur-singurel dintr-o expediţie vînătorească.

«Puşca pe care o purta pe umăr era aproape cît el de mare — povesteşte Holub despre această întîlnire. Totuşi faţa lui exprima o mare încredere şi se părea că nu-l mişcă de loc laudele însoţitorului meu. Micul vînător s-a sprijinit de puşca sa şi mi-a dat mîna cu cel mai firesc gest: „Bună ziua, nene!" A dat apoi mîna şi cu ceilalţi, unul după altul. De pe pălăria lui atîrna coada unei gazele proaspăt vînată.

— Tu ai împuşcat-o? l-am întrebat eu.

— Da, nene.

— Singur?

— Singur.

— Ai împuşcat-o din fugă sau stătea pe loc?

— A apărut cam la două sute de paşi înaintea mea, a alergat puţin, apoi s-a oprit. Eu stăteam în genunchi. Am aşteptat pînă s-a oprit şi am tras.

Povestea atît de grav, încît nici unul din noi n-a zîmbit măcar.

Fără să mai aştepte alte întrebări — scrie mai departe Holub — băiatul şi-a aruncat din nou pușca pe umăr, și-a dus două degete la pălărie, a dat mîna cu fiecare dintre noi și și-a văzut de drum.»

Burii au dat după un sfert de secol mult de furcă englezilor, cînd au atacat cele două mici republici ale lor. Doi ani a durat războiul, pînă au fost supuși, și cine știe care ar fi fost rezultatul acestei lupte, dacă disciplina burilor ar fi fost la aceeași înălțime cu îndemînarea și curajul de care au dat întotdeauna dovadă.

PE MALURILE FLUVIULUI ZAMBEZI

Păduri de mimoză și arțari, pîlcuri de palmieri ca niște evantaie, stepă cu iarbă înaltă și deasă, liliac sălbatic și orhidee, așa arăta ținutul prin care expediția lui Holub trecea pe la sfîrșitul lui iulie, cînd iarna în emisfera de sud e la apogeu. Pătrunseră în bazinul puternicului fluviu Zambezi, și își instalară tabăra chiar lîngă unul din afluenții lui. În preajma acestui afluent, căruia negrii localnici i-au dat ciudatul nume de *Tamafora* — Schelet — găsiră numeroase urme de fiare, elefanți, bivoli, girafe și antilope, printre care și un soi de antilope cu coarnele ca niște săbii, a căror piele o prețuia îndeosebi Holub. Și își propuse să stea în noaptea aceea la pîndă.

— *Baas*, ia-mă cu tine! îl imploră însoțitorul său Pit, de îndată ce află intenția lui.

Holub se codi, căci știa cît e de somnoros. Ar fi fost în stare să doarmă douăzeci și trei de ore din cele douăzeci și patru.

— N-ai să reziști — încercă să-l refuze. Ai să adormi.

Dar Pit se jură pe tot ce avea el mai scump că nu va închide un ochi toată noaptea, și Holub în cele din urmă se lăsă înduplecat și îl luă cu el.

Aleseră un loc bun de pîndă sub un salcîm înalt de zece metri, ale cărui crengi puternice se aplecau pînă la pămînt. Din crăci uscate, adunate de pe jos, făcură o mică îngrăditură, ca fiarele să nu-i observe, și se puseră pe așteptat. În fața lor aveau un mic luminiș, iar la cîțiva metri distanță, întunecata pădure. Timpul trecea încet. În cele din urmă, amuțiră și graurii în rămuriș, iar departe răsuna concertul de seară al șacalilor. Sălbăticiunile părăseau locurile de pășunat, îndreptîndu-se spre rîu, să se adape, fiarele adulmecau prada ori stăteau la pîndă.

Vînătorii nu mai vorbeau, iar Holub își încordă auzul. Cam după jumătate de oră, se ridică încet și se aplecă peste îngrăditură. Holub auzi un sunet ciudat. Ce este oare? Și de unde vine? Dar se lămuri curînd: culcat cu mîinile sub cap, Pit sforăia fericit. Îl trezi nu prea delicat și îl mustră în șoaptă, dar cu asprime. Pit lăsă capul în jos, spășit, și făgădui că n-o să mai adoarmă, dar abia se întinse pe iarbă și, cufundîndu-se într-un somn și mai adînc, porni să sforăie mai tare ca înainte; Holub îl scutură din nou. De astă dată nu mai fu chip să-l scoale. Negrul însă, zgîlțîit mereu, nu mai sforăia; doar ofta din cînd în cînd.

— Nu-i nimic de făcut! Ar fi trebuit să-l las pe pușlamaua asta în tabără. Cine naiba m-a pus să-l iau! își spuse doctorul resemnat. Măcar de-ar dormi liniștit, să nu sperie vînatul cu sforăiturile lui!

Lumina lunii scălda luminișul din față. Undeva departe răsuna tropăit înăbușit de copite, în iarba deasă; zgomotul se apropia însă tot mai mult și deodată apăru în luminiș o turmă de zebre frumoase. Înaintau încet, uitîndu-se cu grijă în toate părțile, se opreau la fiecare al doilea pas și ascultau ciulindu-și urechile. Un moment rămaseră neclintite, ca turnate în metal; Holub le-ar fi admirat îndelung dacă n-ar fi izbucnit tocmai în clipa aceea sforăitul zgomotos al lui Pit. Ecoul se rostogoli înapoi din peretele pădurii din față și se răspîndi apoi prin luminiș. Zebra conducătoare a turmei boncăi speriată, se întoarse sfredel, și într-o clipă dispăru în pădure, urmată de întreaga turmă.

— Măi derbedeule! Dacă nu ești bun de nimic, măcar dormi liniștit! bombăni necăjit Holub, scuturîndu-l pe negru. Ai să-mi gonești toate fiarele cu blestematul ăsta de sforăit al tău!

Pit sări deodată, ca ars, și năucit încă de somn, apucă îngrăditura care se prăbuși trosnind peste el. Dar veghea lui nu dură mult. După cîteva minute dormea iarăși, slobozind un asemenea concert de sforăituri, încît Holub pierdu orice speranță că va putea vîna ceva. Voia să se întoarcă în tabără cînd Pit, ca prin farmec, încetă să mai sforăie. Ce-o fi cu el? Te pomenești că s-a săturat de somn! Da' de unde! Pit dormea atît de adînc, încît nu mai știa nimic de lume.

„Dacă stă liniștit, poate pică totuși ceva" — își spuse Holub și se hotărî să rămînă la pîndă pînă dimineața. De altfel, ca să ajungă la tabără ar fi trebuit să treacă prin pădure, unde puteau cădea ușor pradă fiarelor care pîndeau sălbăticiunile venite la rîu să se adape.

Trecuse miezul nopții, luna se ascunsese după nori, iar luminișul se întunecă. De undeva de departe răsună mugetul posomorît al unei turme de bivoli.

— Hei, Pit! Ascultă! scutură Holub umărul incorijibilului somnoros.

Pit se trezi, înălță capul pentru o clipă, dar și-l lăsă din nou încet pe iarbă.

— Nu sînt bivoli... sînt boii noștri, pe care Theunissen i-a priponit prost... — bolborosi el, din nou pe jumătate adormit.

Holub nu se mai supără. Începu chiar să rîdă. De altfel, și pe el îl cuprinse moțăiala, și în zadar se apăra de ea. Dar deodată îl trezi un zgomot ce venea dinspre răsărit, un zgomot asemănător unei vijelii.

— Ce-o fi?! În zadar își frămîntă mintea întrebîndu-se, pînă auzi trîmbițatul, ca un muget de trompetă, al elefantului. Scoală, Pit! Elefanții! Vin elefanții!! își zgîlțîi el sluga.

— Da, *baas,* înveliţi-vă bine. Azi suflă vîntul ! mormăi Pit în somn. Dar Holub trase de el pînă ce Pit, în cele din urmă, începu să se frece la ochi.

— Sînt la vad, spre răsărit de noi — spuse Holub, ascultînd încordat. În liniştea care se aşternu dintr-o dată, auzi clar de tot o bălăceală de trupuri enorme în apă. Acolo-i iarba înaltă — gîndi el cu voce tare. Ne tîrîm spre ei, aprindem iarba şi-o să vedem un spectacol cum n-am văzut şi n-om vedea chiar de-am călători încă mulţi ani prin Africa.

Pit nu manifestă nici un fel de entuziasm.

— Eu nu m-aş mişca de aici, *baas* — spuse el cu convingere. N-ai văzut astăzi urmele acelea de lei ? Prin iarba înaltă nici nu-i vezi cînd se apropie, şi-ţi sar în spate cînd nu te-aştepţi !

Holub recunoscu că de astă dată Pit are dreptate. Renunţă la intenţia lui de a se duce să privească elefanţii ce se adăpau şi, molipsit de exemplul negrului, adormi şi el, în timp ce în jur se desfăşura, netulburată de nimic, viaţa de noapte a pădurii africane, aceeaşi de veacuri şi milenii.

Dormi cam vreo jumătate de oră, cînd înaintea lor, în luminiş, răsună un urlet cumplit. Într-o clipă se pomeni în picioare. Răgea un leu, şi leoaica îl acompania cu un mormăit de bas. O surpriză tare neplăcută ! Era întuneric beznă şi perechea de lei, judecînd după răgetul lor, nu era departe. Holub nu se îndoia că fiarele, care văd noaptea la fel ca ziua, îi şi zăriseră. Ce-i de făcut ? Degetele îi erau amorţite de frigul nopţii şi abia putea ţine puşca în mîini. Îl lovi pe Pit cu patul puştii în coaste, dar trezit mai degrabă de răgetul leului, negrul sări cu o grabă neobişnuită în picioare, vrînd să se caţere. Apucă o cracă de salcîm ce atîrna pînă aproape de pămînt. Gest de prisos însă. Spinii ce i se înfipseră dureros în mînă îl siliră să renunţe. Atrase de zgomot, fiarele grăbeau să-şi ajungă victima. Urletul se auzi aproape. Şi totuşi singura scăpare era numai copacul sub care se aflau, chiar de s-ar zdreli în spini pînă la sînge. Trăgîndu-şi haina peste cap, Holub se cățără pe uriașul cuib de termite rezemat de trunchiul copacului, și cu ajutorul lui Pit ajunse în coroana salcîmului. Ramurile arborelui se împleteau des și i-ar fi oferit un culcuș destul de bun, dacă n-ar fi fost spinii mari și mici, zvîrliți în toate părțile. Dar nu avea de ales ; acest culcuș dureros era în orice caz mai bun decît colții și ghearele leului. Holub trase mai întîi sus amîndouă puștile și după aceea pe Pit, care, strîmbîndu-se îngrozitor, se cuibări pe o cracă în spatele lui. Astfel pitiți la trei metri deasupra pămîntului — ceea ce nu este o înălțime de neatins pentru un leu — ascultau cum umblă jos de colo pînă colo fiarele ce urlară pînă dimineața. Holub trase de cîteva ori cu pușca, dar întunericul era atît de compact și iarba atît de deasă și înaltă, că n-avea desigur sorți să nimerească. Leii nu pățiră nimic și răbdători dădură tîrcoale copacului pînă în zori. Abia după ce se lumină, pierzînd speranța că victima va coborî din copac, alergară la rîu să bea pe stomacul gol.

Holub cu Pit (care în copac și să fi vrut nu mai putea să doarmă) îi urmăriră cu privirea. Dar nu-i mai zăriră — leii se ascunseseră cu grijă, conștienți că ziua un om cu pușcă este mai puternic decît ei. În schimb găsiră în mîlul din jurul adăpătoarei nenumărate urme enorme de elefanți. Holub le numără : au fost cel puțin treizeci de elefanți. Asta trezi în el dorința de a sta și în noaptea următoare la pîndă. Pentru asta alese un copac înalt chiar acolo, lîngă adăpătoare și spre seară se lăsă tras în sus de însoțitorii lui, cu ajutorul unei curele lungi, înnodată din mai multe frîie.

Veni și noaptea, o noapte senină și geroasă. Doctorul înghețase și tremura de frig, dar aștepta răbdător. Pe la miezul nopții răsună în depărtare cunoscutul zgomot al turmei de elefanți în marș — nu, nu se înșela, ei erau, aici aproape ! De emoție, lui Holub începu să-i bată inima mai tare... dar se bucură degeaba. Deodată o pocnitură zgomotoasă de bici răsună ca o împușcătură de carabină, și se auzi huruitul unui car greu încărcat. Elefanţii auziră zgomotul tot aşa de bine ca şi vînătorul cocoţat în copac şi, speriaţi, făcură cale întoarsă. Încă o clipă se mai auzi zgomotul crengilor rupte, iar după aceea totul se linişti. Holub coborî din copac şi se grăbi să ajungă în tabără. Ce se întîmplă acolo ? Cine a înjugat boii ? Şi de ce ? Dar nu. Un alt car îi speriase elefanţii, carul lui Kurtin, un negustor bur de fildeş, care se îndrepta spre staţia economică Panda-ma-Tenca, de pe rîul cu acelaşi nume, staţie construită nu de mult.

Într-acolo se îndrepta şi Holub. Dar nu plecară împreună. Kurtin se grăbea (doar e ştiut că pentru negustor timpul e bani) iar Holub, care voia să cunoască ţinutul pînă acum descris în mod sumar sau chiar cu totul necunoscut, ajunse la Panda-ma-Tenca abia după paisprezece zile.

Staţia Panda-ma-Tenca era sediul negustorului englez de fildeş Westbeech. Acest bărbat care nu se temea de nimic — adevărat produs al sălbăticiunii africane — avea doi agenţi albi care achiziţionau fildeş pentru el de la toate triburile ce locuiau prin împrejurimi, pe malurile fluviului Zambezi. Rîul Panda-ma-Tenca, vara aproape uscat, se vărsa în Zambezi nu departe de minunatele cataracte Victoria, descoperite de Livingstone. Holub se gîndea să viziteze cascada înainte de a porni mai departe în susul fluviului Zambezi. De aceea se opri puţin la reşedinţa negustorului alb. Staţia se compunea dintr-un mic depozit şi cîteva colibe, împrejmuite de un gard înalt de mărăcini. Înălţimea gardului îl miră pe Holub.

— De ce aţi făcut gardul atît de înalt ? îl întrebă pe reprezentantul negustorului.

— Trebuie. Leii umblă pe aici ca aiurea cîinii — îi răspunse tînărul, şi-i arătă pămîntul moale din jurul staţiei, plin de urme proaspete de lei.

El nu dădea prea mare atenţie leilor ; era tot atît de obişnuit cu răgetele lor cum e obişnuit europeanul civilizat cu lătratul cîinelui. Mult mai mult îi era teamă de friguri, boală care aici, pe malurile fluviului Zambezi, nu cruță pe nimeni.

Dar nici boala nu-l putea face pe alb să se întoarcă din pragul necunoscutei Africe. Îl mînau aici două motive la fel de puternice: irezistibila curiozitate, mama tuturor descoperirilor și a progresului însuși, sau lacoma goană după cîștig.

Curiozitatea a purtat spre inima necunoscutei Africe cercetători ca Livingstone și Holub, lăcomia i-a adus aici pe negustori. Cînd Holub a ajuns pentru întîia oară la Zambezi, atît de puține expediții științifice străbătuseră acest ținut, încît le-ai fi putut număra pe degetele unei singure mîini. Oaspeți mult mai numeroși au fost pe-aici negustorii de seama lui Westbeech și a celor doi reprezentanți ai săi. Dintre acești negustori a pătruns mai întîi aici un oarecare arab din răsărit, mare amator de fildeș alb și „negru" adică de colți de elefanți și de sclavi negri, iar din apus, dinspre țărmurile Atlanticului, se pripăși un metis portughez. Ultimul dintre ei, englez, negustor înnăscut, n-a pregetat să parcurgă un drum lung de două mii de kilometri din sud, de la Colonia Capului pînă aici, ca să întreprindă o afacere în stil mare cu fildeș.

Interesul tuturor acestor negustori pentru fildeș începuse să facă ravagii printre elefanți încă de pe vremea primei călătorii a lui Holub în regiunea fluviului Zambezi. Holub, cel dintîi, a ridicat glasul în apărarea uriașului pachiderm, dar a fost în zadar, căci nu s-a ales decît cu dușmănia vînătorilor și negustorilor de fildeș. Jumătate de secol a trebuit să treacă și mulți învățați au trebuit să vorbească cu dîrzenie la numeroase congrese științifice, pentru ca elefantul — acum aproape pe cale de dispariție — să se bucure în sfîrșit de ocrotirea pe care guvernul englez i-a acordat-o în toate ținuturile africane de sub dominația lor. Pe vremea aceea însă sute de vînători îi ucideau cu nemiluita și numai regii negri îi mai ocroteau din cînd în cînd, bineînțeles tot dintr-o intenție egoistă, aceea de a-și păstra vînatul pentru sine.

Negustorul de fildeș împrumută de regulă vînătorului băștinaș pușca, dîndu-i și cartușe.

Pentru aceasta negrul îi aduce jumătate din cîștigul vînătoarei, adică un colț de elefant, pe cînd al doilea îl păstrează pentru sine. Imediat ce și-a economisit ceva bani, el își cumpără de la negustor pușca pe care pînă atunci o lua cu împrumut și iată-l vînînd acum pe socoteala lui. Era mai rău cînd vîna pentru rege, căci regelui trebuia să-i dea amîndoi colții; primea numai hrană și muniții, pe cînd pușca rămînea tot proprietatea regelui. Aceasta a dus la marea scădere a numărului elefanților. Vînătorii împușcau mai mulți elefanți decît mărturiseau și colții îi vindeau în ascuns, deși riscau pedeapsa cu moartea, căci elefanții, ca și cauciucul, erau considerați proprietatea „coroanei".

Fildeșul constituia pe atunci în Zambezi o plată curentă și Holub, care avea puține lucruri de schimb, trebuia să și-l procure de la depozitul lui Westbeech. Vîndu pe fildeș reprezentanților lui Westbeech doi boi din atelajul carului și o pușcă Schneider, pentru că trebuia neapărat să-și împrospăteze unele provizii. Prețul mărfii europene nu era mic aici, ceea ce e explicabil dacă ții seama de cei două mii de kilometri parcurși și de mijloacele de transport folosite — adică carul cu boi. Pentru o livră de ceai Holub plăti doisprezece șilingi, iar pentru o livră de zahăr patru șilingi. Ar vinde bucuros toți boii, de care s-ar părea că nu mai are nevoie, căci planul lui este să străbată pe apă fluviul Zambezi pînă la izvoarele lui. De acolo va găsi desigur mijloace de transport pînă la Angola portugheză, spre țărmul Atlanticului, de unde va lua vaporul pînă la Colonia Capului.

Deocamdată însă nu știe ce să facă. Itinerariul său depindea de aprobarea puternicului rege Sepopo, stăpînul imperiului maruțo-ma-bund, care se intitula cu mîndrie „regele fluviului Zambezi".

NEGRUL NERONE

Prin mijlocirea lui Westbeech, Holub anunţase regelui Sepopo vizita sa cu nouă luni mai înainte şi de îndată ce ajunse la Panda-ma-Tenca, se grăbi să afle răspunsul lui. Westbeech era plecat, dar reprezentantul acestuia, Blockley, cunoştea răspunsul regelui şi-l comunică lui Holub. Încîntat, Sepopo îi îngăduia călătoria prin imperiul său, bucuros că Holub n-a pus gînd rău elefanţilor săi, deşi — spunea el — chiar dacă lucrurile ar fi stat altfel, tot l-ar fi primit bine, ca şi pe Monari — nume pe care indigenii i-l dădeau lui Livingstone.

— ...N-are nimic împotrivă ca dumneata să călătoreşti prin imperiul său, totuşi te-aş sfătui să-i ceri încă o dată voie — termină încercatul negustor.

Asta însemna o nouă întîrziere, dar Holub recunoscu că Blockley avea dreptate.

Sepopo ar fi putut între timp să-şi schimbe părerea, şi asta i-ar fi fost fatal lui şi întregii expediţii. Holub trimise deci la rege alţi soli, să repete rugămintea de a i se îngădui trecerea prin întinsul său imperiu. Deocamdată se instală la Impaler, un sat aflat la confluenţa lui Zambezi cu Ciob.

Solii plecaseră şi lui nu-i mai rămînea decît să aştepte cu răbdare întoarcerea lor. Din coliba sa, Holub privea splendorile marelui fluviu Zambezi, ţinta visurilor sale îndepărtate, fluviul care pe o lărgime de un kilometru își rostogolește încet valurile spre răsărit, spre Oceanul Indian. O spuză de insule îl împarte în numeroase brațe și unul dintre ele obținu pe harta lui numele de „Brațul praghez".

„Am ajuns în sfîrșit la fluviul despre care am citit și pe care l-am visat atîta încă de copil — scrie impresionat în jurnalul său. Pînă hăt, în zare, împodobit cu nenumărate stufărișuri, se întinde pămîntul pe care am venit să-l cercetez. Iată înfăptuit visul meu din copilărie !"

Zambezi avea în aceste locuri o adîncime de peste zece metri. Cu toate acestea, era puțin navigabil, fiindcă la fiecare cincizeci pînă la o sută de mile forma cataracte de netrecut. Cele mai frumoase și mai puternice dintre ele sînt cascadele Victoria, descoperite de Livingstone. Holub le-a vizitat mai tîrziu, cînd aștepta călăuzele făgăduite de Sepopo. A stat acolo trei zile, dar, după cum afirmă el, ar fi fost nevoie de cel puțin trei luni ca să le cerceteze temeinic. Priveliștea lor era de neuitat : de pe pereții stîncoși de culoare brună, înalți de o sută treizeci de metri, imense cantități de apă se prăbușesc în șuvoaie înspumate, rostogolindu-se peste nenumărate stînci și parapete de granit, ca apoi, iarăși, toate aceste șuvoaie separate să se unească într-un torent năvalnic care se scurge vijelios prin albia îngustată a fluviului.

Zgomotul care se înalță din fundul prăpăstios e asurzitor și doar din cînd în cînd vîntul îl atenuează. Se aude susurînd și pulberea de apă fină zvîrlită pînă în slăvi, pe care soarele o vrăjește la apariția și dispariția lui, împodobind-o cu cele mai frumoase culori ale curcubeului. Albia fluviului are nenumărate cotituri și la fiecare două sute de metri oferă altă priveliște. Pereți netezi, stîncoși, alternează cu trepte enorme, iar piatra prezintă cele mai diferite culori, de la negru pînă la roșu luminos. Nu este aici numai stîncă goală. În unele locuri strălucește verdele copacilor și al tufișurilor, flori de toate culorile încîntă ochiul. Vîntul a depus fir cu fir, în straturi, pămîntul care s-a prins în crăpăturile de stîncă, pe pămînt a căzut sămînța adusă de păsări, din ea a crescut mai întîi un fir de iarbă, apoi un palmier înalt care-și înclină coroana ca un evantai deasupra apei urlătoare.

În cele din urmă, Holub primi din partea lui Sepopo invitația de a-l vizita la reședința lui din apropiere. Porni imediat la drum, pe o luntre băștinașă, cioplită cu securea dintr-un singur trunchi de copac. Luntrea, numită canoe, lungă de trei metri și largă numai de două palme, plutea cu viteză de concurs. Negrii vîsleau stînd în picioare, ocolind cu dibăcie bosumflații hipopotami, de care era plin fluviul. În trestia înaltă și neobișnuit de deasă care creștea pe ambele maluri se vedeau coridoare largi, croite de acest adevărat stăpîn al fluviului Zambezi, mai primejdios decît leul și leopardul, feroce și în stare să distrugă cu ură oarbă tot ce-i iese în cale, atunci cînd se înfurie. De aceea vîslașii negri îl evită cu teamă. E destul să răstoarne luntrea lor și crocodilii care mișună în apa întunecat-albăstruie a fluviului să se îngrijească de rest.

Luntrea plutea repede, iar Seșeche, reședința regelui, se și vedea. Holub era neliniștit. Doar totul depindea de bunăvoința regelui Sepopo, „Nerone cel negru" cum i se spunea, ale cărui cruzimi ajunseseră în sud legendare. Domnea asupra unui ținut de un sfert de milion de kilometri pătrați, peste zeci de popoare și optzeci și trei de triburi. Săptămîni întregi va călători prin imperiul lui. Era de ajuns să nu-i îngăduie trecerea prin țară sau să-i refuze însoțitorii și luntrele necesare, ca nimeni să nu mai îndrăznească, fără aprobarea regească, să intre în slujba lui Holub. Atunci adio expediție!

Se îmbrăcă în negru, de parcă s-ar fi dus în audiență la împăratul Frantz-Iosef, dar atît de mult se zăpăci cînd, la sosire, auzi împușcături și strigăte de salut: *„Sangve, moreno, rumela, rumela!"* (Fii salutat, rege, să trăiești, să trăiești!) care anunțau apropierea lui Sepopo, încît uită să-și schimbe casca tropicală cu pălăria de rigoare a costumului său de ceremonie, aşa cum s-ar fi cuvenit. Dar Sepopo, mărinimos, nu luă în seamă această eroare de etichetă. Ieşi înaintea lui îmbrăcat europeneşte, cu un zîmbet amabil, larg şi puternic pe faţa lui crudă şi şireată. Îi dădu mîna cu cuvintele :

— *Chia Sepopo, morena si Zambezi.* (Sînt Sepopo, rege al Zambeziei.)

Orchestra curţii intonă salutul, care nu-i prea plăcu lui Holub — jazul negru, această muzică a viitorului, care îi delectează astăzi pe oamenii albi, pe atunci era încă o necunoscută „muzică a viitorului".

„Pe stăpînitor îl însoţeau doi nirimbişti, adică doi muzicanţi ce purtau prinse cu curele pe după gît un fel de ţambal — un dovleac în care loveau cu două ciocănele— descrie Holub orchestra lui Sepopo. Pe lîngă aceşti doi nirimbişti păşeau toboşarii cu tobe imense, cilindrice, în care loveau cu degetele, cîntînd în acelaşi timp din gură. Se înţelege de la sine că la aceste triburi muzica este numai zgomotul ritmic produs prin lovirea instrumentului ; doar ţambalagiii fac excepţie."

Regele Sepopo se aşeză pe un scăunel de lemn, şi cînd văzu că Holub nu intenţionează să se aşeze pe pămînt ca şefii lui care îl însoţeau, porunci să i se aducă două mănunchiuri de iarbă. Avea să-i pună sute de întrebări, dar răspunsurile nu i le putea da decît prin intermediul lui Blockley, care stăpînea perfect limba *sesuto seroco.* Holub ştia doar cîteva cuvinte, şi asta mai tîrziu i-a adus multe neajunsuri. Din fericire, „distracţia cu muzică" nu dură mult. Regele îşi pofti oaspeţii la un ospăţ relativ modest. Se compunea cu totul dintr-un număr de zece peşti, aduşi pe tipsii mari de lemn. Dar ca prin minune se săturară cu ei aproape tot atîţia oameni cîţi s-au săturat cîndva pe lacul Genezaret.

Sepopo deschise ospăţul. Luă prudent în mînă două bucăţi de peşte şi le dădu celor doi şefi mai puternici ai săi. Cînd văzu că aceştia mănîncă cu mare poftă şi că nu li s-a întîmplat nimic, începu şi el să mănînce din peşte, convins fiind că n-a fost otrăvit. E drept că nu putea fi cu totul sigur, pentru că unele otrăvuri se manifestă încet, dar avea cel puţin siguranţa că nici unul din aceşti doi şefi n-a poruncit să fie otrăvită mîncarea, şi asta însemna ceva.

După ce mîncă pe săturate, regele oferi şi oaspeţilor. Lui Holub îi era foame, dar Blockley îi atrase atenţia că politeţea porunceşte să mănînce numai jumătate din peşte, iar restul să-l dea vecinului. Acesta, la rîndul lui, va proceda la fel şi astfel peştele, descrescînd într-o ordine geometrică, hrănea o mulţime de persoane din care ultimul primea o bucăţică atît de mică, încît era scutit să o împartă mai departe. Sclavii primiră capetele de peşti. Mîncau toţi cu degetele, deşi Holub a văzut mai tîrziu la curtea lui Sepopo tacîmuri europene, pe care de fapt le şi folosea. Mirarea lui ajunse la culme cînd sclavii aduseră o farfurie cu nişte ciudate bile verzi, cu care şefii începură să-şi frece mîinile, ca să le cureţe de grăsime. După miros bănui, iar Blockley confirmă că într-adevăr este săpun. Albii îşi şterseră mîinile cu batista, în timp ce negrii îşi rădeau de pe mînă amestecul de săpun şi de grăsime cu un fel de linguriţă netedă de fier. Mai tîrziu Holub află că această linguriţă se numeşte *libeco* şi serveşte de fapt la curăţirea nasului.

În timpul mesei, Holub cercetă cu atenţie chipul regelui. Sepopo se uita la el atît de binevoitor, încît „nu-i venea să creadă că el este cumplitul stăpînitor, a cărui cruzime înspăimînta lumea neagră“ — spune el textual. Şi numele regelui suna frumos — Sepopo însemna vis — dar faptele lui aminteau sîngerosul ev mediu. În calitate de vrăjitor comitea crunte asupriri şi dezamăgea poporul. Era foarte inteligent şi nu credea în nici unul din farmecele pe care le făcea ca vrăjitor. Nici o avere nu era sigură în mîinile stăpînului cînd Sepopo rîvnea la ea. Dacă ar fi jefuit pe faţă, fără ruşine, tot ar fi fost mai cinstit decît aşa cum proceda el, vrînd să-și păstreze totuși demnitatea regală. Învinovățea mai întîi de trădare pe cel căruia îi rîvnea averea, ori îl acuza de vrăjitorie sau de asasinat, ca să poată avea motiv să-l judece. Apoi treaba era simplă : îl condamna la moarte și îi confisca averea „în interesul coroanei". Oricine putea fi socotit mare trădător dacă avea ceva mai prețios decît el. Este o uimitoare asemănare între el și împăratul Nerone al romanilor, care proceda exact la fel. Sepopo avea șaisprezece neveste, iar acelea bănuite de necredință erau — la porunca lui — înecate în Zambezi. „Favoriții" lor, adevărați sau presupuși, erau înjunghiați în pădure de călăul curții, Mașoca, despre care se spunea, pe bună dreptate, că îngrașă „bivolii regali" (adică crocodilii). Holub însuși a asistat la avertismentul pe care regele i l-a dat „personal" celei de a treisprezecea soții, Sitane (pe care o pedepsea mai cu blîndețe pentru că era una din cele mai tinere și mai frumoase). A pus să i se lege mîinile și picioarele și a luat-o în luntre pe Zambezi. Acolo a vîrît-o cu mîinile lui de trei ori cu fața în apă, și la urmă a ținut-o atîta, încît cu multă greutate au mai putut-o readuce la viață. Apoi i-a atras în mod amabil atenția că în viitor o va lăsa pentru totdeauna sub apă. Se pare că aceste pedepse nu erau date chiar fără motiv, iar Holub avea motive să creadă că nici n-aveau prea mare efect : el însuși n-ar fi putut să dea reginelor vreun certificat de purtare virtuoasă.

Faptele întunecate ale lui Sepopo ar umple o cronică întreagă. Loviturile lui cădeau necruțător în dreapta și în stînga. Nici cei mai puternici șefi, înrudiți cu el, nu știau cînd le va suna nici ziua, nici ceasul. Viceguvernatorul baroț, socotit om de încredere al lui Sepopo, i-a dat fiului regelui, bolnav grav, să bea apă. Copilul a murit, și Sepopo l-a învinovățit imediat pe șef de otrăvire, deși nici el nu credea în vinovăția acestuia. Și ca să fie tuturor învățare de minte, l-a condamnat la moarte prin otrăvire, iar averea i-a confiscat-o.

Ciudata asemănare cu împăratul Neron al Romei mergea și mai departe. Sepopo își construia un nou oraș-reședință, un nou Seșeche, cam la un kilometru de cel vechi, cînd într-o zi izbucni în orașul vechi un incendiu. Nu se poate afirma că Sepopo i-a dat foc, după cum nici un istoric cinstit nu îndrăznește să-i atribuie lui Nerone incendierea Romei. Regele negru a manifestat față de acest incendiu o mînie sinceră și a bătut cu bastonul pe consilierul regal pînă i-a obosit mîna. Dar aceasta nu i-a ajutat orașului cu nimic. Colibele de trestie, dogorîte de soare, ardeau ca niște torțe imense. Vîntul dinspre răsărit întețea focul, dar din fericire el n-a cuprins și noul oraș în construcție.

Cărările ce duceau la Zambezi erau pline de femei și de copii care urlau. Zăpăceala de nedescris crescu mai ales cînd deodată începură să răsune bubuituri de armă. În multe colibe se găseau puști încărcate și cînd trăgaciul se încingea dădeau drumul gloanțelor. Cînd a izbucnit focul, Holub locuia cu Blockley în ferma acestuia. Blockley fugi într-un suflet să apere de incendiu coliba singuratică de lîngă pădure, unde era depus tot praful de pușcă al său și al regelui.

Pentru stingerea focului care cuprinsese gardul fermei și lingea cu flăcări acoperișul locuinței rămăsese doar Holub cu doi negri. Munceau din răsputeri, dar mai mult n-ar fi putut face nici dacă ar fi știut ce este în lada de lîngă patul lui Blockley. Negrii aduceau apă din Zambezi în tărtăcuțe și în vase de lut ce se spărgeau ușor, în mare număr, dar pînă la urmă izbutiră totuși să salveze cea mai mare parte din locuința lui Blockley. Curînd după aceea Blockley se întoarse și el la depozitul cu muniții salvat de asemenea și acesta în ultimul moment. Era obosit de moarte și atît de mînjit de fum pe față, încît Holub numai după haină îl recunoscu în mijlocul însoțitorilor săi. Îi mulțumi din inimă lui Holub că i-a salvat avutul, apoi privi prin odaie și deodată păli.

— Doamne, dumnezeule! Priviți! zise el ridicînd capacul greu al lăzii de lîngă patul lui. Holub se aplecă curios și văzu înăuntru cîteva sute de săculețe mici de lînă, ticsite bine și strînse cu curelușa de piele.

— Sper că nu-i... — începu el să spună, dar îngrozit tăcu.

Blockley, cu un surîs obosit, clătină din cap:

— Ba da! E praf de pușcă. Sînt aici șapte sute de livre. Am uitat de ele ca de moarte!

PÎNĂ SE DECIDE REGELE

Nici prin minte nu-i trecea lui Holub, cînd Sepopo l-a primit atît de amabil, că vor trece încă patru luni pînă va primi de la „regele Zambeziei" mijloacele necesare călătoriei mai departe. Cauza acestei întîrzieri îndelungate nu era însă legată de vreo ostilitate a lui Sepopo față de Holub, ci dimpotrivă. Se pare că tiranul negru, care își asuprea supușii și-i jecmănea, l-a primit cu adevărată sinceritate și cu o simpatie dezinteresată pe tînărul și săracul ceh venit din ținuturi îndepărtate, cu totul necunoscute lui, ca să-i cerceteze imperiul. Motivul pentru care tergiversa plecarea era cu totul altul. În ciuda lipsei lui de cultură, Sepopo era înzestrat cu o excepțională inteligență nativă — dovadă că în ciuda terorii s-a menținut atîta timp pe tron — și și-a dat desigur seama cît de insuficiente sînt mijloacele de care dispune Holub, și ce mari piedici îl așteaptă.

— Medicul alb vorbește limba sesuto sau seroco? l-a întrebat chiar din prima zi.

— Nu prea, *moreno* — mărturisi confuz Holub. La Dutoitspan practica medicală i-a luat tot timpul, așa că limba băștinașilor a putut s-o învețe numai pe drum, atît cît a putut învăța. Oricum, cunoștințele lui erau deocamdată insuficiente.

Regele porunci adjutantului său să fie poftiți cei doi albi care tocmai picaseră la reședința lui dinspre apus. Într-o clipă intrară în coliba sa largă doi metiși portughezi, cu fața vicleană.

— Oare *naca* cel alb înțelege limba acestor doi oameni ? întrebă Sepopo, arătînd pe negustorii portughezi ce se înclinau respectuos.

Dar Holub nu știa nici portugheza. Și-apoi de la prima vedere manifestase față de acești bărbați o antipatie adîncă, deși ei îl asiguraseră că „sînt cei mai buni creștini din toată Africa centrală, deci și cei mai siguri însoțitori". Nu, nu are încredere în acești pungași. N-ar avea nici un moment de liniște pe drum. Refuză cu neobișnuită amabilitate serviciul lor, ca să nu-l supere pe Sepopo. De fapt nu erau nici ieftini, fiecare din ei cerea ca onorariu patru colți de elefant de cîte patruzeci de kilograme fiecare, ceea ce reprezenta o sumă considerabilă. Mai tîrziu, cînd a aflat că aceștia erau neguțători de sclavi, cumpărători de carne omenească, se bucură și mai mult că n-a acceptat oferta lor.

După refuzul lui Holub urmă o clipă de tăcere. Lui Sepopo îi părea rău, dar nu era supărat pe alb.

— Sînt niște canalii și ați făcut bine că n-ați primit — îi șopti Blockley lui Holub în englezește, el era tălmaciul întregii convorbiri. Regele trase îngîndurat cu bastonul de fildeș o linie pe nisip.

— Spune-i lui *naca* cel alb că ar face mai bine să rămînă la mine pînă învață limba sesuto. Îl sfătuiesc cu insistență — i se adresă Sepopo lui Blockley. Sesuto era limba poporului băștinaș nimicit cu totul de basuții năvălitori. Poporul s-a stins, dar limba lui a rămas și o vorbesc acum nu numai învingătorii, ci și toate cele optzeci și trei de triburi supuse lui Sepopo. Altfel te așteaptă soarta lui Monari — îi spuse regele direct lui Holub, uitînd că acesta nu-l înțelege. El s-a putut înțelege cu populația și șefii de triburi l-au socotit vrăjitor căzut din nori o dată cu ploaia.

Pe Livingstone l-a costat cîndva cu adevărat scump bănuiala asta. A trebuit să dea șefilor cîte o pușcă pentru a-i convinge că într-adevăr este de origină pămîntească. Holub recunoscu justețea afirmației lui Sepopo, dar mijloacele lui erau din păcate limitate și nu-i îngăduiau să rămînă în capitala imperiului maruțo-mabund pînă își va însuși perfect limba lor. Spera că regele se va răzgîndi în curînd și îi va înlesni drumul mai departe. Deocamdată însă nu-i rămînea nimic altceva de făcut decît să aștepte și să studieze limba maruță și obiceiurile localnicilor. În timpul șederii sale la Seșeche și-a adunat un foarte bogat material etnografic, pe care mai tîrziu l-a publicat într-o lucrare de specialitate. Din limba sesuto prinse în scurt timp atîta cît să se poată înțelege pe drum cu însoțitorii săi negri, ba pînă la urmă să înțeleagă și ceea ce vorbeau ei în spatele lui.

Asistînd astfel la construirea noului oraș-reședință, a noului Seșeche, văzu lucruri extrem de interesante. Material de construcție se afla din belșug și lucrul mergea repede în mîinile băștinașilor. Colibele erau făcute din trestie, lemn și coaje de palmieri. Se mai folosea și un fel de mortar din lut și nisip. Mai întîi maruții ridicau peretele interior, un cilindru cu diametrul de doi pînă la patru metri, iar în jurul acestuia, la un metru sau doi, durau peretele exterior, pe care îl tencuiau solid. Apoi înfigeau de jur împrejurul construcției parii de care sprijineau acoperișul, lăsînd sub streșini o verandă frumoasă, deschisă. Colibele erau acoperite într-un fel original: acoperișul îl montau undeva la o parte, apoi, purtîndu-l pe cap, îl duceau la clădirea neacoperită, unde cu coada securilor îl ridicau sus și-l așezau la locul lui. Coliba pe dinafară părea arătoasă, înăuntru era însă întunecoasă, căci n-avea ferestre, iar lumina pătrundea numai prin ușă și prin crăpăturile din jurul acoperișului. Dar nu era de loc plăcut să locuiește într-o colibă maruță, pentru că gazdele negre o împărțeau cu acele insecte mici, destul de des întîlnite și în hotelurile proaste ale lumii civilizate.

Cînd Holub se întoarse de la reședința lui Sepopo, la Impoler îl așteptau vești rele. Prietenul Theunissen îl părăsise de teama frigurilor. Rămăsese acum fără nici un însoțitor, dar Westbeech, proprietarul stației comerciale, care se întorsese între timp și se împrietenise cu Holub, îi făgădui că-i va procura călăuze la întoarcere, dacă va merge și Holub cu el la cascadele Victoria. Holub primi bucuros, căci de mult voia să vadă vestitele cataracte. Dar avu numai de păgubit de pe urma acestui drum. Cînd se întoarse de acolo, regele îi comunică supărat că a avut pentru el cîțiva însoțitori maruți care însă, nemaiputînd să aștepte, au plecat.

Știrea îl indispuse, dar și mai neplăcut era faptul că regele nu-și ascundea supărarea. Holub se sili să-l distreze, povestindu-i prin interpret tot felul de întîmplări din călătoriile sale. Regele se amuză, și la un moment dat era atît de bine dispus, încît schiță pentru Holub cu bastonul de fildeș pe nisip fluviul Zambezi cu afluenții și cu toate așezările omenești, pînă la izvoare! Holub se uita cu lăcomie la desen și ar fi fost tare bucuros să taie bucata de nisip și s-o ia cu sine; dar pentru că asta nu se putea, se grăbi să deseneze harta cît mai amănunțit pe o bucată de hîrtie. Mai tîrziu oameni din acele ținuturi — căci la curtea lui Sepopo veneau mereu delegați din toate cele optzeci și trei de triburi ale imperiului — confirmară exactitatea schiței făcută de rege.

Sepopo privea gînditor la albul care desena pe hîrtie, și deodată clătină din cap:

— Ar face mai bine *naca* cel alb să se îndrepte într-acolo, spre marele lac Bangveolo — arată el cu mîna spre răsărit. N-ar mai avea nevoie nici de luntre nici de însoțitori, căci ar călători pe pămînt cu hamali!

Dar mirajul albastru al Atlanticului era tocmai în direcția opusă, spre apus. Și Holub n-ar fi renunțat pentru nimic în lume la planul inițial al călătoriei, în reușita căreia credea cu tărie.

„Amar am regretat mai tîrziu că nu am ascultat sfaturile lui Sepopo“ — recunoaşte el amintindu-şi de această memorabilă convorbire.

Vrînd să se ţină de cuvînt, Westbeech tot căuta călăuzele făgăduite noului prieten, dar nu avea noroc, iar Holub n-avea altceva de făcut decît să aştepte şi iar să aştepte. Iar această aşteptare n-a fost lipsită de surprize neplăcute. Într-o dimineaţă s-a trezit fără haine — i le furase cineva în timpul nopţii. Dar cine? Găsi în cameră un baston, uitat fără îndoială de hoţ. Holub procedă în mod inteligent: anunţă că a găsit pe malul fluviului un baston care-i place şi că l-ar plăti bucuros stăpînului dacă ar şti al cui este. Naivul negru veni întins. Sepopo însă, supărat, nu luă în seamă plîngerea lui Holub, iar pe vinovat nu-l pedepsi. Cum să nu-l înţeleagă pe hoţ, cînd el era cu mult mai rău decît acesta!

De la staţia Panda-ma-Tenca primiră vestea că a murit domnul Z, acel negustor care luase în grijă transportul colecţiilor lui Holub la Soşong, numai ca să-şi facă rost de bani pentru băutură. Viciul lui i-a adus pieirea. Fiind beat, a ucis pe una din slugile sale albe şi temîndu-se de răzbunarea celorlalţi, s-a dus pe ascuns să se culce într-un tufiş din preajma taberei. Dimineaţa slugile au găsit din el numai ceea ce au lăsat hienele după ospăţul lor: oase şi fîşii din îmbrăcăminte.

Zilele treceau unele după altele şi Sepopo găsea mereu alte scuze şi pretexte ca să amîne plecarea lui Holub. Din cînd în cînd, îl chema la un „ospăţ" la curte, şi tînărul ceh avu prilejul să admire remarcabilele dansuri ale negrilor. Negrul dansează bucuros la orice ocazie; are dans de logodnă, de elefant, de leu şi de leopard; are dans de mulţumire pentru un vînat reuşit, are dans pentru invocarea ploii, dans de prorocire, dans al înotătorilor şi alte multe şi variate dansuri.

Maruţii erau un popor de rîu, iar Zambezi le ţinea loc de şosea. Erau vîslaşi îndemînatici, crescuţi pe fluviu şi învăţaseră să trăiască din bogăţia pescuitului. Vînau şi temuţii crocodili, bineînţeles cînd le îngăduia regele, căci crocodilii ca şi elefanţii erau „proprietatea coroanei". Prindeau crocodilii cu un fel de undiţe mari, adică nişte cîrlige de fier puternice, prevăzute cu alte două cîrlige întoarse şi învelite cu grijă în momeală din carne de cîine. Negrii cred că crocodilul are o preferinţă deosebită pentru carnea de cîine. Aceste undiţe trebuie să fi fost solide, căci adesea prindeau şi crocodili vîrstnici, în stare să înghită chiar şi un om matur. Aceste vînători erau în fond foarte sălbatice, pentru că crocodilul sucomba prin înecare. Undiţa cu ajutorul cîrligelor întoarse se prindea şi se fixa de gîtlej, aşa că animalul nu mai putea strînge fălcile şi apa îi pătrundea în bronhii şi în plămîni. Moartea nu era imediată, şi adesea dura jumătate de oră, chiar şi o oră pînă ce curentul apei scotea trupul mort la suprafaţă, de unde negrii îl scoteau uşor la mal cu tulpini groase de trestie.

Vînatul crocodililor nu se făcea în permanenţă. Sepopo lăsa în pace uriaşele reptile şi numai cînd măsura păcatelor lor se umplea, dădea ordin de vînat.

În timpul cît Holub aştepta luntrele şi vîslaşii făgăduiţi, crocodilii au devorat peste treizeci de negri numai în preajma orăşelului Seşeche, fapt care şi pentru Sepopo era prea mult. Atunci regele porunci vînătorilor lui să arunce undiţele. Aceştia prinseră cîţiva crocodili puternici, din care regele îşi opri pentru farmecele lui pleoapele, pieptul şi solzii de pe spate, iar restul porunci să fie aruncat... crocodililor. Spre marea mirare a lui Holub, tot aşa făcură şi cu trupul unei fete ucisă de un crocodil.

Fata fusese găsită înainte de a fi intrat în putrefacţie, aşa cum îi place crocodilului. Holub vru să îngroape fata, dar chiar rudele ei se opuseră.

— A fost voia lui *namba* s-o ucidă crocodilul! — ziceau ei — de aceea trebuie jertfită crocodilului!

Sînt în sfîrşit şi triburi care divinizează crocodilul şi nu-l ucid niciodată şi anume triburile pe teritoriul cărora crocodilul este o apariţie rară, deci preţioasă. Ciudăţenii.

În timpul şederii lui Holub la maruţi s-a organizat şi o vînătoare oficială de elefanţi, dar tînărul călător nu participă la ea. În schimb, luă parte la urmărirea unei leoaice care devorase cîţiva boi ai regelui şi fusese condamnată la pieire.

— Mai bine că n-aţi fost acolo! îi spuse Blockley, cînd se întoarse obosit de la vînătoarea de elefanţi a regelui. Închipuiţi-vă o turmă de aproape o sută de capete, înconjurată de opt sute de vînători şi tot atîţia hăitaşi. N-aveai nimic altceva de făcut decît să aştepţi cu răbdare ca elefanţii să vie atît de aproape, încît să-i poţi nimeri cum trebuie; dar Sepopo a vrut să arate că poate să-i împuşte şi de la şaizeci de paşi. Elefanţii bineînţeles n-au aşteptat prea mult şi de la prima împuşcătură au fugit în păpuriş. Dar ce-i mai rău e că cei opt sute de vînători au început să împuşte la nimereală! Zburau gloanţele acolo ca în cea mai cruntă bătălie, iar noi am preferat să ne aruncăm la pămînt, ca să nu ne împuşte vreunul din vînătorii negri.

— Şi cîţi aţi împuşcat? întrebă Holub, cînd se mai potoli din rîs.

— Patru cu totul, dar nu merită să-i vedeţi! Fiecare e găurit de cel puţin două duzini de gloanţe.

— Cam sărac vînatul pentru atîţia vînători — remarcă Holub.

— Şi pentru zece mii de gloanţe cîte s-au tras pentru asta — adăugă Blockley.

Fildeşii respectivi l-au costat cam scump pe Sepopo, dar regele ştia să se despăgubească.

În timp ce se pregătea vînătoarea oficială de elefanţi, Holub cu un grup de negri porniseră pe urmele leoaicei. Cu acest prilej compară modul de vînătoare al maruţilor cu al baralongilor din sud.

În sud pornea un singur vînător după leoaică, sau cel mult cîţiva, cum pornesc şi la noi vînătorii după sălbăticiuni.

Pe malurile fluviului Zambezi vînătoarea era o întreprindere mare. O sută şaptezeci de negri participau la urmărirea leoaicei. Din fericire, numai patru dintre ei aveau puşti. Holub plecă însoţit de un englez de optsprezece ani, care ar fi împuşcat bucuros şi trei lei dacă i-ar fi ieşit în cale.

Vînătoarea se desfăşură cu multă însufleţire. Vînătorii cu cîini alergau pe urmele fiarei, dar leoaica nu manifesta nici o dorinţă de a ţine piept vînătorilor.

— Aha, ştie că-i vinovată — spuneau negrii şi curajul lor creştea. Cîinii în cele din urmă adulmecară fiara într-o scorbură, dar leoaica se strecură mlădioasă prin lanţul hăitaşilor şi se ascunse într-un tufiş des. Negrii porniră să legene lancea deasupra capului, înaintînd la început cu teamă. Dar pentru că nu mişca nimic, prinseră din ce în ce mai mult curaj. Simţindu-se încolţită, leoaica răgi înfricoşător şi sări asupra celor care îi aţineau calea. Doborî cîţiva din ei, dar n-avea timp de pierdut : o zbughi prin păpuriş şi fugi prin lunca deschisă. Vînătorilor albi li se oferi un tablou neaşteptat : leoaica fugea urmărită de cîini ca un iepure.

A fost o privelişte unică de care Holub îşi va aminti multă vreme : înainte alerga leoaica, puţin în urma ei cîinii cei mai curajoşi, apoi cei mai slabi şi mai puţin înzestraţi, iar la urmă de tot, cam vreo două sute de negri care ţipau înfricoşător şi cei doi albi, cărora nu le mai rămînea nimic altceva de făcut decît să privească. Dar leoaica, sătulă de atîta alergătură, căută să se ascundă iarăşi în păpuriş. De astă dată însă îşi alese un loc rău, căci păpurişul se termina la poalele unei dune de nisip. Făcînd un ocol, puşcaşii albi se postară să-i taie bietului animal calea de retragere. Cîţiva vînători mai curajoși aruncară lăncile asupra leoaicei, dar n-o atinseră. Totuși izbutiseră să o sperie și atunci leoaica se năpusti înapoi, hotărîtă să-și caute scăparea peste duna de nisip. Dar abia își scoase capul din păpuriș și Holub descărcă amîndouă gloanțele din pușca sa cu două țevi, de la numai doi metri depărtare. Astfel pieri fără glorie această regină a fiarelor, în al cărui trup mort negrii înfipseseră două duzini de *asagaiuri*.

CATARACTELE DE LA MUCILA-AUMSINGA

Întîmplarea cu leoaica a fost ultima pe care Holub a așternut-o pe hîrtie adevărată, de scris, și anume pe o hîrtie dăruită de Westbeech, ruptă din notesul lui. După aceea a tăiat marginile unor vechi reviste englezești, din rezervele lui și ale lui Westbeech, și a lipit fîșiile ca să aibă pe ce să scrie și să deseneze. Aceste coli improvizate de hîrtie, pe care desenase chipul lui Sepopo și al călăului curții regale, Mașoca, îi atrase o vizită neașteptată : douăsprezece din cele șaisprezece regine veniră într-o zi la coliba lui, și după puțin timp pe doctor începu să-l treacă nădușelile, copleșit de prea marele interes pe care i-l arătau.

„...N-am putut să le refuz — spune el — și vrînd-nevrînd le-am așternut și lor chipul pe hîrtie ; ba a trebuit să le arăt și cum desenez. Mă înconjurară în așa fel, de nu mai puteam nici să respir. Una arăta ceva, alta îmi punea o întrebare, a treia îmi cerea creionul, alte două, pipăind hîrtia, se minunau cît este de delicată... și erau o duzină ! Cele din spate se înghesuiau să vadă și ele, iar cele din față se sprijineau pe umerii mei fără fasoane, și se purtau așa de galant, cum n-am văzut niciodată vreo femeie beciuană sau zulusă să se poarte. Știind bine cît este de gelos regele, mi-am dat seama că ar fi mai bine ca sluga — care a vrut să se depărteze cînd au intrat femeile regelui — să rămînă în colibă. După o jumătate oră au plecat, ca să intre alături, la Westbeech, să-i ceară și lui nu știu ce. Cînd m-am văzut scăpat de ele, am pus rogojina la intrare, lăsînd numai o crăpătură pentru lumină. Speram că astfel mă vor lăsa în pace, dar fără de margini e curiozitatea fiicelor Evei! Două dintre regine ieșind de la Westbeech și văzînd rogojina pusă au și alergat la ușă. Credeau pesemne că nu sînt acasă, căci una din ele i-a spus celeilalte: *Si curmela mondu, naca chajo!* Hai înăuntru, doctorul nu-i acasă! Mai bine nu eram..."

Douăsprezece femei dintr-o dată, mai ales în Africa fierbinte, era cam mult chiar și pentru un neînfricat călător ca Holub. Dar tot îi prinse bine favoarea de care se bucura printre rudele de gen feminin ale regelui. Și mai mult decît ele, Mognai, fiica regelui, îi arătă mult interes. Această prințesă, înrudită după mamă cu răposatul rege mabund, moștenise tronul, dar era o fată înțeleaptă și iubea viața. Știa că tatăl ei nu se dă în lături de la nimic atunci cînd e vorba să-și mărească puterea și să pună mîna pe vreo moștenire, așa că a renunțat la moștenire. L-a lăsat deci pe Sepopo să ocupe tronul mabund și, măritîndu-se cu regele Zambeziei de nord, trăia acum liniștită, cît mai departe de tatăl ei. Din cînd în cînd însă trebuia să vie să-l viziteze la curtea lui — ca toți vasalii mai importanți, care umpleau neîncetat cu convoiul lor orașul-reședință, de nici nu mai încăpeau acolo. Ea sosi tocmai în vremea cînd Holub își prelungea fără voie vizita la maruți. Bunei Mognai îi fu milă de *naca* cel alb, căruia Sepopo mereu îi amîna plecarea, și în urma intervenției ei căpătă Holub în sfîrșit luntre și vîslași.

Luntrele erau puține — numai patru — așa încît călăuzele trebuiau să meargă pe jos, de-a lungul malului, dar Holub era recunoscător și pentru atîta. În trei luntre încărcă colecțiile lui, armele, munițiile, leacurile și obiectele de schimb comercial, iar în a patra mergea el. Cînd la 1 decembrie porni, însoțit de urarea sinceră de reușită a tuturor albilor veniți să-l petreacă, era foarte fericit că după o așteptare de patru luni își putea în sfîrșit continua călătoria. Două luni întregi va călători prin imperiul lui Sepopo sub ocrotirea, chiar de la distanță, a regelui temut. Va ajunge la izvoarele marelui fluviu Zambezi, iar după alte două luni va fi la țărmurile Atlanticului — un drum care, ca îndrăzneală, se va putea compara cu drumul eroului său, Livingstone, iar din punct de vedere științific îl va și depăși într-o măsură oarecare, pentru că Livingstone nici pe departe n-a adunat în Africa centrală atîtea comori cîte a reușit să adune Holub. Astfel de gînduri îl frămîntau pe Holub cînd în luntrea îngustă plutea în întîmpinarea numeroaselor cascade impunătoare ale fluviului Zambezi. A doua zi trecu pe lîngă ei canoele regelui, care pluteau cu mult mai repede. Prințesa Mognai se întorcea la soțul ei, în Zambezia de nord, iar cîteva soții ale regelui o însoțeau : mergeau să-i întoarcă vizita. Între ele era și „mama patriei", Mochena, cea mai în vîrstă soție a regelui, foarte mult iubită de popor și foarte puțin de soțul ei. Cu un gest de regească mărinimie, înainte de plecare, Mochena îi trimise lui Holub un sfert dintr-un bou ucis cu o zi înainte. Din păcate însă barca prințeselor era ușoară și vîslașii ei sîrguincioși, așa că întrecu luntrele lui Holub, rămas după aceea la discreția însoțitorilor săi.

A doua zi furtuna îi goni la mal înainte de a se fi înserat. Coborîră într-un loc unde se aflau douăzeci de colibe goale, în care se adăposteau cei care pluteau pe acolo. Nu erau în prea bună stare și ploaia trecea prin acoperiș, încît Holub se trezi după miezul nopții într-o baltă de apă înghețată. „Urmările acestei nopți cumplite nu se lăsară mult așteptate !" spune el, referindu-se la frigurile care prinseră chiar a doua zi să-l scuture pe patul acela jilav și rece. Deși nu se simțea bine, la cererea insistentă a vîslașilor săi se duse a doua zi dimineață să vîneze în desișurile de lîngă mal, dar nu împușcă nimic. Îndată după aceea căzu bolnav și necruțătoarea boală a bălților nu încetă să-l chinuie, jucîndu-se cu el ca pisica cu șoarecele, timp de șaisprezece luni. Pe vremea aceea încă nu era cunoscut germenele acestei boli — adevărată plagă a Africei și a tuturor ținuturilor mlăștinoase. Holub însuși considera frigurile drept o simplă răceală pricinuită de miasmele mlaștinilor. Abia cinci ani mai tîrziu, renumitul medic francez Laveran a stabilit că pricina bolii este un parazit care trăiește în sînge.

Leveran afirma că malaria este transmisă de țînțarii mari care sug sîngele bolnavului, dar a trebuit să mai treacă douăzeci de ani pînă să se descopere că parazitul malariei, hematozoarul palustru, folosește țînțarul anofel pentru un anumit timp al evoluției lui, sau mai bine-zis că fără țînțar nu există malarie. Pe atunci, și mult timp după aceea malaria era combătută numai cu chinină, dar Holub luase cu el o cantitate cu totul insuficientă. În loc de două grame necesare zilnic, folosea abia a douăzecea parte din cantitate, așa că făcu o formă de malarie recidivistă care în cele mai dese cazuri este — și din nenorocire așa s-a întîmplat și cu el — nevindecabilă.

„Cînd mă întorceam de la vînătoare, din păcate cu mîna goală — povestește el — am simțit deodată că mă cuprinde o slăbiciune, cum n-am mai avut vreodată ; mi se înmuiaseră picioarele în așa hal, încît la jumătate de oră de tabăra noastră n-am mai fost în stare să umblu și m-au adus călăuzele pînă la colibă. Judecînd după semnele acestei slăbiciuni, mi-am dat seama că m-au apucat frigurile."

Pe lîngă toate acestea, vîslașii începură să vocifereze supărați că *naca* n-a adus nici un *polochola* (animal) și că locuitorii din partea locului le-au dat lor, vîslași ai regelui, numai puțină secară și bere !... Adjutantul pe care regele îl dase călătorului ca însoțitor strigă la ei și numai așa bolnavul se bucură în cele din urmă de puțină liniște.

Cu toată starea lui mizerabilă, Holub își continuă călătoria. Boala nu izbuti să-l întoarcă din drum, și nici accesele de malarie nu-l împiedicau să țină în mîna tremurîndă creionul și busola și să schițeze conștiincios pe harta sa fiecare cotitură a fluviului, chiar și pe cea mai mică. Luntrea plutea mai departe împotriva curentului, dar vîslașii negri îl urmăreau pe *naca* alb cu ochii întristați și prea puțin binevoitori. Dacă moare *naca* cel alb, îi va atinge pe toți *molema* — blestemul cel rău! Însuși regele Sepopo le-a spus-o, el care este atît de priceput în farmece. Într-adevăr, Sepopo le poruncise în taină — din bună intenție, vrînd să asigure viața lui Holub — să vegheze ca nu cumva să piară medicul alb în imperiul său, căci aceasta le-ar aduce mare nenorocire. Vîslașii știau ce au de făcut : dacă se va întîmpla într-adevăr ceva rău cu *naca*, vor întoarce luntrele și îl vor duce la Sepopo, să facă el ce va ști.

Din fericire, Holub nu știa nimic despre aceste planuri. Pluteau mai departe, iar boala lui se înrăutățea din ce în ce. Pe la sfîrșitul celei de a patra zi de călătorie respira greu, capul îl durea insuportabil pînă la ceafă, iar mîinile și picioarele îi erau parcă frînte ; din cînd în cînd, izbucneau crizele : temperatura îi aprindea trupul, ca imediat să înceapă a-l scutura un frig de moarte. Și tocmai acum trebuiau să parcurgă o porțiune extrem de dificilă, peste un șir de praguri cu vîltori tumultuoase. Mereu înainte, făcea semn Holub cu mîna slabă negrilor care vîsleau fără tragere de inimă și cele patru luntre își croiau drum prin curentul fremătător.

Se tîrau deznădăjduitor de încet, căci pe o întindere de douăzeci și cinci de kilometri erau nici mai mult nici mai puțin decît patruzeci și patru de praguri! Unele din ele cu puțină prudență pot fi trecute, dar la altele trebuie să dai jos încărcătura pe bolovanii ce ies din albia rîului, să treci luntrea goală peste marginea pragului, și apoi să încarci din nou la loc. Din fericire, nici crocodililor nu le plac vîltorile, dar în preajmă, din adînc, îi urmăresc gata să se repeadă. Știu bine de tot că aici vîslașul, în luptă cu fluviul, nu poate să fie prudent. De aceea în astfel de momente oamenii lui Holub vîslesc din răsputeri și de îndată ce trec îndemînatic luntrea peste bolovanii de piatră, sar în ea fără a mai fi poftiți. Astfel ajunseră la cataractele de la Mucila-Aumsinga, de care Holub își va aduce aminte pînă la sfîrșitul vieții. De departe nu par a fi chiar atît de periculoase căci nici o stîncă nu învolburează apele, dar cînd te apropii îți dai seama cît de repede e rostogolirea compactă a fluviului peste prag. Apa e adîncă și tocmai lipsa stîncilor face cu neputință trecerea pragului în larg. Trebuie să înfrunți fluviul pe lîngă mal, unde curenții puternici fac munca vîslașilor extrem de primejdioasă. Holub își privește cu teamă luntrele. Într-una sînt armele și munițiile, jurnalele de călătorie, perlele de sticlă și darurile pentru șefi. În alta se află praful de pușcă, alimentele, medicamentele, ierbarul și colecția de insecte. Amîndouă sînt foarte îngreunate, iar vîslașii puțini — curentul puternic le smulge vîslele din mîini. Prima luntre mai plutește oarecum, dar a doua iată că începe să se clatine, pierde direcția, iar vîslele alunecă pe stîncile netede care ies din apă. Pe luntre domnește panica, nimeni nu se mai gîndește la ritm. Vîslașii din luntrea lui Holub apucă ramurile unui copac și trag luntrea spre mal, Holub strigă la oamenii din cealaltă luntre să facă la fel, dar zgomotul cascadei îi înghite glasul. Vrea să sară în apă ca să le ajute, tot îi sînt hainele ude leoarcă de sudoarea febrei, dar vîslașii îl opresc. Și astfel privește neputincios și cu desperare în suflet cum cealaltă luntre se întoarce cu pîntecul împotriva curentului. Un val se rostogolește peste ea, al doilea, al treilea. Luntrea îngustă se clatină și, în sfîrșit, cedează năvalei de valuri, se răstoarnă...

Toți vîslașii sar în ajutor și cu toate forțele unite izbutesc să repună luntrea pe linia de plutire, și să mai prindă unele baloturi, dar cea mai mare parte din încărcătură a dispărut pentru totdeauna în valurile fluviului Zambezi.

„Toate nădejdile cele mai îndrăzneţe, toate intenţiile şi dorinţele mele, visul despre Oceanul Atlantic, totul s-a înecat acolo — spuse Holub. Un destin nemilos a nimicit într-o clipă toată munca mea de şapte ani, toate pregătirile făcute pentru a duce la îndeplinire o misiune pe care singur mi-am impus-o. Această nenorocire, de-o mie de ori mai rea decît toate necazurile de mai înainte, venea parcă să mă facă pe mine, chinuit de friguri, să renunţ la călătorie, la această expediţie pentru pregătirea căreia muncisem şi suferisem atîta. Desigur, ca să mi se umple potirul încercărilor amare a trebuit să văd cu ochii mei cum se irosesc, luate de valuri, roadele muncii mele fără preget, să văd cum din sîrguitoarea culegere de luni de zile îmi sînt salvate doar cîteva resturi fără importanţă..."

Cu toate acestea, voia să pornească mai departe, atît cît va putea, cît îi vor îngădui mijloacele insuficiente şi cît îl vor mai ţine puterile. Deocamdată poposiră pe malul drept, într-un sat părăsit al mabunzilor.

— Întoarce-te, stăpîne — îl îndemnau vîslaşii înspăimîntaţi. Pe aici mişună leii ; în fiecare noapte o să ne atace.

Holub n-are de gînd să le asculte sfaturile. Se instalează în nişte colibe goale de lîngă mal, porunceşte vîslaşilor să dea jos cîteva acoperişuri ale colibelor părăsite şi din ele să înjghebe un zid de apărare pentru la noapte. În dosul zidului vor aprinde focuri înalte, negrii vor veghea toată noaptea, cu schimbul, „iar umbrele lor, cu suliţe în mînă, se vor întinde pe pereţii colibelor".

Concertul leilor începu de îndată ce se înseră, nici la o sută cincizeci de paşi de tabără, şi încetă abia spre ziuă. Astfel îşi petrecu Holub noaptea fără somn, chinuit de temperatură. A doua zi, dimineaţa îi întîmpină mohorîtă, cu cerul plumburiu, din care începură imediat să cadă torente de ploaie rece. Ploaia pătrundea în coliba lui Holub, inundîndu-i culcușul sărac, deși negrii astupaseră cu papură acoperișul spart. Apoi începu să sufle un vînt rece din nord-est, iar Holub cînd tremura ca varga de frig, cînd îi încingea obrajii febra malarică de patruzeci de grade.

„Mi-era foarte rău — recunoaște el — și abia puteam scrie. Începeam să gîndesc, dar în zadar; starea mea era într-adevăr jalnică: capul îmi ardea ca focul, rîndurile se amestecau pe hîrtie înaintea ochilor mei, și totuși simțeam o ușurare cînd puteam scrie."

Cu toate acestea, nu voia să renunțe la călătorie și să pornească înapoi spre Seșeche. La 8 decembrie timpul se mai îndreptă și Holub porunci să se vîslească mai departe, împotriva curentului. În ziua aceea se simți mai rău ca oricînd. Seara era atît de slăbit, că slugile trebuiră să-l aducă la mal, unde îl apucă un acces de dezinterie care îl slăbi atît de cumplit, încît era convins că n-o să mai apuce dimineața.

Chiar în acele locuri, prințesa Mognai îl așteptase cu luntrea ei trei zile întregi și văzînd că nu mai vine, a pornit mai departe, împotriva curentului. Nici după aceea însă n-a încetat să se gîndească la el, iar mai tîrziu l-a trimis pe soțul ei să-l caute, și, la nevoie, să-l ia cu el.

Dimineața temperatura îi mai scăzu, dezinteria se potolise, și capul parcă îi era mai limpede și putea să gîndească. Spre seară accesul de malarie se repetă, de data aceasta atît de acut, încît renunță la continuarea drumului. Porunci să se facă pregătirile de întoarcere la Seșeche, dar spre mirarea lui constată că vîslașii o luaseră înaintea ordinului: luntrele erau gata pregătite pentru înapoiere. Îi întrebă de ce au făcut asta, și atunci află că au făcut-o de frica lui Sepopo, care le-a spus că dacă *naca* cel alb moare cumva în cuprinsul imperiului său, îi va ajunge blestemul!

O sete de nestins îl chinui pe Holub două zile cît dură drumul la întoarcere. Își lăsă mîinile în apă să se mai răcorească puţin, dar vîslaşii i le ridicau mereu în luntre, ca să nu i le prindă vreun crocodil. Drumul înapoi merge repede, vîslaşii se străduiesc şi la 11 decembrie ajung la Catonda, ultima staţie înainte de oraşul-reşedinţă Seşeche. A doua zi înainte de amiază zăriră capitala maruţilor.

Numai douăsprezece zile a durat călătoria lui Holub ; douăsprezece zile prietenii lui albi nu l-au văzut, dar în acest timp boala îl slăbise în asemenea hal, încît Westbeech nu-l recunoscu pur şi simplu cînd călăuzele îl aduseră la mal...

MOARTEA TIRANULUI

Regele Sepopo veni cu toată curtea sa la Holub să-şi exprime compătimirea pentru nereuşita planurilor sale. Tînărul bărbat chinuit de boală abia înţelegea cuvintele regelui.

Zîmbi amar la sfatul bine intenţionat al acestuia de a părăsi Zambezia infectată de friguri, de a pleca neîntîrziat în sud, ca să se vindece deplin. După aceea să se înapoieze şi să întreprindă expediţia spre apus.

— Nu trebuia să te duci la apele mari, *naca* — îi spuse regele, arătînd cu mîna spre răsărit. Ai pierdut atîta timp acolo, şi din cauza asta au plecat oamenii pe care i-am trimis la tine să te conducă şi ţi-a scăpat timpul cînd nu bîntuie boala pe marele fluviu.

„Mereu acelaşi cîntec" — se gîndi Holub. Regele nu-i iartă nefericita excursie la cascadele Victoria. Dar vrea să se scuze, nimic altceva. Dacă nu s-ar fi dus acolo, Sepopo ar fi găsit alt pretext ca să-l oprească la Seşeche.

I-ar fi dat luntrele dacă buna Mognai n-ar fi intervenit insistent pentru sărmanul medic alb ? Nu ! El, Holub, n-are ce-şi reproşa. Sepopo dinadins l-a oprit, ca să nu pătrundă în inima imperiului său. Chiar oamenii lui l-au trădat. Era o uşurare pentru el să nu se socotească vinovat de zădărnicirea planurilor sale. Destinul l-a învins. Ei și? Ce-l poate opri să mai încerce o dată? Va aștepta aici, la ospitalierul Westbeech, care i-a oferit găzduire. Să se ducă în ținuturi mai sănătoase, cum îl sfătuiește regele? Sfatul nu e rău, desigur, asta o recunoaște — dar cu ce mijloace? Pe urmă cu ce va întreprinde călătoria spre Atlantic? Nu, n-o să se miște de lîngă Zambezi. Va aștepta aici pînă se va însănătoși. Dezinteria i-a trecut, o să se vindece și de friguri și-o să pornească din nou împotriva curentului. Iată refrenul tuturor gîndurilor răzlețe și tulburi care se învălmășesc în creierul lui încins de temperatură. Și Westbeech, care în fond l-a sfătuit pe Holub la fel ca regele, în cele din urmă dă din umeri și cedează. Îi e drag tînărul ceh și nu vrea să-i năruie prea de timpuriu castelele din Spania. Este un tînăr fără experiență, nu-și dă seama ce înseamnă malaria aici și cît de greu scapă omul din cleștele lor, odată prins în ele. De cîte ori n-a zăcut și el, Westbeech, și de cîte ori n-o să-l mai scuture frigurile! Și pînă la urmă, o să-l doboare cum i-a doborît și pe ceilalți care n-au plecat la timp. Nu de mult au aflat că doi tineri englezi, sănătoși, sportivi, viguroși, care au venit la Sepopo să vîneze elefanți — naivă idee (gîndește Westbeech) s-au îmbolnăvit grav de friguri toți, fără excepție. Este adevărat că s-au îmbolnăvit în drum spre sud, dar germenii bolii aici s-au strecurat în sîngele lor, aici, în preajma perfidului Zambezi.

Westbeech păstră pentru sine aceste reflecții triste, iar Holub își purta mai departe lupta inegală cu malaria. O săptămînă întreagă îl scuturară frigurile zi de zi, uneori atît de puternic, încît toate cele patru slugi ale sale abia îl țineau în așternut. Apoi i se făcea mai bine, și Holub credea că și-a biruit boala, dar nu era decît o pauză. Încă șaisprezece luni va dura această luptă împotriva frigurilor, uneori cu armistiții mai îndelungi, cînd credea că a scăpat definitiv de ele, dar boala se întorcea și-l zgîlțîia cu și mai mare furie. Niciodată nu va scăpa de friguri, urmele ei nu se vor șterge niciodată, iar amenințarea recidivei va atîrna mereu deasupra capului său ca legendara sabie a lui Damocles.

Otrava invizibilă a malariei se tîrăşte pe malurile puternicului fluviu. Oamenii fug din fața cețurilor duhnind ciudat a stîrvuri şi ierburi putrezite, dar micile insecte sugătoare le otrăvesc sîngele şi în cele mai frumoase zile, cînd aerul este străveziu şi curat, cînd liniştitele întinderi se contopesc cu cerul, departe, în zări de necuprins. Îi cad victimă şi oamenii negri care hălăduiesc aici de veacuri, se îmbolnăvi chiar şi puternicul Sepopo. Ursuz şi înciudat, regele bolnav nu-i mai îngăduia nici unui alb să-i stea în preajmă. Numai pe metişii portughezi îi primea ca să încheie afacerile lor murdare, negoțul cu carne omenească. Apoi caravane de sclavi legați în lanțuri se îndreptau spre coloniile portugheze.

— Cum se poate una ca asta ? Oare comerțul cu sclavi n-a fost de mult interzis ? se revolta cinstitul ceh, obişnuit să-şi exprime deschis gîndurile.

Ascultîndu-l, Westbeech zîmbea amuzat.

— Asta-i pe hîrtie, dragul meu. Sclavia se mai practică încă, mai ales în coloniile portugheze. Dar aceşti oameni nu ajung la țărm !

— Nu ajung ? se cutremură Holub, deşi în acea clipă nu avea frisoane.

— N-ajung — repetă Westbeech. Negustorii ăştia infami — cei mai buni creştini din toată Africa cum îşi spun ei — îi vînd chiar în interiorul țării şefilor indigeni pe cauciuc şi pe sidef.

Starea regelui se înrăutăți. Sfetnicii lui, ca să-i facă pe plac, atribuiau aceasta farmecelor duşmanilor lui Sepopo. Regele nu ezită să bănuiască mai mulți şefi bogați şi cu influență şi călăul de la curtea sa, Maşoca — „hiena mabundă", cum îi spunea Holub — nu mai pridideа cu execuțiile. Execuția la maruți este o afacere destul de complicată, fiindcă are un caracter de judecată divină, aşa cum o socoteau cu sute de ani înainte şi strămoşii albilor. Nu era publică. La ea participau, în afară de călău, oamenii regelui şi vrăjitorii, care formau un „consiliu de coroană" mai restrîns și numai cîțiva indigeni, care făceau oficiul de avocați și procurori, unii apărîndu-l pe condamnat, alții acuzîndu-l.

Toată „ceremonia" se petrecea în pădure, și o inaugura călăul prin aceea că-i tăia condamnatului brățările și îi schimba șorțul de piele — singura lui îmbrăcăminte — cu un șorț de papură. Apoi îl așeza lîngă stîlpul de execuție și, poruncindu-i să se țină de el, îi da să bea un castron cu otravă, preparată din buruieni de marele vrăjitor al imperiului maruțo-mabund, care era însuși regele. După aceea începeau „dezbaterile". Mai întîi aveau cuvîntul prietenii și rudele osînditului care îl consolau, sfătuindu-l să nu se teamă, asigurîndu-l că *namba,* zeul, vede nevinovăția lui și știe că a căzut jertfă dușmanilor lacomi, dornici să-i ia cerealele și vitele. Apoi acuzatorul îl amenință pe condamnat și-l învinovățește că a făcut vrăji rele împotriva regelui și că pentru aceasta va arde pe rugul aprins din vreme. Cu asta s-a terminat judecata. Vinovatul ori se prăbușește otrăvit și este zvîrlit în foc, ori vomită băutura, și e declarat nevinovat. În acest caz se întoarce acasă, spre bucuria tuturor prietenilor, ca un cetățean egal în drepturi cu toți ceilalți, căci *namba* i-a dovedit nevinovăția.

Așa era înainte, în timpul regilor „cumsecade". Sepopo însă condamna la judecata divină chiar și de trei ori, una după alta, cînd băutura nu-și făcea efectul nici întîia nici a doua oară. În timpul bolii sale, oamenii fugeau din imperiul său, căci nimeni dintre cei mai înstăriți nu erau siguri de viață. Cu toate judecățile divine însă, starea sănătății regelui nu se îmbunătăți de loc și Sepopo, la sfatul medicilor săi, se mută de la Seșeche la Catonda. Turmele nu le-a putut lua cu sine, pentru că musca țețe bîntuia prin acea parte a Zambeziei, dar și-a făcut acolo ușor rost de altele. Șeful local avea numeroase vite imune la înțepăturile muștei cenușii, iar Sepopo, abia venit, îl și învinovăți de trădare. Bietul om scăpă de două ori de otravă, dar a treia oară fu ars pe rug, fără să mai fie supus probei cu otravă.

Apoi „judecățile divine" începuseră să se înmulțească într-atît, încît și călăul se scîrbi de munca lui. Dădu de veste soției unui șef, pe care regele o condamnase la moarte, dar viața acesteia tot n-o salvă. Unde să fugă nefericita? A preferat moartea în rîul Zambezi, în care s-a aruncat de bună voie...

Dar îi sună în sfîrșit ceasul și lui Nerone cel negru. Șefii din cîteva ținuturi mai îndepărtate ale imperiului se răsculară, iar în fruntea lor se afla chiar nepotul regelui, tînărul și ambițiosul Vana-Vena. Era singurul pretendent legitim al tronului, pentru că Sepopo poruncise să-i fie uciși frații încă de mult, cînd își croia drumul spre tron. Amarnic regreta regele acum că a uitat de nepot, dar nu mai putea face nimic. Armatele unite coborau dinspre nord împotriva tiranului, dar acesta domnea mai departe fără să se sinchisească de norii ce se adunau deasupra capului său, și de furtuna care sta să se dezlănțuie. Pesemne că mintea lui slăbită de boală nu mai era în stare să cuprindă primejdia. Condamnă la moarte doisprezece dintre cei mai puternici șefi ai săi, dar puterea lui pălise și însuși Mașoca, omul lui de încredere, dădu șefilor de știre.

Aceștia se salvară prin fugă, iar Holub care, luîndu-și nădejdea, tocmai pornise pe drumul întoarcerii, spre sud, îi întîlni pe drum — niște bieți proscriși, care cerșeau demîncare.

Răsculații, în marșul lor irezistibil, ajunseră la țărmul fluviului, iar Sepopo, dîndu-și abia atunci seama ce-l așteaptă, fugi din calea lor spre răsărit, însoțit de doi sau trei șefi, de cîteva soții și un mic grup de luptători rămași credincioși regelui. Urmăriți de aproape, se ascunseră într-una din insulele care închid gura rîului Cisla la vărsarea în Zambezi, dar luptătorii tînărului Vana-Vena îi descoperiră. Oamenii lui Sepopo se apărară pînă la ultima suflare; tiranul însă, părăsindu-i în timpul luptei, izbuti să se salveze prin fugă. Umbla numai noaptea, iar ziua se ascundea. Goniți de spectrul foamei, îl părăsiră și ultimii însoțitori, iar regele rămase numai cu doi copii, fiul său și fiul unuia dintre cei doisprezece șefi condamnați, luat ca ostatic. Toate farmecele nu-i ajutară la nimic. Nu-i ajută nici toba vrăjită în care zornăiau oscioarele degetelor tăiate unui copil mic, de viu. Cercul se strîngea în jurul lui. Sepopo rătăci flămînd prin mlaștini, tîrînd după el cei doi copii, și, în sfîrșit, muri de epuizare și de foame, deși ajutorul unuia dintre ultimii șefi rămași credincioși era aproape.

Dacă Nerone cel din antichitate a avut un om credincios, fostul sclav eliberat, care i-a luat cu dragoste trupul mort și l-a ars pe rug din lemn parfumat, iată că s-a găsit și un partizan credincios, șeful Cocor, care să-l încredințeze pe Sepopo fluviului Zambezi. Privea emoționat cum cadavrul omului odinioară puternic este purtat ușor de valuri, și îi vorbi pentru ultima oară :

— Tu care ai fost respectat și slăvit în Zambezi ca rege al tuturor rîurilor imperiului tău — unde ai fi putut găsi, o, stăpîne, pe pămînt sau în cer, un mai demn lăcaș de veci decît în valurile sfîntului nostru Zambezi ? Spunînd acestea, bătu din palme, cum se obișnuiește la rîul cel mare să fie cinstit de semeni cel adormit pentru totdeauna...

Veni Anul nou, veni și boboteaza ; o lună întreagă se scurse de la întoarcerea lui Holub la Seșeche, și el tot nu era sănătos. Frigurile reveneau mereu, cu pauze scurte, și după fiecare criză se simțea atît de slăbit, încît starea generală a lui era foarte proastă. Să bolească la nesfîrșit aici nu mai avea rost — începuse să-și dea seama. De aceea, cu inima grea, se hotărî în sfîrșit să pornească înapoi spre sud. Acolo, într-o climă mai uscată, spera să se însănătoșească, nebănuind că duce cu el germenii bolii de care n-o să scape pînă la sfîrșitul vieții sale. Sepopo era în acea vreme bolnav, și nu primea nici un alb, așa că nu-l mai văzu la plecare. Holub își luă rămas bun, cu sinceră părere de rău, de la prietenul său Westbeech, căruia îi va rămîne pe veci îndatorat, și de la oamenii săi, iar la 11 ianuarie 1876 se urcă în luntre. Luntrele cu vîslaşi i le închiria un negustor, care la rîndul lui le luase cu chirie de la Sepopo, ca să-şi poată transporta marfa pe rîu. Holub va coborî cu ele pînă la gurile Ciobului, apoi îşi va continua drumul pe jos spre staţia comercială a lui Westbeech, Panda-ma-Tenca.

Holub dorea să-şi continue călătoria spre Impaler, acolo unde Ciob se varsă în Zambezi.

În curînd ajunseră acolo.

Valea rîului Leşunsca, unde trebuia să-l aştepte Holub pe Westbeech, se afla doar la vreo trei ore de mers de Zambezi. Aici este uscat şi sînt împrejurimi frumoase, iar cele două care, pe care Blockley le lăsase aici în paza unor băştinaşi, sînt un refugiu destul de bun ; totuşi Holub nu se simte aici cu nimic mai bine decît pe malurile umede ale fluviului Zambezi. În cele mai dogoritoare zile ale verii sud-africane tremura de frig. Reaua voinţă a lui Sepopo întîrzia plecarea lui Westbeech din Seşeche, şi Holub îl aşteptă acolo, în valea Leşunsca, cinci săptămîni întregi. Nu mai avea alimente şi flămînzea adesea, căci cei cîţiva pumni de secară pe care îi putea căpăta ici-colo prin schimb de la băştinaşi nu-i erau de ajuns ca să se sature o zi întreagă. Cu cea mai mare părere de rău sacrifică capra pitică pe care o cumpărase înainte de plecare spre Impaler. Dăduse pe ea cinci metri de americă, iar negrul, mulţumit, i-a mai dat pe deasupra o vadră de secară şi o colivie cu douăzeci şi şapte piţigoi de toate speciile. Secara o mîncă, iar capra şi piţigoii voia să-i trimită în grădina sa zoologică din Dutoitspan. Soarta voi însă altfel. Capra îi astîmpără foamea, cel mai crunt duşman al omului, iar colivia de piţigoi fu invadată într-o noapte de nişte termite mari cu capul roşu, surori cumplit de lacome ale furnicilor noastre. Aceste gîngănii aparent nevinovate devorară douăzeci şi cinci din locuitorii coliviei, lăsînd din ei numai oase bine roase. Voracitatea acestor insecte nu-l surprinse pe Holub — deşi făcea acum pentru întîia oară cunoştință cu ele. Se minună mai degrabă cum de au scăpat doi dintre pițigoi de soarta tovarășilor lor.

La vînătoare, pe valea Leșunsca, nu se putu duce ; era atît de slăbit, încît nu putea ține pușca în mînă, și pentru că însoțitorii săi erau slabi pușcași, tabăra lor flămînzea adesea. Cu toată slăbiciunea sa, Holub nu lenevea totuși. Ieșea cum putea în jurul taberei, și aduna insecte sau plante pe care le aranja în insectarele și-n ierbarele salvate numai în parte după naufragiul de la cataractele Mucila-Aumsinga, de pe Zambezi. În cele din urmă, Westbeech sosi și la 21 februarie 1876 îl luă pe Holub în carul lui spre sud.

Altfel ar fi decurs călătoria dacă ar fi făcut-o singur ! Westbeech mîna boii cît mai repede, neținînd seama de interesele de cercetător și colecționar ale lui Holub. Dar nici nu-i putea reproșa nimic acestuia, deoarece pentru negustor „timpul este bani". Lui Holub îi părea însă tare rău cînd treceau prea repede prin locuri unde s-ar fi oprit bucuros. Mergeau pe alt drum decît cel pe care trecuse el spre nord de la Soșong. Westbeech se împrietenise cu vestitul Lo-Bengulo, regele sălbaticilor matabeli, și pătrunse în imperiul lui. Trecură printr-un ținut destul de puțin cercetat, dar cu atît mai mult se întristă Holub văzînd numai în treacăt lucruri excepțional de interesante, ca de exemplu ruinele unor vechi cetăți zuluse pe care n-avu timp cît de cît să le cerceteze. Își propuse însă hotărît să se întoarcă pe aici. Jocul destinului îi era deocamdată nefavorabil, dar el va revedea Zambezi și va pătrunde mai departe, oricare ar fi piedicile. Numai să se însănătoșească — aceasta e condiția principală.

Între timp, carul lui Westbeech îl purtă prin imperiul lui Lo-Bengulo, a cărui istorie l-a interesat întotdeauna. Uimitoare a fost chiar întemeierea acestui imperiu, mult mai puternic și mai întins decît imperiul maruțo-mabund al lui Sepopo ! Patruzeci de matabeli-zuluși, sub conducerea lui Moselicae, au venit din sud și s-au stabilit aici cu patruzeci de ani în urmă — mai precis în anul 1837.

Erau toţi soldaţi în adevăratul înţeles al cuvîntului, căliţi în numeroasele lupte, cei mai buni dintre cei mai buni. Pe rînd, prin luptă, ameninţări sau manevre dibace au izbutit să supună trib după trib, iar după fiecare supunere se ocupau mai întîi de educarea militară a tinerilor din triburile supuse. Ţinutul lor creştea şi armata de asemeni. Cînd Holub trecu pe aici în carul lui Westbeech, în drum spre Kimberley, Lo-Bengulo avea o armată permanentă de 20 000 soldaţi, iar ţinutul lui se întindea pe o suprafaţă de o jumătate de milion de kilometri pătraţi. Iată cît a crescut în cei patruzeci de ani mica ceată de zuluşi, ca urmare a unei extraordinare capacităţi organizatorice.

Acesta era imperiul „zuluşilor din nord", iar departe, în sud, încorsetată între mare, Mozambicul portughez, amîndouă republicele burilor şi Natalul englez; în munţi se găsea imperiul „zuluşilor din sud".

Ţinutul muntos şi neîncetata agresiune a vecinilor căliseră în aceste triburi luptători poate şi mai energici decît cei înrudiţi din nord. Regele Ţeca, „Napoleon cel negru", le-a dat o organizare militară cum n-a mai avut nici un alt popor negru din sudul Africei. El însuşi l-a trimis pe Moselicae să se războiască în nord, iar mai tîrziu, cînd acest şef a întemeiat un imperiu puternic, a regretat fapta lui şi tare ar mai fi vrut să-i supună imperiul. Regele Ţeca este foarte cunoscut din romanele lui Haggard, care sînt de fapt tocmai o epopee a faptelor lui „Napoleon cel negru".

Spiritul lui Ţeca a reînviat în Checvai, care domnea peste zuluşii din sud pe vremea cînd Holub sosea în Africa, iar după şapte ani, cînd Holub se îndrepta spre Colonia Capului să se îmbarce pe vaporul care îl va duce spre patrie, a izbucnit războiul între englezi şi zuluşii de sud. Războiul l-au început englezii; negrii pregăteau mai dinainte o răscoală care trebuia să aibă o bază mai largă şi care s-a şi dezlănţuit nu mult după înapoierea lui Hulub de la Zambezi, cu răscoala gricvilor din apus.

Aceştia au încercat să atace terenurile diamantifere, dar miliţia voluntară, compusă din diggeri, i-a lichidat în scurtă vreme. Prost înarmaţi, gricvii nu s-au putut măsura cu aceştia.

Nu acelaşi lucru se poate spune despre zuluşi. Avînd în faţă un potrivnic tenace, englezii au fost înfrînţi în mod ruşinos la Isandula, fapt care a adus regelui Checvai şi tuturor zuluşilor încredere în sine. Holub primea telegrafic ştiri despre mersul operaţiilor militare direct din Natal. Checvai, înfrînt, a căzut prizonier la englezi, s-a supus acestora şi s-a întors mai tîrziu din captivitate ca vasal al lor, dar nici colaboratorii lui cei mai apropiaţi n-au vrut să-l recunoască şef pe protejatul albilor urîţi de ei, şi l-au izgonit.

ŞAPTE ANI DE TRUDĂ

Holub făcu drumul prost de la Zambezi pînă în regiunea diamantiferă în şapte luni. În valea lui Limpopo, „fluviul crocodililor", nici nu putea fi vorba de un drum în adevăratul înţeles al cuvîntului. Carul se afunda mereu în hîrtoape adînci pline de nisip, ori trecea prin locuri stîncoase, unde boii se opinteau, gata să cadă ori să-şi frîngă picioarele.

La Soşong, de astă dată Holub vorbi cu Chama direct, fără ajutorul interpretului. Îi ajută misionarului Makkenzie să vindece pe băştinaşi ; erau momente însă cînd el însuşi ar fi avut mare nevoie de îngrijire ; accesele de malarie îl apucau neîncetat şi cu încăpăţînare. Pe drum cumpără de la un şef beciuan doi pui de lei pe care, spre marea mirare a negrilor, îi luă cu sine în carul pe care a trebuit să-l cumpere împreună cu vitele de tracţiune în Republica Transvaal, unde Westbeech se despărţi de el. De bani avea mereu nevoie şi astfel Holub, în tot timpul călătoriei, practica medicina ori de cîte ori i se ivea prilejul, ca să nu se întoarcă la Kimberley cu mîinile goale. Cea mai mare parte din banii cîştigaţi, însă, îi cheltui pe drum, astfel încît atunci cînd ajunse în sfîrşit „acasă", la terenurile diamantifere, mai avea numai vreo două lire sterline. Ca să-i plătească negustorului local

Jensen cele o sută douăzeci de lire pe care le datora, Holub vîndu carul cu boi cu tot, dar nici așa nu completă suma și fu nevoit să mai împrumute din nou ceva bani, de astă dată de la un alt prieten.

A treia expediţie a lui Holub a durat aproape douăzeci și una de luni, de la 2 martie 1875 pînă la 26 noiembrie 1876. Chiar în ziua cînd sosi la Dutoitspan avu un puternic acces de malarie. Dar nu era timp de zăcut. Numai muncind putea să-și plătească datoriile și să trăiască. Se mută la Bultfontein, o colonie mai depărtată de regiunea diamantiferă și închirie acolo o căsuță mică. Era o cocioabă din lut, fără podea, cu acoperiș de tablă care se încingea în așa hal, de-ţi era cu neputinţă să respiri măcar. Holub rezistă totuși pînă în august 1878.

„Nu știu cum s-a trezit în mine dorinţa de a mă întoarce în patrie ca să-mi refac sănătatea zdruncinată — scrie el undeva. Dar cînd mă gîndesc că nu mi-am îndeplinit sarcina pe care singur mi-am trasat-o, îmi înăbuș această dorinţă"... Totuși acest gînd îi stăruia în minte; dorul de patrie era atît de puternic, încît birui toate celelalte simţăminte. Nu, n-are de gînd să părăsească Africa pentru totdeauna. Se va întoarce, hotărît se va întoarce să-și desăvîrșească opera căreia și-a dedicat viaţa, dar înainte de viitoarea lui mare călătorie, vrea să-și revadă adevărata patrie.

Înainte de a pleca din Africa, organiză o expoziţie cu colecţiile sale de științe naturale și de etnografie, tocmai cu scopul de a asigura din cîștig transportul acestor colecţii.

La practica medicală nu renunţă, ba ajunse să aibă iarăși atîţia clienţi, încît rugă pe vechiul său prieten Eberwald să facă pe farmacistul. Datoriile le plăti repede, dar grădina zoologică particulară pe care Holub și-o orînduise îi înghiţea toate veniturile. Podoaba acestei „menajerii" era leul Prinţ, unul din puii de lei pe care-i adusese din călătorie, și care crescuse binișor. Leoaica murise, dar Prinț se simțea destul de bine. O dată, însă, cînd era plecat la niște cunoscuți, Prinț se îmbolnăvi probabil din proastă îngrijire, iar la înapoiere în zadar încercă să-l lecuiască. Suferi mult din pricina asta, pentru că Prinț era îmblînzit ca un cîine și se ținea tot timpul după el. Chiar cînd era pe moarte, se tîra la fiecare gratie cînd auzea că-i vine stăpînul.

Cușca în care dormea Prinț se afla în dărîmăturile unei foste bucătării ; în jurul ei erau cuștile șacalilor, care de multe ori fugeau, dar se întorceau singuri, apoi alte cuști cu hiene, cu maimuțe, cu antilope și numeroase animale mai mici ; iar la urmă colivii mari cu vulturi, uli, șoimi, ibiși, bîtlani, pelicani, papagali și cele mai variate păsări mărunte.

Toate acestea Holub voia să le ia acasă cu sine, în afară de cele cincizeci de lăzi cu colecții. Era deci explicabilă rîvna lui de a aduna bani pentru expedierea lor. Transportul colecțiilor din prima și a doua călătorie fusese acoperit de generosul Voita Náprstek care, de altfel, îi trimisese și acum două sute de zloți drept contribuție la cheltuielile de călătorie. Și Societatea geografică din Viena i-a trimis patru sute de zloți, dar acești bani nu-i ajungeau nici ca să-și cumpere un car și boii respectivi, ca să aibă cu ce trimite coletele pînă la port. După socotelile lui, va mai trebui să profeseze medicina pînă la sfîrșitul anului. Din fericire însă mai primi și alte ajutoare de acasă. Numele lui era acum cunoscut nu numai printre locuitorii Coloniei Capului, în Anglia și în alte părți, dar și acasă — ceea ce este cu mult mai important. Astfel Svatobor i-a trimis două sute de zloți, Consiliul de stat ceh șase sute de zloți, iar împăratul, din caseta sa particulară, o mie de zloți.

În aceste împrejurări, Holub putu renunța la practica medicală din Bultfontein încă în august 1878. Își cumpără un car cu atelaj de patru boi, încărcă în el grădina lui zoologică — colecțiile neînsuflețite le trimisese cu carele negustorilor în

Port Elisabeth încă de mai înainte — și porni spre sud. La Colesberg, dincolo de granițele statului liber Orange, ținu o primă conferință despre călătoriile sale, și avu pe lîngă burii și englezii din localitate atîta succes, încît repetă conferința și cu prilejul următorului popas, la Middleburg.

Drumul de la terenurile diamantifere la Colonia Capului se putea face atunci fără mare osteneală într-o lună, dar Holub îl parcurse într-un an întreg! Cauza principală a acestei întîrzieri era numai pasiunea lui de colecționar. Nu-i venea să plece din cîte un ținut și să se îndrepte spre ținta finală, pentru că mereu se găsea cîte ceva care să-i atragă interesul și să-l rețină. Și dacă pe țărm erau puține lucruri demne de atenție din punct de vedere geografic sau etnografic, se găseau în schimb destule urme și fosile de reptile enorme, și astfel începu cu entuziasm cercetările paleontologice.

Și avu norocul să întîlnească totdeauna oameni care manifestau înțelegere pentru cercetările lui; proprietarul unei ferme din Bultfontein îi îngădui în cele din urmă să dărîme un întreg zid ca să poată cerceta urma unui monstru antediluvian. Numeroase halte de cîteva zile se transformau în halte de săptămîni, iar săptămînile în luni. Pe lîngă toate mai era și secetă, nu prea găsea nutreț pentru vite și lui Holub îi muri un bou. Asta se întîmplă la Cradock, cînd abia făcuse trei sferturi din drumul pînă la țărmul mării. Banii se terminaseră iarăși, și nu-i mai rămînea decît să cîștige prin practica medicală, atîția cîți îi vor trebui ca să-și continue călătoria. Astfel rămase la Cradock nici mai mult nici mai puțin decît jumătate de an. Ca să facă economii locuia în car, afară din oraș, de unde se ducea călare — o dată era cît pe-aci să se înece în înspumatul rîu Rybi — la bolnavii care nu i-au lipsit niciodată (într-o vreme avea optzeci).

Abia în iulie 1879 ajunse Holub la Port Elisabeth și în orașul Cap. Pretutindeni ținea conferințe și peste tot avea succes. Își găsi și adepți, oameni cu vază. Guvernatorul Coloniei Capului, lordul Bartle Frere, făcu în Parlamentul sud-african propunerea ca guvernul să-i încredințeze lui Holub cercetarea Africei de sud de la Vaal pînă la Zambezi.

Holub nu putea să refuze o ofertă atît de ispititoare — era doar un succes și o cinste. Dar nici nu o putea primi pînă după călătoria din patrie, unde ținea neapărat să plece după o absență de șapte ani.

În cele din urmă, toate drumurile îi fură deschise și iată sosită și ziua mereu amînată a plecării. Holub se despărți de prietenii săi, și la 5 august 1879 se îmbarcă pe puntea corăbiei. Societatea de navigație îl scutise de taxele de transport ale colecțiilor sale, și Holub, recunoscător, dădu un certificat de mulțumire pentru mărețul dar ; economisise prin aceasta mulți bani, căci „inventarul său mort" număra nu mai puțin de 30 900 piese.

Praghezii vor avea în curînd prilejul să admire aceste colecții, rezultat a șapte ani de muncă neobosită și pasionată, muncă de explorator și colecționar, depusă neîncetat și peste tot, în împrejurări favorabile și nefavorabile. Se înghesuia lumea la „expoziția africană a lui Holub" cum vor face de altfel și vienezii cînd, ceva mai tîrziu, Holub va repeta expoziția și în orașul de reședință al monarhiei de atunci. Îți trebuia timp să vezi toate exponatele, chiar din fugă, deși Holub n-a expus totul, căci nici n-avea loc pentru aceasta. Din cele 30 900 piese ale colecțiilor sale, cele mai numeroase erau insectele — 19 300 bucăți, apoi păsările — 464 bucăți, după ele mamiferele mici 134, șerpi 87, moluște 782, în sfîrșit pești de mare, bureți, polipi, stele, corali și alte creaturi asemănătoare — în total 1 433. Afară de acești reprezentanți ai regnului animal se aflau expuși exponenții regnului vegetal — 3 328 specii diferite, fosile — 1 138 bucăți și 1 120 minereuri, printre care multe varietăți de onix și jad, date de Holub la șlefuit, şi aşa mai departe. Valoarea expoziţiei din Praga, care nu cuprindea nici pe departe tot ce adusese cu sine Holub, fusese evaluată la 72 000 zloţi. Toate acestea, plus colecţiile neexpuse, Holub le-a dăruit ulterior unui număr de o sută treisprezece muzee şi şcoli din patrie şi altor paisprezece de peste graniţă. După moartea lui s-a făcut auzit reproşul că în acest mod s-au risipit colecţiile pe care le adunase Holub în cei şapte ani în sudul Africei, plus cele pe care le-a adus mai tîrziu din marea călătorie la Zambezi. Dar colecţiile lui Holub erau atît de bogate, încît numai într-o clădire întreagă ar fi încăput toate, şi pe atunci — mai ales în Europa centrală, unde nu exista un interes prea mare pentru Africa de sud — n-ar fi fost cu putinţă să se obţină un local propriu. Şi dacă nu le-ar fi dăruit, ar fi fost desigur condamnate să putrezească în pivniţele vreunui muzeu, îngrămădite în lăzi acoperite de colbul vremii şi poate doar la cincizeci de ani o dată, la repetata cerere a vreunui savant încăpăţînat şi insistent, ar fi fost scoase la vedere asemeni stîncii cu comoara din poveste care se deschide numai o dată pe an.

Este incontestabil mai bine ca ciudatele coarne de antilopă să stîrnească bucuroasa uimire a unor copii, undeva în sătucul Lhota pierdut într-un fund de ţară, decît să mucezească în beciuri.

Şi cine ştie ? Poate că vreodată tocmai aceste exponate vor constitui primele inspiraţii ale unui alt doctor Holub...

PARTEA a II-a

CĂLĂTORIA CEA MARE

GLASUL AFRICEI

La 18 octombrie 1879 doctorul Holub sosi la Praga. După şapte ani şi jumătate de şedere în străinătate se întorcea celebru şi ca atare fu bine primit în gară. Prietenii lui cei mai de încredere, dornici să-l vadă mai devreme, îi ieşiră în întîmpinare şi se întîlniră cu el la Podmokle. Aceea care l-a aşteptat cu răbdare şapte ani şi jumătate, credincioasa lui logodnică Bertičká Novaková, se afla bineînţeles printre ei. Cincizeci de ani mai tîrziu, femeie bătrînă, de mult măritată cu altcineva, povesteşte astfel despre această întîlnire ziariştilor curioşi :

„Din doi ani s-au făcut şapte şi jumătate. Cînd a venit vestea că Milce s-a întors, i-am ieşit înainte la Podmokle, împreună cu Náprstek, cu Fric şi cu contesa Gr., care i-a pus la dispoziţie locuinţa fratelui ei.

Cînd Holub a coborît din tren, acum bărbat în toată firea, dar păstrînd pe chip urmele suferinţelor călătoriei, mi-a spus că o să-mi explice şi că trebuie să-i iert multe. N-am vrut să ascult nimic, şi de bucuria revederii i-am iertat totul.

Părinţii mei şi prietenii observaseră la Milce o oarecare surescitare. Tatăl meu nu dorea continuarea relaţiilor, căci nu admitea ca fiica lui să-şi urmeze soţul în Africa. Totuşi Holub încă mai spera că totul se va aranja și a refuzat oferta unei milionare engleze care voia să se mărite cu el și să călătorească împreună. Cînd a plecat la Viena, secretara lui era Ludmila Bozdecha, verișoara dramaturgului Emanuel Bozdech. Holub se scula la patru dimineața, dicta și scria pînă la miezul nopții. Era foarte sărac. Dar întotdeauna l-am știut un om tare sobru și ordonat ; nu bea și nu fuma, nu-i plăcea societatea".

Cu toate aceste calități, Holub nu putea fi admis de tatăl logodnicei sale, respectabil cetățean praghez, cunoscut optician și șlefuitor de pietre prețioase. I-ar fi plăcut să aibă ca ginere un medic stabilit la Praga, care să trăiască o viață fericită de familie, dar el nu-și putea da fiica unui vîntură-lume african, ba încă s-o mai și lase să plece cu el tocmai în Africa. Cine i-ar putea lua în nume de rău această atitudine ? Și cine se miră că n-a îngăduit ca Bertičká să aștepte iarăși pînă ce Milce al ei se va sătura de continentul lui negru ? Bertičká împlinise douăzeci de ani, pe atunci o vîrstă cînd fetele erau coapte pentru măritiș.

Dar Holub n-avea de gînd pentru nimic în lume să sacrifice Africa. Glasul ei era mai puternic decît toate celelalte. Și viitoarea lui soție trebuie să-l înțeleagă. Aceasta este condiția de bază pe care o pune. Deocamdată nu se gîndește la căsătorie, are sarcini mai urgente : să scrie despre călătoriile sale în sudul Africei și să ție cît mai multe conferințe. Jurnalul său în două părți : „Șapte ani în sudul Africei" și „Întîmplări, cercetări și vînători de la cîmpurile diamantifere pînă la fluviul Zambezi (1872—1879)" apăru în tipografia Otto în anii 1880 și 1881 și fu imediat tradus în toate limbile lumii.

Lui Holub i se decernă marea medalie de aur la Congresul internațional de la Veneția. Străinătatea primi jurnalul său cu entuziasm. Cel mai mare ziar englez, „Times", compara acest jurnal de călătorie cu celebra lucrare a lui Darwin „Călătoria unui naturalist în jurul lumii". Însuși marele Darwin îi scrie lui Holub: „Permiteți-mi să vă spun, ca om în vîrstă ce sînt, cît de mult admir nobila dumneavoastră tendință științifică, care vă îndeamnă să luptați cu toate greutățile, suferințele și pericolele pentru îmbogățirea și desăvîrșirea cunoștințelor noastre despre natură. Primiți, vă rog, cele mai calde urări de reușită. Vă doresc succes și fericire." [1]

Diferite societăți științifice de peste hotare — geografice, de științe naturale și antropologice — îl numesc pe Holub membru al lor. În anul 1880 societatea engleză antropologică îl invită să conferențieze la Londra despre rasele din sudul Africei. Holub primește invitația, avînd deja în urma sa o serie de conferințe pe care le-a ținut în patrie și în Austria. Prima dintre ele, o săptămînă după sosirea lui, a ținut-o la Praga. Sînt atîția concetățeni care se miră ce caută un ceh între negrii din sudul Africei. Ce rost au toate astea? Ce avem noi comun cu Africa? Aceștia sînt oameni obtuzi, cramponați de munți și de politica vieneză, aceiași care mai tîrziu, după cincizeci de ani, cînd Viena nu va mai porunci, se vor mira la fel de un alt ceh care va zbura la Polul Nord.

În această primă conferință, Holub și-a rezumat profesiunea sa de credință în trei puncte:

„Primul punct: am văzut că noi, cehii, n-avem oameni de frunte care să se dedice cercetărilor unor ținuturi necunoscute — cum sînt acum pămînturile africane. Au încercat englezii, francezii și germanii cu rezultate strălucite, de ce n-am încerca și noi? De aceea m-am gîndit că pot face eu începutul; și știind că tineretul nostru iubește cercetările în ținuturi necunoscute — măcar în vis sau cu gîndul, cînd nu poate altfel — am sperat că dacă voi prelucra rezultatul cercetărilor mele voi fi urmat de tineretul ceh.

Am vrut să dăruiesc măicuței noastre Praga colecții etnografice și de științe naturale, care să dea și cehilor acea faimă în cercetări prin ținuturi necunoscute."

---

[1] J. M. Dlonhy — „Dr. Emil Holub", pag. 48. (n.a.)

Toate aceste aspirații le-ar fi putut îndeplini dacă ar fi primit oferta regelui belgian Leopold al II-lea, care un an după conferința ținută la Londra l-a chemat în slujba lui ca să organizeze cu Stanley colonizarea Congoului. Stanley era atunci în culmea gloriei sale. Întîia oară s-a dus mînat de interese reportericești — să-l caute pe Livingstone, dar a căzut în mrejele Africei, ca mulți alții, și s-a întors înapoi acolo. În timp ce Holub călătorea între Vaal și Zambezi, Stanley străbătea ecuatorul african, urmînd cursul misteriosului Congo. În trei ani (1874—1877) a traversat „continentul negru" de la răsărit la apus, în direcția opusă celei lui Livingstone, și a lămurit „problema fluviului Congo".

Celebrul geograf Petermann din Gotha numește acest drum „cel mai măreț drum de la Columb încoace."

N-are rost să se pună în discuție această afirmație, dar să nu se uite că Stanley era sprijinit de două reviste mari și bogate, cea americană „New York Herald" și cea engleză „Daily Telegraph", care îl finanțau nelimitat. Expediția lui a costat în banii de astăzi milioane. Apoi Stanley a rezolvat probleme geografice, dar nimic mai mult. Pentru studiile de științe naturale și etnografice nu avea nici cultura necesară și nici interes. Se îndrepta spre ținta sa repede și cu încăpățînare, oricît ar fi costat. Holub a trebuit să-și cîștige singur mijloacele necesare celor trei călătorii ale sale. Ajutoarele de acasă i-au ușurat numai sosirea în Africa și înapoierea, ca și transportul colecțiilor spre patrie. El n-a mers însoțit de un convoi de cîteva sute de oameni, și nici o viață omenească nu s-a pierdut în zadar în călătoriile sale. Numai el a plătit cu sănătatea sa tribut continentului necunoscut. Este adevărat că n-a rezolvat nici o problemă mare geografică ; totuși, cu mijloacele sale restrînse, a completat printr-o metodă admirabilă topografia Africei de sud. Iar colecțiile etnografice sau de științe naturale pe care le-a adus în Europa sînt unice — nici colecțiile lui Livingstone, nici cele ale lui Stanley nu se puteau măsura cu ale sale.

Oferta regelui belgian însemna glorie și bani, dar Holub a refuzat-o. Pentru ce a făcut aceasta, o lămuresc cuvintele de încheiere ale primului său jurnal de călătorie, unde anunță întregul program al viitoarei sale „mari călătorii" :

„Țelul principal al viitoarei mele expediții este, din punct de vedere geografic, să traversez continentul african de la sud la nord. După ce voi detaila harta, pînă acum obscură, a ținuturilor dintre Vaal și Zambezi, mă gîndesc să cercetez mai întîi patria de baștină a maruților, și țara baruccilor, cu un studiu special al mormintelor regilor de acolo, apoi toate ținuturile dintre această țară și rîul Cafri — din punct de vedere geografic, al științelor naturale și etnografice. Colecțiile adunate prin acele meleaguri le voi expedia de la cascadele Victoria spre sud, ca să fie transportate spre patria mea.

De acolo voi porni la drum direct spre nord, ca să cercetez „cumpăna" dintre afluenții fluviilor Zambezi și Congo — regiunea lacului Bangveolo — și voi urma cursul Congului pînă la marea lui cotitură spre apus. Dacă împrejurările și condițiile îmi vor fi favorabile și mijloacele suficiente, mă voi pregăti ca de aici să pătrund mai departe spre nord-nord-vest și voi rezolva prin aceasta ultima mea problemă de hidrografie africană, încercînd să stabilesc încotro se îndreaptă cursul rîului Uele[1]. Apoi, îndreptîndu-mă spre Farfur, voi încerca să ajung în Egipt. Dacă piedici de neînvins ar zădărnici această ordine a călătoriei mele, mă voi îndrepta spre marea răsăriteană.

În concluzie îmi propun, dacă voi putea, să traversez Africa, dar vreau neapărat să cercetez pas cu pas ținuturile prin care voi trece, pentru ca peste trei ani cînd mă voi întoarce în scumpa mea patrie să pot aduce — dacă va fi posibil — colecții cît mai complete."

---

[1] Rîul Uele, considerat atunci izvor al Nilului, se varsă, după cum s-a constatat mai tîrziu, în Congo. (n. a.)

Acest drum grandios, Holub voia să-l facă singur. Își propunea un program minunat din toate punctele de vedere. Livingstone a traversat Africa de la apus la răsărit, Stanley în direcția opusă, dar ceea ce și-a propus Holub n-o făcuse pînă atunci nimeni: să traverseze Africa de la sud la nord, în cea mai mare întindere a ei, pe un drum lung de cel puțin zece mii de kilometri, de trei ori mai lung decît acela pe care l-au parcurs Livingstone și Stanley. Prin tenacitatea lui Holub și judecînd după ceea ce a realizat cu mijloace atît de modeste, nu încape nici o îndoială că planul i-ar fi reușit dacă ar fi avut la dispoziție mijloacele de care dispunea Stanley.

PRIMELE DEZILUZII

Patru ani a ramas Holub în patrie. Nici el nu și-ar fi închipuit că va trece atîta timp pînă se va întoarce în Africa. Redactarea jurnalului și conferințele i-au luat mult timp, iar procurarea banilor pentru noua expediție și pregătirea ei încă și mai mult; nici medicina n-o mai practica. După cum ne spune fosta sa logodnică, lucra — cînd era nevoie — de la ora patru dimineața pînă la miezul nopții. Banii erau și de astă dată începutul și sfîrșitul oricărei întreprinderi, și nu-i era de loc ușor să cîștige chiar atît de mulți cîți îi trebuiau lui. Amîndouă expozițiile se soldară cu un cîștig net de 10 000 zloți, care constituiră baza de finanțare a noii expediții; alți bani îi aduseră conferințele, pe care Holub le ținea în Cehia cu duzinele, și mai primi ajutoare de la donatori particulari.

Cu toți acești bani, Holub își cumpără armamentul expediției, darurile pentru numeroșii prieteni din Africa de sud — de care era legat pentru diferite servicii din anii trecuți — și mărfuri pentru schimb, de care va avea nevoie cît timp vor călători prin ținuturi unde banii nu au valoare. Va plăti cu stambă imprimată de Holescovice, cu șaluri de Kosmonsy, cu perle de sticlă din fabrica patriotului conte Harrach, cu bijuterii ieftine de la Reif din Praga, cu porțelanurile pragheze ale firmei Čéižek din Cehia, Moravia și Austria. La sosirea în orașul Cap — tot din nevoia de bani — din toate aceste lucruri Holub a organizat o expoziție care a avut mare succes.

O problemă importantă era alegerea însoțitorilor pentru această mare călătorie. Primul dintre ei i-l aduse expoziția de la Viena; expoziția era instalată la Prater, și Holub primise aici o cămăruță modestă, în care se instalase pentru mai multă vreme. Expoziția trezi interesul unei fete de șaptesprezece ani, Ruzena Hofova, fiica administratorului clădirii din Prater. Toate aceste obiecte stranii, din care emana ceva din vraja continentului negru, o atrăgeau într-atîta, încît își petrecea tot timpul liber printre ele. Holub o remarcase imediat. Interesul ei îl bucură și-i trezi simpatie. Ea îi procura binevoitoare tot ce-avea nevoie și se arăta mereu gata să-l servească, ori de cîte ori avea nevoie de o secretară.

— V-ar place să mergeți în Africa? o întrebă într-o zi.

Dacă i-ar place! Din copilărie a pasionat-o lectura cărților de călătorii. Mereu se gîndea să pornească pe urmele eroilor din aceste cărți. Dar era cu putință oare? Educația fetelor și posibilitățile de viață ce li se oferea pe atunci se învîrteau pe drumuri înguste și strict limitate.

— Cum? întrebă la rîndul ei uimită.

— Ca soția mea! răspunse el.

Ea roși pînă în vîrful urechilor. Doctorul era frumos, un bărbat înalt, bine făcut, care plăcea mult femeilor, dar pînă acum nu-i trecuse prin minte să-l judece sub acest aspect. Propunerea lui însă încolți în căpșorul ei, și cîteva zile înainte de plecarea lui Holub se căsătoriră. N-avea nici optsprezece ani cînd a plecat cu soțul ei în marea călătorie, în necunoscuta Africă de sud, spre fluviul Zambezi și încă mai departe în țara cruzilor mașuculumbi. Desigur nici o altă soție n-a întreprins vreodată o atît de ciudată călătorie de nuntă ca această fată micuță, zveltă, cu părul blond. Se arăta neobișnuit de tenace și curajoasă și cu nimic mai prejos decît bărbații, trecea fără să șovăie, cu fustele ei largi și lungi, prin vaduri adînci. Climei ucigătoare a fluviului Zambezi infectat de malarie i-a rezistat pînă la urmă mai bine decît soțul ei, a biruit această boală ucigașă fără leacuri și, lucru uimitor, n-a rămas de loc cu sănătatea șubrezită.

Șapte sute de voluntari din toate colțurile Europei s-au oferit să-l însoțească pe Holub în marea călătorie, dar el și-a ales dintre ei numai șase, toți oameni simpli și robuști, foști soldați în armata austro-ungară.

Originea lor oglindește compoziția pestriță de naționalități ale fostei monarhii. Iosef Șpiral, Bukači și Halușka erau cehi, Söllner și Leeb austriaci, iar Janoș Fekete, ungur. Toți au primit să-l slujească fără cîrtire și Holub dădu fiecăruia sarcini precise, după ce mai întîi îi învăță tot ce trebuia să știe un bun însoțitor. În primul rînd trebuiau să-l ajute pe Holub la aranjarea materialului pentru colecțiile de științe naturale, așa că-i învăță să pregătească pieile de animale pentru împăiere, să clasifice plante și insecte, să aranjeze ierbarul, să claseze colecțiile de insecte și animale mici și un șir întreg de alte lucruri, de care un călător obișnuit habar nu are. Trebuiau de asemenea să știe să repare arme și să se pricepă la toate muncile de tabără.

Peste o sută șaizeci de lăzi luase cu sine expediția, cînd la 18 noiembrie 1883 porni din gara Viena, plină de oameni care veniseră să-și ia rămas bun de la Holub. În afară de aceste lăzi, expediția mai avea un vagon-locuință din metal și un ponton ușor, amîndouă produse ale atelierelor de geniu militare. De peste tot în continent publicul ieși în întîmpinarea expediției lui Holub, iar societatea de navigație „Union Line“ îi făcu o reducere de 50% din costul transportului. Numai prin această reducere Holub economisi două mii de zloți.

Plecase cu mari speranțe și ca singur stăpîn și conducător al expediției. Intenționat n-a luat cu sine nici un intelectual egal cu el. Era hotărît să ducă singur tot greul muncii de conducător al expediției. Iată cum motivează el această hotărîre:

„În toate călătoriile mele m-am convins că disciplina militară este o condiție sine qua non [1] pentru reușita oricărei expediții de mari proporții și de aceea mi-am ales ca însoțitori numai oameni voinici, deprinși cu greul, și am refuzat numeroasele oferte venite din partea reprezentanților așa-zisei pături culte, care, să-mi fie iertat, dar cred că mai mult din snobism vor să mă însoțească."

Cu toate ajutoarele primite, Holub n-avea prea mulți bani cînd la 22 decembrie 1833 vasul „Pretoria" acostă în portul orașului Cap. Nu s-a necăjit pentru asta. Va rămîne în Colonia Capului un timp mai îndelungat, s-o cerceteze, și organizînd vreo patruzeci de conferințe în oraș și prin așezările pe unde va trece, își va procura mijloacele necesare pentru călătoria spre interior. Dar totul se petrecu altfel, iar Holub trebui să constate că aici lucrurile s-au schimbat mult, că nimic n-a mai rămas din ce lăsase el cu patru ani în urmă. Alții ocupaseră locurile de conducere, guvernatorul Bartle Frere, care îl aprecia ca om și avea o deosebită înțelegere pentru activitatea lui de cercetător, fusese rechemat.

Coloniștii treceau printr-o acută criză economică și politică și n-aveau nici cel mai mic interes pentru călătoriile de cercetare ale străinilor. Prețul diamantelor scăzuse la o cincime, deși taxele pentru mine crescuseră fantastic, de la șase zloți la treizeci de mii! O secetă cumplită nimicise culturile furajere și situația vitelor era de-a dreptul catastrofală. Veniturile coloniei scăzuseră simțitor, tocmai cînd conjunctura politică cerea ca ele să crească.

Conflictul Coloniei Capului cu amîndouă republicele bure independente se ascuți. Țărmul de nord-vest al Africei îl ocupaseră germanii, iar englezii se temeau că aliindu-se cu burii, aceştia le vor bara drumul spre nord.

---

[1] Condiție necesară (în limba latină). (n. a.)

Începu o adevărată luptă politică, ascuţită şi necruţătoare, între cei doi bărbaţi de stat Cecil Rhodes, premierul englez, om energic şi lipsit de scrupule, care şi-a pus în joc toată averea cîştigată pe terenurile diamantifere pentru a-şi atinge ţelurile imperialiste în sudul Africei, pe de o parte, iar pe de altă parte prudentul Pavel Krüger, preşedintele republicei Transvaal, care avea să se acopere de glorie mai tîrziu, într-o luptă fără speranţă, purtată de cele două mici republici bure împotriva imensului imperiu britanic. Cîteva luni după sosirea lui Holub, Colonia Capului îşi începu expansiunea, ocupînd direct sau sub formă de protectorat toate regatele negre pînă la tropicul Capricornului. Nu departe de Soşong, reşedinţa înţeleptului rege Chama al bamangvaţilor, fu organizată cea mai nordică staţie poliţistă engleză. Matabelii primiră un avertisment insistent că nu li se vor mai îngădui atacurile asupra supuşilor lui Chama. În planul lui Rhodes, acest avertisment constituia primul pas spre supunerea deplină a matabelilor şi ocuparea imensului lor imperiu

Holub rămase consternat cînd, abia sosit în oraşul Cap, se convinse nu numai că nu se poate aştepta la vreun sprijin din partea guvernului din Colonia Capului — sprijin pe care cu cîţiva ani înainte i-l oferise chiar Parlamentul — dar află că va trebui să plătească vamă pentru toate produsele industriale menite schimbului comercial cu negrii ! În zadar încercă să-i lămurească pe vameşi că mărfurile sînt numai în tranzit prin Colonie, în zadar interveni telegrafic pentru el însuşi ministrul englez al coloniilor, cunoscutul lord Derley. Noul guvernator, un om care purta ciudatul nume de Hercules Robinson, ridică din umeri şi luă legea în braţe : vama este stabilită prin lege şi numai Parlamentul poate schimba legea ; el, guvernatorul, nu are puterea asta. Desperat, Holub telegrafie acasă după ajutor, ceea ce şi primi. Se constitui de îndată un consiliu de ajutor care îi trimise repede de trei ori una după alta cîte 250 lire sterline.

Din acești bani și din ceea ce îi adusese expoziția organizată din nefericitele obiecte supuse vamei în orașul Cap, Holub plăti două mii de zloți — taxa de vamă și transportul pe calea ferată prin Colonia Capului, de la orașul Cap pînă la Colesberg. Spectrul vamei rînji iarăși la el, deoarece și burii aplicau taxe vamale de tranzit mărfurilor transportate prin „Republica lor sud-africană" — cum sună numirea oficială a republicii Transvaal — asta incontestabil ca un răspuns la noul sistem vamal al englezilor. Neliniștit, așteptă răspunsul burilor — pe lîngă toate astea se mai stricase și legătura telegrafică — și în sfîrșit, după cîteva zile primi răspunsul semnat chiar de președintele Krüger. Acest răspuns fu o surpriză plăcută, un gest generos, desigur, făcut numai ca să arate că înțeleg mai bine cultura decît guvernul Coloniei Capului.

„În legătură cu neajunsurile pe care le-ați întîmpinat la sosirea pe pămîntul african...", așa începea telegrama președintelui Krüger și se termina prin cuvintele: „...vă permitem călătoria fără vamă prin toată Republica sud-africană".

Un dar ceresc. Holub nu va rămîne în Colonia Capului mai mult decît trebuie. La cercetarea ei nici nu se mai gîndea, căci guvernul nu manifestă nici cel mai mic interes pentru așa ceva. După terminarea expoziției împachetă totul la loc, cumpără care și vite de tracțiune, mai avu de purtat încă o aspră discuție cu societatea de transporturi care dintr-o dată pretinse mai mult decît fusese stabilit în principiu pentru transportul oamenilor și al lucrurilor pînă la Colesberg — punctul terminus al căii ferate — și în sfîrșit întoarse spatele orașului care îi pricinuise atîtea griji pe cît sprijin și ajutor așteptase de la el. Două zile și două nopți călători expediția pe calea ferată și debarcară la Colesberg.

De acolo călătoria urma să se facă „cu mijloace proprii", așa că avură nevoie de un anumit timp ca să pună totul la punct. Dar Holub nu se grăbi nici după ce totul fu gata. Studia structura geologică a terenurilor din preajma acestui penultim oraş din Colonia Capului, nu departe de rîul de graniţă Orange, făcu observaţii meteorologice, pe care se punea atunci preţ, şi numai într-o simplă trecătoare, nu departe de oraş, îşi găsi de lucru trei săptămîni, deşi timpul era destul de prost şi ploaia atît de îngheţată, încît numai de „excursii în natură“ nu le ardea. Apoi părăsiră Colesbergul fără nici o grabă, şi după două zile traversară Orange-ul pe un pod frumos, nu de mult construit.

Podul plăcu tuturor, dar taxa pentru trecere mai puţin : patruzeci de zloţi pentru persoane, plus cîte şase zloţi de fiecare car — alţi douăzeci şi patru, căci sînt patru care — în total şaizeci şi patru zloţi şi expediţia călcă pe pămîntul statului liber Orange, republica bură de sud.

OTRAVA VERDE

Prima impresie pe care i-a făcut-o de astă dată statul liber Orange a fost foarte plăcută, cu toate taxele mari pe care a trebuit să le plătească la graniță.

Caravana înaintează încet spre nord. Nici nu se poate altfel, cînd vrei să cercetezi serios ținutul prin care treci : doar nu-i vorba de vreo performanță sportivă. Dacă n-ar cerceta totul cu migală și competență, ar fi într-adevăr păcat de bani și de timp, fără să mai vorbim de oboseală și de necazuri. În fiecare clipă se ivește ceva interesant de studiat, ori vreun strat geologic al pămîntului, ori niscai insecte, fiare sau plante. Holub are norocul să dea peste cîteva interesante desene săpate în stîncă de crovaci, populația străveche a continentului african. Desenele reprezintă oameni, fiare, soarele și luna. Crovacii le-au săpat în stîncă tare, cu multe sute de ani în urmă și pe drept cuvînt ar fi păcat să le lase pînă ce timpul și clima le va netezi, făcîndu-le aidoma celorlalte. Dar nu-i de loc ușor să „detașezi" o bucată de stîncă astfel ca desenul să nu fie atins. Aci bineînțeles nu poate fi vorba de grabă. Mai sînt și întîrzieri involuntare, neplăcute ; ca de pildă aceea pricinuită de o boală de plămîni ce începe să facă ravagii printre vitele de tracțiune ale celor patru care. Primele vite cad dincolo de

Fauresmith — același Fauresmith unde acum doisprezece ani, îndată după prima sa sosire în Africa, Holub a venit plin de speranțe, cu gîndul să se stabilească pentru un timp aici, la ferma Groonley. Proprietarul acestei ferme, „mynheer" Meintjes, îl invită foarte amabil să locuiască la el cu expediția cîteva săptămîni, dar cînd văzu că între vitele oaspetelui bîntuie molima — îndemnat și de vecini — veni să-l roage să plece cît mai repede. Holub n-avea de ce să se supere — ca medic își dădea seama că vitele sănătoase numai prin izolare pot fi ferite de contaminare. Își completă atelajele cu alte vite din turmele lui Meintjes și fermierul, bucuros că pleacă, îi dădu boii pe datorie — și porni mai departe spre nord.

Dar Holub avea acum doi însoțitori mai mult. Primul era Tom, un flăcău de optsprezece ani, fiul lui Meintjes — chiar mama lui l-a rugat pe Holub să-l ia pe băiat pînă la Zambezi, „ca să mai cunoască și el lumea", și Holub l-a primit bucuros. Tom nu numai că nu ceruse nimic pentru însoțire, dar mai și făgădui că la întoarcere va transporta colecțiile și carele de la Zambezi spre sud. Al doilea era vărul lui Meintjes, om încercat, care se dovedi un foarte bun conducător de vite. Pentru modesta sumă de cincizeci de lire, acesta se oferise să conducă expediția prin toată Africa, „pînă la mare". Bineînțeles că Holub îl primi bucuros.

Cu toată stăruința vecinilor lui Meintjes de a grăbi plecarea oaspeților nepoftiți, șederea lui Holub la fermă se prelungi totuși destul; abia la 25 septembrie 1885, după ce mai angajă și o călăuză metisă, trecu rîul Vaal care desparte cele două republici bure libere. Acum intrau pe teritoriul republicii sud-africane, cum suna numirea oficială a republicii Transvaal, țara ospitalieră al cărei președinte, unchiul „Krüger", îl scutise pe Holub, numai ca să facă în ciudă englezilor, de toate taxele vamale. Mergeau voioși și nimic nu tulbură călătoria, pînă întîlniră un polițist care făcea în același timp și controlul sanitar. Într-o seară senină, a patra zi după ce trecuseră rîul Vaal, domnul feldcornet — polițistul — însoțit de un subaltern, veni în galop la carele lui Holub și începu sever să-i percheziționeze, cerînd în același timp și certificatele care dovedeau că nici unul dintre ei nu are variolă. Certificat însă n-avea nimeni, pentru că la Christiana, unde Holub trecuse Vaalul, nimeni nu i-a percheziționat. În zadar insista Holub explicînd că este medic și ca atare n-ar duce tocmai el în republica Africei de sud oameni atinși de această boală teribilă ; de asemenea, în zadar le spuse că la graniță nimeni nu le-a cerut vreun astfel de certificat. Regulamentul este regulament, și conform acestui regulament, domnul feldcornet are datoria nu numai să-i expulzeze pe vinovați peste graniță, dar și să-i ducă pînă la locul de unde au venit, unde îi va preda pentru continuarea cercetărilor.

— Așadar cine sînteți și de unde veniți ? își începu polițistul interogatoriul, scoțînd din buzunarul de la piept impunătorul notes oficial.

— Citiți aici ! arătă Holub spre tăblița care, conform regulamentului, se afla bătută în cuie pe fiecare car. Pe această tăbliță erau scrise numele, funcția și locuința proprietarului. Polițistul silabisi cu greu primele rînduri, și la numele Praga se opri desperat.

— *Det dorp is me unbekannt* (acest sat îmi este necunoscut !), spuse el.

Doamne, dumnezeule, sat ! Holub se prefăcu îndurerat și în timp ce soția și toți ceilalți însoțitori rîdeau de se prăpădeau, îi explică feldcornetului că „satul" Praga este de zece ori mai mare decît orașul Cap, poate chiar ceva mai mult. Sărmanul polițist vîrî încurcat notesul în buzunar și cîteva clipe reflectă adînc. La urma-urmelor, de ce să nu-l creadă pe mynheer că este medic și că toți sînt sănătoși ? Să se ducă la stația misionară din Rojgantjesfontein, unde domnul predicator este tot medic, să-și scoată un certificat pentru sine și pentru oamenii săi — și el este dispus să închidă ochii. Salutînd amabil, pleacă urmat de subalternul său uimit.

Holub, conștiincios, își procură certificatele la misiune și pleacă mai departe spre nord. Încă de la trecerea rîului Vaal tot auzise, pe la fermele pe unde trecuseră, despre un miraculos medic cu numele de Theumisson sau așa ceva. Să fi fost Theunissen, însoțitorul lui Holub din a treia călătorie, cel care fugise de la Zambezi de teama frigurilor? Acela era un băiat capabil. Învățase să pregătească leacuri și manifesta de altfel un interes extraordinar pentru medicină. Nu departe de Jakolesdal, pe unde urma tocmai să treacă expediția, domnul doctor Theumisson avea o fermă minunată. Un trimis al doctorului le ieși înainte și-l invită la fermă. Holub n-avea motive să refuze invitația, cu atît mai mult dacă e vorba de fostul său însoțitor — doar s-au despărțit atunci la Zambezi în termeni buni, deși prin plecarea lui, Theunissen îl cam încurcase pe Holub.

„Și așa am dejugat la ferma lui" — povestește Holub. „Poftim! Doctorul Theumisson și mynheer Theunissen, fostul vînzător într-o brutărie din Dutoitspan, pe care l-am avut însoțitor de drum, erau într-adevăr una și aceeași persoană. Iubite cititor, ai trăit vreodată sentimentul mîndriei că din mîna ta a ieșit un om, un doctor renumit? Eu am trăit acest sentiment, căci înaintea mea se afla un medic format, care numai datorită mie a ajuns ceea ce este..."

La început s-a entuziasmat, dar pe urmă l-au cuprins îndoielile. Dacă acest băiat, uzurpînd un titlu pe care nu-l are, face numai rău în jurul său? Dar întrebările puse cu precauție „domnului doctor" îl convinseră pe Holub că fostul său cirac procedează cu înțelepciune; de altfel o dovadă o constituiau și laudele pe care i le aduceau toți. Holub ar mai fi rămas bucuros cu el, dar se grăbea. În drum, la Zeerust, spera să găsească, trimiși prin poștă, niște bani pe care îi aștepta. Nu s-ar mira dacă nu i-ar găsi, într-atîta este de obișnuit cu deziluzia! Totuși, dacă i-au venit? Nu putea să riște. Are douăsprezece guri de hrănit, fără să mai vorbim de animale. Este adevărat că de la Colesberg pînă la Limpopo vor avea carne din belşug, atît de bogată e regiunea în vînat, dar nu numai cu carne se hrăneşte omul. Seceta a nimicit recolta anului trecut şi este atîta lipsă de pîine, încît în ţinutul marus au şi început să treiere grîul, deşi era necopt — sînt abia la jumătatea lunii octombrie. Pentru 90 kilograme făină de grîu, Holub plăteşte treizeci de zloţi — un preţ enorm chiar pentru anii de foamete ! Şi, vorba ceea, în punga lui suflă vîntul ! cum obişnuieşte Holub să spună.

La Zeerust nici urmă de bani. Nu-i mai rămîne lui Holub decît să-i telegrafieze prietenului din oraşul Cap care-i făgăduise ajutor. Din păcate, însă, Zeerust nu are încă legătură telegrafică. Holub trimite atunci prin poştă, care pleacă de două ori pe săptămînă, ceva bani unui funcţionar din oraşul regional Potchefstrom, cu rugămintea de a trimite el o telegramă în oraşul Cap. Încrezător în destinul lui, Holub aşteaptă. Va primi într-adevăr ajutor — din fericire — dar nu de unde îl aştepta. La Zeerust se va întîlni cu reverendul Jensen, misionarul din Linokana, în a cărui staţie a trăit cu ani în urmă clipe atît de plăcute. Acest misionar îl invită la el. Holub primeşte invitaţia căci trebuie să aştepte banii, iar boii sînt într-o stare atît de mizerabilă, încît nici de-ar voi nu şi-ar putea continua drumul pînă nu se vor însănătoşi. Din Zeerust pînă la Linokana sînt numai optsprezece mile — un mic ocol din plin răscumpărat, căci o haltă de refacere e absolut necesară. Numai că halta aceasta a ţinut un an. Abia la 30 martie 1885 va părăsi Linokana. Alte două luni şi jumătate va poposi tabăra la fluviul Crocodililor, Limpopo, unde vor umple multe lăzi cu pieile fiarelor vînate. Peste tot, pe drum, Holub găseşte pacienţi, pe care îi vindecă — săracul doar îi mulţumeşte şi se roagă pentru el, dar bogatul îi dă un bou robust ca recompensă în locul celui mort. E totuşi bine că înaintează atît de încet, fiindcă astfel tînăra lui soţie are timp să se deprindă cu

Africa, cu clima ei, cu şerpii şi insectele ei, cu numeroasele muşuroaie de furnici albe — termite — care clădesc palate întregi, înalte de treizeci de picioare ; şi mai are timp să se deprindă cu viaţa de tabără şi cu sutele de griji mărunte de fiecare zi. Se obişnuieşte repede şi se simte bine, drumul îi place, surpriza minunilor necunoscute o ţine într-o neîncetată încordare. Holub este din ce în ce mai mulţumit de aleasa lui. Totul merge bine — afară de acei bani infami ! Dar şi cu asta s-a obişnuit. În orice caz, nu-l înspăimîntă de loc gîndul datoriilor — le va plăti, cum le-a plătit întotdeauna pînă acum.

Iată-i în sfîrşit ajunşi la Soşong, în oraşul despre care i-a povestit atîtea soţiei sale. Înţeleptul rege Chama, îmbrăcat europeneşte („Marcus Aurelius negru" cum îi spune Holub), îl pofteşte amabil, se miră de curajul tinerei femei albe şi îi pofteşte să rămînă în oraşul său de reşedinţă atît cît vor voi. Holub priveşte avid locurile pe unde a trecut acum opt ani, şi aproape că nu le recunoaşte. Totul s-a schimbat, pînă şi folclorul băştinaş. Carele negre ale negustorilor albi au adus produsele „civilizaţiei", care s-au răspîndit ca neghina în lanul de grîu. Astăzi Holub n-ar aduna nici a zecea parte din materialul colecţionat atunci. Această schimbare are un singur avantaj : poate să capete alimente europene la preţuri convenabile şi, profitînd de aceasta, expediţia se aprovizionează la magazinele englezeşti cu cafea, ceai, zahăr şi cu tot ce mai au nevoie. După o scurtă şedere părăsesc la 30 iulie 1885 reşedinţa lui Chama. Este o iarnă uscată. În faţa lor se întinde vasta cîmpie albă a lacurilor sărate, unde pe un drum lung de 500 kilometri se întîlneşte numai o singură apă curgătoare. Dar poate vor mai găsi bălţi în care fiarele au lăsat ceva apă. Pînă la Zambezi sînt opt sute de kilometri şi abia de acolo vor începe adevărata călătorie de cercetare a Africei necunoscute.

Înaintează încet prin pustiul sărat, totuşi înaintează, ici-colo găsesc ceva apă în albia aproape uscată a unui șuvoi care îndată după asta își pierde urmele în nisip.

Nici omul nu bea cum trebuie, nici animalul; puțină umezeală împrospătează totuși sîngele îngroșat și-l face să circule mai repede prin vine. Dar n-au de ce se plînge. Oricum, le merge mai bine decît matabelilor, ale căror urme le-au întîlnit într-o bună zi. Malaria lovește aprig în matabelii veniți din ținuturi muntoase.

„Natura este cel mai crunt dușman", se gîndește Holub privind groaznicele urme pe care oamenii sortiți morții le-au lăsat în nisip, și îndeamnă convoiul să se grăbească. Boii abia se tîrăsc, dar cînd simt apa, nu-i mai poate opri nici cel mai bun vizitiu din lume. Însetați, căci n-au mai băut de trei zile, abia se urneau, cînd, deodată, adulmecînd, s-au smucit în hamurile din piele groasă și, mai să răstoarne carele, au pornit în galop spre unul din izvoarele bălților Clamcleni. Oamenii nu izbuteau să le domolească. Asemeni tuturor celorlalte ape, jumătate secate, pe lîngă care au trecut în ultimele cinci sute de kilometri, apa abia se ghicește, murdară și tulbure, pe fundul mîlos al bălții. Totuși, Holub este fericit.

— Slavă domnului, cea mai dificilă porțiune a drumului spre Zambezi am lăsat-o în urmă — spune cu speranță oamenilor săi.

Dă o raită prin împrejurimi, ca să vadă cum arată pășunile. Vînătorii de struți au dat foc ierbii, astfel că între tufele de mărăcini cîmpul e golaș; dar iată un lăstăriș tîrîtor cu frunze zemoase, ce se întinde pe alocuri, îmbietor. Dar e prea frumos ca să fie adevărat! Să se găsească un nutreț atît de bun pe pămîntul acesta pîrjolit?! Holub simte o neliniște ciudată la priveliștea acestor mustoase frunze verzi, după care boii întorc ahitiați boturile.

— N-o fi machau, planta otrăvitoare care a ucis vitele atîtor oameni? îl întreabă îngrijorat pe însoțitorul băștinaș.

— Nu, domnule — răspunse negrul — January[1] știe bine urît putere machau. Asta foarte bun iarba... Are fragi... și ca să-l convingă pe stăpîn, plescăi din limbă și își mîngîie încîntat stomacul.

Holub încă mai ezita, cu toată asigurarea negrului, și ca nu cumva să pască boii acea „foarte bun iarba", porunci să fie închiși noaptea în țarc. Plecă să se culce, cuprins de griji, și a doua zi în zori porni înainte, către un alt izvor, să caute un loc, unde nu crește planta care îi stricase somnul. Dar cu cît se depărta, această plantă acoperea suprafețe tot mai largi cu covorul ei des și verde.

Neliniștea lui Holub ajunse la culme și o presimțire rea îl mînă înapoi în tabără, unde rămăseseră boii. Întoarse calul și, dînd pinteni, goni prin luminișurile pădurii, lăsîndu-i departe în urmă pe însoțitorii săi negri, care mergeau pe jos.

— Ce l-a apucat pe *baas?* bombăneau nedumeriți bamangvații.

Cînd o turmă de gazele se arătă în zare și Holub continuă să gonească fără să se uite într-acolo, nemulțumirea lor atinse culmea, căci nu este un păcat mai mare în ochii lor decît să pierzi prilejul de a avea belșug de friptură. Holub ajunse în tabără frînt de oboseală, și inima i se strînse; oamenii lui se adunaseră în jurul a doi dintre cei mai frumoși boi, care se clătinau de parcă le-ar fi dat cineva o băutură îmbătătoare. Cîteva clipe picioarele lor tremurară convulsiv, apoi bietele animale se năpustiră asupra oamenilor, într-o furie neputincioasă; dar boii, lipsiți de puteri, se opriră după cîțiva pași și mugiră atît de sinistru, de-i trecură pe toți fiori reci prin spate. Aceasta dură doar cîteva minute, apoi amîndouă vitele îngenunchează trăgîndu-și convulsiv picioarele sub trup și, după cîteva spasmuri, înțepeniră. Fugind noaptea din țarcul făcut din mărăcini, pe care Holub pentru întîia oară după multe luni de zile tocmai atunci nu-l controlase, boii păscuseră acea plantă blestemată, recomandată de neştiutorul January drept o plantă comestibilă, din familia fragilor. Otrava verde se afla de mult în vinele lor, şi nu mai era nimic de făcut. În timp ce nefericitul Holub îşi frămînta mintea ce antidot ar fi putut folosi din farmacia sa ambulantă, auzi în urma lui strigătele înspăimîntate ale călăuzelor : alte vițe începură să se clatine, repetînd teribilul fenomen — moartea fîlfîia deasupra taberei.

---

[1] January înseamnă ianuarie — englezii nu-și prea băteau capul cu alegerea numelor lor. (n. a.)

E drept că atingea cu aripa ei numai animalele, dar şi asta înseamnă o catastrofă pentru expediție. Cum să-şi continue drumul ? Cum să transporte mărfurile de schimb spre Zambezi ? Şi-apoi cine va duce înapoi, spre sud, numeroasele lăzi cu colecții, adunate cu atîta trudă şi abnegație ? Toate aceste probleme şi le punea mereu Holub, în zadar căutînd răspuns la ele. Porunci ca toți boii să fie imediat închişi în țarc. Dar cîți dintre ei mîncaseră această ispititoare machau, otrava verde ? Cîți dintre ei vor mai rămîne în viață ? Caii probabil vor scăpa, căci în acea noapte blestemată erau legați. Dar sînt puțini. Abia poți forma cu ei un singur atelaj. Holub nu şedea cu mîinile în sîn. Încerca leac după leac, bineînțeles în primul rînd purgativele. Dar purgativele nu ajutau cu nimic. Nu cumva machau conține vreun narcotic care trece imediat în sînge ?

Încercă şi alte mijloace la nimereală, căci nimeni pînă acum n-a cercetat efectul acestei plante blestemate. În cele din urmă, constată că taninul e un antidot al ei, dar avea prea puțin tanin în farmacie — numai şapte vite putu salva. Cădeau ca muştele, una după alta şi pînă la urmă din cei cincizeci şi şase de boi cu care părăsise Soşongul îi mai rămăseseră douăzeci şi şase. Treizeci de vite pieriseră otrăvite cu această „foarte bun iarba cu fragi" pe care o recomandase cu atîta căldură January.

PLOAIA ADUCĂTOARE DE MOARTE

Istoviţi trupeşte şi sufleteşte, la început călătorii nu se îngrijiră de vitele căzute şi le lăsară să zacă acolo. Ori în căldura africană aceasta este o mare greşeală : în cîteva zile aerul era atît de infectat de duhoarea hoiturilor intrate în putrefacţie, încît în tabără izbucni molima. Trebuiau îndepărtate stîrvurile. Dar cum ? Să le îngropi ar fi fost o muncă prea neplăcută ; mai bine ar fi să le tîrască undeva departe de tabără, unde să se îngrijească de ele vulturii, şacalii şi hienele. Dar nici aceasta nu era uşor ; caii nu-i puteau folosi, de teamă să nu pască şi ei pe drum planta otrăvitoare. Nu le rămînea decît să lege o funie de coarnele boului mort, şi să tragă ei vita grea măcar la vreo sută de metri de tabără, în partea ferită de vînt. Abia după aceea sosi „poliţia" sanitară din aceste ţinuturi : vulturii şi hienele.

„I-am primit de data aceasta ca pe cei mai buni prieteni — scrie Holub. Numai ele ne-au putut curăţa atmosfera ! Aceasta a durat zece zile."

Dar în fiecare noapte se aşeza pe copacul de lîngă tabără un fel de bufniţă ciudată, al cărei glas jalnic alunga somnul nefericitului călător.

„Cred că în toate acele zile n-am dormit nici cinci ceasuri — se plînge Holub în jurnalul său. Toată noaptea mă zvîrcoleam în pat, fără somn. Mă apăsau cele mai negre gînduri... Şi în fiecare noapte ascultam glasul monoton al acelei păsări nocturne, care nu ne îngăduia să dormim nici cînd se închideau pleoapele obosite".

Interzise tuturor membrilor expediţiei să folosească carnea animalelor moarte şi pentru că nici vînat nu prea găsiră, două săptămîni se hrăniră aproape numai cu mămăligă. Albii, obişnuiţi cu disciplina militară, se supuneau tăcuţi, dar negrii începură să mormăie. Plati, un conductor de boi din neamul gricvilor, avu mai mult curaj şi veni să se plîngă lui Holub.

— Domnule, pentru ce lăsăm asta carne grasă şi frumoasă să se strice ? Nu sînt boii noştri ? Noi am păzit la păşune şi am îngrijit pe ei !

— Carnea lor este otrăvită ! spuse Holub.

Negrul dădu neîncrezător din cap :

— Vulturii mănîncă din ea şi mereu bucuroşi, este poftă de mîncare ca prima zi.

Această obiecţie nu era lipsită de logică şi Holub în cele din urmă le îngădui. Chiar în ziua aceea negrii jupuiră îndemînatici cele două vite moarte, le curăţară de măruntaie — în care, spre mirarea tuturor, se produseseră numai cîteva alterări neînsemnate — le aruncară şi începură să frigă la foc hălci mustoase. La început albii se uitau la ei cu dezgust, deşi le chiorăiau şi lor maţele de foame după un atît de îndelung regim vegetarian, dar mirosul plăcut care se răspîndi imediat împrejur produse în concepţiile lor o curioasă schimbare. Holub, care stătea pe capra unui car şi la lumina slabă a focului scria în jurnalul său, văzu un tablou interesant. Veselul Söllner se apropie de micul grup de negri care înconjuraseră focul, vorbi ceva încet cu ei, apoi se aplecă în umbra unui tufiş ca să nu-l vadă şeful. După cîteva minute făcu un ocol mare, convins că Holub nu l-a observat şi venind în spatele carului, se strecură pe sub pînza coviltirului. Holub ridică încet perdeaua din spatele său şi... nu ştia ce să facă, să rîdă sau să se supere. Söllner, cu o halcă de friptură în mînă, se afla în faţa soţiei sale, care în acea clipă nici n-ar fi putut vorbi, atît de plină îi era gura, mestecînd cu poftă ceva ; numai degetele i se mișcau într-un gest care, fără nici o îndoială, nu putea să însemne altceva decît că soția sa mai dorește o bucată.

„Asta-i bună — se gîndi Holub amarnic, uitîndu-se la foc, unde între timp se adunaseră toți albii. Propria mea soție și slugile mele mănîncă din carnea interzisă, încălcînd fățiș ordinele mele !“

Dar iată că cineva bătu din călcîie în fața lui, și Fekete, salutînd cu o mînă, oferi cu cealaltă șefului său o farfurie cu cel mai frumos biftec care a fost fript vreodată la sud de ecuator. Tăcea... și nici Holub nu zise nimic. O clipă ezită, dar numai o clipă : ispita era prea mare. Astfel fu rezolvată problema hranei : din clipa aceea carnea vitelor a fost folosită, ca să zicem așa, oficial, și nimeni nu a simțit nici cele mai mici urmări ; toți regretau numai că atîta vreme mîncaseră mămăligă lipicioasă, cînd la doi pași de ei se aflau tone din cea mai bună carne de vacă !

Ei, asta-i bine, dar cu expediția cum rămîne ? Cum vor merge mai departe ? Poate să le ceară oamenilor săi să continue drumul în astfel de condiții ? Acestea erau întrebările care nu încetau să-l preocupe pe Holub. Sînt momente cînd orice conducător al unei expediții intrate în impas ajunge să-și dea seama că uneori nu-i de ajuns să poruncești ; că este mult mai bine pentru reușita întreprinderii să se consulte cu toți membrii expediției, și numai dacă această consfătuire nu dă nici un rezultat, să acționeze curajos, chiar cu riscul unui conflict. Prin astfel de clipe trecea acum Holub. Își dădu seama că fără încordarea forțelor tuturor participanților niciodată nu vor ajunge la Zambezi cu cei douăzeci și șase de boi bolnavi, înjugați la patru care grele ! Asta era mai clar decît lumina zilei.

Porunci să se adune toți.

— Expediția trebuie să pornească mai departe ! declară Holub în fața consiliului pe care îl convocă. Propun să luăm cu noi numai cele două care mai ușoare, iar pentru cele două mai grele, pe care o să le lăsăm aici, să trimitem vite de tracțiune de la stația Panda-ma-Tenca. Dar să știți, drumul va fi cu mult mai greu decît vă puteți închipui. Dacă are cineva vreo altă propunere, să vorbească !

Se făcu liniște, și abia într-un tîrziu se ridică Fekete, ca să vorbească în numele celorlalți.

— Domnule doctor, este bine cum spuneți dumneavoastră. Altă posibilitate ca să ajungem la Zambezi nu există. Vă ascultăm și vă vom urma unde veți voi.

Asemenea cuvinte, orice comandant de expediție le ascultă bucuros. Începură imediat pregătirile pentru marș. Ridicară un șopron mare, sub care adăpostiră cele două care grele, cu colecțiile și cu tot ce au mai putut strînge între timp. În trei zile, totul era pregătit de plecare. Plati și încă vreo cîțiva negri rămaseră aici la izvoarele rîului Clamacleni să păzească cele două care, iar restul expediției porni spre Panda-ma-Tenca. Caii purtau baloturi grele cu perle de sticlă, celelalte bunuri se aflau în care. Au luat cu ei carul cel mai ușor, un car de lemn — a cărui greutate cu încărcătură cu tot Holub o evalua la vreo trei mii de kilograme — și carul de fier cu pontonul, acesta încă și mai ușor, cîntărind cu totul cam două mii de kilograme. Oamenii mergeau bineînțeles pe jos. De Panda-ma-Tenca, stația comercială a lui Westbeech, îi despărțeau vreo două sute de kilometri și drumul era rău. Boii abia se țineau pe picioare ; la fiecare doi kilometri îi dejugau ca să se odihnească. Pe drum pieriră cîteva vite — dacă va merge tot așa, va fi o catastrofă ! Pe urmă intrară în niște dune de nisip, unde carele se înfundau pînă la butucul roților ; de la un loc nici că se mai putură urni. Nu le mai rămînea decît să-și croiască drum prin junglă, unde pămîntul era mai tare. Dar cu cîtă caznă se puteau străbate hățișurile !

„Pot spune astăzi cu toată îndrăzneala că, în astfel de condiții, numai pasiunea cercetărilor științifice ne-a ajutat să nu ne descurajăm, să nu slăbim lupta și să sperăm mereu într-un viitor mai bun, mai fericit — spune Holub. Și fierbinte trebuie să ne fi fost această pasiune, căci am învins greutăţi cu neputinţă de trecut şi am îndurat chinuri supraomeneşti. Nu ne mai rămînea decît să tăiem drum prin junglă, unde aveam pămînt mai bun sub roţile carelor greu încărcate, iar boii bolnavi puteau trage mai uşor, şi-apoi aveau unde să pască ; înainte de a-i lăsa la păscut, însă, trebuia cercetat locul fir cu fir, frunză cu frunză, ca nu cumva să se ascundă prin lăstăriş otrăvitoarea machau de care nici un instinct nu-i apără pe boi."

Şi astfel, pe cînd unii aplecaţi pînă la pămînt sub apăsătoarea şi sufocanta căldură a junglei îndepărtau din cale moartea verde, alţii se luptau cu însăşi jungla. Nu era greu să tai copacii, destul de subţiri, cît era să-i îndepărtezi din drum, căci altfel n-aveai unde înainta. O altă mare dificultate o constituiau copacii putrezi, al căror trunchi găunos, cam pînă la doi metri în sus, era umplut cu nisip de enormele furnici termite. Izbeai în el o dată cu securea şi nisipul se revărsa pe tine, trunchiul se prăbuşea şi ramurile, ca nişte braţe puternice, se rupeau şi se prăvăleau peste capetele oamenilor. Toate acestea erau totuşi o sarcină oarecum uşoară faţă de lupta cu hăţişurile, o împletitură deasă de crăci, cu spini lungi, curbaţi, tari ca oţelul şi aşa de roşii, că omul nu îşi recunoştea sîngele propriu cînd se înţepa în ei ! Un adevărat arici şi numai printre aceşti spini puteai să-ţi faci loc ! Cu haina trasă peste cap, ochii nu vedeau, dar mîna pipăia alte tulpini pe care le tăia cu cuţitul de vînătoare, chiar dacă în ea se înfigeau sute de ace. Nu trebuia slăbită lupta pînă nu apărea în fortăreaţa de spini breşa largă prin care să poată trece carele. Hainele le erau zdrenţuite, din zgîrieturi adînci curgea sînge, dar ce importanţă au fleacurile astea ? Totul este să se mai apropie cît de cît de ţintă.

În sfîrşit, au parcurs jumătatea drumului şi în balta întîlnită se adăpară de-a valma şi oamenii şi animalele însetate. Mai au numai o sută de kilometri, dar pe tot acest parcurs nu vor găsi nici un fel de apă. Holub ştia asta de mult, de cînd mai călătorise pe aici acum zece ani. Din fericire, putea să se încreadă în călăuzele tocmite, care cunoşteau bine drumul. Negrul este de fapt un slab botanist, de asta Holub s-a convins pe propria-i piele, în schimb are un minunat simţ al orientării ; te scoate unde vrei, bineînţeles fără hartă. Şi mai are o mare calitate : găseşte apă unde nu gîndeşti. Astfel, în timp ce boii însetaţi se tot tîrăsc înainte, călăuzele se abat din drum, umblă vreo zece kilometri şi, oprindu-se pe un loc unde albul nu observa nici un indiciu, sapă în pămînt. Încetişor, picătură după picătură, şanţul nisipos se umple cu apă. Pentru oameni e de ajuns, însă drumul făcut cu găleata pînă la o aşa depărtare sub soarele african este o treabă nespus de grea. Dar de ! Ce nu face omul cînd e cu adevărat însetat !

„Muncă de titani, nu de muritori de rînd, dar strădania necontenită de atîtea zile în şir i-a sleit de puteri...", spune Holub. Şi încă oamenii îşi mai potolesc măcar setea, dar vitele suferă îngrozitor, de trei zile n-au băut : se pare că aceste trei zile de sete intră în destinul boilor africani.

Şi cît este de trist acest ţinut lipsit de apă ! Toate sălbăticiunile, neavînd ce bea, îl ocolesc, iar expediţia lui Holub află de la nişte vînători negri o veste ciudată : undeva, pe-aproape, zac morţi patru leoparzi frumoşi, bine dezvoltaţi.

— Cine i-a ucis ? întreabă Holub fără mare interes, deşi altădată n-ar fi pregetat să facă un drum oricît de lung pentru o blană atît de frumoasă.

— Nimeni, domnule. Au murit de foame ! răspunde negrul.

Ce fel de ţinut poate fi acesta, unde nici o fiară cu muşchi de oţel ca leopardul nu-şi găseşte hrană !?

Înaintau ca melcul, şi Holub socotea cu teamă timpul. La 25 septembrie 1885 intrară în sfîrşit în valea îngustă a unei ape curgătoare. Primul rîu pe care îl vedeau după cinci sute de kilometri de mers printr-o regiune numai cu albii uscate de bălţi din izvoare sărace. Holub ar fi rămas bucuros aici cîtva timp ca să se odihnească oamenii şi animalele, mai ales că vînat era destul și o mulțime de plante noi i-ar fi putut îmbogăți colecțiile, dar n-o putea face. Dușmanilor cu care luptase pînă acum i se alătura un altul, de neînvins : timpul. Timpului trebuie să i se supună : să plece mai departe, cît mai repede, ca să ajungă la Panda-ma-Tenca, iar de acolo, fără zăbavă, în imperiul maruț, unde să angajeze hamali și să treacă la timpul potrivit fluviul Zambezi, cu miasmele malariei purtătoare de moarte. Pînă nu încep ploile aducătoare de malarie ! Ploile să găsească expediția în munții necunoscuți ce mărginesc orizontul la nord de Zambezi, unde este aer curat, fără germenele morții.

Lupta cu timpul este cea mai grea încercare pentru expediții. Timpul este de regulă pricina nereușitei lor, fie că au pornit să străbată Africa plină de praf, ori întinderile de gheață ale ținuturilor polare. Este septembrie, ploile cu malaria vin la sfîrșitul lui octombrie... De aceea Holub nu-și îngăduie nici sieși odihnă, nici altora. O singură zi rămîn lîngă rîul Deicha, de care cu greu se desprind și oameni, și vite. Carele iarăși pornesc la drum. Pînă la Panda-ma-Tenca sînt numai douăzeci de kilometri, dar și la un drum atît de scurt de patru ori trebuie să facă popas — boii sînt istoviți.

Holub privește cu sentimente ciudate locurile pe care le-a mai văzut cu zece ani în urmă și de care n-a vrut să se despartă pînă în ultima clipă, căci a le părăsi însemna să renunțe pentru totdeauna la toate planurile îndrăznețe de cercetare a ținuturilor de la nord de Zambezi. Arată atît de plăcut această mică stație a lui Wastbeech, ascunsă în umbra palmierilor și a mapanilor, încît oamenii lui Holub se înveselesc privind-o.

— Uitați-vă ! exclamă bucuros micul ceh Bukači, șchiopătînd pe lîngă Holub cu dulăpiorul cu cronometre în spate. Ce frumos și ce plăcut loc ! Ce odihnitor trebuie să fie aici după muncă ! Nu bănuia, sărmanul, că acolo îl aștepta odihna pînă în ziua judecății de apoi.

Înainte de a ajunge în stație, îi întîmpinară nenumărate pietre risipite ici și colo prin iarba abundentă — mormintele băștinașilor care au murit de malarie. Nu-s îngrădite, cum nu e îngrădit nici cimitirul albilor.

Cînd ajunseră mai aproape, însoțitorii lui Holub fură oarecum dezamăgiți văzînd cele cîteva colibe care formau stația economică. Asta este Panda-ma-Tenca, despre care șeful lor le vorbise de atîtea ori, locul de ieșire al expediției lor spre fluviul Zambezi — mai întîi spre cascadele Victoria, pînă la care mai sînt doar o sută de kilometri ? Se poate, dar nu e o stație comercială activă. Peste tot se vede decăderea fostului centru economic al întregii Zambezii de nord.

Una dintre cauzele acestei decăderi, Holub o bănuiește a fi dispariția elefanților care acum zece ani mișunau pe aici cu sutele de mii, și care în urma neîncetatelor vînători s-au împuținat, retrăgîndu-se mult din calea vînătorilor spre nord, spre ecuator. Cîți au mai rămas, șefii negri și-i rezervă pentru ei, interzicînd albilor să-i vîneze. Nu mai vin aici vînătorii buri să schimbe colții de elefant pe alimente și praf de pușcă, și nici vînătorii de struți nu mai aduc, ca altădată, prada lor ușoară de pene frumoase și lungi...

Dar mai este o cauză, pe care Holub o va afla curînd.

Arzînd de nerăbdare să-l vadă pe Westbeech, se îndreptă spre cea mai mare dintre clădiri, construită numai din lemn și din frunze de palmier, dar în stil europenesc.

— Este o greșeală — îi explică înăuntru un bărbat gras, care se prezentă : părintele Booms, pater iezuit din stația misionară Zambezi... Acum zece ani noi nu eram aici, și-i arătă o colibă de alături.

Astfel îl găsi în sfîrșit Holub pe prietenul său Westbeech.

Trecuseră zece ani peste capul lui, dar Holub găsi totuși că nu s-a schimbat de loc, deși boala îi subminase sănătatea. Îi strînse emoționat mîna, copleşit de amintiri la vederea acestui om care l-a ajutat cu ani în urmă să facă marea călătorie pînă la Zambezi. Se grăbi şi acum să-i mărturisească intenţiile, dar Westbeech dădu grijuliu din cap.

— Dumneavoastră nu ştiţi ce s-a petrecut în aceşti ani ! îl întrerupse pe Holub şi îi povesti cumplitul destin al imperiului maruţo-mabund. Preaputernicul rege Sepopo a murit ; a murit de foame, hăituit de luptătorii nepotului său Vana-Vena. Dar nici Vana-Vena nu mai trăieşte : proprii lui războinici l-au asasinat. Luanica-Leboşe a ocupat tronul, dar a fost expulzat de propriii săi supuşi. Fiecare şef se luptă să ocupe tronul, dar nici unul dintre ei nu are autoritate, nici măcar nu sînt sprijiniţi — termină încercatul negustor. Cine vă poate da autorizaţia de trecere prin imperiul maruţ ? V-o dă oricine, dar nimeni nu garantează. Şi de unde luaţi hamali ?

— Totuşi trebuie să-mi continui drumul ! răspunse încăpăţînat Holub, deşi toate acele ştiri îl puseseră pe gînduri. Vreau să trec fluviul pînă nu încep ploile !

— Nu ştiu cum aţi putea face aceasta, chiar dacă în imperiul maruţ ar domni pacea — clătină din cap Westbeech. Reşedinţa nu mai este la Seşeche. E la o depărtare de optsprezece zile de drum greu spre apus. Faceţi socoteala.

Holub făcea tot felul de calcule. Chiar dacă n-ar fi toate aceste piedici, ar avea nevoie de cel puţin cinci săptămîni ca să pregătească expediţia. Cinci săptămîni... asta înseamnă sfîrşitul lui octombrie. Dar poate că ploaia va întîrzia.

Nu-i rămînea nimic altceva de făcut decît să aştepte.

Holub nu bănuia că aşteptarea aceasta, la sud de Zambezi, se va prelungi trei sferturi de an !

Pînă să vină ploile, întreprinse numai cu carul de fier un drum la cascadele Victoria. Mergeau printr-un ţinut unde peste tot ieşea la suprafaţă minereu roşu, şi unde iarba creştea printre ruinele unor cuptoare joase pentru lucrarea fierului. Erau urmele unei culturi moarte. Negrii care îl însoţeau pe Holub nu ştiau ce sînt acele grămezi de piatră ; ei prelucrau cu totul altfel, mult mai rudimentar, aceste minereuri.

De la o depărtare de cincizeci de mile strălucea un curcubeu desfăşurat în arc deasupra cascadei. Zgomotul de tunet al uriaşelor căderi de apă îi întîmpinară de la cîteva ore depărtare, iar priveliştea ce li se oferi cînd se opriră deasupra apei înspumate atît de mult îi încîntă, încît nu fură în stare să scoată nici măcar un strigăt de mirare. Ar fi rămas bucuroşi acolo încă luni îndelungate, dar după trei săptămîni trebuiră să se întoarcă. Frigurile începură să-l zgîlţîie mai întîi pe Bukači, apoi se îmbolnăviră pe rînd Fekete şi Şpiral, iar pe Holub îl încercau vechile dureri reumatice.

— Ce ciudat ! Aici oamenii se îmbolnăvesc de malarie chiar cînd nu sînt bălţi în preajmă ! se miră Holub. Că sînt nişte paraziţi în sîngele omenesc care produc boala se ştia pe atunci, dar că numai ţînţarii răspîndesc boala asta, o bănuiau numai cîţiva cercetători. Au mai trecut douăzeci de ani de strădanii şi sacrificii ale unor medici care se lăsau singuri înţepaţi de ţînţari purtători ai molimei malarice — pînă să se cunoască adevărata evoluţie a bolii.

Primele ploi apucară expediţia la cascadele Victoria, şi lor le atribui Holub eliberarea miasmelor[1] din pămînt ; malaria era încă pentru el „mal arii", adică aer prost. Singurul leac împotriva ei, cunoscut de mult, de cînd nu se ştia încă nimic despre caracterul bolii, era chinina. Chinină aveau puţină cu ei, dar la Panda-ma-Tenca trebuia să găsească, aşa că Holub, cu părere de rău, fu nevoit să dea ordin de plecare. La cascade mai aveau mult de lucru.

---

[1] Expresie pentru boli contagioase. Miasmele, după concepţia vechii medicine, luau naştere în aerul sau în apa ţinuturilor mlăştinoase, iar omul, respirîndu-le sau bînd apa infectată de ele, se îmbolnăvea. Astfel explica medicina îmbolnăvirea în masă, pînă la începutul secolului XX, cînd au fost cunoscute adevăratele cauze şi origina bolilor epidemice. (n. a.)

Săptămîni întregi puteau să mai dureze cercetările mineralogice și geologice, și nici rău nu le mergea. De pe malul de nord al fluviului, matocovii le aduceau mei, porumb, plante oleaginoase și alte produse de ale lor, cerînd în schimb perle de sticlă, pînză sau, uneori, alte lucruri destul de curioase. Un șef, de pildă, și-a ales un joben, care a făcut mai tîrziu un bun serviciu lui Holub.

Malaria îi prinse pe rînd pe toţi albii ; ultima se îmbolnăvi doamna Holubovà, cam pe la începutul lui martie 1886, cinci luni după sosirea lor pe malurile infectate ale fluviului Zambezi.

„Umbli de colo-colo — scrie acasă curajoasa femeie — ameţită și obosită de parcă ai fi cărat pietre de moară ; dormi prost sau de loc, mănînci puţin și ţi-e frig, deși termometrul arată treizeci de grade Celsius ; tremuri cînd adie cel mai slab vînt și nu suporţi soarele. Sufletul ţi-e cuprins de o indiferenţă teribilă, de plumb, faţă de soartă și viitor, așa încît moartea, acest prieten al pustiurilor, nu te mai sperie nici cît o boală ușoară în condiţii normale."

Și totuși accesele ei erau cele mai ușoare. Cel mai rău se simţea Șpiral, care nu suporta cuvertura pe trup ; cînd îl apucau crizele, își smulgea hainele de pe el și ieșea din colibă în ploaia de gheaţă, speriindu-i pe băștinașii superstiţioși, care o rupeau de fugă din faţa lui.

Chinină aveau puţină, iar neomenosul reprezentant al lui Westbeech (acesta plecase după treburile lui negustorești) abia se înduplecă să-i dea lui Holub cîteva grame — cantitate care, după metoda de vindecare de astăzi, ajunge doar pentru o singură persoană și numai pentru cîteva zile, iar din partea staţiei misionare din Seșeche, unde Holub în desperarea sa trimise după ajutor, nu primi nici măcar răspuns. Astfel muri la 23 martie 1886 Șpiral, în valea Leșumsca, unde Holub trebuise să-și mute tabăra, pentru că la Panda-ma-Tenca ar fi murit de foame : după plecarea lui Westbeech, nici un vînător băștinaș nu mai venea la ei să le vîndă vînat, pentru că nobilul reprezentant al lui Westbeech cumpăra totul de la ei, înainte de a ajunge la Holub. Nici să meargă la vînătoare nu puteau, pentru că toţi erau bolnavi — unii dintre ei de două ori bolnavi, şi de malarie şi de dezinterie în acelaşi timp.

Tremurînd ca varga, tovarăşii lui Şpiral îi fac camaradului mort ultimul serviciu. Îl înfăşoară în cuvertura lui, îl leagă pe o scărişoară cu fire de palmier şi sub copacii umbroşi din valea Leşumsca îi sapă chiar ei groapa. Acolo, la ţărmul imensului fluviu Zambezi, se odihneşte cehul Josef Şpiral din Stáhlav, de lîngă Pilsen.

LA NORD DE ZAMBEZI

Toţi sînt bolnavi. Chiar şi Holub îşi simte creierul congestionat, încît e nevoit să-şi ia sînge. Chinină nu mai au. Mister W, prea cumsecadele agent al absentului Westbeech, răspunde stereotip la desperatele rugăminţi ale lui Holub : „N-avem chinină de vînzare !" Numai cînd află de moartea lui Şpiral, se trezeşte în el o oarecare rămăşiţă de conştiinţă şi-i trimite lui Holub cîteva grame de chinină. Este puţin, şi nu ajunge. Astăzi ştim că nu-i de ajuns să iei chinină cînd boala a izbucnit, şi că în ţinuturile infectate trebuie folosită preventiv, cînd omul este deplin sănătos. Nu ne miră atunci afirmaţia lui Holub că jumătate de europeni mureau la Zambezi de friguri. Tot de malarie au murit în cele din urmă şi cei doi negustori englezi pe care i-a cunoscut Holub : Westbeech, care a trăit acolo cincisprezece ani, şi Blockley, care şi-a dus viaţa în preajma marelui fluviu doar cu cîteva luni mai puţin.

Această puţină chinină aduse o uşurare timpurie ; şi o dată cu ea, primiră şi vestea că Luanica-Leboşe a ocupat din nou tronul. Odinioară fusese alungat din pricina prea multei bunăvoinţi, dar în exil s-a vindecat de această însuşire şi guvernează acum mai rău decît Sepopo cel de tristă amintire. Dar, la urma-urmelor, nu asta îl interesa pe Holub ; important era faptul că în imperiul maruţilor s-au schimbat condițiile, și că noul rege îi va da desigur permisiunea de călătorie la nord de Zambezi. Vorba e — se va menține el pe tron măcar atîta timp cît îi va fi necesar lui Holub să treacă prin imperiul său ? Și asta-i foarte probabil.

Voința lui Holub este de neînfrînt. Cu toată boala și necazurile pe care i le-a hărăzit destinul, pornește cu cea mai mare ardoare la organizarea expediției sale la nord de Zambezi. Țelul său e să ajungă în regiunea lacurilor de la ecuator : Bangveolo și Tanganica, de unde să se îndrepte apoi către mare, la răsărit, spre Oceanul Indian. Pînă să ajungă la lacuri, însă, trebuie să treacă prin țara mașuculumbilor, pe unde a trecut și Livingstone. Acum zece ani, Holub a văzut cîțiva soli mașuculumbi la curtea lui Sepopo și nu i-a plăcut. Nu că s-ar fi temut de ei, dar era oarecum îngrijorat pentru soția sa. Spera însă că pînă la urmă se vor descurca. Piedici mereu întîmpină omul și dacă s-ar gîndi numai la ele, nici că s-ar mai urni din loc.

Toți munceau sîrguincios, deși nici unul nu era pe deplin sănătos. Cel mai rău se simțea Halușka : rămăsese de pe urma malariei cu o periculoasă boală de rinichi, încît Holub se gîndi să-l trimită cu colecțiile în sud, și apoi acasă. Cu el vor pleca și cei doi buri, care au și ei friguri. Se vor duce cu două care la Soșong, acolo le vor vinde, și cu care închiriate vor transporta colecțiile la Kimberley. Acolo vor vinde atelajul și 250 kg de fildeș pe care Holub le-a obținut la Zambezi ca schimb pentru stofă și perle. În sud se ia pe fildeș bani buni, și cu ce se va obține pe ele, plus ce vor primi la Soșong pentru care și la Kimberley pentru boi, vor plăti datoriile făcute în sud, iar cu restul vor acoperi transportul colecțiilor spre patrie. Așa cel puțin își făcuse el socoteala. Numai că socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg. Oamenii n-au ținut seama de instrucțiunile lui : au vîndut totul la Kimberley, unde au căpătat pentru care mult mai puțin decît la Soșong, și cu toți banii luați n-au putut plăti nici măcar datoriile făcute în Africa. Ce s-a întîmplat cu Antoniu Haluşka din Rajhrad Holub nu ne spune, dar putem presupune că curajosul moravian a ajuns cu bine acasă.

Cu moartea lui Şpiral nu s-a încheiat numărul jertfelor ; în tabără la Clamcleni au mai murit de malaria gricvasul Pit, călăuza lui Holub, iar la Panda-ma-Tenca a murit cehul din Viena, Karel Bukači. Aparent însănătoşit, Bukači lucra la pregătirile de plecare, cînd deodată s-a îmbolnăvit iarăşi. Crizelor de malarie li s-au adăugat accese violente de epilepsie : ultima oară sărmanul se zbătea în aşa hal, încît trebuiră să-l lege de pat, toţi fiind atît de slăbiţi de boală că nu-l puteau ţine. Moartea miloasă l-a scăpat de chinuri după cîteva ore de agonie teribilă. Sub palmierii care i-au plăcut atît de mult cînd a venit la Panda-ma-Tenca, şi la umbra cărora a vrut să se odihnească, a fost îngropat la 9 mai 1886.

Moartea unora nu trebuie să fie o piedică în munca celorlalţi : Holub îşi continuă pregătirile pentru plecarea spre nord. Avea mari dificultăţi de învins, cu toate că Westbeech, care se întorsese, îl ajută cum putu şi de astă dată. Acest om sever a fost un adevărat gentleman ; fără ajutorul lui, Holub ar fi dus cu greu la capăt amîndouă călătoriile. A recunoscut îndatoritor aceasta, şi acum căuta să se achite după puterile sale. Cînd a sosit la Panda-ma-Tenca, i-a dăruit carul său de lemn, iar acum, la plecare, vru să-i dea şi carul de fier, cu ponton. Westbeech primi cu ezitare, ştiind că prietenul său ceh nu are prea mulţi bani, iar pontonul de fier pe care Holub dorea să i-l dăruiască îl refuză categoric. În schimb, se oferi să-l cumpere, după ce va trece întîi peste Zambezi. Fluviul aici este lat de 1 200 metri, aşa că pontonul va prinde foarte bine. Sufla încontinuu un vînt puternic dinspre sud-est şi negrii, cu canoele lor înguste, numai dimineaţa şi seara — cînd vîntul se mai potolea pentru cîteva momente — se încumetau să treacă fluviul. Cu pontonul era cu totul altceva. Fără să le pese de valurile mari, cu pontonul transportau sigur oamenii şi încărcătura grea peste apa temută, de unde hipopotamii şi crocodilii pîndeau vreun plutitor neatent.

În sfîrşit, trecură tot echipamentul expediţiei pe malul de nord al fluviului Zambezi, la Gazangula, şi începură să împacheteze cu asiduitate, pregătindu-se să-şi continue călătoria. Se cos saci pentru pînzeturi, perle de sticlă, fire de alamă şi celelalte mărfuri de schimb care vor înlocui banii în marşul lung spre Oceanul Indian. Holub a luat cu sine şi corane pentru Africa ecuatorială, unde trăiesc arabi musulmani ; printre darurile destinate şefilor sînt săbii, căşti de dragoni, lulele, piepteni, oglinjoare şi tot felul de lucruri curioase, ba şi rochii pestriţe pentru femei. Dar femeile negre nu par prea încîntate de moda europenilor şi nu manifestă pentru aceste rochii nici cel mai mic interes. Holub ştie însă ce să facă : pune să se taie aceste rochii şi face din ele şorţuri pentru bărbaţi, cu care va avea foarte mare succes.

Dar, spre paguba sa, îşi dă seama că moda se schimbă şi pe malurile fluviului Zambezi. Cînd a fost aici acum zece ani, negrii se băteau pentru perlele albastre-azurii, şi de aceea a luat din acestea o mare cantitate. Astăzi însă nimeni nu arată interes pentru ele ; sînt cerute numai perle galbene, la care atunci nu se uita nimeni. Totuşi darul cel mai plăcut rămîne mereu acelaşi, puşca şi praful de puşcă, care au mereu acelaşi preţ, preţul pe care îl are la noi aurul. Negrul slujeşte doi ani pentru o muschetă veche cu o ţeavă şi pentru o cuvertură. Ba la acest preţ poţi cumpăra chiar un băiat de la 2 la 18 ani, care te va sluji cînd va creşte mare. Pînza de bumbac, perlele şi firul de alamă sînt „monetă" măruntă, care înlocuieşte banii de argint din ţările civilizate.

Cu o puşcă, Holub ar putea cîştiga bunăvoinţa oricărui şef, dar de acum înainte se naşte o altă greutate. Holub a fost nevoit să-i făgăduiască solemn regelui Luanicá-Leboşe că nu va da nici o puşcă vreunui şef matoc.

Aceşti şefi vecini şi supuşi sînt oricînd gata să se revolte împotriva şefului suprem şi Luanicá-Leboșe știe bine asta. Holub își ține cuvîntul pînă la urmă, dar tocmai de aceea are nesfîrșite dificultăți. Șefii sînt nemulțumiți de darurile lui, toți cer zgomotos numai puști !

Europeanul fără hamali este neputincios în Africa. Acolo nu sînt drumuri practicabile, și singur nu poate duce încărcătura grea a acestor felurite „valori". Un hamal băștinaș duce un balot de treizeci kilograme pînă la locul de destinație și numai acolo, la capătul drumului, este plătit. Cel puțin așa au călătorit prin Africa ecuatorială Stanley, Livingstone, Cameron [1] și alții care aveau hamali zanzibarezi de încredere, cu care au ajuns pînă la țel. Un asemenea noroc n-a avut Holub, și de multe ori îl invidia pe Stanley.

Pentru o călătorie spre sud, Holub ar fi putut angaja la un preț acceptabil o sută de hamali, dar pentru expediția spre ecuator abia adună, cu chiu cu vai, douăzeci. Alți optzeci primiră să meargă, dar numai trei zile, urmînd ca în locul lor să caute înlocuitori acolo unde vor ajunge. Cu aceste proaste perspective porni expediția la drum în ziua de 10 iunie 1886.

Înainte de plecare, veni în vizită la Holub reverendul misionar hughenot Coillard. Stația o avea la Seșeche, fostul sediu al lui „Neron cel negru", regele Sepopo. Coillard oferi cu căldură doamnei Holubovà adăpost în familia sa pînă se va întoarce soțul ei din expediția de la nord de Zambezi. Dar Holub n-avea de gînd să se întoarcă, țelul lui fiind oceanul, iar soția lui era și mai puțin dispusă să-și părăsească soțul. Holub mulțumi din inimă pentru sincera ospitalitate a lui Coillard, dar n-o primi.

---

[1] Cameron Verney Lovett (născut 1844) — călător englez. În anul 1872 a întreprins o expediție pe care Societatea geografică engleză a trimis-o în ajutorul lui Livingstone. Expediția s-a întîlnit însă cu însoțitorii lui Livingstone cînd aceștia îi aduceau trupul mort la Zanzibar. Cameron a pornit apoi mai departe și a traversat de-a curmezișul întreaga Africă, cea mai mare parte necunoscută pînă atunci. (n. a.)

— Eu și soția mea sîntem hotărîți să nu ne despărțim unul de altul ! susținu el cînd părintele Coillard insistă.

— Dar femeia este o ființă slabă ! spuse misionarul. N-ar trebui să se aventureze printre acele triburi sălbatice de care se tem chiar și negrii de aici. Da, da, n-ar trebui !

Obiecțiile lui nu clintiră hotărîrea soților de a călători pînă la capăt, și preotul privi cu teamă în inimă șirul lung de hamali ai lui Holub, care dispărea la orizont. În fruntea expediției mergea doamna Holubovà cu Leeb și două călăuze negre, pe care Holub îi botezase Caberbac și Ionaș. După ei se țineau celelalte călăuze, cu conducătorul lor, căruia toți îi spuneau simplu „Boy" (băiat), iar Fekete cu Söllner erau însărcinați să-i supravegheze. În urma întregului convoi pășea Holub, care avea în grijă cei trei măgari cu încărcătură.

Munca lui Holub în ultimele rînduri ale caravanei nu era de loc plăcută. Povara pe care o purtau măgarii era relativ mică — 45 kg perle — dar lor și atîta li se părea mult. Numai măgarul Iacub, pe care Holub îl căpătase pe o pereche de pantofi și un metru de pînză, era mai cumsecade, ceilalți doi își foloseau ingeniozitatea — care la măgari nu este mică — numai ca să scape de încărcătură. Și mai rău au ieșit lucrurile cînd doamna Holubovà a încercat să meargă călare pe unul dintre ei : măgarul a rupt-o la fugă printre pomi ; Holubovà s-a lovit atît de rău de-o cracă, încît a preferat să continue drumul pe jos.

În afară de măgari, expediția mai avea o jumătate duzină de capre pitice, trei cîini și o maimuță îmblînzită, Pit. Dintre toate aceste animale s-au întors înapoi numai doi cîini, celelalte animale, afară de un singur măgar, au pierit sub *asagaiele* mașuculumbilor. Singurul măgar scăpat cu viață a rătăcit pînă la marginea unui craal al mașuculumbilor și a fost primit acolo cu aceeași cinste cum erau primiți caii de către primii europeni în Lumea nouă :

a trăit la ei, pesemne fără să muncească, în linişte şi în belşug pînă la sfîrşitul zilelor.

Înaintau destul de încet printr-un ţinut cu iarba deasă, care ajungea adesea pînă la o înălţime de doi metri. Făceau opt pînă la douăzeci de kilometri pe zi ; numai cînd îi păştea vreo primejdie izbuteau să facă treizeci de kilometri în douăzeci şi patru de ore. La orizont se zăreau mereu păduri mici care mascau priveliştea, iar pămîntul era impregnat cu minereu roşu de fier. Craalele negrilor erau risipite pe cîmpie în mijlocul ogoarelor cultivate de ei — era o populaţie agricolă, aşezată. La început drumul decurse normal — treceau încă prin ţinutul maruţilor. Oamenii se arătau binevoitori şi adesea, la popasuri, dădeau hamalilor atîta *bucali* — bere de secară sau de mei — încît aceştia ar fi băut toată noaptea dacă nu intervenea cu severitate şeful expediţiei, trimiţîndu-i la culcare, în partea lor de tabără, despărţită de cortul albilor.

Hamalii făceau dinadins numeroase cotituri, ca la capătul celor trei zile făgăduite să nu se îndeparteze prea mult de satele lor. Totuşi iată-i ajunşi, în seara celei de a treia zi, la Mo-Rucuni, reşedinţa regelui matacilor Matacala, vasal al lui Luanicá-Leboşe. Primul lucru pe care îl făcu Holub după sosirea la reşedinţa lui Matacala fu să-l salute pe rege şi să-i ofere darurile rezervate lui. Şi ele erau destule : o baionetă belgiană, o vergea de plumb, două vergele de alamă, groase cît degetul, un ghem cu fir de aramă, o cască de dragon, o cuvertură, o pereche de pantaloni negri de „general" cu vipuşcă lată, roşie, şi o cutiuţă cu bijuterii sclipitoare, de teatru. Soţia preferată a regelui căpătă o fustă frumoasă din pînza de „Kosmonoska", iar copiii ei jucării.

Era mai mult decît destul, dar Holub voia să-l înduplece pe rege să-i dea hamali pentru drumul mai departe. N-avu succes însă. Regele se posomorî şi îi spuse de la obraz că în loc de toate acestea ar prefera o puşcă. Hamali ? Nu are. Omul alb să mai aştepte. Şi de parcă n-ar fi fost de ajuns asta, hamalii cerură să li se mărească plata. Holub nu se lăsă înduplecat. Unde ar ajunge astfel ? Se afla abia la începutul călătoriei, drumul era lung, și pînză avea puțină. După o îndelungată tocmeală, adăugă fiecărui hamal douăzeci de centimetri și oamenii se arătară mulțumiți.

Dar regele ? Îi dădu să înțeleagă că celelalte șapte femei ale sale sînt nemulțumite că nu au primit nimic.

„Soția mea s-a supărat rău de tot — scrie Holub în jurnalul său — și nu mi-a îngăduit să dau nimic celorlalte femei.

— Cine l-a pus să-și ia atîtea neveste ? m-a întrebat, privindu-mă cu un aer de reproș.

— Ce să fac, dragă, nu-s eu de vină că Matacala și-a vîrît de atîtea ori capul sub jugul căsătoriei ! i-am răspuns. Femeile sînt un dușman periculos. Ea m-a învăluit pentru a doua oară într-o privire mînioasă, aproape distrugătoare. Totuși am insistat : Mă gîndesc să le dăruim totuși și celorlalte cîte ceva. Gîndește-te, avem nevoie de hamali, nu putem rămîne veșnic aici..."

Holubovà recunoscu pînă la urmă că soțul ei avea dreptate și se duse singură să aleagă fuste pentru celelalte șapte soții ale regelui : fustele nu erau prea frumoase și dacă le-ar fi ales de prima calitate, efectul lor n-ar fi fost cu nimic mai mare. Dar regele își dorea arzător o pușcă, nimic altceva. Ori tocmai pușcă nu-i putea oferi Holub, căci își dăduse cuvîntul lui Luanicá-Leboșe că nu va da vasalilor săi nici o armă de foc. Poate că Holub ar fi rămas mult și bine acolo, dacă n-ar fi avut prilejul să-și exercite arta lui medicală. La reședința regelui fu invitat un șef negru beat și vesel, cu joben pe cap — cel pe care-l primise de la Holub la cascadele Victoria. Era un joben pliant, model „Claque", cum se văd astăzi numai la teatre. Cu ajutorul unui resort se putea strînge ca o armonică sau desface la loc, în toată înălțimea lui. Fericitul lui proprietar îl purta fudul, în fața negrilor vrăjiți, iar regele Matacala și-a vîrît atîta nasul în pălăria aceea miraculoasă, că-i de mirare că nu s-a lovit cînd a umblat la resort. S-a speriat totuși într-atîta, încît a început să tușească convulsiv. Prinzînd momentul, Holub îi spuse îngrijorat :

— Ești bolnav, *morena !*

Şi începu să-i înşire toate simptomele bolii.

— *Eh-hé, eh-hé* (da, da) ! mărturisi mirat Matacala, în timp ce sfetnicii săi șopteau că *ma-loa* (omul alb) este cu adevărat un mare *naca* (vraci) și că are un puternic *molemo* (farmec) din moment ce ştie toate, înainte chiar de a-l fi văzut vreodată pe rege. După ce Holub îi dădu lui Matacala puţină digitalină și morfină cu sirop, tusea i se opri ca luată cu mîna.

Situația se schimbă imediat. De unde cu o oră înainte regele îi declara de la obraz omului alb că nu-i dă hamali și că tot avutul pe care nu-l va putea duce i se cuvine după lege lui (la care Holub i-a răspuns că mai degrabă ar arde totul decît să i-l lase), acum se purta frumos și porunci să se aducă bere — ba din politețe bău mai întîi el, ca să arate că berea nu-i otrăvită — și-i oferi lui Holub șase boi pentru leacul cel nou.

— Ce să fac eu cu boii, *morena ?* îi spuse Holub. Dă-mi hamali și-ți făgăduiesc că atunci cînd îi voi trimite înapoi, am să le dau, în afară de ce li se cuvine lor, și leacuri pentru tine. Matacala se mai codi încă multă vreme, nevoind să cedeze, pînă ce un nou acces de tuse îl muie. Astfel căpătă Holub hamali pentru alte trei zile de mers și caravana porni din nou la drum.

UNDE N-A CĂLCAT PICIOR DE ALB

Pentru Holub era un noroc că a putut profesa medicina printre negri. Mulți aveau încă răni vechi, infectate, căpătate în luptă sau la vînătoare, și care se pot lecui ușor prin tratament. Chiar și o simplă frecare cu piatra dracului pe bubă aduce suferindului o ușurare momentană. Practica medicală îi ajută lui Holub să meargă mai departe pînă la marginea imperiului lui Luanicá-Leboșe. Totuși nici acest drum nu a fost așternut cu roze — marșul s-a desfășurat cu nenumărate greutăți.

Hamalii se răzvrăteau la fiecare etapă cerînd un plus peste leafa convenită. Se înțelegeau cu Holub mai întîi pe un preț concret, *sicibu*, adică doi metri de americă pentru două sau trei zile de mers, dar abia porneau, că și uitau înțelegerea. Apoi se arătau nemulțumiți că albul nu le dă un avans, o bucată de pînză de cîțiva centimetri. Holub avea însă un motiv temeinic să nu le dea nimic, căci negrii, de cum căpătau pînza, la primul popas dădeau tîrcoale frumuseților craalului, ispitindu-le, iar soții sau pretendenții supărați, ca să se răzbune, puneau mîna pe secure sau *asagai*. Dacă n-ar fi luat această măsură, ar fi rămas repede fără hamali ; de aceea respingea categoric orice cerere de avans.

După patru săptămîni de marș izbucni printre albi malaria, dar nu era timp de odihnă. Plecară mai departe, cu corpul arzînd de temperatură și cu hainele îmbibate de sudoare — lipite de piele. Fauna era extrem de bogată — mereu fugeau înaintea lor turme speriate de antilope, de zebre, de bivoli sau paconi. Dar aveau timp puțin să vîneze. Împușcau animale cît le era necesar pentru hrană. Totuși prada era totdeauna bogată, deși numai trei din cele douăzeci de călăuze negre, mai buni trăgători, îi însoțeau pe albi în scurtele vînători. Și hrana prea abundentă își avea neajunsul ei : hamalii petreceau toată noaptea, iar dimineața, nedormiți și ghiftuiți, nu mai erau buni de nimic.

Străbăteau acum ținutul muntos al matocilor, popor blajin și ospitalier. Doamna Holubovà primea adeseori de la femeile localnice daruri în natură : secară, mei, lapte și găini. Depășiseră hotarul autorității lui Luanica. Ajunseseră la matocii „liberi" care trăiau în triburi conduse de numeroși șefi, dintre care cel mai puternic, Mo-Panza, avea numai nouă sute de supuși. Cu toți acești șefi, Holub trebuia să se poarte totuși la fel de politicos ca și cu stăpînii multor mii de oameni, altfel n-ar fi primit noi hamali. Cînd ajunseră la reședința lui Mo-Panza, ultimul dintre ei, Holub era atît de bolnav, încît zăcu toată ziua chinuit de friguri. Avea febră mare, transpira și deodată începea să-l scuture un frig de gheață ; capul îl durea cumplit, iar în momentele limpezi îl cuprindeau gînduri negre. Ce va fi mai departe ? Dimineața se simți ceva mai bine, și teama pentru viitorul cel mai apropiat i se mai risipi. „Poate n-o fi dracul chiar atît de negru cum îl zugrăvesc călugării" — încerca să se liniștească el.

„Ținuturile matocilor, despre care, pe bună dreptate, toți aveau numai cuvinte de laudă, rămîneau din păcate în urma noastră — scrie el în clipele cînd se pregătea să pornească spre necunoscut. După ce vom traversa teritoriul destul de mic stăpînit de Mo-Panza, ne vom afla în fața înspăimîntătorului sfinx al Africei de sud, care a întors din pragul ei doi dintre cei mai celebri călători. Peste cîteva zile vom avea prilejul să tragem vălul care se întinde peste aceste meleaguri! Abia acum aspirațiile și dorințele noastre vor cunoaște împlinirea! Acest gînd gonea toate amintirile urîte, ne făcea să uităm toate suferințele îndurate pe drum. Iată sosit și timpul cînd vom culege laurii gloriei, pentru care am adus atîtea jertfe! În imaginația mea vedeam zilele următoare în culorile cele mai frumoase, mă înfioram de bucurie, și zîmbetul fericit reapăru pe fața mea; mă și vedeam la capătul călătoriei noastre — doar să întind mîna. Am salutat vesel soarele cînd a doua zi de dimineață s-a arătat pe creștetul muntelui din față, tivind cu aur vîrfurile împădurite, și fără să vreau, m-am trezit rostind o rugăciune; fie ca și de acum înainte călătoria mea să fie luminată de steaua fericirii, fie ca visurile mele să fie împlinite."

Deocamdată se pare că totul mergea bine. Mo-Panza se arăta tot atît de binevoitor ca și toți ceilalți șefi matoci. Acest bătrîn de nouăzeci de ani mai avea, cu toate desele atacuri de paralizie, încă țeluri în viață. Era „stăpînul" unui mare număr de soții — se însura bucuros mai cu seamă cu văduve bogate, pentru ca averea lui pămîntească să se rotunjească și mai mult. Dar numeroasele lui „căsătorii", negustorește vorbind, erau o afacere foarte rentabilă.

El vindea femei mașuculumbilor vecini, unde erau la mare preț, și cumpăra această „marfă vie" de la vecinii din sud. Pînă acum n-a văzut niciodată albi adevărați, deși i-au povestit multe despre ei mambarii — mulatrii născuți din portughezi cu negrese — care veneau în țara lui pentru negoț dinspre marea de răsărit. Sosirea expediției lui Holub o consideră un har divin. Iată că l-au învrednicit zeii să vadă albii înainte de a muri. Era atît de fericit, încît sărută pămîntul în fața membrilor albi ai expediției! Supușii lui se uitau la albi cu aceleași sentimente.

„Bucuroși ne-ar atinge cu mîna, dar mai ales părul nostru, scrie Holub. Cea mai mare mirare a trezit printre ei soția mea și cînd întîmplător a început să-şi pieptene la umbra unui pom părul ei lung, blond, atunci oamenii încîrlionţaţi mai să-şi piardă capul ; strigau, îi chemau pe toţi ceilalţi, cîţi mai rămăseseră cu treburi în colibe ori pe cîmp, dădeau din mîini şi exclamau neîncetat : *Cauche, cauche monato !* (Priviţi, priviţi ce frumos !) Dar şi mai mult se bucurau femeile, văzînd că părul cel mai lung îl are soţia mea, iar nu noi, bărbaţii !"

Mo-Panza se miră cînd Holub îi mărturisi că are intenţia să treacă prin ţara maşuculumbilor ; nu considera aceasta ca ceva înţelept. Pe maşuculumbi îi cunoştea din afaceri negutătoreşti şi ştia că sînt oameni răi, trădători şi perfizi. Le arătă trei maşuculumbi care se aflau în vizită la el şi Holub rămase într-adevăr neplăcut impresionat : figura lor imobilă nu trăda nici cea mai mică mirare la vederea nemaivăzuţilor străini cu pielea albă, care pe ceilalţi îi impresionau atît de adînc.

— Nu te duce printre ei, ei nu sînt ca noi ! îi atrase atenţia încercatul bătrîn, crezi că pe voi o să vă cruţe ? O să te omoare şi pe tine şi pe toţi oamenii tăi ! Dacă vrei să ajungi la lacul Bangveolo, ocoleşte ţara lor. Du-te de-a dreptul spre răsărit, pînă la vărsarea Luengăi în Zambezi, apoi porneşte spre nord. Numai aşa poţi să scapi de primejdie.

Acest sfat era bun, dar Holub îl respinse. Doi călători înaintea lui îi evitaseră pe maşuculumbi. Ei bine, el nu va fi al treilea.

Văzînd că omul alb nu se lasă convins, regele îi găsi hamali, care se angajară, pentru obişnuitul *sicibu,* să-i ducă bagajele prin două imperii maşuculumbe, pînă la graniţa celui de-al treilea imperiu, la rîul Luenga. Totul fu repede pregătit, şi la 16 iulie expediţia părăsi Mo-Pande, sediul amabilului rege.

Cînd se apropiară de graniţele imperiului maşuculumb, Holub îşi aminti cu nelinişte de această întîmplare. Mai aveau o zi de mers, cînd ceva începu să fiarbă în convoiul negru. Numai însoţitorii albi, Leeb, Söllner şi Fekete, mergeau ascultători, cum se cuvine unor foşti soldaţi, şi soţia lui, care avea încredere în steaua fericită a expediţiei. Astfel numerosul convoi trecu la 17 iulie granița acelor ținuturi însemnate pînă atunci pe hartă numai cu o pată albă. Dar chiar în primul craal fură întîmpinați cu dușmănie.

— Acești oameni albi vin dinspre sud, de la maruți, dușmanii noștri. Sînt deci și ei dușmanii noștri, spioni ai lui Luanica-Leboșe.

Aceasta e concluzia la care a ajuns sfatul de bătrîni ai mașuculumbilor, și vestea se răspîndește cu iuțeala fulgerului prin tot ținutul, iscînd dușmănie. După lungi consultații, mașuculumbii le îngăduiră să-și facă tabăra undeva, afară din sat, apoi în jurul suprafeței ocupate de străini începură să se înghesuie luptători mașuculumbi.

— Spune omului de colo că stă pe un pachet cu praf de pușcă ! îl rugă Holub pe interpretul dat de Mo-Panza. Efectul fu imediat. Mașuculumbul sări ca ars. De fapt, ei nu aveau puști, dar cunoscuseră efectul lor în timpul invaziei lui Luanica-Leboșe.

Cercul negrilor se mai lărgi puțin. Urmă o îndelungă tocmeală și în cele din urmă expediția căpătă, prin schimb, de-ale gurii.

În tot acest timp, Holub avu prilejul să-i studieze pe acești oameni ciudați, pe care nici un călător alb nu i-a descris pînă acum în jurnalele lor. Bărbații umblă goi de tot, cel mult își trec peste umăr o piele de animal ori o bucată de pînză, amintind bizar togele romane. Și siluetele lor înalte, ținuta mîndră a corpului, nasul coroiat trezesc amintirea patricienilor romani. Numai extravaganta coafură a bărbaților mașuculumbi strică această impresie. Astfel de coafuri enorme Holub nu mai văzuse pînă atunci. Mai tîrziu va putea urmări îndeaproape îndeletnicirea coaforului băștinaș. Coafura se făcea cu atîta caznă și migală, cum nici în saloanele noastre de înfrumusețare n-ai să întîlnești.

Pregătirea întregii coafuri durează cîteva săptămîni, uneori și cîteva luni. Coaforul lucrează cu un ac lung cam de douăzeci de centimetri, ținînd pe genunchi capul „clientului". Mai întîi îi împletește în păr fibre de palmier, apoi părul adăugat — fie cumpărat de la alte triburi, fie tăiat de la vreun sclav, fie părul primit de la femeia lui ca o ofrandă. Femeile mașuculumbilor, spre deosebire de soții lor, poartă capul ras, uns cu grăsime. Înălțimea coafurii la bărbați ajunge pînă la un metru, și chiar mai mult! Această coafură masivă, care nu se desface niciodată, este îmbibată cu grăsime și numai datorită acestui fapt nu se cuibăresc insectele în ea. Pentru o coafură mai acătării coaforul primește un bou sau zece metri de pînză — așa încît meseria de coafor la mașuculumbi este în mare cinste.

Pieptănătura și vitele sînt preocupările de căpetenie ale mașuculumbilor. Vînatul, femeile și fumatul rămîn pe planul al doilea, iar alcoolul — spre mirarea și bucuria lui Holub — la acești sălbatici este un lucru aproape necunoscut. De femei duc întotdeauna lipsă, pentru că la invadarea unui sat de către altul ele sînt masacrate ca să nu zămislească pe urmă sămînța dușmanilor. Din aceste motive femeia este la mașuculumbi mai scumpă decît oriunde în altă parte. La Zambezi se poate căpăta o femeie convenabilă pentru o luntre sau pentru o vacă, iar dacă cererea este mică, chiar și pentru o cuvertură; mașuculumbii dau pentru o femeie pînă la paisprezece sape de fier! Mașuculumbii nu sînt prea muncitori; dorm pînă tîrziu, spre prînz, ceea ce i-a îngăduit lui Holub, în unele cazuri, să treacă neobservat prin preajma satului lor.

Hamalii matoci ai lui Mo-Panza trebuiau să meargă cu Holub pînă la rîul Luenga, un afluent al fluviului Zambezi, care brăzdează țara mașuculumbilor de la apus spre răsărit.

Holub încercă să se înțeleagă cu mașuculumbii și le oferi ajutorul său medical.

— Noi n-avem nevoie de leacurile tale! refuzară sălbaticii. Tu nu ești *naca,* ești un *moloi* — vrăjitor rău!

Frumoasă perspectivă! Dar situația se înrăutăți și mai mult.

— Eşti spionul lui Luanica-Leboşe, regele maruţilor ! strigau maşuculumbii. Vii să ne iscodeşti, pentru ca Luanica să ne poată ataca turmele !

Holub se sili zadarnic să le alunge bănuielile.

— Fiţi înţelegători, oameni buni ! le vorbi el maşuculumbilor. Oare nu vedeţi că noi sîntem cu totul altfel decît maruţii ?

— Ţi-ai frecat pielea cu var ! i-au răspuns ei.

— Convingeţi-vă ! întinseră albii mîinile. Maşuculumbii îi pipăiră, îşi udară degetele în gură şi frecară — dar în zadar.

— V-aţi schimbat prin farmece, din maruţi în oameni albi, şi vreţi să ne jefuiţi ! Şi cu aceste vorbe puseră capăt discuţiei.

Pentru un moment prinseră bine improvizaţiile. Söllner suflă în trîmbiţă şi maşuculumbii fugiră speriaţi. Dar hamalii matoci, rîzînd, îi liniştiră : au mai văzut asta la Mo-Panza, unde Holub a înălţat drapelul fîlfîind, în sunetele aceleiaşi trîmbiţe. După aceea începură să le dea tîrcoale maşuculumbi spoiţi cu var şi înarmaţi cu *asagaie* lungi de doi metri şi jumătate. Unul dintre ei începu chiar să danseze un dans războinic. Era o provocare la luptă, dar Holub nu voi pînă în ultima clipă să folosească armele.

Situaţia era gravă. Ce era de făcut ? Cînd dansul războinic se apropia de sfîrşit şi sălbaticii începuseră să-şi legene *asagaiele,* lui Holub îi veni o idee. Dădu carabina lui Söllner şi sări în faţa dansatorului negru. Acesta se sperie o clipă, apoi continuă să danseze. Dar acum avea partener la dans. Holub sărea înaintea lui atît de uşurel şi elastic încît arta de dansator a luptătorului negru păli. Cîteva momente negrul se sili să-şi intensifice dansul, dar obosit se dădu bătut. Maşuculumbii începură să rîdă şi de data asta îi lăsară în pace, căci omul care rîde n-are chef de luptă. Noaptea de 23 iulie Holub nu o va uita, chiar de-ar mai trăi o sută de ani, cum spune el însuşi. Boy şi toate călăuzele sale negre fugiră împreună cu matocii. Un singur negru îi rămase credincios lui Holub — un om ursuz, cu pleoapele veşnic cîrpite din pricina conjunctivitei, în care albii avuseseră mai puţină încredere decît în oricare altul. Îl chema Muşemani (Păstor).

Şedea lîngă focul părăsit şi vorbea indiferent, de parcă ceea ce urmase să se întîmple nu l-ar fi atins de loc pe el :

— Ne vor ucide pe toţi la noapte.

— De unde ştii ? îl întrebă Holub.

Muşemani împinse un lemn în focul aproape stins şi vorbi liniştit mai departe.

Maşuculumbii au aflat ce comori ai. S-au înţeles între ei să te jefuiască şi să împartă prada.

— Bine, dar de ce au fugit şi călăuzele mele ? Trebuiau să primească o muschetă şi o cuvertură, pe cînd aşa, nu vor primi nimic.

— Boy i-a convins că sînteţi oamenii lui Luanica, şi se tem să nu-i ucidă maşuculumbii — îi explică Muşemani cu indiferenţă.

În noaptea aceea toţi cei cinci albi vegheară cu puştile pe genunchi, înghesuiţi după baloturile care formau un fel de zid de apărare. Dinspre cele două sate de pe malul Luengăi răsunau pînă la ei prin noapte urletele sălbatice ale maşuculumbilor care îşi sărbătoreau anticipat victoria sigură.

OTRĂVITORUL NAMBO

Totuşi noaptea trecu în linişte. Maşuculumbii îşi dădeau seama că albii sînt pregătiţi şi n-aveau poftă să înfrunte ţevile care împroşcau foc. De dimineaţă Holub începu să negocieze cu unul dintre maşuculumbi, pe care îl remarcase încă din ajun şi căruia — pentru firea mai aprigă decît a celorlalţi— îi spunea „banditul satului". Îi făgădui multe daruri şi, spre surprinderea lui, omul se arătă dispus să-l ajute.

„Probabil l-am nedreptăţit. La urma-urmei, poate că e singurul om cumsecade dintre toţi", gîndi Holub despre maşuculumbul pocăit. Dar nu, din păcate prima sa impresie fusese justă, după cum s-a convins, spre paguba lui, cînd era prea tîrziu ca să mai poată îndrepta ceva. Viclean, maşuculumbul arătă spre nord, unde se întindea la orizont o fîşie joasă de munţi albaştri, cam la cincizeci de kilometri depărtare.

— Acolo, peste munţi, locuieşte un bărbat cu pielea la fel ca a voastră — spuse el.

Această veste îl electriză pe Holub. E, fără îndoială, un om puternic. Un fel de Westbeech numărul 2. Ar fi bine să-i ceară o mînă de ajutor şi cu concursul lui poate că, în cele din urmă, va trece mai uşor prin imperiul maşuculumbilor. Deci nu este încă totul pierdut ! Numai de-ar ajunge la el! Și iată că „banditul satului" se arătă dispus să-l ajute. Îi făgădui hamali și chiar îi găsi. Dar în ce condiții! Cereau de trei ori cît îi ceruseră matocii, bagajele urmau să le ducă numai atît cît să se poată întoarce și dormi acasă, și pretindeau plata înainte. Cînd Holub refuză, îi cerură — după o lungă discuție — măcar să adauge la fiecare balot pînza pe care trebuia s-o primească drept plată. Abia făcu aceasta, că din senin se produse o învălmășeală de nedescris. Mașuculumbii ahtiați se repeziră la pînză și se luară la harță între ei și cu albii, iar în învălmășeala aceea dispăru pentru un moment și doamna Holubovà. Soțul ei vru să-i sară în ajutor, dar nu mai fu nevoie — curajoasa femeie izbuti să se descurce singură. Dădu celui mai îndîrjit agresor un pumn în bărbie și-l nimeri astfel încît, deși robust, omul nepregătit se prăbuși, atrăgînd cu sine în cădere încă doi din compatrioții săi.

În cele din urmă albii restabiliră ordinea cu patul puștilor, și porniră la drum spre nord.

„Banditul satului" primi cîțiva piepteni de alamă pentru pieptănătura sa splendidă, și asta îl făcu pe neașteptate mai vorbăreț.

— Mașuculumbii care trăiesc la sud de Luenga sînt răi și mă mir cum de nu v-au ucis pînă acum — spuse el sincer. Dar noi sîntem niște antilope față de cei care trăiesc dincolo de rîu. Aceia sînt hiene și nu ne cruță nici pe noi, frații lor, cînd le ieșim în cale. Trebuie să ajungeți repede la mancoi, altfel sînteți pierduți!

Holub era de acord cu el. Auzise că negrii mancoi sînt agricultori pașnici și locuiesc, după cum se spunea, cam la două zile de mers spre nord, dincolo de munții ce se conturau la orizont. Nimeni nu dorea mai arzător ca el să ajungă acolo, dar fiecare pas înainte însemna o luptă obositoare și noi primejdii.

Pașnicele „antilope" mașuculumbe își arătară „colții" încă de la trecerea peste Luenga. Intenția lor era să-i ducă pe albi — sub pretext că-i duc spre celălalt mal — pe insula mlăştinoasă din mijlocul rîului, unde să-i lase să flămînzească — căci să se lupte cu ei nu le dădea mîna. Ca să le reuşească acest plan, canoele cu alimente trecură mai departe, în timp ce pe albi vrură să-i debarce pe insulă. Dîndu-şi seama însă de toată manevra, Holub îşi croi drum cu forţa spre ţărmul de nord al rîului Luenga şi cu ajutorul carabinei, după neîncetate ameninţări şi negocieri, îi sili pînă la urmă pe maşuculumbi să-i transporte bagajele încă optsprezece kilometri mai spre munţi, pînă la craalul Nicoba.

Drumul, tare prost, trecea peste două lagune mocirloase, acoperite cu papură şi trestie. Doamna Holubovà se tot încurca în fustele ei lungi, încît Fekete trebui pînă la urmă s-o ia în spate şi s-o ducă pe pămînt tare. Veşmintele ei nu erau de loc potrivite aici, dar pe atunci oamenii purtau îmbrăcămintea de rigoare chiar şi în sălbăticia africană. Doamna Holubovà purta o fustă lungă, cu nelipsitele şi nenumăratele jupoane, o jachetă strînsă, o pălărie de damă cu boruri largi, fără să mai vorbim de ghetele cu şireturi. Bărbaţii aveau pantaloni lungi, haine strînse pe corp şi meloane. Astfel îmbrăcaţi traversau ei bălţile, iar conservatismul prescripţiilor sociale din acea vreme era atît de riguros, încît nici unuia din ei nu-i trecea măcar prin minte să lepede haina şi să rămînă în maiou faţă de o doamnă, deşi în jurul lor erau sute de sălbatici, goi-goluţi — aşa cum i-a creat natura. Călătorul de astăzi merge în şort, cu cizme înalte, împotriva ţînţarilor, fără haină şi cu o caschetă colonială pe cap, iar femeia se îmbracă la fel ca bărbatul. Vor mai trece însă cel puţin treizeci de ani pînă să se împămîntenească această modă practică.

Bălţile şi rîul Luenga rămăseseră în sfîrşit în urmă, dar nici mai departe nu puteau merge fără hamali. Iată-i în faţa craalului Nicoba, pitiţi, cu arma în mînă, după amărîtul „zid de apărare" făcut din baloturi suprapuse. Maşuculumbii veneau mai întîi cîte unul, apoi în grupuri. Erau neînarmaţi, dar după ei se tîrau prin iarba înaltă băieţi de-ai lor, fiecare purtînd mănunchiuri de lănci în mînă.

— Spune-le că le văd *asagaiurile* — se adresă Holub credinciosului Muşemani, care înţelegea puţin limba maşuculumbă — şi că îl împuşc pe oricare se apropie mai mult de patruzeci de paşi!

De la treizeci-patruzeci de paşi, negrul atinge precis cu suliţa orice loc i s-ar arăta. Ameninţarea îşi făcu efectul. Maşuculumbii se opriră la distanţa cerută, şi în acea zi fu tras din tabără numai un singur foc: Holub ucise un cîine care îi gonise măgăruşii, iar negrii manifestară admiraţie pentru reuşita împuşcătură. Holub spera să se înţeleagă cu vorba bună, de aceea interzise să se tragă în oameni.

Atîta timp cît ţevile puştilor erau îndreptate spre ei, maşuculumbii nu îndrăzneau să atace. Încercară, ca şi ceilalţi maşuculumbi, stratagema asediului şi înfometării taberei, dar femeile lor nu rezistau ispitelor modei. Ştiau despre perlele din baloturile bărbaţilor albi, şi le aduceau în taină noaptea lapte şi păsări. Hrană aveau deci, dar hamali nu era chip să tocmească. În acele momente grele norocul îi surîse lui Holub — cel puţin aşa crezu el. Prin preajma taberei lor trecură patru mancoi cu poveri de tutun, cu care voiau să facă schimb la maşuculumbi. Aceştia îi spuseră lui Holub că într-adevăr ar exista un alb care locuia peste munţi, şi pînă la urmă îi făgăduiră că vor vorbi cu Nambo, şeful unui craal din apropiere, să-i trimită hamali. Nambo era un şnapan şi jumătate — Holub auzise despre el — multe şi nimic bun, dar în situaţia lui desperată, cînd trebuia să-şi continue drumul cu orice preţ, ar fi primit bucuros şi ajutorul lui Scaraoţchi, chiar dacă i-ar fi oferit diavoli drept hamali.

Craalul lui Nambo se găsea cam la o zi depărtare, spre nord, deci mai aproape de munţii doriţi. Mancoii se ţinură de cuvînt — hamalii lui Nambo veniră într-adevăr. Ba acum şi negrii din Nicoba, văzînd că prada le scapă, se oferiră să transporte mărfurile. Holub preferă oamenii lui Nambo, dar curînd avu motiv să regrete. Se întîmplă nu numai obișnuita păruială pentru pînza pregătită drept plată, dar douăzeci dintre hamali o luară la fugă îndată ce albii le dădură baloturile care trebuiau duse. Se iscă o zăpăceală atît de mare, încît cei patru bărbați albi și femeia nu izbutiră să-i stăpînească la timp. Cei douăzeci de oameni care o luaseră înainte, lîngă craalul lui Nambo tăiară baloturile și furară o parte din mărfuri, iar ceilalți hamali, profitînd de învălmășeală, furară și ei cît putură, dînd lucrurile furate altor rubedenii de-ale lor, venite pe ascuns. Holub însă n-avea de gînd să lase lucrurile așa, la voia întîmplării. Sub amenințarea armelor îi ținură pe hoți în tabăra care se organiză la repezeală, și sub un copac uriaș, unde nu după mult timp „veni în vizită" însuși Nambo, cel despre care la curtea lui Sepopo se spuneau atîtea lucruri rele — un om de vreo cincizeci de ani, cu nasul ascuțit și coroiat, cu ochi vicleni, acoperiți pe jumătate de pleoape, și cu buzele strînse ironic. Holub i se plînse că hamalii i-au jefuit bagajele, dar răspunsul lui fu numai un rînjet. Rîdeau toți mașuculumbii, chiar și aceia pe care îi reținuse pentru furt. Dar Nambo își alungă curînd zîmbetul de pe buze :

— Nu sînt oamenii mei, nu pot să-i pedepsesc — minți el.

Iar cînd Holub insistă, răspunse cu asprime :

— Dă drumul oamenilor !

Încordarea ajunsese la culme — deși nici unul dintre albi nu își dădea seama de aceasta. Holub rămase o clipă perplex. Ezita. Să folosească arma, sau să-l asculte pe Nambo ? Pușca „Winchester" pe care o ținea strîns în mînă era încărcată ; Söllner, prietenul întotdeauna înflăcărat al negrilor, avea o armă automată cu șapte gloanțe, ceilalți erau înarmați cu carabine „Werndel". Negrii nu aveau de loc arme de foc, și nici *asagaie* n-aveau toți. O singură salvă ar fi fost poate de ajuns ca să restabilească autoritatea omului alb ; și în cazul acesta poate că însăși soarta întregii expediții ar fi fost alta. Cine știe ? Focul împotriva mașuculumbilor era singura posibilitate, extremă, trebuie să recunoaștem. Dar Holub, după o scurtă reflecție o refuză. Ar mai fi fost o posibilitate, și anume : să-i țină pe vinovați în captivitate, pînă îi vor fi restituite mărfurile furate. Dar cine o să păzească așa de mulți „delicvenți" ? Pînă la urmă Holub se opri la a treia soluție, cea mai rea dintre toate : renunță la orice autoritate. Dădu negrilor drumul fără să-i pedepsească, și aceștia, zîmbind batjocoritor, fugiră spre craalul lui Nambo. Nambo socoti această atitudine a lui Holub drept o slăbiciune.

— Lasă că-ți aduc mîine alți hamali ! îi făgădui el.

Un băiat aduse atunci o ulcică cu lapte.

— Beți ! Uite, sînteți obosiți ! le oferi Nambo, arătînd picăturile de pe fruntea doamnei Holubovà.

„Oala are o știrbitură, și negrul nu bea niciodată dintr-un vas spart...", se gîndi el în clipa cînd întinse mîna să ia laptele, și uitîndu-se mai atent, i se păru că dă în verde.

— Mulțumim, șefule, nu ne este sete, dar îl bem noi mai tîrziu — îi spuse. Fără să insiste, Nambo se îndepărtă cu întregul său convoi. Vorbind, Holub lovi în treacăt oala, și puțin se scurse pe jos. Cîinele lui Leeb, însetat, îl linse, și a doua zi muri în chinuri groaznice. Laptele era otrăvit.

Holub se hotărî să aștepte. Poate Nambo își va ține totuși făgăduiala. Nu le rămînea nimic altceva de făcut. Întăriră apărarea micilor tabere cu crăci țepoase de mimoză și împărțiră egal puțina hrană pe care o mai aveau. Mușemani ședea lîngă ei ; nu mai avea rost să ridice despărțituri separate pentru negri. Pe de o parte n-aveau pentru cine, iar pe de altă parte, Mușemani dovedise în noaptea cînd toți negrii au fugit cît este de credincios.

La două sute de pași de mica tabără se afla un copac ciudat. Nu avea frunze, ramurile lui erau cu desăvîrșire uscate, totuși avea roade: la capătul fiecărei crengi era înfipt un craniu omenesc! Unele din ele albiseră de soare. Sub fiecare craniu atîrna arma învinsului. Cercetînd aceste arme, Holub identifică triburile căruia aparțineau morții.

În tot restul zilei plină de zăduf veneau din toate părțile în craalul lui Nambo mașuculumbi înarmați. Spre seară se strînseseră cîteva sute, și neîncetatele lor strigăte de luptă ajungeau pînă la mica tabără.

— Vor veni la noapte! spuse încet Holub, și cuvintele lui le goniră tuturor somnul. Obosiți și slăbiți de febra malarică ce le revenea din trei în trei zile, moțăiau lîngă focul stins, cu puștile pe genunchi. Focul îl stinseseră chiar ei, ca să nu arate dușmanului locul unde se află. O, de-ar fi o noapte senină, ca să-i poată vedea pe agresori cînd vor veni!

Cel puțin de data aceasta cerul se îndură de ei. Dinspre marginea craalului umbre se furișau, apropiindu-se, și toți albii scrutau bezna cu atenția încordată, cînd deasupra orizontului, spre nord, țîșni o vîlvătaie care îndată se întinse pe tot cerul. Undeva pe pășune vreun negru păzitor de vite a uitat focul aprins și iată că acum se aprinsese stepa. Cerul ardea ca o torță, luminînd ținutul pînă la două mile depărtare.

Era și timpul. Inamicul depășise jumătate din distanța care îl despărțea de tabăra albilor, dar acum se opri. Pe fondul luminos umbrele negre se proiectau ca niște figuri de tir. Ținta se vedea bine, dar mașuculumbii nu rămăseseră prea multă vreme în fața armelor de foc ale albilor. Manifestîndu-și printr-un urlet înfiorător furia că li se zădărnicise planul, ei se întoarseră în craal.

Incendiul nu se stinse pînă a doua zi la amiază. În zadar aștepta Holub hamalii. În locul lor veniră cîțiva bărbați neînarmați care se așezară obraznic lîngă focul lui. Să-i gonească nu voia, ca să nu-l supere pe Nambo — mereu spera că negrul se va răzgîndi și îi va trimite hamali — dar nici lîngă foc n-ar fi vrut să-i lase, pentru că știa că au venit să spioneze orice mișcare a lor. Mai cu seamă n-ar fi vrut să fie de față cînd va da mancoilor ce se întorceau o scrisoare pentru misteriosul alb care locuia peste munți. Trebuie să fie vreun portughez — povestirea băștinașilor sprijinea această părere — și spera foarte mult în ajutorul lui. Cîteva momente se gîndi cum să scape de acești oaspeți nepoftiți care se întinseseră lîngă foc ca la ei acasă. Îi veni o idee. Luă din lădița de medicamente sticluța cu acid fenic și, ca din greșeală, vărsă din ea la picioarele lor. Mașuculumbii săriră ca mușcați de *mamba* (mirosul de acid fenic, hotărît lucru, nu le era pe plac) și plecară mîniați. Dar nu după mult timp se întoarseră iarăși, tocmai cînd erau și mancoii acolo.

Holub era desperat. Nu putea să toarne peste ei tot ce avea miros în farmacia lui. Privind maimuțoiul îmblînzit, îi veni o nouă idee.

— Söllner, ia asmute-l puțin pe Pit!

Söllner nu se lăsă poftit de două ori. Rîzînd, îi dădu drumul din lanț lui Pit, și arătînd spre negri, îi șopti la ureche:

— Uite, Pit, ei te-au legat!

Scrîșnind din dinți, maimuța sări la negri și unde începu să le scarmene splendidele coafuri, care din primul moment îi treziseră antipatia!

Mașuculumbii nu erau înarmați, și chiar dacă ar fi avut cu ei *asagaiele*, nu ar fi atacat maimuța, din superstiție. În timp ce urlau, apărîndu-se de Pit, Holub — profitînd de ocazie — îi încredință unui mancoi o scrisoare către portughez, iar ca răsplată pentru serviciul ce urma să-i facă îi dărui doi metri de pînză. După plecarea lui, gîndindu-se mai bine, începu să se îndoiască de buna-credință a solului. Dacă negrul mancoi aruncă scrisoarea? Răsplata și-a primit-o, ce interes mai are să se ostenească ducînd scrisoarea omului alb? Trebuia să ajungă careva din ei pînă acolo. Dacă nu toți, căci nu aveau hamali, măcar unul.

Această idee nu-i mai ieşea din cap lui Holub, ba chiar se întări după convorbirea avută cu Nambo, care catadicsi să vină din nou în tabără.

— Nu-ţi dau nici un hamal — îi spuse lui Holub. Mi-ai trimis prea puţine daruri.

Asta era prea de tot! Holub aflase că Nambo a confiscat de la hamalii din satul vecin tot ce furaseră din baloturile lui şi nu ezită să i-o spună de la obraz.

— Dar n-am luat nimic de la tine, am luat de la ei! îi răspunse Nambo, pare-se sincer jignit. De fapt, ai putea să-mi mulţumeşti că i-am pedepsit!...

Astfel luă el hotărîrea să pornească singur să ceară ajutor misteriosului portughez. E de mirare cum de nu s-a gîndit că tabăra fără el e sortită pieirii.

„Eram convins că în lipsa mea, care nu putea dura mai mult de două sau trei zile, oamenii mei vor şti să ţină piept maşuculumbilor." Aşa se justifică el. Dar în situaţia aceea greşea părăsindu-şi oamenii, chiar dacă se ducea să caute ajutor pentru toţi. Scindarea forţelor în faţa primejdiei rareori se termină cu bine.

Doamna Holubovà nu vru să se despartă de soţul ei, aşa că numărul puşcaşilor albi scăzu de la cinci la trei. Situaţia era, vădit lucru, extrem de gravă. Dar şi mai îndoielnic fu ordinul pe care-l dădu Holub celor rămaşi în tabără.

— Eu sper totuşi că Nambo se va răzgîndi pînă la urmă şi va trimite hamali — spuse el. În acest caz porniţi direct spre nord, spre acel defileu din munţi, şi ne întîlnim pe drum!

Cum îşi închipuia el că trei bărbaţi, slăbiţi de febră şi de neodihnă, vor putea ţine în frîu o droaie de sălbatici aţîţaţi?

Înainte de plecare, Holub îi făcu o vizită lui Nambo. Îi aminti de făgăduiala că-i va da hamali şi Nambo profită de moment ca să stoarcă de la el un nou dar, trei kilograme de perle frumoase de sticlă, care aveau în aceste locuri valoarea a şase boi.

— Ascultă, şefule ! îi vorbi grav. Să nu crezi că mă păcăleşti ! Ştiu că hamalii de acuma nu vor fi cu nimic mai buni decît aceia pe care mi i-ai mai trimis o dată. Dar dacă vor mai încerca să fugă cu lucrurile mele, ai să vezi ce-o să se întîmple cu ei ! Luă o sticlă goală, o puse pe un muşuroi de furnici şi cu o împuşcătură o sparse în mii de bucăţi.

— Aşa va păţi oricine va încerca să mă fure ! îl avertiză el. O să-i zboare ţeasta în bucăţi !

— Da, foarte bine. Aşa e drept să faci ! îi răspunse surîzînd Nambo.

LUPTA DE LA GALULONGA

Holub își luă rămas bun de la însoțitorii albi, care îi urară sincer succes și, după ultima întrevedere cu Nambo, porni la drum. Soția sa și Mușemani îl însoțeau. Mînau înaintea lor caprele pitice și doi dintre măgăruși, cu jumătate din perlele de sticlă ale expediției. Cînd treceau peste primul deal, auziră o salvă din tabără și Holub răsuflă liniștit. Era semnul convențional care anunța că Nambo a trimis totuși hamali. Holub simți din nou curajul de care avea cu adevărat nevoie. După zece kilometri ajunseră la o mlaștină, și se opriră la marginea ei, neștiind ce să facă. Drumul cotea pe pămînt uscat spre nord-est, dar Holub nu voia s-o ia pe acolo, căci ar fi trebuit să treacă printr-un alt craal al mașuculumbilor, Galulonga, și acolo nu-l putea aștepta nimic bun. Porniră deci de-a dreptul prin mlaștină, pe o cărare ce ducea spre defileu. Curînd însă, nimeriră într-o bîhlă care duhnea îngrozitor. Abia scoteau piciorul din mîlul lipicios ! Iar cel mai prost mergeau măgărușii, cu copitele lor mici. Îngreunați de poveri, se afundară la un moment dat aproape cu totul în noroi. Cu eforturi desperate, Holub cu Mușemani abia izbutiră să-l scoată pe unul din ei la liman. Al doilea, însă, se afundă fără nici o nădejde de salvare. În timpul acestei munci încordate, pe Holub îl cuprinse un nou acces de friguri. Soția sa și Mușemani îl ajutară să ajungă pe un loc uscat — vîrful unui cuib de termite ce ieșea ca o insulă din apă.

„Am crezut atunci că mi-a sunat ceasul — scrie Holub despre acele clipe grele. Peste măsură mă chinuia mirosul pestilențial al mlaștinii ; după atîta suferință simțeam că mă înăbuș. I-am luat mîna soției mele și am rugat-o să-mi ierte toate grozăviile și toate primejdiile trăite în această călătorie, numai și numai din cauza mea. Nu speram să mai apuc ziua de mîine."

Se sufoca, și soția sa îi rupse cămașa la piept ca să poată respira mai în voie. Se urcă apoi lîngă el pe vîrful cuibului de termite și se uită în jur, după ajutor. Și într-adevăr îl găsi. Trei păstori mașuculumbi care veneau din nord, neștiind nimic despre vînătoarea împotriva albilor organizată de compatrioții lor din sud, îl ajutară binevoitor pe Holub să iasă pe pămînt tare, aproape de Galulonga, și-i purtară pînă acolo și armele. La cinci sute de pași mai departe îi aștepta o surpriză neașteptată. Leeb stătea distrus printre vreo douăzeci de baloturi, dintre care unele erau golite cu totul, iar altele în parte.

— Ați vorbit cu portughezul, domnule doctor ? fu prima lui întrebare cînd îl văzu pe Holub șchiopătînd, sprijinit de un mașuculumb străin. Rămase uluit și dezamăgit cînd află că mica expediție abia cu chiu cu vai scăpase din mlaștină, darmite să fi ajuns în munți. Ce s-a întîmplat cu ei ? Ceea ce era de așteptat. Hamalii au fugit la primul prilej, zbughind-o pur și simplu de pe poteca îngustă în iarba înaltă, ce creștea de amîndouă părțile. La început au fugit cîțiva. Cînd au vrut să tragă în ei, ceilalți i-au ridicat în față un zid întreg de lăncii. Atunci Leeb s-a repezit pe urmele lor, dar în acest timp ceilalți hamali s-au apucat să jefuiască baloturile chiar pe loc : unii au umplut iscusit baloturile cu iarbă, alții au rupt-o de fugă în toate părțile. Cum puteau Söllner și Fekete să împiedice fuga a două duzini de negri ?

Holub nu-i reproşă nimic, ştia bine că nu merită. Tăcut, cercetă puţinul ce le mai rămăsese. O parte din praful de puşcă dispăruse. Dar instrumentele ştiinţifice, care nu aveau nici o valoare pentru negri, erau toate aici. Din lucrurile de schimb le rămăseseră abia o cincime.

„Sîntem la marginea prăpastiei! se gîndea el în tăcere. Cu aceste mizerabile resturi nu ajungem nicăieri."

Porunci să se ridice tabăra. Dar bagajele erau atît de puţine, că nu mai ajungeau să facă din ele un zid de apărare. De aceea Holub alese un loc acoperit în parte de un gard pe jumătate rupt, făcut din coceni de porumb. Călăuzele reparară repede gardul cu alţi snopi adunaţi în porumbiştele din jur, ca să aibă cît de cît un adăpost împotriva lăncilor lungi ale maşuculumbilor. Craalul Galulonga era numai la cîteva sute de metri de ei — hoţii şi-au găsit desigur refugiu acolo; maşuculumbii din craal ştiau deci ce lucruri frumoase duc bărbaţii albi cu ei, şi se pregăteau, fără îndoială, să le ia şi ceea ce le-a mai rămas. Ştiau de asemenea că unii dintre ei porniseră spre nord să-l caute pe un alt alb şi erau convinşi că dacă nu l-au găsit, vor pleca iarăşi să-l caute. Tabăra va fi astfel slăbită şi o vor ocupa uşor. Deocamdată n-avea rost să întreprindă un atac împotriva lor; era de ajuns să-i ţină sub supraveghere şi să aleagă momentul prielnic.

Holub se odihnea, aşteptînd să-i treacă temperatura, ca apoi din nou să pornească în căutarea portughezului. În acest alb îi era toată nădejdea. Îl va găsi oare acolo în nord, unde cerul înfige ca o pană în munţi valea albastră a defileului? Cît de departe poate fi? Cam treizeci de kilometri... şi încă treizeci la întors... cale cam de optsprezece ore dacă îşi încordează omul toate forţele. Dar în drum este blestemata ceea de mlaştină. Sub pretextul unei vînători, Leeb porni să caute o cărare sigură.

Atunci Holub avu parte de o surpriză plăcută. Tocmai cînd blestema dezertarea călăuzelor sale — cauza tuturor nenorocirilor de mai apoi — iată că opt dintre ei se întoarseră spășiți înapoi. Veniră cerîndu-i iertare și Holub nu înceta să se mire cum de s-au încumetat totuși să străbată temutele ținuturi ale mașuculumbilor. În curînd va afla. Negrii fugari s-au întors la Mo-Pande, reședința binevoitorului bătrînel Mo-Panza. Acesta nu i-a primit de loc delicat :

— Regele Luanica va porunci să vi se jupoaie pielea dacă va afla că l-ați părăsit pe *naca* cel alb, căruia i-a făgăduit ocrotire !

Vorbele lui Mo-Panza i-au pus pe toți pe gînduri. Opt dintre ei s-au grăbit să-l ajungă din urmă pe Holub ; ceilalți, socotind că pericolul îndepărtat este mai puțin de temut decît cel apropiat, rămaseră în așteptare la Mo-Pande, să vadă ce se va petrece cu albii și cu tovarășii lor pocăiți.

Întoarcerea fugarilor, Holub o considera de cel mai bun augur. Nu era nici unul din ei pușcaș prea bun, dar ca hamali erau de neprețuit. Acum cînd avea un ajutor atît de neașteptat, își propuse să pornească iarăși, împreună cu ei, spre portughez. Nu erau înarmați, dar își puteau cumpăra *asagaie* de la mașuculumbii din Galulonga. Holub o rugă pe soția lui să le dea cîțiva metri de pînză în acest scop, dar în așa fel, ca să pară că el nu știe și că ea face asta peste capul lui. A doua zi — la 1 august 1886 — trimise pe doi dintre ei, înarmați cu lăncii noi, împreună cu Fekete și cu cei trei păstori mașuculumbi care îi ajutaseră în ajun să iasă din mocirlă, după măgărușul care rămăsese împotmolit în mlaștină, așteptînd nerăbdător să fie eliberat. Reușita acestei mici expediții întări într-atîta curajul lui Holub, încît se luă la ceartă cu Ușumata-Zumb, șeful craalului Galulonga, pentru lucrurile furate. Nu căpătă înapoi nimic, dar cel puțin îl convinse pe șef că el, conducătorul expediției, este încă tare lîngă oamenii săi, dîndu-i astfel a înțelege că va avea numai de pierdut dacă va încerca să-l atace.

În cele din urmă noaptea își așternu vălurile, îndemnînd la odihnă. Numai Holub, soția sa, cu Leeb și șapte dintre cele opt slugi se pregăteau de drum. Unul din negri rămase cu Fekete și Söllner. În cazul unui atac, trei bărbați trebuiau să apere tabăra împotriva a cîtorva sute de mașuculumbi — pentru că nu puteau conta pe Mușemani, care zăcea, grav bolnav. Îngrijorat, Söllner se apropie de Holub :

— Întorceți-vă mîine înainte de a se însera, domnule doctor ! îl rugă el. Numai cu Fekete și cu doi negri n-o să ne putem apăra noaptea ! Holub îi făgădui solemn și își ținu cuvîntul.

Pășeau tăcuți prin noapte, „ca la vînătoare de cocoși de munte“, cum spune Holub. Nici o rămurică nu trebuia să trosnească, ca nu cumva să-i audă paza din craal. Ajunseră la mlaștină, unde stuful și păpurișul îi păzea de vreo întîlnire nedorită. Dar ce-i asta ? Cărarea se pierdu dintr-o dată. În zadar o căutară pipăind cu piciorul și cu patul puștii. Noaptea era întunecoasă, de văzut nu vedeau nimic, și pe negîndite se pomeniră în mocirlă pînă la brîu. Să meargă mai departe ar fi fost o curată nebunie. Găsiră conul îngust al unui cuib de termite, o insuliță neînsemnată într-o mare de noroi, și cocoțați pe el așteptară ore întregi pînă la zorile cenușii.

Erau frînți de oboseala ultimelor zile. De o săptămînă, nici unul dintre albi nu dormise cum trebuie. În clipele de veghe, Holub se gîndi numai la străinul misterios de la care aștepta salvarea. Atîția mașuculumbi îi vorbiseră despre el, chiar și mancoii veniți cu tutun să-l schimbe. Numai unul dintre cei trei păstori milostivi care i-au scos din noroi, tatăl celorlalți doi, nu știa nimic despre omul alb din nord. Dar poate nu-l ajuta memoria, căci era foarte bătrîn, se consolă Holub, gonindu-și cu o sforțare îndoielile. Era o noapte fără sfîrșit, plină de gînduri chinuitoare și de temeri ; părea că nu mai vine odată dimineața, și totuși timpul era atît de prețios !

„Înainte de a însera trebuie să fim înapoi în tabără“, își repeta Holub, amintindu-și de rugămintea insistentă a lui Söllner.

„Chinuitoarele ceasuri ale acelei veghi mă urmăresc şi astăzi; îmi stăruie în minte şi-mi dă insomnie — scrie el după patru ani. Nici azi nu pot dormi mai mult de patru ore, şi atît cît dorm mi-e somnul neliniştit. Soţia mea la fel: adesea se trezeşte şi, plîngînd cu suspine, mă strigă; de obicei îmi povesteşte apoi că a visat cum nişte negri o smulg din braţele mele şi mă omoară pe mine sau pe vreunul din însoţitorii noştri."

În sfîrşit se luminează de ziuă, o zi nouă — tragicul 2 august 1886. Găsesc cărarea şi mica ceată porneşte în marş. Albii duc armele, negrii baloturile cu marfa rămasă. În tabără au rămas numai instrumentele, jurnalele de călătorie şi praful de puşcă; lucruri care nu pot ispiti aviditatea maşuculumbilor. Încălţămintea înaltă este o piedică în noroi; albii se descalţă şi dau ghetele hamalilor negri. În pantofi se merge mai bine, dar curînd îi pierd în noroiul cleios şi nici nu observă aceasta. Şi negrii îşi pierd în glod sandalele lor uşoare. Trec prin noroi şi prin apa care le ajunge pînă la piept, fiecare pas este o trudă obositoare. Apoi curînd încep să-i doară şi să-i usture picioarele rămase desculţe, aşchii de trestie şi spini ascuţiţi le intră în tălpi, se taie în frunzele de palmier, ascuţite ca briciul, cu care este aşternut fundul bălţii. Abia acum observă albii că au pierdut încălţămintea din picioare şi vor să încalţe ghetele înalte; acestea sînt însă desperecheate, două au alunecat hamalilor de pe prăjină şi în slaba lumină a zorilor nimeni n-a observat pierderea.

Dar nu e timp de căutat; şi-afară de asta, unde să cauţi ghetele în marea de noroi? Cel mai tîrziu la zece dimineaţa trebuie să fie la defileu, dacă vor să se întoarcă pînă pe înserate. Nu le rămîne decît să scrîşnească din dinţi şi să meargă mai departe cu picioarele goale, tăiate pînă la sînge. Mai cumplit e însă chinul sufletesc, grija pentru viitor, presimţirea unei catastrofe care va pune capăt tuturor planurilor îndrăzneţe — toate acestea îi fac să uite durerea trupească. Mlaştina se întinde pînă departe, poate de-acum încolo încă treizeci pînă la patruzeci de kilometri. Izbuti-vor oare s-o străbată și să ajungă pe pămînt solid ?

Holub se uită cu groază la soarele care se înălțase serios pe cer. Mersul este din ce în ce mai chinuitor, trebuie din ce în ce mai des să se odihnească pe cuiburi de termite. Negri sînt obosiți și bombănesc ori de cîte ori primesc ordin să pornească mai departe. Șase ore merg prin mocirlă și în sfîrșit ajung pe pămînt solid, care nu mai cedează sub picioare. Un pericol a fost biruit, dar iată un altul : două sate ale mașuculumbilor. Se apropie de ele cu prudență și cu teamă, dar pot fi liniștiți — în sat oamenii nu știu ce s-a petrecut la cîteva mile mai spre sud, și nu nutresc deocamdată nici un gînd rău față de ei. Dar îi așteaptă aici ceva mai rău decît lupta precedentă cu sălbaticii, îi așteaptă prăbușirea tuturor nădejdilor. Mașuculumbii răspund sincer, neștiind nimic despre complotul compatrioților din sud.

Mai e mult pînă la defileu ? Cinci ore de mers pentru un om odihnit. Trăiește acolo vreun *mambari* portughez ? Nu, nu trăiește nici un *mambari* sau vreun alt alb. Sigur ! A, da ! A locuit cîndva, dar este mult de atunci, atît de mult, că în claia de păr a bărbaților care își amintesc de el au înflorit fire argintii.

Orice nădejdi sînt spulberate. Pe Holub îl cuprinde o neagră desperare. Va să zică povestea cu portughezul a fost o cursă a mașuculumbilor, ca să-i atragă pe albi cît mai departe spre nord, unde să-i poată înfrînge mai ușor ! Iar cei patru mancoi au fost puși la cale să-l mintă ! Trebuie deci să renunțe, să se întoarcă !... Dar cum ? Fără nici un rezultat ? Tot sufletul lui se revoltă. Ce-ar fi să facă o ultimă încercare ? Trebuie să fie prin apropiere vreun cătun al mancoilor, poate găsește printre ei hamali. Dar o să vrea să vină ? Mancoii sînt supuși mașuculumbilor. O să-i dea vreun șef hamali împotriva voinței stăpînilor ? Atîtea întrebări, la care e atît de greu să răspunzi !

Neaşteptata sosire a unui sol din Galulonga — cel din urmă dintre mancoii vînzători de tutun care i-au întărit credinţa în misteriosul portughez — risipi şi ultimele îndoieli ale lui Holub. Plin de bunăvoinţă faţă de Holub, solul îi făcu rost îndată nu de unul, ci de trei însoţitori, care-l vor duce în siguranţă la mancoii ce locuiesc în nord. Din nou marşul spre acei munţi, care parcă tot fug de el ! Dar de data aceasta în sufletul lui Holub îşi face loc o nelinişte ciudată. Hotărîrea lui de a-şi continua drumul spre nord îi apare deodată nejustificată. Îndoielile se întăresc la fiecare pas, şi după jumătate de oră de mers începe să încolţească în Holub presimţirea nenorocirii. Încă vreo cîteva sute de metri şi se opreşte Cu mare greutate îi face pe însoţitorii maşuculumbi să-i răspundă cinstit.

— Sînt două zile de mers pînă la mancoi...

— Dar voi pînă acolo faceţi şi mai mult — adaugă un maşuculumb, privind picioarele rănite ale străinilor albi şi negri. Drumul este prost, pietros, iar soarele l-a încins ca pe un cuptor...

Holub porunci hotărît întoarcerea. Cînd trecură pe lîngă primul craal, un grup de maşuculumbi începură să urle de mînie că le scapă prada din mînă.

Cînd spaima îl mînă din urmă, omul este în stare să facă lucruri de necrezut. Picioarele lor sînt o rană, spinarea se apleacă de oboseală, mîna abia mai poartă arma, dar ceea ce părea cu neputinţă e realizat, şi după un mers de două ore, Galulonga apare la orizont. Mai au de trecut o ultimă ramificaţie a mlaştinii — lată numai de opt metri şi adîncă de un metru — apoi încă şase metri de clisă şi după aceea pămîntul tare. Holub intră cel dintîi în apă. Prin păpuriş, în faţa lui, clipeşte ceva luminos. „Doamne, este cămaşa lui Fekete ! Ba e chiar Fekete ! ! Nenorocirea s-a produs. Am ajuns prea tîrziu !" îi trece prin minte. Tabăra a fost atacată şi Fekete fuge ! Îl cheamă. Fekete vine alergînd — groaznică e înfăţişarea lui, desculţ, fără haină, cu îmbrăcămintea ruptă şi stropită cu sînge... După el aleargă Mapani cu pușca. Mușemani se zărește ultimul, purtînd două puști pe umeri...

— Domnule doctor! Totul, totul este pierdut! Oswald este rănit mortal, tabăra devastată! spune răgușit Fekete și se prăbușește mai mult de spaimă decît de oboseală.

După plecarea lui Holub și a celor nouă însoțitori spre munți, spre necunoscut, mica tabără aciuată sub gardul de porumb s-a liniștit. Părea că pretutindeni domnește liniștea și pacea, așa că Mușemani duse caprele pitice la pășune. Se întoarse cîteva momente mai tîrziu, fără turmă, fugind cît il țineau picioarele, să dea de știre că vin mașuculumbii! A scăpat de moarte numai datorită faptului că printre negrii de aici este răspîndită moda de a li se tăia copiilor cei patru dinți din față. Mașuculumbii nu știau că și la Zambezi se face la fel și l-au luat pe Mușemani drept unul de-ai lor, căci și lui îi lipseau dinții din față. Cele cîteva clipe de ezitare ale mașuculumbilor i-au salvat viața; pînă să-și dea ei seama încotro fuge bătrînul păstor, acesta a ajuns în tabără.

Intră la adăpost gîfîind, cu ochii plini de spaima morții dar... ciudat! Ceilalți nu-l luară în serios; nici nu se gîndiră să ia măsuri de apărare. Söllner, căruia îi erau dragi negrii, avea convingerea că doctorul n-ar trebui să se teamă de vreo violență din partea lor. Nici acum nu era neliniștit. Cine știe ce au făcut și ce i-au spus negrii lui Mușemani, iar el s-a speriat și, bătrîn flecar cum este, îndrugă acum verzi și uscate; pe el cînd îl auzi are să spună că nu mai apucă ziua de mîine. Așa că spaima lui n-o luară în seamă. Cu spatele spre intrarea în tabără coseau, netulburați, noii saci pentru ce brumă le mai rămăsese de împachetat. Dincolo de gard se arătară cîțiva mașuculumbi; nu păreau să aibă intenții dușmănoase — de altfel nici nu erau înarmați. Îl necăjeau pe Pit și maimuțoiul mîrîia la ei. Oswald Söllner ascultă cîteva clipe joaca lor nevinovată și, cînd se plictisi, ieși în fața gardului —

bineînţeles dezarmat — să schimbe cu negrii o vorbă. Dar n-apucă să ajungă la ei — un *asagai* sclipitor luci prin văzduh şi i se înfipse adînc în pîntece. Söllner scoase suliţa din rană, făcu cîţiva paşi înapoi şi avu încă destulă putere să-l cheme pe Fekete. Fekete cu amîndoi negrii îl traseră după gardul din snopi de coceni. Între timp maşuculumbii pustiiră tabăra fără să se tragă asupra lor nici un foc de armă.

Tabăra devastată, jurnalele risipite, pierdute toate roadele muncii lui de doi ani! Acesta era singurul gînd care îl stăpînea pe Holub după teribila ştire a lui Fekete. Fără să-i pese de primejdie, porni spre craal, înfruntîndu-i pe maşuculumbii care urlau şi vociferau, retrăgîndu-se în faţa lui. Nu ştiai dacă ameninţă ori se dezvinovăţesc. În iarbă, Holub zări cîteva caiete ale jurnalului său, pe care sălbaticii le zvîrliseră ca netrebuincioase — le adună cu grijă; ceva mai departe găsi şi harta Africei necunoscute, pregătită de el cu migală — un lucru de neînlocuit, pentru că nu mai avea instrumentele de măsurat. Jalnice rămăşiţe! Din treizeci şi două de caiete — jurnal, găsi numai paisprezece, dar Holub mulţumea cerului şi pentru atît. Fekete nu înţelegea eforturile lui; îi era gîndul numai la camaradul rănit de moarte. Alergă la el. Söllner nu mai avea nevoie de ajutor — prin rana din pîntece îi ieşiseră măruntaiele. Ar rămîne lîngă el pînă la ultima-i suflare, dar trebuie să-şi apere viaţa. Sînt clipe cumplite ca acestea, cînd şi cei mai inimoşi oameni, încleştaţi într-o luptă pe viaţă şi pe moarte, nu mai au răgaz să se îngrijească de camaradul rănit de moarte.

Maşuculumbii îşi reveniră din buimăceala de o clipă în faţa îndrăznelii lui Holub, pe care nu se mai aşteptau să-l vadă, şi trecură la atac. Se împărţiră în două şiruri lungi şi-i înconjurară, unii tăindu-le retragerea spre sud, ceilalţi îndreptîndu-se spre mlaştina prin care ducea drumul spre nord. Trebuia acţionat repede. Lăsară în tabără cele trei baloturi cu marfă aduse înapoi din nefericita călătorie spre portughez, cu intenţia de a-i ademeni pe negri, și reușiră. Armata din spate a mașuculumbilor, ocupată cu devastarea taberei, uită de străini. În acest timp Holub și oamenii lui, laolaltă albi cu negri, înaintau cu precauție împotriva detașamentului din sud. Holub porunci să se tragă în aer și de la prima salvă negrii se risipiră ca un stol de corbi. Drumul spre sud era liber, și expediția porni netulburată pe cărarea cunoscută, prin mlaștină.

Muribundul Söllner rămase părăsit. Poate îndurătoarele cețuri ale morții i-au învăluit conștiința înainte de a auzi primele împușcături împotriva negrilor, pe care întotdeauna i-a socotit mai buni decît îi socotea doctorul Holub. Poate că nu-și dădea seama că prietenii lui l-au părăsit și că a rămas singur, singur de tot. Desigur că nimeni nu i-a tulburat moartea; negrii n-au îndrăznit să se apropie de adăpostul în care zăcea un alb, pînă n-au văzut vulturii zburînd deasupra lui. Abia atunci s-au dus să ia capul omului alb, pe care Nambo l-a adăugat lîngă trofeele sale, pe copacul morții.

DEŞERTĂCIUNEA DEŞERTĂCIUNILOR...

Zile amare şi dureroase îi aşteptau pe fugari — supravieţuitorii expediţiei lui Holub. Din fericire, maşuculumbii nu i-au mai urmărit, dar pînă la Mo-Pande erau mai bine de o sută de kilometri şi pînă în seară trebuiau să treacă neapărat Luenga. Holub îşi dădea seama că nici unul din ei n-o să aibă o clipă de linişte pînă nu vor lăsa între ei şi maşuculumbii din Galulonga rîul cel larg. Erau pe picioare din zori, dar n-aveau timp pentru odihnă. Frînţi de oboseală, desculţi, ocoliră pe departe craalul lui Nambo. Se ascundeau cît le era cu putinţă, dar nu se îndoiau că maşuculumbii ştiu în fiecare clipă unde se află. Holub se învinuia pe sine. A fost înţelept să rupă expediţia în două ? Pe cît cunoştea el istoria expediţiilor de cercetare, aproape toate s-au terminat rău cînd şeful şi-a împărţit oamenii ; o grupă sau alta a trebuit să plătească pentru asta, dacă nu chiar amîndouă ! A fost înţelept să pornească după o fantomă şi să lase în tabără doi oameni pe care n-a fost în stare să-i cunoască tot timpul cît au stat împreună, încît să-şi dea seama că nu-s capabili de o acţiune independentă ? Erau soldaţi buni, disciplinaţi şi credincioşi pînă la moarte — Söllner a şi dovedit aceasta — dar cum li s-ar fi putut cere o hotărîre rapidă, cînd nu au avut prilejul să acţioneze pînă acum în nici o imprejurare cît de cît asemănătoare ? Nu ar fi fost mai bine să-i adune pe toţi, să-i înarmeze, să încarce restul de avut pe măgari şi să pornească apoi cu toţii spre nord, înspre munţii pe care îi şi numise Frantz-Iosef, deşi n-a ajuns nici pînă la poalele lor ? Poate că ar fi ajuns astfel pînă la ţărmul oceanului. Cine ştie ? Cît mai este pînă acolo ? Cam 1 200 de kilometri. Aveau cam puţină marfă de schimb, e adevărat, dar aşa, ce le-a mai rămas ? Aproape nimic ! Ba chiar nimic nu mai au, căci hamalii obosiţi au aruncat acum şi ultimul balot, purtat cu mare greutate pînă aici. Şi mai au de parcurs un drum cam de patru sute de kilometri pînă la Zambezi !

Chinul sufletesc şi cel trupesc, amîndouă deopotrivă fac parte din destinul unui naufragiat. Dincolo de craalul lui Nambo, pe o mare întindere se văd urmele unui incendiu — focul care i-a scăpat în noaptea aceea de primul atac — o mirişte de tulpini carbonizate, groase cît degetul, peste care trebuie să umble în picioarele goale. Zadarnic le înfăşoară în zdrenţe. Cîrpele cad după cîţiva paşi şi talpa însemnează drumul cu o dîră de sînge. Şi negrii se vaietă de durere. Vor să se întoarcă, fie ce-o fi, dar Holub nu le îngăduie. Numai spre sud le este salvarea. Pas cu pas, însîngerînd drumul, merg tot înainte ! Şi ce e de necrezut se înfăptuieşte : au trecut peste locul incendiat şi au străbătut pe întuneric cei douăzeci de kilometri ce despart Galulonga de rîul Luenga.

Sînt la malul de nord al Luengăi. Rîul este plin de crocodili, iar luntrele maşuculumbilor — din fericire nepăzite de nimeni — sînt legate la malul celălalt. Cine va înota pînă la ele ? Credinciosul Muşemani şi un negru pe care Holub îl botezase Siroco se vor arunca pînă la urmă în şuvoiul repede, dar abia s-au depărtat puţin de mal şi unul dintre ei atinse pielea aspră a unei reptile. Acesta a fost semnalul de întoarcere !

— Am să trec chiar eu, dar dacă rămîn acolo, nimeni n-o să-i mai aducă înapoi la Zambezi — gîndeşte cu glas tare şi făgăduieşte o puşcă negrului care îi va aduce o luntre. În alte împrejurări pușca e momeală strașnică. Oricît ar fi de grea o misiune, s-ar oferi toți negrii ; acum însă, numai Monohela se încumetă. Dispare în valurile rîului agitat de vînt și clipa este atît de solemnă și încordată, încît toți, albi și negri, îngenunchează și se roagă.

Minutele pline de teamă trec și iată-l pe Monohela vîslind în luntrea care se apropie ! E primit cu strigăte încete de bucurie. Trec unul după altul pe mica insuliță din mijlocul curentului — aceeași pe care acum cîteva zile mașuculumbii au vrut să-i înfometeze. Aici Holub îngăduie în sfîrșit un scurt popas. Aprind un foc mic, mascat de trestie, și își usucă hainele, dar curînd pornesc iarăși la drum. Trec celălalt braț al rîului. Luntrea fragilă se leagănă teribil pe apele sfichiuite de vînt. Dar toți ajung cu bine pe țărmul de sud al Luengăi. Ca stăpîn fericit al puștii, Monohela ar trage bucuros chiar acum cu ea, deși este întuneric și nu se poate vedea nici un animal ; din păcate însă n-au voie nici să tragă, nici să vorbească tare. Holub vorbește în șoaptă și cînd Luenga a rămas la treizeci de kilometri în urmă. Fuga lor poate reuși numai dacă vor trece neobservați. Muniție au atît de puțină, că n-ar putea rezista unui alt atac îndelungat.

Și așa merg mai departe prin noaptea întunecoasă, pentru ca dimineața să lase în urmă și cele două craaluri de unde cu o săptămînă în urmă i-au fugit hamalii matoci — începutul dezastrului. Le este sete și foame, sînt obosiți de moarte, și totuși se tîrăsc mai departe prin pădure, unde instinctul negrilor găsește drumul și pe cel mai adînc întuneric. O bucățică de dovleac mucegăit este hrana a doisprezece oameni.

În cele douăzeci și patru de ore ale nenorocitei zile de 2 august au străbătut flămînzi și însetați, prin drumuri imposibile, mai mult de șaizeci de kilometri spre nord și înapoi. La 3 august, pînă la amiază lasă mult în urmă Luenga, dar Holub este mereu nemulțumit. Se odihnesc numai două ore și din nou se tîrăsc prin pădure ca niște fiare hăituite care numai în fugă își pot găsi scăparea. Mereu mai departe, tot înainte, spre sud, și multă grijă să nu fie observați de mașuculumbi : aceasta li-i lozinca. În jurul lor este mereu liniște, negrii nu se arată și abia după ce a mai trecut o zi și o noapte întreagă fără nici un accident, Holub acordă cîteva ceasuri de odihnă. Adorm fără strajă. Abia își pun capul jos și un leu a și început să dea tîrcoale taberei lor. Dimineața găsesc urmele lui aproape de tot, iar Holub se miră că nu i-a atacat ; dar ceva mai departe dau peste oasele unei antilope care a oferit fiarei un ospăț mai bun decît un om slăbit și chinuit.

Granița mașuculumbilor nu mai este departe, dar fugarii albi și negri au ajuns la capătul puterilor. Sînt istoviți de oboseală și de foame. Holub își dă seama că fără hrană nu-și mai pot continua drumul, dar să vîneze n-au putere ; și-apoi, cu împușcăturile ar atrage atenția mașuculumbilor care n-ar întîrzia să le dea tîrcoale. Nu le mai rămîne decît să încerce „să cumpere“ ceva de mîncare. Ce au să dea în schimb ? Leeb își sacrifică șalul de la gît, în schimbul căruia capătă la marginea unui mic craal cîteva fructe oleaginoase — prima lor hrană după trei zile ! Mai tîrziu vor izbuti să trezească interesul negrilor pentru o cartușieră goală, din care se pot face cîteva tabachere drăguțe — deci tot mai găsesc ei cîte ceva de schimb.

Craalul unde au căpătat fructe este mic, iar locuitorii lui puțin numeroși, așa că n-au de ce să se teamă. Vrînd-nevrînd, Holub face acolo un popas, căci soția lui nu mai poate merge ; dar trebuie să facă uz de toată elocința lui ca s-o convingă să se odihnească puțin. O cuprinde spaima cînd vede un negru, oricine ar fi, și trei dintre foștii hamali dați de Mo-Panza, morți de foame și oboseală, sînt chiar aici, lîngă foc. Au mers tot timpul în urma lor. Ceilalți s-au răzlețit. Negrii lui Mo-Panza nu vorbesc, ci numai privesc cu uimire la albii slăbiți, zdrențuiți și desculți — numai umbrele acelora care au trecut semeţ pe aici acum două săptămîni, îndreptîndu-se spre nord.

În sfîrşit, Holub dă ordinul de plecare. Cu greu se scoală toţi şi, clătinîndu-se pe picioare, pornesc mai departe spre sud. Ar găsi drumul înapoi, spre nord, dacă s-ar putea gîndi la asta, după sîngele curs din picioarele rănite ale soţiei lui Holub. Merg încet şi se opresc mereu — biata femeie calcă pe carne vie. Abia sînt la cîteva sute de metri de focul lîngă care s-a odihnit timp îndelungat, cînd în urma lor aud paşi. Holub se întoarce şi strînge tare carabina. Sînt trei foşti hamali ai lui, ce vin în grabă spre ei.

— *Morena,* stăpîne, oamenii din craal au trimis doi bărbaţi spre răsărit să adune luptători. Primeşte ajutorul nostru, primejdia este aproape !

Insistenţa lor îl cutremură de neîncredere pe Holub.

— N-am cu ce să vă plătesc, n-am nici o basma ! îi previne cu indiferenţă.

— Nu vrem nici o plată, stăpîne ! O vom duce pe soţia dumneavoastră cît ne vor ţine puterile, cel puţin pînă la graniţă — îl asigură binevoitori matocii.

Tăiară cu *asagaiul* un pom subţire, îl curăţară de crengi, o înfăşurară pe doamna Holubovà în pielea de bou cu care se inveleau în nopţile reci şi legară pielea de bou cu nervuri din frunze de palmier. Doi dintre ei luară capetele prăjinii pe umeri şi porniră la drum.

„Fapta frumoasă a acestor oameni pe care aveam motiv să-i cred răi şi sălbatici, grija pe care o purtau soţiei mele m-au împăcat de tot cu ei — spune Holub. Da, iată un exemplu că orice om, fie el sălbatic sau civilizat, poate avea sentimente nobile, din acelea pe care de obicei le numim etice. Iată încă o dovadă a justeţii concepţiei mele că popoarele înapoiate sînt capabile de civilizaţie şi de aspiraţii culturale"...

La graniţele ţinutului maşuculumb împuşcară un bătrîn pacon. Pentru întîia oară de atîtea zile, de cînd fugeau, se vor hrăni cu „friptură". Carnea era prea grasă, dar negrilor nu le păsa, iar toți cei patru albi se mulțumiră cu capul animalului. „Bucătarul" negru îl prepară înăbușit, ținîndu-l toată noaptea într-o groapă cu pietre încinse, acoperite cu humă, deasupra căreia era aprins focul.

A doua zi fugarii ajunseră la Mo-Pande. Regele negru se îndură de ei, le dădu puțin mei și porumb, și o oală veche pentru gătit. Aici găsiră și restul de călăuze.

Totuși nu scăpaseră încă de toate suferințele. De oameni nu aveau motiv să se mai teamă, în schimb se năpusti asupra lor un alt dușman, cu atît mai crud și neîndurător, cu cît nu exista apărare împotriva lui : frigurile.

Îl înhățară mai întîi pe Holub și imediat apoi pe soția lui. Nu aveau nici o picătură de chinină, și nici nu puteau să se odihnească ; trebuiră să plece mai departe, căci numai de la albii din Zambezi puteau căpăta medicamente. Doamna Holubovà se simțea rău, foarte rău, avea accese atît de puternice, că în orice moment putea veni sfîrșitul ; totuși umblă, sprijinită de Leeb și de Fekete, cînd foamea îi slăbi pe negrii într-atîta încît nu mai fură în stare s-o poarte. Holub trimise doi dintre cei mai rezistenți înainte, la Gazungula, craalul de pe Zambezi, de unde plecase expediția. Acolo se afla o filială a lui Westbeech, unde se găsea chinină și cafea. Aveau într-adevăr și chinină și cafea, dar nu-i trimiseră nimic, și Holub își așteptă în zadar solii. Westbeech era plecat, iar neînduplecatul său reprezentant, care domnea acolo cu mînă de fier, n-avea pentru cerșetori nici un medicament. De altfel care negustor dă ceva pe gratis ?

Din fericire inimosul Westbeech, aflînd despre strîmtoarea în care se afla Holub, întrerupse vînătoarea de elefanți pe care tocmai o organizase și se întoarse la Gazungula, ca să-i ajute pe nenorociți. Făcu tot ce îi sta în putință și înfruntînd obiecțiile reprezentantului său — din păcate în același timp și asociat foarte influent — îi dădu lui Holub pe credit toate cele necesare. Ba merse atît de departe, încît îi împrumută și un car cu atelajul respectiv, ca să transporte epava expediției lui la Soșong.

Trei săptămîni a durat marșul foamei de la Galulonga la Gazungula pe Zambezi, unde nefericiții au ajuns la 23 august. Erau cu totul lipsiți de mijloace și pînă a venit Westbeech — cum nu le dădea nimeni nici un ajutor — și-au ridicat în grabă o colibă din iarbă și frunze de palmier, cum fac cafrii, și au locuit în ea cîteva săptămîni. Malaria îi doborî și pe ceilalți doi albi, pe Leeb și pe Fekete, în timp ce doamna Holubovà se puse puțin pe picioare. Cînd Fekete se însănătoși, porni cu negrii la vînătoare organizată. Vînatul era singura lor hrană, pentru că n-aveau cu ce cumpăra alimente, iar respectabilul negustor nu dădea nimic pe datorie. Dar aceste vînători mai aveau un avantaj : colecțiile lui Holub crescură în timpul acestei șederi la Zambezi — care dură trei luni — cu șaptezeci de lăzi. Una din victimele lui Fekete, un rinocer, împodobește și astăzi Muzeul național ceh. Cei care rămîneau în tabără ridicaseră între timp o căsuță spațioasă din lemn, care primi prețiosul nume de „Vila Robinsonilor". Aici aranjă Holub colecțiile sale și prepară pieile trimise de Fekete.

Veni și ziua plecării de la Zambezi — 29 noiembrie 1886. Holub își luă rămas bun de la bunul Westbeech, care s-a purtat atît de frumos cu el, și pe care nu-l va mai vedea niciodată. (Westbeech a murit de malarie cu doi ani mai tîrziu, după o ședere de cincisprezece ani la Zambezi.) Este epoca ploilor de vară, care trimit în fiecare clipă din cer dușurile lor reci. Pustiul sărat e acum o mare de noroi. Dar Holub nu are de ales. Trebuie să plece în sud, căci numai acolo poate cîștiga bani, bani mulți, ca să aibă cu ce trăi și cu ce-și plăti numeroasele-i datorii. Neîncetat socotește și-l înfioară suma acestor datorii ; doi ani de practică medicală pe cîmpurile diamantifere abia dacă îi vor ajunge ca să se echilibreze ! Drumul este desfundat, carul intră pînă la osii în noroi, iar boii — istoviți de boala pe care o dată cu înțepătura le-a strecurat-o musca țețe în sînge — abia se tîrăsc. Drumul la Soşong durează şaptezeci de zile şi neîncetata ploaie chinuieşte pe oameni, care se îmbolnăvesc mereu de malarie sau de febră tifoidă şi nu au nici haine uscate pentru schimb.

În sfîrşit, au ajuns la Soşong, reşedinţa lui Chama. Aici toţi se înspăimîntă cînd îi văd. În locul oamenilor voinici şi sănătoşi care acum doi ani au pornit de aici spre nord cu patru care plin încărcate, în locul oamenilor însufleţiţi de încrederea în reuşita călătoriei, se întorc nişte cerşetori slăbiţi şi bolnavi, în zdrenţe mizerabil cîrpite şi peticite cu pînză. Se întorc cu un singur car supraîncărcat cu lăzi, în care se află colecţii, aici fără nici o valoare ; nu au nici un bănuţ în buzunar, şi nici o livră de marfă de schimb ; iar boii care trag carul de împrumut sînt tot atît de nenorociţi ca şi aceia pe care îi tîrăsc.

Mica colonie a negustorilor englezi, împreună cu regele Chama, pregăti naufragiaţilor o primire atît de caldă, cum nici nu visau ei. Negustorul englez Clark îi oferi lui Holub un credit nelimitat — fără gaj şi fără poliţă — şi îi invită pe toţi să-i fie oaspeţi cît timp vor rămîne la Soşong, unde urmau să se pregătească pentru drumul mai departe, prin Transvaal. Le dărui haine, medicamente şi tot ce aveau nevoie. După trei săptămîni de şedere la Soşong — odihniţi şi întremaţi, arătînd cu totul altfel decît la sosire, călătorii îşi reluară drumul spre sud. La Linokama, în republica Transvaal, rămaseră trei luni, ca oaspeţi ai misionarului Jensen, vechiul prieten al lui Holub. Aici toţi se înzdrăveniră pe deplin şi Holub folosi acest răgaz ca să-şi îmbogăţească şi mai mult colecţiile.

La Linokama, Holub primi o ştire îmbucurătoare, care îi luă de pe inimă cele mai mari griji. I se comunică printr-o telegramă din oraşul Cap că „Societatea prietenilor doctorului Holub" trimite din Europa zece mii de zloţi, iar împăratul din caseta sa particulară, cinci mii de zloţi. După aceşti bani vor veni şi alte daruri, astfel că Holub îşi poate achita toate datoriile. Îi va rămîne chiar şi pentru transportul oamenilor, al colecţiilor şi al animalelor vii pe care voia să le ducă în patrie. „Union-Steam Ship-Company" îi oferi din nou o reducere de 50% la transportul tuturor colecţiilor pe lungul drum maritim de la oraşul Cap pînă la Hamburg.

Mare interes pentru expediţie manifestară locuitorii tuturor oraşelor prin care doctorul Holub trecea în drumul său spre oraşul Cap. La Kimberley şi la Cap fu solicitat să conferenţieze, dar de astă dată se opri fără prea mare plăcere. Toţi tînjeau să plece spre patrie.

Sosi în sfîrşit şi ziua atît de mult aşteptată. La 14 august 1887 Holub îşi luă rămas bun de la continentul african. Îl vedea pentru ultima oară. Dintre cei şase însoţitori ai săi albi, rămăseseră aici, jertfă luptei pentru cucerirea continentului necunoscut, cehii Josef Špiral şi Karel Bukači, precum şi austriacul Oswald Söllner.

ULTIMUL DRUM

Unsprezece ani în total a trăit Holub între negrii din sudul Africei. Acum era din nou acasă, după o călătorie de patru ani. A adus cu el o sută treizeci de lăzi cu colecţii de ştiinţe naturale şi etnografice, un tezaur cu mult mai mare şi mai preţios decît tot ce adusese pînă atunci. Expune parţial în diferite localităţi, dar visul lui era o expoziţie globală, de sinteză. O astfel de întreprindere era însă riscantă. Nimeni nu voia să-şi ia răspunderea. În cele din urmă ajunge totuşi să o realizeze, asumîndu-şi el personal toate riscurile şi obligîndu-se să acopere eventualele pierderi. Prima expoziţie, Holub o organizează la Prater, în anul 1891 ; un an mai tîrziu îşi instalează expoziţia la Praga, în fostul palat industrial şi în pavilionul de artă retrospectivă. La inaugurarea expoziţiei din Praga, la 30 aprilie 1892, guvernatorul regatului ceh, Frantişek Thun, ţinu o cuvîntare în limba cehă :

„Salut cu bucurie această expoziţie, al cărei scop este ca bogatul tezaur al cercetărilor unui fiu al acestei ţări să fie pus la îndemîna compatrioţilor..."

Cehii au manifestat un mult mai mare interes pentru opera compatriotului lor decît vienezii, deşi Praga era atunci încă un oraş de provincie cu cîteva sute de mii de locuitori, adică de şase ori mai mic decît Viena ; 188 416 oameni au venit să vadă colecțiile lui Holub, în timp ce la Viena s-au înregistrat numai 175 627 de vizitatori. Succesul moral al expozițiilor a fost incontestabil, dar amîndouă s-au terminat cu deficit. Cît de mare a fost acest deficit nu se poate spune astăzi precis. În biografia lui Holub, J. V. Dlouhij dă enorma sumă de 105 314 zloți, iar un prieten al lui Holub, J.V. Zelizko, menționează suma rotundă de 80 000 zloți ; nu-i vorba, bineînțeles, numai de cheltuielile făcute pentru organizarea expoziției, neacoperite nici pe departe de încasări, ci și de spezele de transport ale colecțiilor la expoziție și înapoi la muzeele, instituțiile și școlile cărora el le dăruise tot ce a adus din Africa, în total 467 de donații. Muzeul național ceh a obținut o frumoasă colecție de 430 diferite exemplare zoologice și botanice, între care sînt și unele piese extrem de prețioase.

Deficitul expozițiilor și cheltuielilor pentru expedierea colecțiilor, Holub le-a acoperit cu încasările din conferințele pe care le-a ținut în patrie și în străinătate. Practica medicală a abandonat-o, pentru că nu mai avea timp ; cînd nu călătorea pentru conferințe, scria rapoarte ori redacta marele jurnal al ultimei sale călătorii, destinat unei largi publicități. Jurnalul a apărut în limba cehă, franceză, engleză și germană sub titlul „A DOUA CĂLĂTORIE PRIN SUDUL AFRICEI — DIN ORAȘUL CAP PÎNĂ ÎN ȚARA MAȘUCULUMBILOR".

În anul 1894, Societatea geografică americană l-a invitat pe Holub în U.S.A. unde a ținut o serie de conferințe în diferite orașe. A stat acolo doi ani, în care timp a colaborat la revistele de specialitate americane. Dar acest turneu în America n-a fost singurul său succes ; a avut încă multe alte succese, iar opera sa a fost foarte prețuită în străinătate. Activitatea lui de colecționar, unanim apreciată, n-are rival în lume. Nici marii exploratori străini, ca Livingstone, Stanley, Cameron și alții, cu mult mai generos sprijiniți decît a fost Holub, nu au avut o activitate științifică atît de bogată. În ce privește opera de descoperitor, însă, Holub a rămas cu mult în urma lor. De fapt, cu modestele-i mijloace, nici nu putea face mai mult. Totuși, în ultima sa călătorie, a pătruns în ținutul necunoscut al mașuculumbilor, care se bucurau de un atît de prost renume încît și călători experimentați i-au ocolit. Şi nu numai atît, dar cu acest prilej Holub a dat dovadă de mult curaj și de o remarcabilă perseverență. A înfruntat primejdii și a biruit greutăți pe care oricare altcineva cu greu ar fi izbutit să le înfrîngă.

Criticii de astăzi îi reproșează lui Holub că și-a luat sarcini peste puterile sale, care depășeau cunoștințele și mijloacele de care dispunea, că expediții de genul celei întreprinse de el, numai dacă ar fi fost conduse de un stat-major de cercetători științifici ar fi putut avea sorți de izbîndă ; îi reproșează de asemenea că în ultima lui călătorie Holub înadins a refuzat participarea altor specialiști, ca să nu-și împartă gloria cu ei. Toate aceste critici ar fi poate juste dacă n-ar suferi de un mare păcat : sînt anacronice. Acești critici uită că ceea ce pare firesc astăzi, cînd se lucrează în colectiv și cînd știința a ajuns la o remarcabilă specializare, nu putea fi conceput acum șaizeci-șaptezeci de ani ; că în epoca lui Holub nu se călătorea cu un stat-major științific, că Livingstone a străbătut singur Africa, că singurul alb, om de cultură, care a pornit să-l caute a fost Stanley și că pe vremea aceea rar se uneau doi cercetători la o operă comună.

Nici contemporanii nu l-au cruțat ; mulți compatrioți, de pildă, i-au luat în nume de rău sprijinul pe care i l-a dat Viena, și o spuneau asta într-un mod nu numai nedrept, dar și inexact. Ca un antidot al acestor învinuiri nedrepte, Holub găsea consolare în scrisorile unor oameni celebri din străinătate, cum au fost scrisorile mai sus pomenite ale lui Darwin și Petermann. Dar Darwin și Petermann nu erau singurii care-l apreciau. Paleontologul american Marsh i-a fost prieten, guvernatorul orașului Cap, el însuși geograf, îi scria unui prieten al lui din Europa : „Cred că vă bucură știrea că doctorul Holub este foarte prețuit aici, și că noi avem deplină încredere în exactitatea observațiilor și în veridicitatea comunicărilor sale..." Și ar mai putea fi date multe exemple de acest fel.

Holub a fost membru corespondent sau onorific a numeroase societăți științifice și pentru meritele sale de cercetător a primit peste treizeci de medalii din partea guvernului țării sale și a altor guverne.

Toate aceste onoruri, care ar fi satisfăcut pe deplin orgoliul oricărui om cu țeluri mai mici, nu l-au putut face fericit pe Holub. Simțea bine cît de mult rămăsese, cu rezultatele expedițiilor sale, în urma descoperirilor realizate de celebrii exploratori ai Africei. Povara eșecului cu care s-au soldat amîndouă expedițiile lui mai mari nu încetează să-l apese, iar nefericitul destin al colecțiilor — care au însemnat atîta pentru el — îl chinuie.

„Nu mi-am atins țelul vieții mele — scrie la 18 iunie 1894 doamnei Náprstkova. N-am putut căpăta măcar o clădire mai mare în care să-mi adun colecțiile și să întemeiez un muzeu african. În Ungaria aș fi obținut un astfel de local, dar în patria mea, ca și la Viena, numai nepăsare am întîmpinat ; iar acum, cînd colecțiile mele sînt risipite în toată lumea și nu mai am putere să lupt, simt că mi-a fost hărăzit să am soarta eternului evreu, Ahasver."

N-a încetat o clipă să se gîndească la Africa ; avea sentimentul că „continentul negru" i-a rămas dator, că nu a adus la capăt ceea ce intenționase. Cît de departe a rămas în urma modelului său, Livingstone !...

Holub ar fi întreprins bucuros o nouă călătorie, dar aceleași două mari piedici, de care mereu se lovise, îi stăteau și acum în drum : în primul rînd, insuficiența mijloacelor materiale, în al doilea rînd starea mizerabilă a sănătății lui. Activitatea de conferențiar îi aducea numai atît cît să ducă o viață modestă, iar să mai ceară public bani pentru o nouă expediție — îi era rușine. Poate că totuși ar fi făcut-o, dacă s-ar fi simțit îndeajuns de sănătos, dacă ar fi fost el însuși convins că are sorți de izbîndă într-o nouă călătorie. Dar cugetul lui curat nu-i îngăduia să se mintă pe sine și nici să înșele pe alții. Malaria și celelalte boli contractate în Africa îi șubreziseră sănătatea și aveau să-i vlăguiască trupul pînă la ultima suflare. Conștiința acestei neputințe îi rodea sufletul și era poate cauza principală a ciudatei amărăciuni și a resemnării, pe care le manifesta cu mult înainte de moarte.

Avem despre aceasta un șir de mărturii :

„Îmi este indiferent cînd voi muri — îi scrie doamnei Náprstkova în 23 decembrie 1890, la trei ani numai după întoarcerea din ultima călătorie. Lumea nu-mi oferă nici o bucurie, nu sînt ambițios, nu aspir să primesc recompense, n-am copii, viitorul îmi este cu totul indiferent..." Pentru un bărbat de patruzeci și trei de ani, cît avea atunci Holub, această mărturisire e surprinzătoare.

Suferințele fizice cresc cu fiecare an. Se plînge de ele într-o scrisoare adresată unui prieten al său, profesorul Zelizko, la 10 februarie 1900 :

„Sciatica și o afurisită nevralgie intercostală, urmarea a repetatelor crize de malarie, mă supără mereu... De zece zile nu mai am o clipă fără durere ; pe lîngă aceasta s-a agravat și vechea mea laringită... în ultimele zile au început să mă doară toate articulațiile..."

Boala nu cedează, și se simte tot mai deprimat. Cîteva luni mai tîrziu, la 17 mai, Holub scrie aceluiași prieten :

„Sînt mereu bolnav și ca urmare a atîtor suferințe sînt într-o dispoziție atît de proastă, încît evit pe toți. Credeți-mă că această existență chinuită, de lupte fără sfîrșit, de mizerie și griji, de aceste cumplite dureri și nemulțumiri sufletești mă face să-mi fie silă de viață, îmi creează un sentiment pe care nu l-am mai cunoscut".

De toate aceste suferințe l-a eliberat numai moartea nemiloasă. Nu avea încă cincizeci și cinci de ani cînd a murit, la 21 februarie 1902. În locul celei de a treia călătorii în Africa a urmat ultimul drum la cimitirul din Viena. A fost o înmormîntare solemnă. Multe persoane de vază au venit să-l conducă pe acest ultim drum, au venit numeroşi compatrioţi din Cehia şi Moravia. Unul dintre ei, profesorul John de la Politehnica din Brno, şi-a luat rămas bun de la el în numele tuturor cehilor. Vorbind la mormînt, a terminat cu aceste cuvinte :

„...Mă despart astăzi de tine ca un compatriot, ca un ceh... Toată viaţa ai fost un ceh sincer, şi-ţi mărturisesc, prietene, aici lîngă mormîntul tău, că ţi-am apreciat patriotismul — întotdeauna ai fost mîndru de poporul tău, deşi nu o dată ai avut de suferit din această pricină..."

Ružena, soţia lui Holub, curajoasa lui însoţitoare în ultima călătorie din Africa, trăieşte şi astăzi la Viena. După moartea soţului ei a rămas fără mijloace şi i s-a dat o pensie viageră.

Africa, tainicul continent, nu a încetat să atragă mereu alţi cuceritori şi cercetători. Ţinutul necălcat de picior de alb, unde odinioară soţii Holub au luptat cu natura şi cu indigenii care pînă au învăţat să-şi cunoască adevăratul duşman, lăcomia colonialistă, se împotriveau oricărei imixtiuni în viaţa lor simplă, sălbatică — n-a putut să se sustragă civilizaţiei şi progresului : spre cascadele Victoria şi dincolo de fluviul malariei, Zambezi, prin inaccesibila ţară a maşuculumbilor, astăzi trec căi ferate, iar avioane de transport străbat imensul continent de la Capul Bunei Speranţe pînă la delta Nilului...

CUPRINS

Cuvînt înainte 5

Partea I

PE URMELE LUI LIVINGSTONE

Visurile tinereții 13
Terenurile diamantifere 24
Prima călătorie 34
Pămîntul însetat 47
Medicul regilor negri 57
Pierdut în pădure 68
La războinicii bamangvați 78
Pentru a treia oară spre nord 87
Vadul leilor 93
Pionierii 99
Pe malurile fluviului Zambezi 109
Negrul Nerone 117
Pînă se decide regele 125
Cataractele de la Mucila-Aumsinga 134
Moartea tiranului 143
Șapte ani de trudă 153

Partea a II-a

CALATORIA CEA MARE

Glasul Africei 161
Primele deziluzii 167
Otrava verde 174
Ploaia aducătoare de moarte 183
La nord de Zambezi 195
Unde n-a călcat picior de alb 204
Otrăvitorul Nambo 212
Lupta de la Galulonga 222
Deșertăciunea deșertăciunilor 233
Ultimul drum 242

LEI 5,50

EDITURA TINERETULUI